گۈلىستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

(6)

گولستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

(6)

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

همكايىدىن پاراڭ .....ماۋدۇن (1)
پىروزا مەشقىنى ئاۋال نەدىن باشلاش كېرەك.....ئەي ۋۇ (9)

جۇڭگو ئەدەبىياتىدىن

ئاچا .....جاڭ پىڭ (19)
ئىيۇن پاراڭلىرى .....تيې نىڭ (49)
بۇ "مۇدىر"لار .....شېن فېڭ (62)
هوسۇل ئۇيغۇن.....لياڭ شياۋشېڭ (89)
كىچىك همكايىلەر ..... (147)
سياسەتتە كەڭ بولۇش.....تيەن ۋېنماۋ (147)
"خەتتات" .....سى يۈشېڭ (149)
ئۇلار مۇشۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالدى.....خاۋۋېي (150)
قىستۇرما رەسىم ..... مىڭ ۋېيزەي (154)

سوۋېت ئەدەبىياتىدىن

مايمۇننىڭ سەرگۈزەشتىلىرى.....م. زوشېنكو (158)
ئائىلەڭلەرگە ئىناقلىق تىلەيمەن.....ئا. كۇشخاۋۇنوۋ (173)
قايتىش.....(ئۆزبېك) ز. دوستمەتوۋ (192)

ئۇيـقۇسىزلـىق.....(ئۆزبېك) لالەتاجيۇا (206)
كىچىك ھىكايىـلەر ..... (223)
ئاراز.....(ئۆزبېك) ئ. پەيزۇللايېۋ (223)
ئانا ئارزۇسى.....ئ. پەيزۇللايېۋ (225)
ئاتا ئىزىدىن.....ئ. پەيزۇللايېۋ (229)
سايامەت خاتىرىسى.....ن. ھىساموۋ (233)
ئورمانلىقتىكى بالىلار.....ن. ۋىنوگرادوۋ (241)
سەپەردىكى ئادەم.....ئۇ. شېسگىنسكى (248)
ئىككىنچى قېتىم ياتلىق بولۇش.....م. ئانـدىراشا (262)
دانىخورەكلىك قېرى قىز (مەسەل).....كىرىلوۋ (267)
يومۇرلار (18) (48) (61) (146) (157) (247) (261)

هکایىدىن پاراڭ

ماۋدۇن

پروزىچىلىقتا هەممىدىن ئاۋال قىسقىلىرى، كىچىنىچە ئۇزۇنلىرى بارلىققا كەلگەن.

ئەمما ئۇنداق قىسقا ئەسەرلەرنىڭ كۆپىنچىلىرىدە پىرسۇناژ يارىتىشقا ئېتىۋار قىلىنماي، ۋەقەلىگىنىڭ ئەگىرى-بۇگىرى ۋە ئاجايىپ بولۇشى، جەلپ قىلارلىق بولۇشى ئۇنىڭ ئۆزگۈچىلىگى قىلىنغان.

بۇنداق ئەھۋال ياۋروپا، ئاسىيا ۋە تارىخى ئۇزۇن بولغان باشقا دۆلەتلەردىمۇ ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ.

بۇ يەردە مۇنداق بىر سوئال، يەنى بۇگۈنكى كۇنىدە رومان دەپ ئاتىلىدىغان ئەسەرلەر ئۇزۇن هىكايە هىساپلىنامدۇ، قانداق؟ باشقىچە سۆز بىلەن ئېيتقاندا، "رومان" بىلەن "هىكايە"نىڭ پەرقى هەجمىنىڭ ئۇزۇن ياكى قىسقا، ۋەقەلىگىنىڭ ئاددى ياكى مۇرەككەپ، شۇنىڭدەك پىرسۇناژلىرىنىڭ ئاز ياكى كۆپ بولۇشىدا ئىپادىلىنەمدۇ، قانداق؟ دىگەن سوئال تۇغۇلىدۇ.

ئۇلارنىڭ پەرقى ئاشۇ جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ، لېكىن بۇلار كۆرۈنۈش جەھەتتىكىلا پەرقلەردۇر. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ماهىيەتلىك پەرقلىرىمۇ بار. هىكايىدە ئاساسەن تىپىك ئەهمىيەتكە ئىگە بولغان بىرمۇ تۇرمۇش كارتىنىسى ئارقىلىق بىرمۇ

مەسلە چۈشەندۈرۈلدۇ ياكى ئۇنىڭ ئۆزىگە قارىغاندا كۆپ دەرىجىدە كەڭ ھەم مۇرەككەپ بولغان ئىجتىمائى ھادىسىلەر ئىپادىلىنىدۇ. رومانداۋ بولسا ئۇنىڭغا ئوخشمايدۇ. ئۇنىڭ تۈرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈش ۋاستىسى تۈرمۇشنىڭ بىرمەر كارتىنىسىنى ئۆزۈۋۈلىش ئەمەس، بەلكى ئۆزۈن تۈرمۇش ئېقىمىنى باش-ئايىغى بولغان ھالدا بىمالال تەسۋىرلەشتىن ئىبارەت. ھىكايە پىرسۇناژلىرىنىڭ خاراكتېرىستىكا راۋاجى بولۇشى ناتايىن، رومان پىرسۇناژلىرىنىڭ كۆپىنچىسىدە خاراكتېرىستىكا راۋاجى بولىدۇ.

ھىكايىنىڭ مۇشۇ خۇسۇسىيىتى ئۇنىڭ ھەجمىنىڭ ئۇزۇن بولۇپ كەتمەسلىگىنى، ۋەقەلىگىنىڭ جەريانى ئۇزۇن بولۇپ كەتمەسلىگىنى (بەزى ھىكايە ۋەقەلىكلىرى بىرنەچچە كۈن ياكى بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا يۈز بەرگەن بولىدۇ)، پىرسۇناژلىرى بەك كۆپ بولۇپ كەتمەسلىگىنى، يەنە كېلىپ پىرسۇناژلىرىنىڭ خاراكتېرىستىكا راۋاجى بولۇشى ناتايىن ئىكەنلىگىنى بەلگىلەيدۇ.

ئەگەر بىز ھىكايىنىڭ مۇشۇ خۇسۇسىيىتىنى خىلاپلىق قىلمىشقا بولمايدىغان ئۆلچەم قىلمۇالساق ھەمدە ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى ھىكايە ھىساپلىنىپ كېلىۋاتقان ئەسەرلەرنى مۇشۇ ئۆلچەم بويىچە ئۆلچەيدىغان بولساق، "4-ماي"دىن ئىلگىرىكى خېلى زور تۇركۈمدىكى ئەسەرلەر (سۈڭ سۇلالىسى دەۋرىدىن تارتىپ چىڭ سۇلالىسى دەۋرىگىچە) ئۆلچەمگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ئەسەرلەر قاتارىغا چىقىپ كېتىشى مۇمكىن. "4-ماي"دىن كېيىنكى خېلى بىر قىسىم ئەسەرلەرمۇ قاتتىق تەلەپ بويىچە ئۆلچەمگە توشمىدىغان ھىكايە ھىساپلىنالمايدۇ. مېنىڭ يازغانلىرىممۇ شۇنداق. ئەمما ئۆلچەم دېگەن نەرسىنى ئەسلىدە ئادەم ياراتقان، ئۆزى ياراتقان رامكا بىلەن ئۆزىنى

چەكلەپ قويۇشنىڭ ئۆزى جەمكى شەيئىنىڭ تەرەققى قىلىۋاتقانلىق قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بىز ھەكايە بىلەن رومانىنىڭ يۇقۇرىدا ئېيتىلغاندەك پەرقىنىڭ بولۇشى لازىملىغىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزىمىزنى چۈشەپ قويۇپ، دادىل ئىجات قىلالايدىغان بولۇپ قالماسلىغىمىز لازىم. مەسىلەن، تارىخى ئانچە ئۇزۇن بولمىغان ئەمما ئەدەبىيات باغچىسىدا ئاللىقاچان زور بىر تۈر بولۇپ شەكىللەنگەن "ئوچېرىك"نى ئالساق، ئۇنى ئۆلچەمنى بۇزۇپ تاشلىغان ھەكايە دەپ ئېيتىشقىمۇ بولىدۇ.

تەبىئىكى، بىز "ئوچېرىك"نىڭ يېڭىچە بىر خىل ئەدەبىي فورما (ژانىر) ئىكەنلىگىنى، ئۇنى ھەكايە بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدىغانلىغىنى تالاي-تالاي سەۋەبلەرنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئىسپاتلىيالايمىز؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چەك-چېگرىنى ئېنىق قىلىپ ئايرىپ چىقىشىمىز ناھايىتى تەسكە چۈشىدىغانلىغىنىمۇ ئېتىراپ قىلىمايمىز. ئەگەر راست ئادەم ۋە راست ئىشلارنى خەۋەر قىلىشنى ئوچېرىكنىڭ ئۆزگۈچىلىگى دەپ قارىساق، ئۇ ھالدا، "ئوچېرىك" بەدىئى ئىجادىيەتنىڭ بىر تۈرى ئەمەس، پەقەت ئاخبارات تەرىقىسىدىكى خەۋەر (ياكى باشقىچە سۆز بىلەن ئېيتقاندا ئەدەبىيلەشكەن ئاخبارات) دىنلا ئىبارەت بولۇپ قالامدۇ؟ ئەدەبىياتنىڭ تۈرلىرىنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆزگۈچىلىكلىرى (ئۆلچىمى) بولسۇن، لېكىن ئۇلارنى بەك ئۆلۈك ھالدا پەرقلەندۇرۇۋېتىشنىڭ پايدىسى يوق.

بەك ئۇزۇن يېزىلىپ كەتكەن ئون نەچچە مىڭ خەتلىك بەزى ھەكايىلەرنى تەنقىتلىشىمىز ئۇ ھەكايىلەرنىڭ ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى ھەممەيلەن ئېتىراپ قىلىپ كەلگەن ھەكايە ئۆلچىمىگە مۇۋاپىق

كەلمىگەنلىگىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئورۇنسىز ئۆزۈن بولۇپ كەتكەنلىگىدىندۇر.

يۇقۇرىقىدەك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، ھازىرقى كۈندىكى بەزى ھىكايىلەرنىڭ تولىمۇ ئۇزۇن بولۇپ كېتىشىدىكى چاتاقنىڭ نەدە ئىكەنلىگىنى مۇلاھىزە قىلىپ بېقىشنى خالايمەن؛ ئەمما ئالدىراش-چىلىق تۈپەيلىدىن، كونكىرىت مىسالىلار بىلەن مەسىلىھەتلىشىشكە بولماي قالدى، پەقەت يۇزەلا سۆزلىشىشكە توغرا كەلدى.

مېنىڭ قارىشىمچە، ھىكايىنىڭ بەك ئۇزۇن بولۇپ كېتىشىدىكى سەۋەپلەرنىڭ بىرى چاتۇپتىشنىڭ كەمچىل بولغانلىغىدۇر. يازغۇچى ئۆزى ئىگەللىگەن ماتېرىيالنى ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرۈپ كېتىپ، ھەممىسىنى بىردەك ھىساپلىسا، ئۇنى چاتۇپتىشكە كۆزى قىيمايدۇ. بىزگە مەلۇم، باغۇمن ئۇستام ھەمىشە ئارتۇقچە غۇنچىلارنى چاتۇپتىدۇ-دە، ئىككى-ئۈچ تاللا غۇنچىنى قويىدۇ، شۇنىڭ بىلەن چوڭ-چوڭ گۈللەرنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېچىلدۇرالايدۇ. بۇ ئوخشىتىش بەلكىم ئىجادىيەت جەريانىدا چاتۇپتىشنىڭ زۆرۈرلۈگىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلىشى مۇمكىن. يازغۇچى ئىگەللىگەن ماتېرىيالارنى ئالدى بىلەن تەھلىل قىلىپ، ئۇنىڭ شاكىلىنى تاشلۇپتىپ، مېغىزىنى قالدۇرۇپ، ئاساسلىق نەرسىنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئاساسلىق بولمىغان نەرسىنى قىسقارتىپ تاشلىماي تۇرۇپ، ھەممە نەرسىنى قارا-قويۇقلا تەرتىپ بويىچە تىزىپ، ئارقا-ئارقىدىن ئۆلاپ يېزىۋەرسە، چاتۇپ-تىش دېگەن بۇ ئەھمىيەتلىك ئورۇنلىمىغان بولىدۇ. نەتىجىدە، ئۇنىڭ سۈبېكتىپ ئارزۇسى ئەتراپلىقراق، جانلىقراق ۋە ئىنچىكىرەك ئىپادىلەش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئوبېكتىپ ئۇنۇمى ئەكسىچە بولۇپ قېلىپ، كىتاپخانلار ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىسى نەدە ئىكەنلىگىنى كۆرەلـ

مەي قالدۇ ـ دە، ئۇنى ئوقۇۋېتىپ زېرىكىپ قالدۇ، ھەتتا ئاخىر ـ غىچە ئوقۇپ چىقىشنى خالىماي كېتىدۇ. چاتۇېتىش تېخنىكا مەسـ ـلىسىدەك تۈرغىنى بىلەن، ئەمىلىيەتتە بولسا ئىدىيىۋى ئۈسۈل مەسىلىسى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. چاتىيالماسلىق، چاتاشقا ماھىر بولماسلىق يازغۇچىنىڭ پىكىر قىلىش ئۈسۈلىنىڭ ناتوراللىزملىق ياكى تەجرىبىچىلىك ئاسارىتىگە چۈشۈپ قالغانلىغىنى ئىپادىلەيدۇ.

ھىكايىنىڭ بەك ئۇزۇن بولۇپ كېتىشى ياكى قىسقىراق يېزىلماي قېلىشىدىكى يەنە بىر سەۋەپ يازغۇچى پىرسۇناژلارنىڭ خاراكتىرىسـ ـتىكىسىنى ئەتراپلىغىراق تەسۋىرلەشكە ئۇرۇنۇپ، بەك كۆپ ۋە بەك ئۇزۇن بولغان تەتۈر بايانلىق قىستۇرمىلارنى بەرگەنلىگىدىن بولىدۇ. يازغۇچى ئۇنداق ئەسەرلەردە بىر تەرەپتىن تۈرمۇش ئېپىزوتلىرىنى تاللىۋېلىش پىرىنسىپىغا ئاساسىي جەھەتتىن رىئايە قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن كىتابخانلاردا ئەسەرىدىكى پىرسۇناژلارنىڭ (ئاساسلىق پىرسۇناژلارنىڭ ياكى قوشۇمچە پىرسۇناژلارنىڭ) خاراكـ ـتىرىستىكىسى ۋە تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشلىرى (يەنى ئىلگىرىكى تۈرمۇشنىڭ ئۇلارنىڭ خاراكتىرىستىكىسىغا بولغان تەسىرى)نى چۈشەنمەي قېلىپ (يازغۇچىنىڭ ئۆزى چۈشىنىدۇ، ئەلۋەتتە)، ئۇ پىرسۇناژلارنى مەلۇم ۋەقە، مەلۇم شەيئىگە نىسبەن سەۋەپتىن ئۇنداق مۇئامىلە قىلماي، بۇنداق مۇئامىلە قىلدىغاندۇ دىگەن گۇمان تۇغـ ـلۇپ قالارمىكىن دىگەن ئەندىشىدە بولۇپ قېلىپ، تەتۈر بايانلىق قىستۇرمىلارنى بېرىش (مەلۇم كىشىنىڭ ئۆتكەنكى چاغلاردىكى كەچۈر ـ مىشلىرىنى كەينىگە قايتىپ بايان قىلىش) ئۈسۈلىنى قوللىنىش ئارقـ ـلىق، ئاساسلىق پىرسۇناژنىڭ ھاياتىدىكى ۋەقەلەرنى ياكى تەپسـ ـىلىرەك، ياكى قىسقىچە ھالدا تونۇشتۇرۇش بىلەنلا قالماستىن، ھەتتا

قوشۇمچە پىرسۇناژلار (ئۇلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ۋەقەلىك تەرەققىياتىنىڭ مەنتىقىسى ئۇچۇن زۆرۈر بولغان) ئۇستىدىمۇ ئوخشاش تونۇشتۇرۇش بېرىپ ئۆتكەن بولدۇق؛ بۇنداق قىلغانىدا، ئەسەرنىڭ ئۇزۇن بولۇپ كەتمەسلىگى مۇمكىن ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن بىللە، يەنە يازغۇچى ئاساسەن قوللىنىدىغان تۇرمۇش ئېپىزوتلىرىنى تاللاپ ئېلىش پىرىنسىپىنىمۇ يا كۆپ، يا ئاز دەرىجىدە بۇزۇپ قويغان بولىدۇ. يازغۇچى نېمە سەۋەپتىن ئاشۇنداق چاپىغىنى ئالمەن دەپ قارغۇ قىلىپ قويىدۇ؟ مېنىڭ قارىشىمچە، ئۇ ئۆزى تالالىغان تۇرمۇش ئېپىزوتلىرىنىڭ پىرسۇناژلارنىڭ خاراكتېرىستىكىسىنى ئېچىپ بېرەلەيدىغان ـ بېرەلمەيدىغانلىغىغا تازا دىققەت قىلمىغانلىقىدىن قىلىپ كېتەلمىسە كېرەك، شۇڭا، ئۇ تەتۇر بايانلىق قىستۇرمىلارنى بېرىش زۆرۈرىيىتى بار دەپ بىلگەن. ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، تەتۇر بايانىنىڭمۇ ئاشۇ كەمتۈكلۈكنى تولدۇرالىشى ناتايىن.

پىرسۇناژلارنى بىر تەرەپ قىلىش ۋاقتىدا، يازغۇچى ئەگەر قوشۇمچە پىرسۇناژلار ۋەقەلىك تەرەققىياتىنىڭ ئورگانىك قىسمى بولغاندىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشقا ھوقۇقلۇق دېگەن پىرىنسىپنى ئېنىق تونۇپ يېتەلمىسە ۋە ئۇنىڭغا قەتئى رىئايە قىلالمىسا، ئۇنىڭ ئەكسىچە تېخى شەرتسىز ھالدا كۆپ ھېلۇشقا ئىنتىلىسە (يازغۇچى ئۆزىنىڭ سۈبېكتىپ غەرىزى بويىچە، شەرتلىك ھالدا كۆپ قىلىشقا ئىنتىلىدۇ، چۈنكى، ئۇ بۇ پىرسۇناژلار قوشۇلسا ئەسەرنىڭ مەزمۇنى تولۇقلىنىدۇ ۋە باشقىلار دەپ قارايدۇ)، بۇمۇ ئەسەرنىڭ ئۇزۇن بولۇپ كېتىشىگە سەۋەپچى بولىدۇ. قوشۇمچە پىرسۇناژلار ئەسەردىكى ئىسىم ـ پەمىلىسى بار، بەزى ھەركەت ـ پائالىيەتلىرىمۇ بار بولغان پىرسۇناژلاردۇر؛ ئۇلارنىڭ ئاساسلىق پىرسۇناژلاردىن پەرقى شۇكى،

ئۇلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالىشى پەقەت ۋەقەلىك تەرەققىياتىنىڭ مەنتىقىلىق ئېھتىياجىدىنلا بولىدۇ، ئاساسلىق پرىسۇناژلار بولسا ۋەقەلىك تەرەققىياتىدا خوجايىنلىق ئورۇندا تۇرىدۇ. يازغۇچى ئەگەر قوشۇمچە پىرسۇناژلارنى ئاساسلىق پىرسۇناژلارغا ياندىشىما ياكى سېلىشتۇرما هالدا مەۋجۇت بولىدۇ دەپ قارىسا، ئۇنداق قوشۇمچە پىرسۇناژلارنى كەلسە-كەلمەس هالدا كۆپەيتىۋېرىدۇ، ۋاهالەنكى، ئۇنداق قىلىش نەتىجىسىدە هىكايىنى قىسقارتىلغان پوۋېستقا ئوخشاش ئۇزۇن بىر نەرسە قىلىپ قويىدۇ.

ئاخىرىدا، هىكايىدىكى مۇهىت (تەبىئەت مۇهىتى ۋە ئىجتىمائى مۇهىت) تەسۋىرلىرى باش تېما ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان بولۇشى كېرەك؛ باش تېما ئۇچۇن خىزمەت قىلالايدىغان مۇهىت تەسۋىرى كۆپ بولسىمۇ كىشىنى زېرىكتۇرۇپ قويمايدىغان بولۇشى كېرەك، ئۇنداق بولمىسا، ئاز بولغان تەقدىردىمۇ بىھۇدە-ئارتۇقچە بولۇپ تۇيۇلىدۇ. بەزى هىكايىلەردە بۇ پىرىنسىپقا رىئايە قىلىنمايلا قالىدۇ، هەتتا كىلەڭسىز بىر نەرسە قىلىپ قويۇلۇپ، قىسقا قىلاي دېسىمۇ ئەپلەشمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ.

مۇهىت تەسۋىرى باش تېما ئۇچۇن قانداق خىزمەت قىلىدۇ؟ مەنزىرە تەسۋىرىنى ئالساق، ئازغىنە بىر مەنزىرە تەسۋىرىمۇ، هەتتا بىرقانچە جۈملە كېلىدىغان مەنزىرە تەسۋىرىمۇ مەنزىرە ئۇچۇنلا مەنزىرە بولۇشىنى يەنى كۆركەملىك بولۇشىنلا مەقسەت قىلماستىن، بەلكى ۋەقە يۈز بەرگەن چاغدىكى كەيپىياتنى جانلاندۇرۇش ياكى گەۋدىلەندۈرۈش ئۇچۇن بولىدۇ. ئىجتىمائى مۇهىت (كوچا-مەھەللە، بازار ئەھۋالى، خانىلارنىڭ سەرەمجانلاشتۇرۇلۇشى، زىننەتلىنىشى قاتارلىقلارنىڭ) تەسۋىرلىرىمۇ شۇنداق بولۇشى لازىم، بەزى

چاغلاردا خانلاردىكى جاھازلار ئىنچىكە - تەپسىلى تەسۋىرلىنىشى مۇمكىن، بۇ ئۆي - خانلارنىڭ ئىگىسىنىڭ خاراكتېرىستىكىسىنى يوشۇرۇن ئىپادىلەش ياكى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن بولىدۇ (مەسىلەن، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» رومانىدا جيا باۋيۈنىڭ چېخنىڭ ياتاقخانىسىغا كىرگەنلىگى تەسۋىرلەنگىنىدە ئۆيدىكى بوسۇغىلىق ۋە سەرەمجانلار تەپسىلى ۋە ئوبرازلىق قىلىپ تەسۋىرلەنگەن)، ئاپتور ئەگەر قەتئى يوسۇندا ئاشۇنداق قىلالمىسا، ئۆز ئەسىرىدىكى مۇھىت تەسۋىرىنى تىزگىنلەپ، ئۇنى بولسمۇ بولىدىغان، بولمسمۇ بولىدىغان بەھۇدە نەرسە قىلىپ قويۇشتىن خالى قىلغىلى بولىدۇ.

مېنىڭچە، ھازىرقى بەزى ھېكايىلەرنىڭ كۆپىنچە ئون مىڭ خەتتىن ئېشىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەپ يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن 3 خىل سەۋەپتىن باشقىچە ئەمەس، ئۇ ئەسەرلەر گەرچە ھەم ئۇزۇن، ھەم كېلەڭسىز بولمسمۇ، لېكىن ئۇ ئەسەرلەر ئىشىشق كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بولۇپ، ساغلام ۋە بېجىرىم بولالماي قالغان، شۇڭا، گۈزەللىگىمۇ چىقماي قالغان. يۇقۇرىدا ئېيتىلغان نۇقسانلارنىڭ بىر-سىگىلا گىرىپتار بولغان ئەسەرلەرنى قىسمەن ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ياخشى ئەسەر قىلىپ چىققىلى بولىدۇ، 3 خىل نۇقسانىنىڭ ھەممىسنى سادىر قىلغان ئەسەرلەرنى بولسا، ئاڭچە - مۇنچە يەرلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ، تۈزەش - ئۆڭلاش بىلەنلا ياخشىلاپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئۇنى چۈۋۈپ گويا باشقىدىن قۇراشتۇرماي بولمايدۇ...

1958 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى.

(«ھېكايە ئىجادىيىتى توغرىسىدا» دېگەن كىتاپ-تىن قىسمەن قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ياسىن ھاۋازى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

پروزا مەشقىنى ئاۋال نەدىن باشلاش كېرەك

ئەي ۋۇ

بەزىلەر: پروزا مەشقىنى ئاۋال نەدىن باشلاش كېرەك؟ ئاۋال رومانىدىن باشلاش كېرەكمۇ ياكى ھىكايىدىن باشلاش كېرەكمۇ؟ دەپ سورىشىدۇ. مېنىڭچە، بىرىنچى ئەسەرنى يېزىشتا گېزىت-ژورنالدا ئېلان قىلىنۇېلىش مەقسەت قىلىنماي، مەشىق قىلىش مەقسەت قىلىنغان ئىكەن، ئالدى بىلەن ھىكايە ياكى رومانغىلا تۇتۇش قىلىپ كەتمەي، دەسلەپ قىلىپ راست ئادەم، راست ئىشلارنى تەسۋىرلەپ بېقىش كېرەك. بىرىنچى كىشىنىڭ تىلىنى، ھەركىتىنى، ئاۋازىنى، كۆلكىسىنى ۋە چىراي-قىياپەتلىرىنى ئىككى-ئۈچ بەت ياكى بەش-ئالتە بەت كەلگۈدەك يېزىپ، ئاددى تەسۋىرلەپ چىقالساق، ئۇ ئادەمنىڭ ئىسىم-پەمىلىسى ئېيتىلمىسمۇ، ئۇنىڭ تونۇشلىرى بىر كۆرۈشتىلا كىملىگىنى دەپ بېرەلەيدىغان دەرىجىدە بولسا، كېسىپلا ئېيتالايمەنكى، مەيلى ئۇ ھىكايە يازسۇن ياكى پوۋېست، رومان يازسۇن، ئىشقىلىپ، ئاشۇنداق مەشق جەريانىدا، بارا-بارا ئۇبدان ئەسەر يېزىپ چىقالايدىغان بولىدۇ.

ئاددى تەسۋىر يېزىش ئۇچۇنمۇ مەشق قىلىش كېرەك. مېنىڭ مەشق دېگىنىم يېزىق تەسۋىرى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، كۆزىمىزنىمۇ

مەشق قىلدۇرۇپ، ئادەملەرنىڭ ھەركىتىنى، پەيلىنى ۋە چىراي ئىپا-دىلىرىنى كۆزىتىشكە ماھىر قىلىشىمىز كېرەك؛ قۇلغىمىزنى مەشق قىلدۇرۇپ، باشقىلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى، ئاۋازىنى ۋە ئالاھىدە ئىشلىتىدىغان ئىبارىلىرىنى ئائىلىۋېلىشقا ماھىر قىلىشىمىز كېرەك. بۇنداق مەشق يېزىشنى يېڭىدىن ئۆگەنگۈچىلەر ئۈچۈنلا زۆرۈر بولۇپ قالماستىن، بەلكى مەن بىلىدىغان بەزى يازغۇچىلارمۇ داۋاملىق ئاشۇنداق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ ھەمدە ئۇنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋېلىۋاتىدۇ. گورىكىنىڭ ئاشۇنداق ئادىتى بار ئىكەن. ئۇ «لېنىن بىلەن بىللە بولغان كۈنلەردە» دېگەن كىتابىدا ئۇنىڭ لېنىن بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندا لېنىنىڭ چىراي-قىياپىتىگە، ھەركەتلىرىگە ۋە سۆز قىلغاندىكى ئاۋازلىرىغىمۇ دىققەت قىلىپ بارغانلىقىنى يازىدۇ. ئۇ تېخى: ئەدىپ بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ئاشۇنداق ئىنچىكە، ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارنى خاتىرىلەپ تۇرۇشۇم زۆرۈر، بۇنداق قىلىشىمۇ ماڭا ئادەت بولۇپ قاپتۇ، بەزىدە بۇ ماڭا ئاۋارىچىلىق سالىدىغان ئادەتتەكمۇ تۇيۇلىدۇ، دەيدۇ.

بۇ يەردە، بەزىلەر: بىرەر ئۇرۇش قەھرىمانى ياكى بىرەر ئەمگەك نەمۇنچىسى بىلەن كۆرۈشكەندە، شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا دەپتەر-قەلەملىرىمىزنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ چىراي-قىياپەتلىرىنى، گەپ-سۆز ۋە ھەركەتلىرىنى بىردىن-بىردىن يېزىۋېلىشىمىز كېرەكمۇ؟ دەپ سوراپ قېلىشى مۇمكىن. مەنچە بولغاندا، ئۇ كىشىلەرگە دوكلات قىلىۋاتقىنىدا، خاتىرە يېزىۋالسىڭىز بولىۋېرىدۇ. ئەگەر سىز ئۇنىڭ بىلەن ئىككىڭىزلا بىر يەردە بولغاندا، ياكى بىرقانچە كىشى بىلەن بىر ئۆيدە بىللە ئولتۇرغاندا، ئۇ ئىختىيارەن پاراڭ قىلىۋاتقان بولسا، ئەڭ ياخشىسى شۇ يەردىلا يېزىۋالمىغان تۈزۈك. چۈنكى، شۇ يەرنىڭ

ئۆزىدىلا قارىتىپ تۇرۇپ يازغىلى تۇرسىڭىز ئۇنىڭ گەپ قىلىش كەيپىياتىغا تەسىر يەتكۈزمىسىز ـ دە، ئۇنى تارتىنىدۇرۇپ قويىسىز، نەتىجىدە ئۇ كۆڭلى ـ كۆكسى ئېچىلىپ سۆزلىيەلمەي قالىدۇ. ئۇنىڭ ھەقىقى خاراكتېرىستىكىسىنى كۆرەلمەي قالىسىز. بىز يېزىلارغا، زاۋۇت، فابرىكىلارغا ۋە ھەربى قىسىملارغا بېرىپ تۇرمۇش كەچۈرگەندە، ئىشچى، دېخان، ئەسكەرلەردىن دوست تۇتۇۋېلىشىمىزنىڭ سەۋەبىنى نىمە؟ بۇنىڭدىكى ئەڭ مۇھىم سەۋەپ ئۇلارنى ھەقىقىي يوسۇندا چۈشىنىش ۋە ئۇلارنى بىز بىلەن سۆزلەشكەندە: "ئېھتىيات قىلىش كېرەك، ماۋۇ ئادەم بىر نەرسە يازغىلى كەپتۇ، دېگەن ـ ئېيتقانلىرىڭىز قويماي يېزىۋالدۇ!" دەپ ئەندىشە قىلمايدىغان قىلىشتۇر. پولېۋوي تۇمان باسقان چاغدا ئىككى ئايالنىڭ سۆھبىتىنى يازغاندا، ئۇ ئايالالار ئېرىلىرىدىن خاپا بولۇشۇپ بۇتناپ قېلىشقانلىرىدا تۇيۇقسىزلا كەيىنىدە نا تونۇش كىشىنىڭ بارلىغىنى سېزىپ قېلىپ، سۆزىنىڭ تېمىسىنى باشقا ياقىقا بۇراپلا ئېرىلىرىدىن خاپا بولۇشمايدىغان سۆزلەرگە يۆتكەيدۇ؛ ھەتتا تېخى ئېرىلىرىنىڭ ئىلغار خىزمەتچى ئىكەنلىگى توغرىسىدا ماختاپ سۆزلىشىپ كېتىشىدۇ. تونۇش ئادەم بىلەن گەپ ـ سۆز قىلىشقانلىقىڭ نا تونۇش ئادەم بىلەن گەپ ـ سۆز قىلىشقان بىلەن ئازدۇر ـ كۆپتۇر پەرقى بولىدۇ، ھەتتا ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى، چىراي ئىپادىسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. بۇنداق بولۇشى ئادەملەردە قانداقتۇر بىر خىل ساختىلىق بولۇشى كېرەكلىگىدىن ئەمەس، بەلكى ئادەم ـ گەرچىلىك مۇناسىۋىتىدىندۇر.

ئۇنىڭدىن باشقا، خەق گەپ قىلغان ۋاقىتتا، ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزىگە دىققەت قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ گەپ قىلغان چاغدىكى ھەركىتىگە ۋە چىراي ئىپادىسىگىمۇ دىققەت قىلىپ تۇرۇشـ

مز كېرەك. گەپ قىلغان چاغدىكى ھەركىتى ۋە چىراي ئىپادىسى بولسا ھكايە-رومانلاردا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىلەردۇر، ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىسىڭز قانداق بولغىنى؟ يۇزتۇرانە ئولتۇرۇپ خاتىرىلىۋالسىڭز، ئۆزىڭزنىڭ بۇ جەھەتتىكى دىققەت-ئېتىۋارىڭزغا تەسىر يېتىپ قالىدۇ.

ئەگەر ياخشىسى شۇكى، سىز بىلەن ئۇچراشقان، ئالدىڭزدىن ئۆتكەن ئىشلارنىڭ سىزگە قاتتىق تەسىر قىلغانلىرىنى ئۆيىڭزگە كەلگەن ھامان يېزىۋېلىشىڭز كېرەك. ئېسىڭزدە قالغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى خاتىرىلىۋالسىڭزمۇ يامان كەتمەيدۇ. شۇ تەرىقدە خاتىرىلىۋالغان نەرسىلەرنى ئوچېرىك ياكى نەسىر قىلىپ ئېلان قىلىشقا بولامدۇ؟ ئۇنداق قىلىشقا زادى بولمايدۇ، ئۇ مەشىق تەرىقىسىدىكى خاتىرىلا بولىدۇ-دە، كەلگۈسىدە ئوچېرىك ياكى نەسىر يېزىشقا ئاساس بولىدۇ. چۈنكى سىز يازغان خاتىرىڭزنى تازا ئىنچىكىلەپ ئوقۇپ چىققىنىڭزدا شۇنى بايقايسىزكى، ئۆزىڭز يېزىۋالغان شەخسىنىڭ ئىپادىلىگەن مەقسىدى ياكى ۋەقەلىگىنى ئاساسىي جەھەتتىن خاتىرىلىۋالغان بولسىڭزمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ۋە ئىشلىتىپ ئادەتلىنىپ قالغان سۆز-جۈملىلىرىنىڭ بەزىلىرىنى ئۇنتۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئومۇمەن دىگۈدەك ئۆزىڭزنىڭ تەلەپپۇزى ۋە ئادەتلىنىپ قالغان سۆز-جۈملىلىرىڭزنى ئالماشتۇرۇپ قويغان بولسىز. مانا بۇلار ئۆزىڭزنىڭ ئاڭلىغان گەپ-سۆزلىرىڭزنى ئەسته قالدۇرۇش قابلىيىتىڭزنىڭ تازا دىگەندەك ئەمەسلىگىنى بىلدۇرىدۇ، ئەسلىيەتتىمۇ ئاڭلىۋالغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تەل-تۆكۈس ئەسته قالدۇرۇۋېلىشىمۇ تەسىرەك بولىدۇ. بۇنداق قىينىچىلىقنى يېڭىش ئۇچۇن، ئۆزىڭز يازماقچى بولغان شەخس بىلەن داۋاملىق

بىللە ئۇتۇشىڭىز كېرەك، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى تەبىئى يوسۇنىدىلا ئەستە قالدۇرغىلى بولمىدۇ. يەنە بىر ئامال ئەستە قالدۇرۇش قابىلىيىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، كۆپەرەك خاتىرە يېزىپ مېڭىش كېرەك، شۇنىڭدا ئەستە قالدۇرۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرغىلى، بارغانسېرى كۆپەرەك ئەستە قالدۇرالايدىغان بولغىلى بولىدۇ. ئەگەر بىز خاتىرە يېزىشنى مەشق قىلىپ، ئەستە قالدۇرۇش قابىلىيىتىمىزنى ئاشۇرمىساق، ھەم تەسۈرلەپ يازماقچى بولغان شەخس بىلەن ئۇزۇن مۇددەتكىچە بىللە تۇرمۇش كەچۈرمىسەك، بىرەر قېتىم يۇز كۆرۈشۈش بىلەنلا ئۇنى جانلىق ھالدا، ھەقىقى يوسۇندا يېزىپ تەسۋىرلەپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس. باشقىلار بىز تەسۋىرلەپ يازغان ئىشچى، دېخان، ئەسكەرلەرنىڭ گەپ-سۆزلىرى كۆپىنچە بىز زىيالىلارنىڭ تەلەپپۇزى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالغانلىغىنى بىلىۋالىدۇ. مۇشۇنداق ئەڭ ئەقەللى شەرتنى ھازىرلىماي تۇرۇپ، ھېكايە، رومان دېگەنىنى قانداق يېزىپ چىققىلى بولسۇن؟

ئۇچىرىك يازغان تەقدىردىمۇ، خاتىرە ئاساسدا پىششىقلاپ ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. پىششىقلاپ ئىشلەش دېگىنىمىز ھەرگىزمۇ توقۇپ چىقىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى سىز تەسۋىرلەپ يازماقچى بولغان شەخسنى قايتا-قايتا تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەتلىشىش، ئۇنىڭدىن قالسا يەنە ئۇنىڭ تونۇشلىرىدىن ئۇنىڭ تارىخىي ئەھۋاللىرىنى سۈرۈشتە قىلىپ، ئۇلار ھەققىدە خاتىرە قالدۇرۇۋېلىپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئىدىيىسى ۋە خاراكتېرىستىكىسى ئۈستىدە تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تېپىپ چىقىش كېرەك دېگەنلىكتۇر. بۇلارنى دېگەندەك ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن، سىز ئاندىن خاتىرىڭىزنى ئېلىپ چىقىپ، ئۇ ئادەم سۆزلەپ بەرگەن

بىرمۇنچە كىچىك ۋەقەلىكلەرنىڭ قايسىسىنىڭ ئاشۇ پىرسۇناژنىڭ ئىدىيىسى ۋە خاراكتېرىستىكىسىنى ھەممىدىن گەۋدىلىگىرەك ئىپادىلىيەلەيدىغانلىغىنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە كىشىگە ئىلھام بېرەرلىك كۆچ بېغىشلىيالايدىغان ۋە قىزىقارلىق تۇيۇلىدىغانلىغىنى قارار قىلىشىمىز كېرەك. ئۇلارنى تاپقاندىن كېيىن، ئۇنى ھەقسىز يوسۇندا تەسۋىرلەپ قايتا ئىپادىلىشىمىز كېرەك. قايتا ئىپادىلەش دىگەنلىك ئىلگىرى خاتىرىلىۋالغان نەرسىنى ئابزاس بويىچىلا كۆچۈرۈپ قويۇش ئىشنى ۋەسساللام قىلىش دىگەنلىك ئەمەس، بەلكى يېڭىۋاشتىن تەسۋىرلەپ چىقىش دىگەنلىكتۇر. چۈنكى ئۇ سۆزلەپ بەرگەن كىچىك ۋەقەلىك ئۇنىڭ بىلەن باشقىلار ئوتتۇرىسىدا بولغان مۇناسىۋەتلەرنى ھەتتا توقۇنۇشلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ. سىز يېزىشقا كىرىشكەن چېغىڭىزدا، ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەت قىلغان باشقا كىشىلەر بىلەنمۇ سۆزلىشىپ چىقىپ، ئەينى چاغدىكى ھالەتلەرنى سۈرۈشتە قىلىۋېلىشىڭىز يەنى باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلىدە بولغانلىغىنى بىلىۋېلىشىڭىز كېرەك. ئۇ ماتېرىياللارنى ئەھۋالغا قارىتا كىچىك ۋەقەلىكلەرنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇۋەتكەندە، يېزىپ چىقىلغان نەرسە ئەلۋەتتە ئىلگىرى يېزىۋالغان خاتىرىدىكىگە قارىغاندا كۆپ دەرىجىدە مول ۋە چىنلىققا ئۇيغۇن بولۇپ چىقىدۇ، راست ئادەم، راست ۋەقەلەرنى ناھايىتى تەسىرلىك ئوچېرىك قىلىپ يازالىغان كىشى جەزمەن ناھايىتى ئوبدان ھىكايە-رومانلارنى يېزىپ چىقالايدۇ. «ساپ ۋىجدانلىق كىشىلەر»نىڭ ئاپتورى ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى ئوچېرىك دەپ ئاتايدۇ، لېكىن بىزنىڭ قارىشىمىزچە، ئۇ خېلى ئوبدان يېزىلغان ھىكايە ھىساپلىنىدۇ.

بەزىلەر بەلكىم، ھىكايە يازغانلارنىڭ ھەممىسى دەسلەپتە خاتىرە

يېزىپ بېرىشى ناتايىن، دەپ ئېيتىشى مۇمكىن. يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن گەپلەرنى بەزى يازغۇچىلارغا كۆرسەتسەك، ئۇلار: "مانا مەن ئۇنداق قىلمىغان ئىدىم" دەپ كۆلۈشى مۇمكىن. ئۇنداقتا، يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن سۆزىمىزنى ئىنكار قىلغان بولامدۇق؟

مەن يەنىلا بىر قېتىم ئېيتىمەنكى، مېنىڭچە، خاتىرە يېزىش ھەر كايە - رومان يازغۇچىلار ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىر كىشى مەلۇم تۇرمۇش ئىچىدىن چىققان بولسا ئاشۇ تۇرمۇش ئىچىدىكى شەخسلەرنى يازغاندا خاتىرىنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ ئاشۇ تۇرمۇشتىكى شەخسنىڭ ئاۋازى، قىياپىتى، گەپ - سۆزلىرى ۋە ھەركىتىنى ناھايىتى ئوبدان بىلگەچكە، كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپلا ئۇ شەخسلەرنى خۇددى قاراپ تۇرغاندەك خىيالغا كەلتۈرەلەيدۇ. بىز فادىيېۋنىڭ «مېنىڭ ئىجادىيەت تەجرىبەم» دىگەن ماقالىسىنى ئوقۇيدىغان بولساق، ئۇنىڭ «تارمار» رومانىنى يېزىشتا خاتىرىدىن پايدىلانمىغانلىغىنى، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆزى پارتىزانلار بىلەن بىللە جەڭ قىلىپ، بىللە تۇرمۇش كەچۈرگەنلىگىنى بىلىمىز. ئەمما ئۇ «ياش گۋادىيە»نى يازغاندا خاتىرە يېزىپ بارغان، يەنە كېلىپ ئوچېركىمۇ يازغان. ئۇنداق قىلىشتىكى سەۋەب، ئۇنىڭدا يېزىلىدىغانلىرى ئۇنىڭ ئۆچۈن يېڭى تۇرمۇش بولۇپ، ئۇنداق تۇرمۇشنى ئۇ بېشىدىن كەچۈرمىگەن. بۇگۈنكى تۇرمۇشقا نەزەر سېلىپ باقايلى: قاقاس دالىلاردا غايەت زور تۆمۈر جازىلار ئورنىتىلۇاتقان؛ تاغ جىلغىلىرىدا چوڭ سۇ دامبىلىرى ياسىلۇاتقان؛ دېڭىزدا بېلىق تۇتىدىغان ئەزىمەتلەر بىردىنلا ئىش ئورۇنلىرىدا توك بىلەن كەپشەلەيدىغان ئىشلارنى قىلۇاتقان؛ قوناقلىقلاردا ئوت ئوتايدىغان قىزلار بىردىنلا يەنە ماشىنا - ئىستانوكلار ئالدىدا قىرىش - يونۇش ئۇسۇللىرىنى

تەتقىق قىلىۋاتقان. ھەممە كىشى يېڭىچە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان. مانا بۇ يېڭى تۇرمۇش بولسا مېنى يېزىڭلار، تەسۋىرلەڭلار دەپ بىزگە ئىشارە قىلماقتا. بىز ھەممىلا يەردە يېڭى تۇرمۇشقا دۈچ-كېلىۋاتقان ئىكەنمىز، خاتىرە يازماستىنلا، ئوچېرىك يېزىپ يۈرمەيلا، ھېكايە-رومان يازساق بولامدۇ؟

ئەلۋەتتە، بەزىلەر مەن تۇرمۇشقا چۆكۈپ، بىرنەچچە يىل تازا ئەستايىدىل ئىشلەپ، ھەممىنى مىكەمگە ئوبدان ئورنىتىۋالسام، بۇ-نىمۇ خاتىرىلىۋېلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ؟ دەپ سورىشى مۇمكىن. بۇنداق بولسا بەكمۇ ئوبدان بولىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداقتىمۇ يەنە بىر ئېغىز مەسلىھەت بەرمەكچىمەنكى، خىزمەت ئارىلىغىدا بوش ۋاقىت بولسىلا، ئاز-تولا خاتىرە يېزىپ بارغانمۇ يامان كەتمەيدۇ. ئادەبىيۋ ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت تەجرىبىسى ئۈستىدە توختالغىنىدا، ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدە يازغۇچى بولۇشىنى ئويلاپ باقمىغانلىغى ئۈچۈن، باشتا خاتىرە يېزىپ بارمىغانلىغىنى، شۇڭا ئۇرۇشتا بېشىدىن كەچۈر-گەن ئىشلاردىن ئۆزىنى قاتتىق ھەيران قالدۇرغان، ئۇرۇشتىكى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە قوزغىغان بىرقانچە تەرەپلەرنىڭ ئەستىن كۆتىرىلىپ قالغانلىغىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتىدۇ. بىر يازغۇچىنىڭ كۆزقارىشى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇ ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ئەمەسمۇ؟ بىز ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانماقچى ئىكەنمىز ئادەبىيۋنىڭ ئېيتقان بۇ تەجرىبىسى بىزنىڭ دىققەت قىلىشىمىزغا ئەرزىمەمدۇ؟

بەزىدە خاتىرە يازغان بىلەنمۇ، ئۇنىڭ ھېكايە-رومانغا كىرگۈزۈ-لۈشى ناتايىن، ھەتتا قىلچىمۇ ئىشلىتىلمەسلىگى، پۈتۈنلەي يېڭىۋاش-تىن ئىجات قىلىنىشى مۇمكىن. بەزى يازغۇچىلارنىڭ ئەملىيىتىدە

بۇمۇ كۆرۈلىدۇ. ئەمما شۇنى چۈشىنىش كېرەككى، خاتىرىدىكى نەرسىلەر گەرچە ھىكايە-رومانلارغا بېۋاستە كىرگۈزۈلمىگىنى بىلەن، لېكىن يازغۇچىغا ۋاستىلىك ھالدا يارىدەم بېرىدۇ. چۈنكى ئەسىتە قالدۇرۇشنى رىغبەتلەندۈرۈپ، خاتىرىنى قايتا-قايتا يازغان ۋەتېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئوچېركىك يازغان چاغدا، ئۇنىڭ ئەسىتە قالدۇرۇش قابىلىيىتىنى كۈچەيتىپ بېرىشغا، شەخسلەرنى مىكسىدە جانلىق ھالدا ساقلىيالىشغا ياردەم بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىمەنكى، خاتىرە يېزىشنى مەشق قىلىپ بېرىش يېزىقچىلىق مەشقى قىلىدىغانلار ئۈچۈن ناھايىتى زور دەرىجىدە پايدىلىق بولىدۇ. كۇپرىن «چېخوۋنى ئەسلەيمەن» دېگەن ماقالىسىدا مۇنداق دەيدۇ: "چېخوۋ بايىلا تېخى بىزگە خاتىرە دەپتەرلەرنىڭ ياردىمىگە تايانمايلا، بەلكى پۈتۈنلەي ئۆزىمىزنىڭ ئەسىتە قالدۇرۇشىمىزغا ۋە تەسەۋۋۇرلىرىمىزغا تايىنىشىمىز لازىملىغى ھەققىدىكى نەسىھىتىنى تەكىتلەپ ئۆتكەن ئىدى." ئەمما بىر سائەتتىن كېيىن كىمدۇ بىرى قىزىقارلىق بىر ھىكايىنى ئېيتىۋىدى، "ھىكايىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاپلا، چېخوۋ ئۆزىنىڭ قاڭشىرىغا ئىلغىلىق كۆزەينىگىنى تاشلۇۋېتىپ، ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈگىگە ئۆزىنى تاشلاپ تۇرۇپ، جارانلىق كۈلكىسى بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ شۇ-ئانلا شىرەسىنىڭ تارتمىسىنى ئېچىپ خاتىرە دەپتىرىنى ئالدى. 'ئاستىراق، ئاستىراق، نىمە دەۋاتىسىز؟ سەھىنە دېگەن ئالەمۇ؟' دەپ سوراپ، ھەممە ۋەقەنى خاتىرىلۇالدى. بۇنداق بولغانلىقى چېخوۋنىڭ ئۆزىدىكى زىددىيەتلىك تەرەپ ئەمەس، بەلكى خاتىرىلۇالغاندا ئەسىتە قالدۇرۇشقا يارىدەم بېرىدۇ دېگەنلىك، ئۇ ئۆزى: "ئۇنداق قىلمىغاندا، ئەستىن چىقىپ كېتىدۇ، يوقلىپ كە-تىدۇ" دەيدۇ.

بىز ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار باشقا نەرسىلەرنى قوغلاشماسلىغىمىز لازىم، باشقىلاردىن ئېشىپ كېتىشكە ئۆزىمىزنى رىغبەتلەندۈرۈپلا تۇرۇشىمىز لازىم. باشقىلار بىرەر ئىشنى بېشىدىن كەچۈرگەن بولسا ياكى بىرەر جانلىق ھەكايىنى ئاڭلىغان بولسا، ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ۋەسسالام، كەتتى قىلىدۇ. بىز بولساق، روھىمىزنى باشقىدىن ئۇرغىتىپ، ئۇنى قەلەم ئېلىپ خاتىرىلەشكە كىرىشىمىز لازىم، بەزىدىن ئىسىل نەرسىلەر بىزنىڭ مىڭىمىزدە تۇتۇقلىشىپ قالمىسۇن.

تەرجىمە قىلغۇچى: **ياسىن ھاۋازى.**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

ئۇنىڭ بىلەن ئويناما*

ئالىسى كىچىك ئوغلىغا:

— ماكسىم، ۋىكتور بەك يامان بالا، ئۇنىڭ بىلەن ئويناما جۇمۇ! — دىدى.

— ئۇنداقتا مەن ياخشى ئىكەنمەنده، ئانا؟

— ئەلۋەتتە، سەن ناھايىتى ياخشى.

— ئۇنداق بولسا ۋىكتور مەن بىلەن ئوينىسۇن!

ئاچا

جالاڭ پاك

باهار بايرىمى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى، دادام ماڭا: يېزىدىكى ئاچاڭغا خەت يېزىۋەتكىن، بالىلىرى بىلەن كېلىپ بايرامنى شەھەر-دە ئۆتكۈزسۇن، دەپ ئۇدا ئىككى قېتىم تاپىلاپ قويدى.

بالىلار ئالدىدا بولسا كۆزگە سەت كۆرۈنىدىغان، يىراق بولسا ئىسسىق كۆرۈنىدىغانلىغى سەۋەبىدىن بولسا كېرەك بەلكىم، دادام ئۆزىنىڭ كۆز ئالدىدا يۈرىدىغان مەن ۋە ئۇكام، سىگىلىمالاردىن ئۇ يېرىڭ ئۇنداق، بۇ يېرىڭ بۇنداق دەپ تولا قۇسۇر چىقىرىپ تۇراتتى، يىراقتىكى ئاچامنى تىلغا ئالسىلا ئىختىيارسىز هالدا چەكسىز مېھرىۋانلىغىنى ۋە كارامەت سېغىنىشلىرىنى ئىپادىلەپ قوياتتى.

دادام ئۆتكەن يىلى خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى تۇنجى قېتىم تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلىدى. مەن، ئۇكام ۋە سىگىلىم بولۇپ ھەممىمىز دادامغا ناھايىتى چوڭ سوغا-سالامىلارنى تەقدىم قىلدۇق. دادام ھۇ سوغىلارنى گەپ-سۆز قىلمايلا ئالدى. ئاچام دادامغا بىر خالتا ئاچچىق چىلان ئەۋەتىپتىكەن، دادام ئاچامدىن ئاجايىپ بەك تەسىرلىنىپ كەتتى. ئۇ قايتا-قايتا ياندۇر-مىلاپ: "بىلەمسىلەر، ئاچاڭلار ماڭا ئاچچىق چىلان ئەۋەتىپتۇ! سە-لەرمۇ ئېغىز تېگىپ بېقىڭلار. ماۋۇ نىمە دېگەن چوڭ، نىمە دېگەن

ئەتلىك ـ ھە! ئاچاڭلارنى بەك ئاۋارە قىپتىمەن، ئۇنىڭ ئۈسى بەك جايىدا ئىكەن جۇمۇ! مېنىڭ ئاچچىق چىلانغا ئامراقلىغىمنى تېخىچە يادىدىن چىقارماپتۇ..." دەپ سۆزلەپلا كەتتى.

بىز ئاچا ـ سىڭىللارنىڭ ھىچقايسىمىز دادام بىزنى ئوخشاش كۆر ـ مەيۈاتمدۇ دەپمۇ قالمىدۇق.

دادام بىلەن ئانامنىڭ خاتا كىيگۈزۈلۈپ قويۇلغان ئوڭچى دىگەن قالپىغى 1978 ـ يىلى ئېلىپ تاشلانغاندىن كېيىن ئۆكام بىلەن سىڭلىمنىڭ نوپۇسى ئۆلار بىلەن بىللە بولغان ئىدى. مېنىڭ يېشىم ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق شۇ يىلى مەن ئالىي مەكتەپكە كىرگەن ئىدىم. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مەنمۇ ئاتا ـ ئانامنىڭ يېنىغا تەقسىم قىلىنغان ئىدىم. ئاچامىلا تېخىچە يېزىدا بولۇپ، يىراقتىكى چەت ـ ياقا بىر كىچىك ناھىيىدە دىخانىنىڭ خوتۇنى، بىر چوڭ ئائىلىنىڭ ئايال خوجايىنى ۋە تۆت بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغان ئىدى.

راستىنى ئېيتسام، دادامنىڭ ئاچامغا مېھىر قويۇشىدا ئاتا ـ بالىلىق مېھرىدىن باشقا، تېخىمۇ بەكرەكى ئاپىرىن ئوقۇش ۋە ئىچكى ئازاپ ـ لىنىش ھىسسىياتى بار ئىدى. مەن ھەمىشە ئاچامنىڭ پەم ـ پاراسىتى، قابىلىيىتى ۋە غەيرەت ـ چىدامىلىغىغا قاراپ، ئەگەر ئۆتكەن نەچچە 10 يىللىق بۇ كاۋاك بولمىغان بولسا، بەلكىم، كارامەت ئىقتىسادلىق بىر ئايال بولۇپ چىققان بولاتتى! دەپ ئويلاپ قالاتتىم.

ئائىلىمىز شەھەرگە كۆچكەندە ئاچام بىزنى ئۆزىتىپ چىقىقان ئىدى. خوشلاشقان چاغدا، دادام ئاچامنىڭ ئورۇق يەلكىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، چىرايى سەل تاتارغان، كۆزلىرى نەملەشكەن ھالدا:

ـ مەن چوقۇم رەھبەرلىككە ئىلتىماس قىلىپ، بىر ئىشتات ھەل قىلىپ، نوپۇسىڭنى يۆتكەپ كېتىمەن...، ـ دېدى.

ـ قويۇڭا، دادا! ـ دېدى ئاچام دادامنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـ خىزمەتكە ئەمدى كىرىشتىڭىز، بۇنى ئويلاپ نىمە قىلىسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ماڭا بار دېگەندىمۇ، ھازىرچە بارالىشىم ناتايىن.

1981 ـ يىلى دادام ئىنستىتۇتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىغىغا تەيىنلەنگەندە ئاخىر ئاچامغا بىر ئىشتات ھەل قىلدى.

خوشاللىغى قىنىغا پاتماي كەتكەن دادام تېلېگىراممىا بېرىشنىمۇ ئاستا بولۇپ قالدۇ دەپ بىلىپ، ئاچامغا كېچىلەپ ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بەردى. ئاچام تېلېفونىنى ئالغاندا كەچ سائەت 11 دىن ئاشقان ئىدى. بۇ قېتىم ۋاقتى ئىدى، ئاچام شارپىسنى ئارتىۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي، ئالدىراپ ـ تېنەپ يۈگۈرگەن پېتى دادۇي ئىشخانىسىغا كەلگەندە ھاسىراپ گەپنىمۇ ئوڭلاپ قىلالماي:

ـ دادا! ھە، ھە، بۇ سىزمۇ؟ ئۈيدە...نىمە ۋەقە بولدى؟ ـ دەپ سورىدى.

دادام ئەھۋالىنى دېگەندىن كېيىن، ئۇ يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى ـ دە:

ـ شۇ ئىشمىدى، دادا، مېنى بەك قورقىتىۋەتتىڭىز! ئانام ئوبدان تۇرۇۋاتامدۇ؟ ئۆكام، سىڭىللىرىمچۇ؟ ـ دېدى.

ـ ئوبدان، ھەممىسى ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ! ـ دېدى دادام سەۋر ـ تاقەت قىلالماي، ـ گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ؟ ئەتىلا دۇيگە بېرىپ نوپۇس رەسمىيىتىڭنى بېجىرگىن جۇمۇ. بۇ ياقتىكى ئىشنى مەن توغرىلاپ قويىدۇم. رەسمىيەت ئورۇنلاپ بولغىچە ئىككى كۈن كېتىدۇ، تېزراق بولغىن...

ـــ هوي، دادا، سزگه ددىمغۇ! ئۇيدىن بۇ تاپتا قانداقمۇ بېشىمنى ئېلىپ چىقالايمەن...

ـــ مەن يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قويماي، بۇ دوڑەم نوپۇسمۇ، خىز-مەتمۇ بىرلا ھەل بولدى. ئېسىكدە بولسۇن، ھازىر قىرىقتا بىرىپ قالدىڭ، بۇ قېتىم كەتكۇزۇۋۆتسەڭ، ئۆمرۇڭ شۇنىڭ بىلەن تۈگەيدۇ. بۇ ئەڭ ئاخىرقى پۇرسەت! ئاڭلىدىڭمۇ؟

ـــ دادا، گېپىمگە قۇلاق سالسىڭىز...

ـــ ھەرقانداق گەپنى ئاڭلىمايمەن! ئەتىلا بىرىپ نوپۇس-سىڭنى جۇندە. بەش كۈن ئىچىدە رەسمىيەتلىرىڭنى ئورۇنلاپ يولغا چىق، يولغا چىققان ھامان تېلېگرامما بېرىۋەت، ئالدىڭغا چىقمەن... ـــ دادامنىڭ ئاچچىغى كېلىپ، ئاچامنىڭ يەنە گەپ قىلىشىغا كۆنمەي، تۇرۇپكىنى تاراققىدە قويۇۋەتتى.

ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتۈپ، دادامغا ئاچامدىن بىر پارچە خەت كەلدى.

دادا، مەن سىزدىن خاپا بولۇپ باققان ئەمەس، ئاشۇ بىر يىللىرى سىز كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىپ، مېنىڭ تەقدىرىمنى تاغلىق كەنتتىكى بىر دە-خان ئائىلىسىگە باغلاپ قويغان چاغدىمۇ مەن سىزدىن رەنجىگەن ئەمەس. دادا، بۇ ئىشنى ھەرگىز سىزدىن كۆرگىلى بولمايدىغانلىغىنى بىلىمەن.

بىراق بۇكۈن، مېنىڭ سىزدىن راستىنلا كۆڭلۈم ئاغرىدى. مېنىڭ مەسىلەمگە كەلگەندە سىزنىڭ شۇ قەدەر ئۆكتەملىك قىلىدىغانلىغىڭىزنى، شۇنچىۋالا مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىدىغانلىغىڭىزنى زادى ئويلاپ باقماپتە-كەنمەن.

دادا، قىزىڭىز ھازىر بۇرۇنقى قىز ئەمەس. قىزىڭىزنىڭ تەقدىرىمۇ ئۆزىگىلا قاراشلىق ئەمەس.

دادا، سىز بەلكىم قىزىڭىزنىڭ يۈزى يورۇق بولسۇن دەپ مۇشۇنداق قىلۋاتقانسىز. قىزىڭىزچۇ، قىزىڭىزمۇ ئۆزىنىڭ باللىرى ئالدىدا خىجالەت بولماسلىقى، ئائىلىسىنىڭ ئالدىدا خىجالەت بولماسلىقى كېرەك.

دادا، ئادەم دېگەندە ھەسسىيات بولۇشى، ئىنساپمۇ بولۇشى لازىم...

ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، مەن دادام بىلەن بىللە يىگىرمە يىل تۇرغان تاغلىق كەنتكە كەلدۇق. ئاساسلىقى ئاچامنى يوقلاش ۋە ئاچامغا نەسىھەت قىلىش ئىدى، ئەلۋەتتە.

ئاچام ھەقىقەتەن بىر چاغلاردىكى ئاچامغا ئوخشمايتتى.

قىرىققا يېقىنلىشىپ قالغان ئاچام گەرچە روھلۇق-تېتىك، كۆزدىن نۇر چاقناپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن يۈزىگە ئىنچىكە قورۇقلار تارتىلىپ كېتىپتۇ، بەدىنىمۇ سەل-پەل مۇكچىيىپ قاپتۇ. يەزنەم تېخىمۇ قىرىپ كېتىپتۇ، ئۇ ياش چېغىدىلا كاناي يالليۇغىغا گىرىپتار بولغان ئىكەن، ھازىر تېخىمۇ دېمى سىقىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ، گەرچە تىنىماي ئىش-ھەرىكەت قىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، چىرايى ساغىرىپ، كۆزلىرى ئىششىپ، كېسەل كۆرۈپسىگىلا ئوخشاپ قاپتۇ.

دادام ئاچام بىلەن يەزنەمنى كۆرۈپلا كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

ئاچامۇ يىغلاپ سالدى، بىراق ئۇنىڭ يىغىسى دادامنىڭكىگە ئوخشمايتتى. ئاچام كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ياش تۆككەن ئىدى. ئۇ يېشىنى ئېرتكەچ دادامدىن ئاغرىنىپ دېدى:

— مەن راستىنلا سىزنى مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ قاپتىمەن، ئىككى ئايغىچە بىر پارچە خەتمۇ يازمىدىڭىز.

دادام بىرنىمە دېمەكچى بولۇپ، ئاغزىنى ئاچا-ئاچماستىنلا

بىرنەچچە قىز نەۋرىسى ئېتىلىپ كېلىشتى. دادام يېشىنى سۇرتتى ـ دە، ماڭا ئالغاچ كەلگەن قەنت ـ گىزەك بوپسىنى يېشىمنى بۇيرۇدى.

كېسەلچان يەزنەمنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ مۇشۇنداق ساغلام ـ بەستىلىك بولۇپ يېتىشكەنلىگىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىكەنمەن. ئۇلار پاقلانىدەك دوغلاق، شوخ ھەم كەپسىز ئىدى. ئۇلار يەزنەمنى چۆرىدەپ ئالغاندا، گويا بىر تۈپ قاخشال دەرەخنىڭ غولىدىن ئۇنۇپ چىققان يېڭى نوتا ـ شاخلاردەك كۆرۈنەتتى!

يەزنەم ئاكا ـ ئۇكا يەتتەيلەن بولۇپ، ئېككىنچى ئىنىسى باشقا يۇرتقا ئىچ كۈيوغۇل بولۇپ كەتكەندىن باشقا، ئۇچىنچى، تۆرتىنچى ئىنىلىرى يېقىندا ئۆيلەنگەن، ئەمدىلىكتە بەشىنچى ئىنىسىگە تەييار ـ لىق قىلىۋېتىپتۇ. كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغىنى شۇكى، يىگىرمە جانغا يېقىن بۇ ئائىلە ئۆي ئايرىشىپ كېتىشمىگەن ئىكەن.

بۇ، ئىشلەپچىقىرىش دۈيىدە ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغان ئىككىنچى يىلى ئىكەن. يەزنەمنىڭ بۇ ئائىلىسىدە توسۇۋالغۇسىز ھاياتى كۈچ ئۇرغۇپ چىققان: ئاكا ـ ئۇكا نەچچەيلەن ئاتمىش مولۇق تاغ باغرى، يىگىرمە مو مۇنبەك باغنى كۆتىرىگە ئېلىپ، ئىككى يىل ئىچىدىلا بۇ ئەتراپتا كۆزگە كۆرۈنەرلىك دېخان ئائىلىسى بولۇپ قاپتۇ.

بۇرۇنقى ئۇچ ئېغىزلىق كېسەك ئۆي ئالىبۇرۇن يېڭىلىنىپ ئالتە ئېغىزلىق خىش ئۆي بولۇپ قاپتۇ. قاپ ئوتتۇرىسىغا بىر تام سوقۇلۇپ، ھويلا ئىككىگە بۆلۈنۈپتۇ. ئىككى ھويلىنىڭ ئالدى تەرەپىدە يەنە ئالتە ئېغىز ئۆي پۈتەي دەپ قاپتۇ، يەقەت تېمىنى سۇۋاش، كاك ۋە ئوچاق سىلىش ئىشلىرىلا قاپتۇ. ئەھۋالغا قارىغاندا

بەشىنچى كېلىنىڭ مۇشۇ يېڭى ئۆيگە كۆچۈرىدىغاندەك تۇرىدۇ.

تاماق ۋاقتىدا بۇ ئائىلىدىكى ھەممەيلەن جەم بولۇشتى. ئۇلار كەينى-كەينىدىن دادام ۋە مەن بىلەن كۆرۈشۈپ، بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ئۆز جايلىرىنى تېپىپ تاماقنا باشلىشتى. گەرچە ئۇيغۇر ئادەمگە توشۇپ، ئولاش-چولاش بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ھېچقانداق قالايمىقانچىلىق سېزىلمىدى. كىم ئاش ئۈسۈيدۇ، كىم تاماق توشۇيدۇ، كىم قايسى يەردە ئولتۇرىدۇ — بۇلارنىڭ ھەممىسى رەتلىك، تەرتىپلىك ئىدى.

تاماقتا ئاچام بىلەن يەزنەم بىزگە ھەمرا بولدى. يەزنەم كەم سۆز بولۇپ، كەينى-كەينىدىن بىزگە جىق-جىق ئاللىبى دېگەندىن باشقا ئارتۇق گەپ قىلمايتتى. ئاچامنىڭ بولسا پەقەت چولىسى تەگمىدى. ئۇ ئەمدى بىر-ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ تۇرۇشغىلا، گېپىنى باشقىلار ئۈزۈپ قويدى:

— يەڭگە، بەشىنچى يەڭگەم يەنە كەلدى. ئالتىنجىنىڭ لايىغى توغرىلىق كەلگەنمىكىن!

— دەپ قويۇڭ، كەچتە كەلسۇن، — دېدى ئاچام ئاستا قول ئىشارىتى قىلىپ.

— يەڭگە، لاۋلياڭ تاغامنىڭ ئېشىپ قالغان ھاكى بارىكەن، بىزنى ئالامسلەر دەۋاتىدۇ.

— ئالايلى! بىرئاز تۇرۇپ ئالتىنجى بىلەن بىرىپ كۆرۈپ كېلىڭ، ياخشى بولسا ھەممىسىنى ئالايلى. — دېدى ئاچام بېشىنىمۇ بۇرىماي.

— يەڭگە!...

ئالدىمدىكى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ماڭا بىر پاكىت ئايان

بولدىكى: ئاچام بۇ ئائىلىگە قوماندانلىق قىلىدىغان يادرولۇق كىشى ئىكەن!

بېشىنى ساڭگىلىتىپ تاماق يەۋاتقان يەزنەمدىن ھېچكىم گەپ-سۆزمۇ سورىمىدى، ئۆزىمۇ بىرەر ئىشقا ئارىلاشمايدىكەن، كىرپىگىنى مىت قىلىپمۇ قويماي قۇلىغىنى يوپۇرۇپ ئولتۇرىدىكەن، ئاچامنىڭ گېپروي، قاۋۇل قېيىنىنلىرى ئاچامغا بەك ئىززەت-ھۆرمەت بىلدۈرىدىكەن، يىگىنىدەك كىچىك ئىشلاردىمۇ ئاچامدىن مەسلىھەت سورايدىكەن، ئاچامنىڭ پۈتۈن كەنتتىكىلەر بىلىدىغان بىر "قېيىنىنلىرىمنىڭ ھەممىسگە بىردىن قورا-جاي سېلىپ بېرىمەن. ئۇلار ئۆيلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆي ئايرىشىمىز!" دەيدىغان ۋەدىسى بار ئىكەن.

پويىزدا بىر كېچە-كۈندۈز ئولتۇرۇپ بەك چارچاپ كېتىپتىكەنمەن، يېتىپلا ئۇخلاپ قاپتىمەن. بىر ئۇخلاپ ئويغىنىپ سائىتىمگە قارىسام، سائەت ئون ئىككى بوپتۇ. ھەممە ياق قاپ-قاراڭغۇ، جىمجىت ئىدى، پەقەت يان ئۆينىكىلا چىرىغى يورۇق تۇراتتى، بىرسى گەپ قىلىۋېتىپتۇ. بىر دەم ئاڭلاپ باقسام، ئاچامنىڭ ئاۋازى ئىكەن.

ئاچامنىڭ ئاۋازى يۇقۇرى ئەمەس ئىدى، گېپىدىن خاپىلىغى چىقىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بىرسىگە تەنبە بېرىۋاتقىنى ئېنىق ئىدى. چىرىس-چىرىس قىلىپ خەينىڭ چەمىنى تىكىۋاتقان ئاۋازمۇ گەپ ئارىسىدا قۇلىغىمغا كىرىپ قالاتتى.

ئاچام ئوتتۇرانچى قېيىنىنىسىغا تەنبە بېرىۋاتقان ئىكەن!

ـــ...يېقىندىن بۇيانقى قىلغىدىن ئېچىڭدە نىمىلەرنى ئويلاۋاتـ

قىنىڭنى بىلىپ بولدۇم. مەن تېخى سېنى ئىزا تارتىدىغۇ دەپ ئويلاپ يۈرسەم، سېنىڭ راستىنلا شۇنداق قىلغىنىڭنى كىم بىلىۋن! ئۆتكەندە سەن ئۆيلەنگەندە مىڭ كويچە پۇل خەجلىدۇق، بەشىنچى ئىنىمىزگە ئىككى مىڭ كويچەن پۇل كەتتى. سەن زىيان تارتتىم دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ يۈرىگىڭنى تۆتۈپ بېقىپ ئويلاپ كۆرە، ئۇ يىللاردا بىر كوي تېپىش ئاسانمىدى؟ سېنىڭ تويۇڭنى دەپ، ئاكاڭ ئۆزىنىڭ كېسەل بولغىنىغا قارىماي، سىلەرنى باشلاپ تاغدىن توپ-توغرا ئىككى ئاي ھاك تېشۇپ يۈرۈپ، ساڭا خوتۇن ئېلىپ بەردى. ئۆيۈڭدىكى ئۆي سەرەمجانلىرىنى كونىراپ قالدى، زامانىغا لايىق كەلمەي قالدى دەمسەن؟ بىراق، بۇ ئۆي سەرەمجانلىرىنىڭ قايسىسىغا ئاكا-ئۆكىلارنىڭ قان-تېرى سىڭمىگەن! سەندەك بولىدىغان بولسا، ئاكاڭ بىلەن بىز شۇ چاغدىلا بۆلۈنۈپ چىقىپ كۆن كەچۈرگەن بولاتتۇق. بىر ئائىلە پارچىلىنىپ كەتكەن بولسا، يالغۇز ئاتىنىڭ چېكى چىقماس دېگەندەك، سەن خوتۇن ئالالايتتىڭمۇ، ھازىرقىدەك تەئەللۇقات تاپالايتتىڭمۇ! ئاكاڭ شۇ يىلى ھېرىپ-چارچاپ ئىككى قېتىم قان قۇسقانلىغىنى ساڭا دەپ يۈرمىدىم تېخى! سەنچۇ، باشقا يەرگە بېرىپ بىر قېتىم چارۋا مال سودىسى قىلىپ، مىڭ كويدىن ئارتۇق پۇل تېپىپ كەلگەن تۇرۇقلۇق، قايسى يۈزۈڭ بىلەن ئۆچ يۈز كويچە پۇلنى كۆتىرىپ كىردىڭ! ئېلىپ كەت! مەن ئۇنىڭغا خۇشتار ئەمەس! سېنىڭ بۇنچىلىك پۇلۇڭسىزمۇ كېچىك ئىنىلىرىڭگە ئۆي سېلىپ بېرىۋېرىمەن، ئۆيلەۋېرىمەن. بىللە ئۆتۈشنى خالىمايمەن، ئۆي ئايرىپ چىقمەن دىسەڭ، گېپىڭنى ئوچۇق دەۋەرگىن! بۇنداق تىقىپ-يوشۇرۇپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۆي جاھازلىرى تەييار، خالىغىنىڭنى ئېلىۋال. بۇنىڭغا مەن بىر ئېغىز ياق دەيدىغان بولسام،

يەڭگەڭ بولماي كېتەي!...

تۈن قاراڭغۇسدا، ھەيران بولغىنىمچە كۆزۈمنى چەكچەيتىپ ياتتىم. ئاچامنىڭ گەپنى بۇنداق كەسكىن، قاتتىق قىلىدىغانلىغىنى، ئۇسۇلغا ئازراقمۇ دىققەت قىلمايدىغانلىغىنى زادى ئويلاپ باقماپتىمەن! شۇ تاپتا ئۇ قېيىنىسىگە ئەمەس، خۇددى كىچىك ئوغلىغا گەپ قىلۋاتقاندەك گەپ قىلدى! كىشىنى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇرىدىغىنى، ئاچام گەپنى شۇنچە قاتتىق قىلسىمۇ، قېيىنىنسى باشتىن-ئاخىر لام-جىم دېمىدى. پەقەت ئۇنىڭ تاماكا چەككەندە سەرەڭگە يانقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئاخىرىدا، قېيىنىنسىنىڭ خوتۇنى كېلىپ، ئاچامنىڭ ئالدىدا ئېرىنى قاتتىق ئەيىپلەپ، ئاچامغا نامۇۋاپ بولغاندىن كېيىن ئىش تامام بولدى.

ۋاقىت خېلى بىر يەرلەرگە بارغاندا قېيىنىسى كەتتى. قورانىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى، پەقەت ئاچامنىڭ چىرىس-چىرىس قىلىپ خەينىڭ چەمنى سىرىغان ۋاقتىتكى يىپىنى چىڭ-چىڭ تارتقان ئاۋاز خېلى ئۇزاققىچە ئاڭلىنىپ تۇردى.

بۇ كۆچىلۇق، دەرت-ئەلەمگە تولغان چەم سىرىش ئاۋازىدىن ئۈيقۇم پۈتۈنلەي قېچىپ، ئۇ يان ئۆرۈلۈپ-بۇ يان ئۆرۈلۈپ پەقەت ئۇخلىيالمىدىم.

يېنىمدا ياتقان دادامۇ تىنماستىن ئۇ يان-بۇ يان ئۆرۈلەتتى، بەزى-بەزدە يېنىك يۆتىلىپ قوياتتى. ئۇمۇ ئويغاق ئىدى.

قاراڭغۇدا ئاچامنىڭ سىماسى زادى كاللامدىن كەتمەيتتى. ئۇنى بۇرۇنقى ئاچامغا زادىلا ئوخشىتالمىدىم.

ئېسىمدە قېلىشچە، ئاچام كىچىك چېغىدا بەك چىرايلىق ئىدى.

جۇغى ـ بەستى ئەپچىل، ئوتتۇرا بوي، دوغلاق يۇز، ئاق پىشماق ئىدى. شۇ چاغدا مودا بولۇپ قالغان ئىككى تال ئۇزۇن ئۆرۈم چېچىغا نۇر چېچىپ تۇرغان كۆزلىرى قوشۇلۇپ، ھەقىقەتەن كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرەتتى! ئاچام ناخشا ئېيتىشقا، ئۇسۇل ئويناشقا كارامەت ئۇستا ئىدى. بايرام ۋە دەم ئېلىش كۈنلىرى مەكتەپتە ئويۇن قويۇلغاندا، دادام بىلەن ئانام ھەمىشە مېنى ئېلىپ، ئاچام ئورۇنلىغان نومۇرنى كۆرەتتى. ئاچامنىڭ ناخشىسى تۈگەپ، تاماشىچىلار قىزغىن ئالقىشلىغاندا، دادامنىڭ كۆزىدىن خوشاللىغدا ياش چىقىپ كېتەتتى.

ئاچام ئون ياشقا كىرگەندە مەن دۇنياغا كەپتىكەنمەن، شۇڭا ئاچامنى كىچىك چاغدا دادام بىلەن ئانام بەك ئەركە بېقىپ، ئالقىنىدىكى مەرۋايىتتەك ئەتىۋارلايدىكەن. ئاچامنۇ بەك زېرەك، كاللىسى ئۆتكۈر بولۇپ، سەككىز يېشىدىلا تاكى دەۋرى شىئېرلىرىدىن يۇزنى ياتقا بىلىدىكەن. ئون بىر، ئون ئىككى ياشلارغا كەلگەندە «ئۇچ پادىشالىق ھەقىقىدە قىسسە»، «غەرىبكە سايا‌ھەت» دېگەن رومانلارنى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىكەن. ئۇ ئوقۇشتا ياخشى، شۇنىڭدەك كۆڭۈل ئېچىش ئىشلىرىدىنۇ تايانچ بولغاچقا، مەكتەپتىنۇ ئەركە ئىكەن، ھەر يىلى ئوقۇغۇچىلار كادىرى بولىدىكەن، تېخى مەكتەپ پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ چوڭ ئەترەت باشلىغى بولغان. ئۇنى گۈللەر تىزىلغان، ئىسىل ھىدلار ئۇرۇلۇپ تۇرغان گۈزەل ئىستىقبال كۈتۈپ تۇراتتى!

شۇڭا مەن دائىم ئويلايتتىمكى، 1957 ـ يىلى دادام بىلەن ئانام پىشكەللىككە ئۆچراپ پۈتۈن ئائىلىمىز سۈرگۈن قىلىنغاندا، ھەممىدىن قاتتىق، ھەممىدىن ئېچىنىشلىق موللاق ئاتقىنى ئاچام بولدى! ئۇ

چاغدا بىزگە تېخى ئەس-ھۆش كىرمىگەن ئىدى. ھالبۇكى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان، ئون يەتتە ياشقا كىرگەن ئاچام بولسا، خۇددى ئاسمان پەلەكتىن چۈشكەندەك بولدى. ھەممەيلەن مەپتۇن بولغان داشۆ پىروفېسسورىنىڭ قىزىدىن بىراقلا ھەممەيلەن تىلغا ئېلىشتىن يىرگىنىدىغان بەش خىل ئۇنسۇرنىڭ پەرزەنتى بولۇپ قېلىشى، ھەتتا ئاخىردا ياكار بويلۇق، كېسەلچان بىر دىخانغا تېگىپ قېلىشى، ئاچامنىڭ ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمايدىغان ئىش ئىدى!

ئاچام يىگىرمە يەتتە يېشىدا ئەرگە تەككەن ئىدى.

ئون يىلغا يېقىن تاغلىق كەنت تۇرمۇشى ئۇنى چىنىقتۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆيدىكى ئېغىرچىلىق ھەم دادام بىلەن ئانامنىڭ سىياسى سالاھىيىتى ئېلىپ كەلگەن ئىستىقبال ۋە نىكادىكى بىر تالاي ئوكۇشسىزلىقلار ئاخىرى ئاچامنىڭ روھىي جەھەتتىكى چىدامىنى گۈم قىلىپ تاشلىغان ئىدى. شۇڭا ئاچامنىڭ ئەرگە تەككەنلىگىنى تۇرمۇش بىسىمى ئالدىدا قاتتىق مەغلۇپ بولغانلىغى دىمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى! ئۇ قارشىلىق كۆرسىتىشكە ئىقتىدارسىز قالغان، تاللاشقا ئىمكانىيىتى قالمىغان، مەيلى ھاك، مەيلى يار بولۇشىغا قارىماي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا سەكرىگەن ئىدى.

ئاچام يىگىت بىلەن ئاخىرقى قېتىم "كۆرۈشۈپ" قايتىپ كېلىپ، گەپ قىلماستىن ماقۇل بولغانلىغىنى بىلدۈرگەن چاغ، ھەقىقەتەن پۈتۈن ئائىلىمىز ئەك ئېچىنىشلىق ئەھۋالدا قالغان چاغ ئىدى. مەن ھەمىشە شۇنى ئويلايمەن: شۇ چاغدا، ئەگەر ئاچام مەن ياتلىق بولمايمەن دەپ ئاستاغىنا بىر ئېغىز گەپ قىلغان بولسا، دادام بىلەن ئانام ھەرقانچە ئازاپلىنىپ، بىئارام بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ نىمە دىيىشىگە

پەرۋا قىلماي، ئاچامنىڭ گېپىگە چوقۇم كىرگەن بولاتتى. ئەكسىچە، ئەگەر دادام بىلەن ئانام قىزىمزنى مۇشۇنداق يولغا سېلىۋەتمەيسمز دىگەن بولسىمۇ ئاچام ئۆمۈر بويى ئەرگە تەگمەي ئۆتسىمۇ، مۇشۇنداقسىگە گاڭگىرىغان ھالدا ئەرگە تېگىپ كەتمىگەن بولاتتى.

لېكىن، ھەر ئىككى تەرەپ ئۇنداقمۇ دىمىدى!

توي بولغان كۈنى دادام بىلەن ئانام بۇ ئىنجىمارۇق-كېسەلچان، پات-پات يۆتىلىپ تۇرىدىغان يەزنەمنى كۆرۈپلا ھۆڭرەپ يىغلاپ كەتتى.

ئاچام يىغلىمىدى. ئۇنىڭ قېتىپ قالغان خامۇش چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە يوق ئىدى. ئۇ چاغلار "تۆت كونا"نى يوقىتىپ يۈرگەن چاغلار بولۇپ، تويدا داققا-دۇمباق چېلىشىمۇ، پوجاڭزا ئېتىشىمۇ بولمىدى. ئاچام چىرايلىقمۇ ئەمەس بىر قۇر يېڭى كىيىمنى كىيىپ، يەزنەمگە ئەگىشىپ ئاچامنى كۆچۈرگىلى كەلگەنلەر بىلەن بىللە، ئۇن-تۇنسز مېڭىپ كەتكەن ئىدى....

ئاچام يېزىدا تۇرغان ئون يىل ئىچىدە، خەقلەرنىڭ كۆزىگە يامان كۆرۈنۈپ ۋە سوغاق مۇئامىلە قىلىنىپ كەلگەن ئىدى. بولۇپمۇ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" داۋامىدا ئۇ گىزەندىلىكىنىڭ دەردىنى تويغىچە تارتتى. ئاچام ئۇچۇن ئېيتقانىدا، مەيلى روھىي ياكى جىسمانىي جەھەتتە بولسۇن، بىر پاناگا شۇنداق لازىم ئىدىكى، بۇ پانانى دەل يەزنەمنىڭ ئائىلىسى بەرگەن ئىدى!

ئۇتتۇز تۆت ياشلىق يەزنەمنىڭ كەينىدە يەنە ئالتە ئىنىسى بار ئىدى. يەزنەمنىڭ مەدىكارلىقتىن كېلىپ چىقىقان ئاتا-ئانىسى بىر كېلىنگە تەشنا بولۇپ كەلگەن بولسىمۇ، ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرالماي

كەلگەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ تەركىۋى كەمبەغەل دېخان، بىراق بالىلىرى كۆپ، ئۆي-جاي، مۈلكى ئاز، نامرات، دۇيدىن تېگىدىغان دارامەت يوق ھىساۋىدا بولغاچقا، قىزلار بۇ ئىشككە يولىمىغان.

شۇڭا دادام بىلەن ئانام كۆزلىرىگە ياش ئالغان پېتى قىزىنى ئۇزىتىپ قويغان چاغدا، يەزنەمىنىڭ ئۆيىدە كۆچىنى تۇتاملاپ كۆيدۈرۈپ شامنىڭ يوغنىنى يېقىپ، ئائىلە بويىچە شاتلىققا چۆمۈپ، گويا پەرىشتىنى كۆتكەندەك قىلىپ بۇ كىلىنىنى ئاجايىپ تەنتەنە بىلەن كۈتۈۋالغان ئىدى.

يەزنەمىنىڭ مىجەزى شۇ قەدەر ياخشى ئىكەنلىگىنى، ئاچامۇ ئويلاپ باقمىغان بولسا كېرەك، ئاچامنىڭ ئالدىدا ئۇ مۇتلەق سىزىقتىن چىقمايتتى. ئاچام ئالىيىپ قويسىلا، ئۇ پەرىشان بولۇپ ئولتۇرالماي كېتەتتى، ياكى پايپاسلاپ يۈرۈپ، تەرگە چۆمۈلۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ جۈغى كىچىك-ئۇرۇق بولسىمۇ، لېكىن زىممىسىدىكى تۈرمۈش ئېغىرچىلىغى ھېچكىمنىڭكىدىن يېنىك ئەمەس ئىدى. ئائىلىسىدىكى غۇربەتچىلىك تۈپەيلىدىن ئۇ كىچىگىدىن تارتىپلا كىشىلىك دۇنياسىدىكى غەم-قايغۇنىڭ تەمىنى تېتىپ كەلگەن. تۇنجى ئوغۇل بولغانلىغى ئۈچۈن ئائىلىسىدىكى ئىشلارغا ۋاقىتسىز باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. ئۇ، تاغلىق رايوندىكى بىر دېخاننىڭ خوتۇن ئالمىغى نەقەدەر تەس ئىكەنلىگىنى بىلگەن. شۇڭا ئۇ ياشانغان ئاتا-ئانىسىنىڭ ئارزۇ-تىلەكلىرىنى ئوبدان چۈشەنگەن. ئۇنىڭ بويىتاقلار بىلەن توشۇپ كەتكەن بۇ ئائىلىسىگە بىرەر خوتۇن تېپىپ كەلگەنلىك پۈتۈن ئائىلىگە ئۈمىت ۋە دېيەك تېپىپ كەلگەنلىك، ھاياتلىققا جاسارەت ۋە ئىشەنچ تېپىپ كەلگەنلىك بولۇپ ھىساپلىناتتى!

دەل مۇشۇنداق ئەھۋالار تۇپەيلىدىن، ئىشنىڭ يولىنى بىلمىدىغان يەزنەم ئۆز مەسئۇلىيىتىنىڭ چوڭلۇقىنى چوڭقۇر بىلگەن! شۇڭا، يەزنەمنىڭ ئاچامغا ئىتائەن قىلىشى قورقۇش-قورۇنۇشلا ئەمەس، تېخىمۇ كۆپرەكى چوقۇنۇش ۋە ھۆرمەتلەش ئىكەن!

بۇ يەردە تۇيىنى ئون كۇنگىچە ئويناپدىغان ئادەت بار ئىكەن، توي ئويناشتا خەقلەر يەزنەمگە ناخشا ئېيتىپ بەر دەپ تۇرۇۋالغان ئىكەن، يەزنەم ئاچامنىڭ ئىپادىسىگە قاراپ باقاي دەپ شۇنداق بۇرىلىشىغا ئاچامنىڭ مۇزدەك چىرايى بىلەن قاراپ ھومىيىپ تۇرۇشىغا ئۇدۇل كېلىپ قېلىپ پۇتۇن بەدىنى جۇغۇلداپ كەتكەن، شۇ كۇنلەر-دىكى ئاخشاملاردا باشقىلار ئۇنى ھەرقانچە ئىتتىرىپ، تارتىپ بىرنېمىلەرنى قىلغان بولسىمۇ، يەزنەم زادىلا ئاچامغا تېگىپ باقمايتىكەن.

ئەگەر ئاچامنىڭ زۇۋان سۇرمەسلىگى ۋە چىرايىدىكى ئۇمتىسزلىك ئالامەتلىرى بىزنىڭ ئائىلىمىزگە چەكسىز غەم-قايغۇ ئېلىپ كەلدى دېيىلمىدىغان بولسا، يەزنەمنىڭ ئائىلىسىگە بولسا دەكدۈكە ۋە ئەنسىزلىك ئېلىپ كەلگەن ئىكەن!

يەزنەم ۋە ئۇنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ئاچامغا "كېسىلىگە قاراپ دورا بېرىش"نى بىلمەيدىكەن، ئۇلارنىڭ بۇنداق "دورا"سىمۇ يوق ئىكەن، ئۇلارنىڭ بىردىن-بىر چارىسى شۇ ئىكەنكى، ئاچامنىڭ روھىي ھالىتىنى ئەتراپلىق پەرەز قىلىپ، ئاندىن ئۆزلىرىچە مۇۋاپىق دەپ ھىساپلىغان ئۇسۇل بىلەن ئاچامنى "داۋالاش" ۋە بەزلەش ئىكەن. بۇنداق "داۋالاش" غايەت چوڭ ئۇنۇم بېرىپتۇ، چۇنكى ئۇنىڭدا ئىنتايىن قىممەتلىك، شۇنداقلا ئاچامغا ئىنتايىن ئېھتىياجلىق بولغان بىر خىل نەرسە بار ئىكەن، يەنى ئادەمگە بولغان

ئىززەت-ھۆرمەت بار ئىكەن، ئۇنىڭغا ئادەم قاتارىدا مۇئامىلە قىلىنىپتۇ!

ئاچام ياتلىق قىلىنىپ بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن باھار بايرىمى بولغان ئىكەن. بايرامنىڭ بىرىنچى كۈنى ئەتىگەندىلا يەزنەمنىڭ ئالتە ئىنىسى، ئىككىنچى ئىنىسىنىڭ باشچىلىغىدا، ئىززەت-ھۆرمەت بىلەن ئۆيگە كىرىپ بىر ئېغىزدىن تەكلا:

— يەكگە، سىزگە بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن سالام بەرگىلى كىردۇق، — دېيىشىپتۇ.

ئاچام ئەس-ھوشىنى يىغىپ بولغىچە، ئالتە قېينىنىسى شارتتىدە قىلىپ يەرگە يۆكۈنۈپ ئولتۇرۇپ بىردىن باش ئۇرۇپتۇ!

ئاچام ھاڭۇبقىپ قاپتۇ! ئۇ كاڭدا تامدەك قېتىپ ئولتۇرۇپ، بىر ھازاغىچە گەپ قىلالماي قاپتۇ. ئاچام ئوتتۇز ياشقا كىرگەن بولسىمۇ ھىچكىم ئۇنىڭغا بۇنداق مۇئامىلە قىلىپ باقمىغان ئەمەس ئىكەن!

گەرچە بۇ بىر خىل شەكىل بولسىمۇ، لېكىن بۇنداق شەكىل ئاچامنى غايەت قاتتىق تەۋرىتىۋېتىپتۇ!

ئالتە قېينىنىسى ئۇنىڭغا بىردىن باش ئۇرۇپ چىقىپتۇ!

كەچكى تاماق ۋاقتى ئىكەن، بۇ ئۆيگە ياتلىق قىلىنىپ كەلگەندىن بۇيان قېيناتا-قېينانىسى ئالدىدا بىر ئېغىز گەپمۇ قىلىپ باقمىغان، ھەر ۋاقىلىق تامغىنى قېينىنىلىرى ئېيكىرىپ بىرىدىغان ئاچام ئادەتتىنى بۇزۇپ قېيناتىسى بىلەن قېينانىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇلارغىمۇ بىردىن باش ئۇرۇپ سالام بېرىپ چىقىپتۇ!

قېيناتىسى ئايىغىنى كېيىشكىمۇ ئۇلگۈرەلمەي، ئالدىراپ-تېنەپ بېرىپ كېلىنىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپتۇ. قېينانىسى بولسا خوشاللىغىدىن

ئاغزى گەپكە كەلمەي، لەۋلىرى تىترەپ، كۆز يېشىنى توختىتالمايلا كېتىپتۇ!

قەرزگە بوغۇلۇپ دېمىنى ئالالماي قالغان قېيناتىسى بىلەن قېينا-نىسى خېلىدىن بۇرۇن تەييارلاپ قويغان، سالام بېرىش يۈزىسىدىن بېرىدىغان يىگىرمە كويىچەن پۇلنى ئاچامىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ. ئاچام بۇ پۇلنى ئالماپتۇ، بىراق، ئۇلار يەنە يەزنەم ئارقە-لىق ئاچامغا كىرگۈزۈپ بېرىپتۇ.

تاماقتىن كېيىن، ئاچام چىقىپ كېتىپتۇ، قېيناتىسى تۆتىنچى ئوغلىنى تازا كېلىشتۇرۇپ تىللاپتۇ:

— ئەتىگەندە يەڭگەڭگە باش ئۇرۇپ سالام بېرىپ چىق دېسەم، سەن تېخى غىڭشىپ بارغىڭ كەلمىدى. شۇنى ئېيتىپ قويايكى، يەڭگەڭ باشقا كىشىلەرگە ئوخشىمايدۇ، ئۇ مەدىنىيەتلىك جۇما! تۆت خىل ئۇنسۇر، بەش خىل ئۇنسۇر دېسە دەۋەرسۇن، بىزنىڭ بوسۇغا-مىزدىن كىرگەن ئىكەن، ئۇ سېنىڭ يەڭگەڭ بولىدۇ. بىلىپ قوي جۇما؟ ئەگەر بۇ يەڭگەڭ بولماي، باشقا بىرسى بولىدىغان بولسا، يەنە يېرىم ھەسسە پۇل چىقىرىپمۇ ئۇنى ئەكىلەلمەيتىتىڭ. ئادەم دېگەندە ۋىجدان بولسا بولىدۇ! يەڭگەڭنى بىر كۆرۈپلا، ئۇنىڭ ئۆڭي تۇتۇشقا پىششىق ئىكەنلىگىنى بىلدىم...

بۇ گەپلەرنى ئاچام تۇڭەل ئاڭلاپ تۇرۇپتۇ ۋە كۆزلىرىدىن ياش تارامىلاپ كېتىپتۇ!

يەزنەمنىڭ ئائىلىسى ئەجداددىن تارتىپ كەمبەغەل ئۆتكەن كىشىلەر ئىكەن. ئۇلار تۇغۇلۇپلا چاپا-مۇشەققەتكە چىداشلىق، تىرىشچ-تىرمىشچ ئىشلەيدىغان، تېجەشلىك ئۆتىدىغان، ئېغىر-

چملىقا چىدايدىغان مەجەزگە ئىگە ئىكەن ھەمدە كىشىلىك ئىززەت-ھۆرمەتنى، ئادەمگەرچىلىكنى، تۇرمۇشقا بولغان قىزغىنلىغىنى ئەسلا يوقىتىپ قويمىغان ئىكەن. ئۇلار ئادەمگە بولغان مېھىر-مۇھەببەتنى ھەممىدىن ئەزىز كۆرىدىكەن.

ئون تۆت ياشلىق كەنجە ئوغۇل بىر كۈنى ئېتىزدا ئىشلەۋېتىپ، بىراۋنىڭ ئاچامنى "'بەش خىل ئۇنسۇر'، توخۇ پوقى" دەپ تىللىغىنىنى ئاڭلاپلا ئېتىلىپ بېرىپ، ھىلىقى ئادەمنى ۋاي جان دېگىچە چىشلىۋاپتۇ! ئۇ ئادەم قول ياندۇرۇپ كەنجە ئوغۇلنىڭ كىيىمىنى يىرتىپ تاشلاپتۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر ئالەمنى مالەم قىلىۋېتىپتۇ، ئەگەر دادۇي جۇرىنى توسمىغان بولسا، ئۇ ئادەمگە جان تىكىشكە تاس-تاس قالغان ئىكەن!

شۇ كۈنى كېچىدە، ئاچام كەنجە ئوغۇلنىڭ كىيىمىنى خېلى ۋاقتىچە پۈختا قىلىپ ياماپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ چىرايىدىن زادى كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل رەڭ ئالامىتى جۇش ئۇرۇپ چىقىپتۇ.

ئاچامنىڭ ھىسسىياتى ئۇرغۇپتۇ. شۇنداق، ئۇ، بۇ ئائىلىدىكىلەر ئۆزىنى ئۆزلىرىدىن ئايرىلماس بىر گەۋدە قىلىپ سېزىدۇرگەنلىگىنى ھىس قىپتۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا ئادەم قاتارىدا مۇئامىلە قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنى ھۆرمەتلەپتۇ، قەدىرلەپتۇ، ئۇنى ئۆز ھاياتىنى قوغدىغاندەك قوغداپتۇ!

مۇشۇنداق ساددا، ئىپتىدائى ئېتىقاتقا ئوخشاش ھىسسىيات ئىچىدە ئاچام بارا-بارا ئۆزگىرىپ بېرىپتۇ. ئاچام ياشانغان قېينانىسىنىڭ زىممىسىدىكى جىمى ئۆي ئىشلىرىنى ئائىسز ھالدا ئۆز ئۈستىگە ئاپتۇ. بىر ئائىلىنىڭ يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەك، كىر-قاتلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپتۇ. ھەرقانچە ئالدىراش، جاپالىق

بولسمۇ، ئۆزىنىڭ پەم-پاراسىتى بىلەن، بۇ ئائىلىدىكىلەرنى زەتلىك كىيىندۈرۈپ، ئىسسىق غىزالاندۇرۇپ تۇرۇپتۇ. يەزنەمنىڭ پۇتۈن ئائىلىسىدىكىلەرمۇ ئاچامنىڭ بۇ ئائىلىدىكىلەرنى چوڭقۇر سۆيىدىغان-لىغىنى بارا-بارا ھىس قىپتۇ.

ئاچام تۇرمۇشقا چىقىپ بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، قېينانىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ سەكرات ئالدىدا ئاچامنى قېشىغا چاقىرىپ، ئوغۇللىرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ مۇنداق ۋەسىيەت قىپتۇ: "بۇ... بۇلارنى سىزگە... تاپشۇردۇم... بىر ئامال قىلىپ... ئۇلارنى ئۆيلەپ ئۆيلۈك-ئۇچاقلىق قىلىپ قويۇڭ، ئاخىرەتكە بارغاندىمۇ سىزنى ئۇنتۇمايمەن..."

قېينانىسى تۇيۇقسىزلا ۋاپات بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي قېينىتىسىمۇ بىر ئاغرىپلا ئۆلۈپ قالغان ئىدى، قېينىتىسىنىڭ كېسىلى جىددى كېسەل بولۇپ، بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى. شۇ چاغدا، ئوغۇللىرى ئۇنى چۆرىدەپ كېلىپ "دادا، دادا" دەپ شۇنچە چاقىرسىمۇ، ئۇ زۇۋان سۆرمەپتۇ. ئاچام كېلىپ توپنى ئايرىپ كىرىپ، يېنىك ئاۋازدا "دادا" دەپ چاقىرىپتىكەن، قېينىتىسى "ھە" دەپتۇ-دە، كۆزىنى ئېچىپتۇ. ئۇ قولىنى سوزۇپ ئاچامنىڭ بېشىنى سىلىماقچى بولغاندەك قىپتۇ، قولىنى پۈلاڭلىتىپ قويۇپتۇيۇ، ھالسىزلىنىپ مىدىرلىيالماي قاپتۇ...

قېينانىسى ھېچنىمە دىيەلمىگەن بولسىمۇ، دىمەكچى بولغىنى ھەممىگە ئايان بوپتۇ. ئۇ، ئائىلىنى ئاچامغا تاپشۇرغان ئىكەن. بۇنىڭ ئىچىدە نىمجان ئىكەن، بىرمۇنچە بويتاق، يەنە ئۇچ ئېغىزلىق كونا كېسەك ئۆيلەرمۇ بار ئىكەن.

قېينانىسى بىلەن قېينانىسى ئالەمدىن ئۆتكەندە، ئۆزلىرىنىڭ

ۆەسىيتى ئارقىلىق يەنە بىر قېتىم كېلىنىنىڭ دىلىنى ئۆزىگە قارىتىۋاپتۇ.

مال ـ مۈلۈكنىڭ كارى چاغلىق. بىراق بۇنداق ۆەسىيەت بىر خىل مەردانىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ـ دە.

بۇنداق مەردانىلىق ئىچىدىن ئاچام ھەرقانداق نەرسىدىنمۇ قىممەتلىك بىر نەرسىگە ئېرىشىپتۇ. بۇنداق نەرسە ئورۇن ـ مەرتىۋە، پۇلدىن كۆپ دەرىجىدە مۇھىم ئىدى.

ئون نەچچە يىل ئۆي تۇتقان ئاچامنىڭ بىردىن ـ بىر نەرسىسى يەنىلا ئاشۇ قارىداپ كەتكەن، سىرتىمسىمۇ يوق كونا شىرەسى ئىكەن. بۇنى قېينىنىلىرىنىڭ ئۆيلىرىدىكى يۇرۇشلەشكەن، زامانغا لايىق ھەر ـ ھەر چوڭ كىچىك ئىشكاپلارغا سېلىشتۇرغاندا تامامەن باشقا ـ باشقا ئىككى دۇنيا ئىدى!

ئاچام ئەنە شۇنداق پۇتۇن دىلىنى بۇ ئائىلىگە بېغىشلىغان ئىدى.

مەن دائىم ئاچامدەك بىر ئايالنىڭ مۇشۇنداق چوڭ بىر ئائىلىگە باشچىلىق قىلىپ كېتەلىشى نەقەدەر تەس، ئۆزىدىن بىرنەچچە ياشلا كىچىك بولغان قېينىنسىنى شۇنچىۋالا ئەيىپلەشكە جۈرئەت قىلالىشىغا قانچىلىغان غەيرەت ۆە ئىشەنچ كېرەك، ساپ دىل، ئوچۇق ـ يورۇق، ئادىل ئىش قىلمىغان بولسا، بۇ ئائىلىگە چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىمىغان بولسا، بۇنداق ئىناۋەت ـ ئابروي ۆە جاسارەت نەدىن كەلسۇن! دەپ ئويلايتتىم.

ئۆتكەن يىلى، سىگىلىم بىلەن ئىككىسىز مەكتەپ پۈتتۈردۇق. دادام تۇغۇلغان كۆننى خاتىرىلىدى، ئۇكام ئۆيلەنىدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى تەبرىكلەشكە تېگىشلىك ئىشلار ئىدى. باھار بايرىمى ۋاقتىدا،

دادام قانداق قىلىپ بولسىمۇ ئاچامنى بىر كېلىپ كەتسۇن دەپ ئاتايەن مېنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇغان ئىدى.

كۆرۈشمىگىلى ئىككى يىل بولۇپ قالغان ئاچام خېلى قېرىپ قاپتۇ. ئەندى قىرىققا كىرگىلى تۇرغان ئاچامنىڭ چېكە چاچلىرىغا ئاق كىرىپ قاپتۇ.

يېزىلىقلار تويىنى كۆپىنچە باھار بايرىمىدا قىلىشاتتى، ئاچامىمۇ كەنجە قېينىنسىنىڭ توي تەييارلىغى بىلەن بەنت بولۇپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىنمۇ جىددى، بۇنىڭدىنمۇ مۇھىم بىر ئىش ئاچام كەنجە قېينىنسىنىڭ تويىدىن بۇرۇن ئۆيى ئايرىماقچى بولغان ئىكەن.

كىچىك قازانلىق ئېشىغا ئۇگىنىپ قالغان بولسام كېرەك بەلكىم، ئالدىمدىكى شاۋقۇن-سۈرەنگە توشۇپ كەتكەن بۇ چوڭ ئائىلىنىڭ كەيپىياتىغا زادىلا چىدىيالمىدىم. بۇ قالايمىقانچىلىقنى كۆرۈپ ھەم ئاچامدىن خاپا بولدۇم ھەم ئۇنىڭدىن ئەندىشە قىلدىم. بالىدۇراق ئايرىۋەتمىگەن بۇ ئۆينى ئەمدىلىكتە قانداق ئايرىيدىغاندۇ! ھەر بىرسىگە ئۇچ ئېغىزدىن ئۆيى، بىردىن كىچىك قورا، ئايرىپ بېرىشقۇ ئاسان ئىش، بىراق يەنە بىر تراكتۇر، بىر دان ئايرىش ماشىنىسى، ئىككى خېچىر، ئۇچ كالا ھەم ھەر خىل-ھەر ياڭزا دىخان-چىلىق ئەسۋاپلىرى بار ئىكەن. بۇ قانداقمۇ بىر ئائىلە ھىساپلانسۇن، بۇ بىر كىچىك ئىشلەپچىقىرىش ئەترىدى تۇرسا، قانداق بۆلگىلى بولسۇن؟

قارىماققا ئادەتتىكىدىن پەرقى يوق بۇ ئائىلە، ئەمىلىيەتتە، ئىچكى قىسمىدا ئاللىقاچان تەشۋىشكە چۈشۈپ كېتىپتۇ. تەرەپ-تەرەپلەر-دىكى تۇققانلار، يار-بۇرادەرلەر قىش كۈنى كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالدىغان يەزنەمنى يوقلاپ كېلىش پۇرسىتى بىلەن ئاچامغا بەس-

بەستە نەسىھەت قىلاتتى. ھەركىم ئۆزىنىڭ غېمىنى قىلىپ، ئۆزىنىڭ گېپىنى دەيتتى. ئۇلار بىر تەرەپتىن ئاچامنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزلىرىنىڭ ئۇمىت ۋە تەلەپلىرىنى ئەگىتىپ قويۇاتتى.

ئاچامنىڭ كېڭىدىن پىچىنە-پىرەندىك قاتارلىق يىمەكلىكلەر ۋە قەنت-گېزەكلەر ئۆكسۈمەيدىكەن. ئاچامنىڭ ئۆيىگە كېلىدىغان مېھمانلار ئادەتتىكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپىيىپ كەتكەن ئىدى.

كىشىلەر كېلىپ ئۇنى-بۇنى دېيىشكەن چاغلاردا، يەزنەم يا دېمى سقىلىپ كاڭدا ياتاتتى، يا كىچىك ئورۇندۇقنى ئېلىپ تالاغا چىقىپ ئايتاپ سۇنۇپ ئولتۇرۇپ ھېچنىمە بىلەن كارىمۇ بولمايتتى. بىرەرسى ئۇنى ئىزلەپ كەلسىمۇ، ئۇ بېشىنىمۇ كۆتەرمەي: "بالىنىڭ ئاپىسىغا دەڭ" دەپلا قويىدىكەن.

ھەممە بېسىم ئاچامنىڭ ئۇستىگە چۈشىدىكەن!

ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ھامان ئاكا-ئۇكىلارنى تەتۇر قارىتىپ قويىدىغان ئۆي ئايرىش ئىشىنى ئاچام زادى قانداق بىر تەرەپ قىلار؟ دەپ ھەتتا خولۇم-خوشنىلارمۇ ئاچام ئۇچۇن ئاستىرىتىن ئەنسىرىشىدىكەن.

يەنە كېلىپ ئاچام ئۆي ئايرىش ۋاقتىنى باشقا كىشىلەرنىڭ تەتۇرسىچە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. باشقا ئائىلىلەر تويدىن كېيىن ئۆي ئايرىشاتتى، ئاچام بولسا مۇبادا يۇز ئۆرۈش ئىشلىرى بولۇپ قالسا، بۇ تويىنىڭ ۋەتىۋەرىگى چېقىپ كېتىشىنىمۇ ئويلىماي بۇ ئىشنى تويدىن ئىلگىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ.

بىراق ئاچام بەك تەمكىندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلىمايتتى، خەقلەرنىڭ نېمە دېيىشى بىلەنمۇ كارى بولمايى، پۈتۈن ئەس-يادى كەنجە قېينىنىسىنىڭ توي تەييارلىغىدا ئىدى. كەنجە

قېينىنىڭ ئۆيى، ئۆي سەرەمجانلىرى، يىمەك، ئىچىمەك، كىيىم-كېچەكلىرى تەل ئىدى، قىزنى كۆچۈرۈپ كېلىپ، تۇققانلارغا چاي بېرىپ بولغاندىلا، ئاچام ئاندىن قولىنى بوشىتىپ، ئۆي ئايرىش ئىشلىرىغا باش قاتۇرىدىغاندەك تۇراتتى.

ئاچامنىڭ ئۆي ئايرىش ئىشىغا ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. ئۇ تۇققان، يار-بۇرادەر، خولۇم-خوشنا ۋە مۇيىسپىتلاردىن بىرنېمۇ چاقىرمىدى، پەقەت بىر بوغالتىرلا تەكلىپ قىلدى.

ئاچامنىڭ جىددى قىياپىتىگە قاراپ، ئائىلىدىكىلەردىن ھېچكىم ھېچنېمە سورىمىدى. ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يېگىرمە ئىككىنچى كۈنىگە كەلگەندىلا ئۆي ئايرىش ئىشى باشلاندى.

بۇگۈن دەل قېيناتىسى ۋاپات بولغىنىغا ئون يىل توشقان كۈن ئىكەن.

ئاچام قېينىكېلىنلىرى بىلەن ھەر خىل يىمەكلىكلەرنى تەييارلاپ، جوزىغا گۆشسىز غىزالارنى تىزىپ قويدى.

ئاچام كۆچۈرۈپ كېلىنمىگەن كەنجە قېينىنىڭ خوتۇنىنېمۇ چاقىرتىپ كەلدى. قېيناتىسىنىڭ ئەرۋاھ تاختىسى ئالدىغا شام ۋە ئىسرىق يېقىلدى، ئاچام تۇجۇپسلەپ ئىشلىگەن گۈلچەمبىرەك قويۇلدى.

نەزىر-چىراق تاماملانغاندىن كېيىن، ئاچام پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنى بىر يەرگە يىغدى. مەن ئىچىمدە ساناپ باقسام، چوڭ-كىچىك بولۇپ يېگىرمە بەش جان ئىكەن. بۇنىڭغا بۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئىككىنچى قېينىنىسى تېخى كىرمىدى.

ئاچام بىر جوزا ئېلىپ چىقتى. ئۆيدىن قېلىن بىرنەچچە ھىساۋات دەپتىرىنى پاقىراپ تۇرغان بىر قارا قۇتىنى ئېلىپ چىقىپ جوزىغا

تىزىپ قويدى. بۇغالتىرنى چاقىرىپ كېلىپ بىر يانغا ئولتۇرغۇزدى.

ئاچامنىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندا، بەئەينى مەجلىس ئاچىدىغاندەك پوزىتسىيىسى تەبىئى، جىددى بولۇپ، ھېچقانداق ياسالمىلىغى يوق ئىدى. گەپ-سۆزلىرى خۇددى ئىختىيارى پاراڭلىشۋاتقاندەك، كىشىنى بەك تەسىرلەندۇرەتتى!

ــ تۆتىنچى كېلىن، بالىلىرىڭغا ئوبدان قارا، خوپ، ئەمدى گەپنىڭ ئۆزىگە كېلەيلى.

ئۆينىڭ ئىچى جىمجىت بولۇپ قالدى، ئويناپ-چوقۇرۇشۇپ يۈرگەن بالىلارمۇ دېمىنى چىقارماي جىم ئولتۇرۇشتى.

ــ نېمە دەيدىغانلىغىم ھەممىگە مەلۇم، بىز ئۇيغۇر ئايرىيدىغان بولدۇق. ئاتا-ئانىمىز ھايات بولسىمۇ، بەرىبىر ئۆي ئايرىيدىغان گەپ ئىدى، گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، مەن بۇ يەردە تۇرۇپ، بىزنىڭ بۇ بىر ئائىلىدىكىلەرنى كۆرسەم، جۇپ-جۇپ ئىناق-مېھرىۋان ئۆتۈۋاتقان سىلەرنى كۆرسەملا كۆزەمگە ياش كېلىدۇ. مەن دائىم كىشىلەرگە، ئاتا-ئانىلىرىمىز بۇگۈنكى كۈندىمۇ ھايات بولغان بولسا نېمە دېگەن ياخشى بولغان بولاتتى! دەيتتىم. كىشىلەر، خوتۇن ئالسا ئانىسىنى ئۇنتۇپ قالىدىغان ئىش چىقىدۇ، دېيىشىدۇ. بىراق مەن شۇنداق ئېيتالايمەنكى، بىزنىڭ ئۆيدە بۇنداق ئىش بولمايدۇ. ئاتا-ئانىمىز ئەڭ جاپالىق كۈنلەردە بىزنى تاشلاپ كەتتى، شۇڭا بىز ئۇلارنى ھەر دائىم ئەسته تۇتۇشىمىز كېرەك. رەھمەتلىك ئانىمىز ۋاپات بولغان چاغدا، بۇ ئۆيدە سىلەر بار ئىدىڭلار. رەھمەتلىك ئانىمىز سىلەرنى بىر-بىرلەپ ئالدىغا چاقىرىپ كېلىپ ھەرقانچە كەمبەغەل بولساڭلارمۇ بىر ياقىدىن باش چىقىرىڭلار، ئۆزەڭلار بىلەنلا بولۇپ كەتمەڭلار دەپ قايتا-قايتا جىكىلىگەن ئىدى. رەھمەتلىك ئاتىمىز

ۋاپات بولغاندىمۇ سىلەر ئالدىدا بار ئىدىڭلار. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەن بىلەن، كۆزى ئوچۇق كەتكەن ئىدى!... سىلەر ئۆلگۈدەك يىغلىدىڭلار. كۈنىمىز ياخشىلانغاندا، ئويلاپ باقىدىغان بولساق، ھىلىمۇ كۆزىمىزگە ياش كېلىدۇ. ئۆزەڭلارغا مەلۇم، رەھمەتلىك ئاتا-ئانىمىز ئوغۇللىرىنى دەپ بىر كۈنىمۇ راھەت كۆرمىدى، ئۇلارمۇ بويى جاپا تارتتى. ئانىمىزنىڭ كېسىلى تۈتۈپ قالغاندا، ئاغرىق دەستىدىن بېشىنى كاڭگا قاتتىق ئۇرسىمۇ ئۇراتتىكى دورا ئىچىشكە ئۇنىمىغان ئىدى...

ئاچامنىڭ كۆزىدىن ياش تارامىلاپ ئېقىپ چۈشتى، ئۆينىڭ ئىچى يىغا-زارغا توشۇپ كەتتى. بالىلارمۇ چوڭلارغا قوشۇلۇپ يىغلاپ كەتتى.

—يەڭگە، بۇلارنى دەپ نىمە قىلىسىز!—بەشىنچى قېينىنىسى قىزارغان كۆزلىرىنى ئۆڭشلاپ تۇرۇپ ۋاقىرىدى.

—ئۇنداق بولسا دېمەيلى. دېمىسەكمۇ ھەممىمىز ئەستە تۇتۇشىمىز كېرەك. ئەگەر سىياسەت ياخشى بولۇپ كەتمىگەن بولسا، بىزنىڭ بۇ ئائىلىمىزگە بۇگۈنكى ياخشى كۈن نەدە! ئەگەر ھەممىمىز دەرت-ئەلەم ئىچىدە يۈرمىگەن بولساق، ئاكا-ئۇكا مېھرىنىڭ بۇ قەدەر قەدىرلىك ئىكەنلىگىنى نەدىن بىلەتتۇق. بىزنىڭ بۇ ئائىلىمىز بۇگۈنكىدەك ئوتتەك قىزغىن بولاتتىمۇ!

بەزىلەر بۇگۈنكى كۈنىنى ئۆتمۈشكە سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، غۇربەتچىلىك باسقان چاغلىردا ئاكا-ئۇكىلار يېقىن بولغان بولسا، باي بولۇپ دۆلەت كۆرگەندە ئاكا-ئۇكىلار ئۆچمەنلىشىپ كېتىدۇ، دەيدۇ. مېنىڭچە، بۇ بولمىغان گەپ! ئاز-تولا پۇلنى دەپ تۇققان-يارەنلىرىدىن يۈز ئۆرۈگەن كىشى ھايۋاندىنمۇ بەتتەر كېلىدۇ! ئادەم دېگەندە ۋىجدان بولۇشى كېرەك، بۇ دۇنيادا كىشى ئۆزى

ئۇچۇنلا ياشسا بولمايدۇ!

ئۆينىڭ ئىچى تىستاس بولۇپ كەتتى. ئاكا-ئۇكىلار سۆكۈت قىلىپ ھېشنى سالغان ھالدا خۇددى ئۆز ئىچ سىرىنى ئويىلاۋاتقاندەك ئولتۇرۇپ كەتتى.

—بىرنەچچە كۈن ئالدىدا مەن دادۇيگە بېرىپ باقتىم. دادۇي خۇمدانىنى كۆتىرىگە بەرمەكچى ئىكەن، ئالدىغان ئادەم چىقماسمىكىن دەپ ئەنسىرەۋېتىپتۇ. بىزگە بېرىڭلار، بىز كۆتىرە ئالايلى دېدىم. دادۇيجاڭ، سىلەر ئۆي ئايرىماقچى ئەمەسمۇ؟ دېدى. مەن ئۆي ئايرىلغان بىلەن، ئادەم ئايرىلمايدۇ! ئاكا-ئۇكىلار يەنىلا ئاكا-ئۇكىلار بولۇۋېرىدۇ، بىر يەرگە قوشۇلسا يەنە بىر ئۆينىڭ كىشىلىرى، دېدىم. دادۇيجاڭ خوش بولۇپ كېتىپ، ئۇنداق بولسا، سىلەرگە كۆتىرىگە بەردۇق! دېدى. بۇنداق ئىشقا ئادەم ئاز بولسا، ئۇنى ئىشلەپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئادەم كۆپ بولۇپ كەتسە چاتىغمۇ كۆپ چىقىدۇ. سىلەرگە بەرسە دادۇيمۇ خاتىرجەم بولىدىكەن. ھىساپلاپ باقسام، مەيلەغ جىقراق كېتىدىكەن. بىراق بىزدە تىراكتۇر بار ئەمەسمۇ، يەنە بىر خىش قۇيۇش ماشىنىسى ئالساق، خۇمدانغا يەنە ئىككىنى كۆپەيتسەك ئىش تەل بولىدۇ. ئوبدان ئىشلىسەك، يىلغا ئون مىڭ كويىچەنچە پۇل كىرىم قىلىشتا گەپ يوق. مېنىڭ پەمىچە، ئۇچىنچى، ئالتىنچى ۋە يەتتىنچى قېينىنىمز—سىلەر شېرىكلىشىپ ئىشلىسەڭلار، بۇ ھەممىدىن مۇڭلۇق كېلىدۇ. باغ ۋە يەرلەرنى تۆتىنچى ۋە بەشىنچى قېينىنىمزغا بېرەيلى. ئۇلار بېرىش-كېلىش ئالاقىلىرىغا ماھىر بولىغىنى بىلەن، تېرىقچىلىققا ئۇستا، كېلەر يىلى ئەتىيازدا ئوزۇقلۇققا ۋە پاراق تاپشۇرۇشقا يېتەرلىك ئاشلىق تېرىغاندىن باشقا، يەرنىڭ شارائىتىغا مۇڭلۇق ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى

كۆپرەك تېرىيلى. ئورمانچىلىق مەيدانى بىلەن سۆزلىشىپ قويىدۇم، باغنىڭ ئەتراپىغا يەنە يىگىرمە مو كۆچەت تىكسەك، بۇنىڭدىنمۇ خېلى كۆپ پۇل قىلغىلى بولىدۇ...

ئائىلىدىكى ھەممەيلەن كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئاچامغا تىكىلىپ قاراپ قالدى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ مەنمۇ ھاڭۇبقىپ قالدىم، ئاچامنىڭ مۇشۇنداق يىراق، مۇشۇنداق ئەتراپلىق ئويلىنىدىغانلىغىنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن!

—ھىزىنىڭ ئۆيىنى ئايرىغىنىمىز ئايرىغان. بىرنەچچە يىلدىن بۇيانقى ھىساب-كىتاپ، كىرىم-چىقىملارنى بوغالتىر نەچچە قېتىم سىلىشتۇ-رۇپ ھىساپلاپ چىقتى. ئىشىنىغان پۇل ۋە چەك ماۋۇ قارا قۇتا ئىچىدە، جەمئىي يەتتە مىڭ ئالتە يۈز توقسان بەش يۈەن ئالتە موچەن قالدى. مەن ھىساپ دەپتىرىنى ئالتە نۇسخە يازدۇرۇپ چىقتىم، ھەر بىرىڭلارغا بىردىن تېگىدۇ. ھەممەڭلار ئوبدان ھىساپ-لاپ، ئوبدان ئويلىنىپ بېقىڭلار. بىر-ئىككى كۈن ئوبدان ئويلىنىپ ۋالغاندىن كېيىن، ئۆي ئايرىشايلى. ئىككى كۈندىن كېيىن، بىر-نەچچە قاچا-قۇچىنى دەپ تۇققانلار ئارا يۈز ئۆرۈشكەن ياخشىمۇ ياكى ھەممەيلەن بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، ئوبدان ئىشلىگەن ياخشىمۇ! قايسى پايدىلىق، قايسى زىيانلىق، دەڭسەپ كۆرۈڭلار. پۈلنى ئادەم تاپىدۇ، گەپ—كۆچمىلىكنىڭ بىردىل-بىرنىيەتتە بولۇشىدا! بۇنى-مىزنىڭ ئۆچمىلا كۆرۈپ، ئۆزىمىز بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، ئىچ-قارنىمىز سېسىپ، تۇققانلارنى تاشلۇەتسەك بولمايدۇ...

ئاچامنىڭ گېپىي ئاياقلاشقاندا، ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قىمىر-لىماستىن ھاڭۇبقىپ ئولتۇرۇپلا قالدى.

ئۇلار ئۆي ئايرىشقان ۋاقىتتا، مەن شەھەرگە قايتىپ كەتكەن ئىدىم.

ئاڭلىسام، ئاچام ئۆيىنى ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن جاي-جايىدا ئايرىپتۇ. بىرىنچىدىن، ئاچام ھەممە قېينىنىلىرىگە ئوخشاش ئادىل مۇئامىلە قىپتۇ؛ ئىككىنچىدىن، ئاكا-ئۇكىلاردىن ھېچقايسىسى تالاش-ماپتۇ، ھەممىسى ئەقىلغە مۇۋاپىق بوپتۇ دېيىشپ، رازى بوپتۇ؛ ئۈچىنچىدىن، ئاچامغا تەككەن ئۇلۇش باشقىلارنىڭكىدىن ئاز بوپتۇ!

كەنجە قېينىنى توي قىلغان كۈنى ئاكا-ئۇكىلار ئىلگىرىكىدىن تېخىمۇ بەك قىزىپ-قايناپ، تېخىمۇ يېقىن-مېھرىبان بولۇپ كېتىپتۇ.

ئاچامدىن ئاخىر خەتمۇ كەلدى. ئۇ خەتتە بۇ يىل چوقۇم كېلىمەن دەپتۇ ۋە بالىلىرى بىلەن يەزنەمنىمۇ ئېلىپ كەلمەكچى بوپتۇ.

ئاچام خېتىدە شەھەردىن يېزىغا كەلگىنىمگە يىگىرمە نەچچە يىل بولۇپ قالدى؛ بۇدا شەھەرگە كىرىپ ئويدان ئويناپ، ئوبدان تاماشا قىلىمەن، شۇنداقلا ئېرىنىڭ كېسىلىنى ئوبدان داۋالتىۋالىمەن؛ باھار بايرىمىنى شەھەردە كۆكۈلۈك، ئازادە ئويىنىۋالىمەن، دەپتۇ.

ئاچامنىڭ گېپىنىڭ ئورامى بالىلارغا ئوخشاش ئىدى!

ئاپتور ھەققىدە

جاڭ پىڭ ــ ئەر، 1954 ـ يىلى تۇغۇلغان، سەنشى ئۆلكىسىنىڭ شىنجياڭ ناھىيىسىدىن. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يۇرتىدا خەلق ئىشچىسى، ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەشۋىقات ئەترىدىنىڭ ئەزاسى ۋە مۇۋەققەت

ئوقۇتۇچى بولغان. 1982 ـ يىلى سەنشى پىداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىياتى پاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، هازىر سەنشى ئۇلكىسى لىنفېڭ ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئىشلەيدۇ. 1981 ـ يىلدىن بۇيان «خوتۇنغا نەزىر ـ چىراق بېرىش» قاتارلىق ئون نەچچە هىكايىسى ئېلان قىلىنغان.

(«تاللانغان هىكايىلەر» ژورنىلىنىڭ
1984 ـ يىللىق 8 ـ سانىدىن)

ئەرجىمە قىلغۇچى: **رېهىمجان.**

تەرجىمىنىڭ مۇهەررىرى: **سەمەت دۇغايلى.**

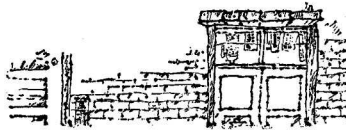
دەرس ۋاقتىدا*

ماتېماتىكا دەرسىدە، ئوقۇتقۇچى بىر مەسىلىنى يېشۇېتىپ:

ــ 3 ئادەم 2 سائەت ئىشلەپ هەممە ئىشنى تۈگەتتى. ئەگەر 6 ئادەم بولسا، بۇ ئىشنى قانچە سائەتتە تۈگىتەلەيدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئەگەر ئىش تۈگىگەن بولسا، يەنە بىر قېتىم ئىشلەشنىڭ هاجىتى يوق، ــ دەپ جاۋاپ بەردى بىر ئوقۇغۇچى تېزلا.

ئىيۇن پاراڭلىرى

تيپ نمك

1983 - يىل 2 - مايدا ئۆلكە گېزىتى 1 - بېتىنىڭ ئوڭ تەرەپ تۆۋىنىگە تەھرىر ئىلاۋىسى قوشۇلغان بىر پارچە خەت بېسىلدى. خەتتە S شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ 4 نەپەر باشلىغى هازىرقى زامان تېياتىرى كۆرگى پۈرستىدىن پايدىلىنىپ هە دەپ نا توغرا ئىستىل بىلەن شۇغۇللانغانلىغى پاش قىلىنغان ئىدى. خەتتىكى پاش قىلىنغان مەسىلە پارتلاش خاراكتىرلىق بولمىسىمۇ، تەھرىرنىڭ سۆزى ئىنتايىن ئەستايىدىل بولۇپ، ئۇشبۇ ئېنىقلاپ چىقماقچى بولغانلىغى چىقىپ تۇراتتى.

خەتكە: "S شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىدىن مويۇ" دەپ ئىمزا قويۇلغان ئىدى.

S شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى دا ئۇستام شۇ كۈنلۈك گېزىتىلەرنى هەرقايسى ئىشخانىلارغا ئېپكىرىپ بەرگەندىن كېيىن، ئىدارىدە خېلىلا بىر غۇلغۇلا پەيدا بولدى.

S شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىدە مويۇ ئىسىملىك ئادەم يوق ئىدى. هازىر بولمايلا قالماستىن، زادى بولۇپ باقمىغان ئىدى. بۇنىسى دا ئۇستامغا هەرقانداق كىشىدىن ئېنىق ئىدى. مويۇ ئىسىملىك

بۇ خەت يازغۇچىغا ئەينى چاغدىكى ھەممە ئىش گويا بەش قولدەك ئايان ئىدى. قايسى ئىدارە باشلىغىنىڭ ئايالى، بالا-چاقىسى بىلەن ئىسسل مېھمانخانىلاردا بىرقانچە كۈن ياتقانلىغى؛ قايسى ئىدارە باشلىغىنىڭ قولىدىكى ئارتۇق ئويۇن بېلىتىدىن پايدىلىنىپ شەخسى نەپ ئالغانلىغى؛ قايسى ئىدارە باشلىغىنىڭ پىكاپقا ئولتۇرۇپ سەيلە-تاماشا قىلغانلىغى؛ ھەتتا قايسى ئىدارە باشلىغىنىڭ قانچە ۋاق تاماققا قانچىلىك پۇلنى كەم تاپشۇرغانلىغى خەت يازغۇچى ئۇچۇن ناھايىتى ئېنىق ئىدى. ئۆلكىدىن ناھايىتى تېزلا تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىلىپ، ئىدارە باشلىقلىرى "پولاتتەك پاكىت" ئالدىدا ئۆزلىرىنى تەكشۈرۈپلا قالماستىن، "دۆلەتتىن سېرىپ ئالغان پايدا"نى قايتۇرۇش ئۇچۇن ئۆز ھەمياڭلىرىدىن پۇل چىقىرىشتى.

بۇ ئىش تۈگىگەندىن كېيىن، ئىدارە تىنىچ قالغاندەك بولدى. ئەمما كاردىورغا كىرسىڭىز، پەلەمپەيگە چىقسىڭىز، ئاشخانىغا بارسىڭىز، ھاجەتخانىغا چىقسىڭىز، ئومۇمەن ئادەم بارىدىغانلىكى جايدا بوغۇلغان ھايا جانلىق ئالامىتىنى ئېنىق ھىس قىلىسىز، ھەتتا ھەر بىر ئورۇندۇق، ھەر بىر چايدانىنىڭمۇ پىچىرلاپ مويۇ دېگەن كىم؟ مويۇ دېگەن كىم؟ دەپ سۇرۇشتۇرۇۋاتقاندەك قىلىۋاتقىنىنى ھىس قىلىسىز.

مويۇ دېگەن، تەبىئىكى ئۆزگەرتكەن مەخپى ئىسىم ئىدى، بۇ جەھەتتە دا ئۇستامۇ باشقىلارغا ئوخشاش ئەخمەق ئەمەس. ئۇ ئازاتلىقتىن بۇرۇن شەھەردە پارتىيىنىڭ يەر ئاستى ئالاقچىسى بولغان، مەخپى ئىسمىنىڭ پەۋقۇلئاددە مەزگىلدىكى مۇھىم ئەھمىيىتىنى ئادەتتىكى كىشىلەردىنمۇ ئوبدان بىلەتتى.

1983-يىل 2-ئىيۇن، دا ئۇستام گېزىتخانا مويۇگە ئەۋەتكەن پۇل چېكىنى تاپشۇرىۋالدى. "پېرېۋۇت چېكىنى ئەۋەتكۈچىنىڭ سۆزى"

دىگەن جايغا: قەلەم ھەققى ئۇچۇن مىڭ خېتىگە 12 يۈەندىن جەمئى 24 يۈەن ئەۋەتىلدى، دەپ ئېنىق ئەسكەرتىلگەن ئىدى، بۇ ـدا ئۇس-تامنىڭ ئايلىق مائاشىنىڭ يېرىمى ئىدى. ئادەت بويىچە، دا ئۇستام چەكنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن كىچىك دوسكىغا: "پالانى، چەكنى ئېلىۋېلىڭ" ـ دەپ ئېنىق يېزىپ قويماتتى، ئاندىن كېيىن چەكنى ئەينەكلىك جازىغا ئېلىپ خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئالدىدىكى دەرىزە تاكچىسىغا قويۇپ تاپشۇرۇۋالغۇچىنىڭ ئېلىپ كېتىشىنى كۈتەتتى. ئۇ بۇ نۆۋەت پوچتالىيونىنىڭ قولىدىن چەكنى ئېلىپ بىر دەم ئويلاندى-دە، ئۇنى قۇلۇپى بار تارتمىغا ئىتتىك سېلىۋەتتى. تارتمىنى قۇلۇپلاپلا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەتراپىغا سەپسالدى، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدە ئۆزىلا بار ئىدى. ۋاقىت غەنىمەت ئىدى، دا ئۇستامنىڭ ئۇمىدىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى.

شۇ ئاخشىمى، دا ئۇستام كارۋاتتا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىدى. ھەر قېتىم ئۆرۈلگەندە كۆز ئالدىدا مويۇ پەيدا بولاتتى، بۇ شوپۇر دالىيۇ ئىدى. دالىيۇ مەدەنىيەت ئىدارىسىدا بىر يىل ۋاقىتلىق ئىشچى بولۇپ ئىشلىگەن ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ گەپ-سۆز، ئىش-ھەرىكەتلىرىدە ۋاقىتلىق ئىشچىغا خاس ئىتائەتمەنلىك ۋە ئېھتىياتچانلىق يوق ئىدى. كوتۇلداق ھەم ئالدىراڭغۇ ئىدى، بىر ئىش قىلسىلا ھاپىلا-شاپىلا قىلاتتى. ئۇ ھە دىسلا خوتۇنىنى قاغايتتى، ئۆزىنى بولسا تېخنىكىسى ئۇستۇن دەپ بىلىپ، گويا دۇنيادا ئەڭ بەختسىز ئەر ۋە سەۋىيىسى ئەڭ يۇقۇرى شوپۇر دەپ ھىساپلاتتى. بىراق، دالىيۇ يېقىندا ئىشتىن بوشۇتۇلدى. ئۇ ئاشۇ قېتىمقى كۆرەكتە باشتىن-ئاخىرغىچە ئىدارە باشلىقلىرىغا شوپۇر بولغان ئىدى. شوپۇرنىڭ كۆز-قۇلىغىنى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭكىگە سېلىش-

تۇرغىلى بولمايدۇ، باشلىقلارنىڭ زىيانپەتلىرىدىن ۋە يىغىنلاردىن چىققاندىن كېيىن ماشىنىدا قىلغان پاراڭلىرىنىڭ ھەممىسى شەك-شۇبھىسىز ئۇلارغا 1-قول ماتېرىيال بولۇپ قالدۇ.

دا ئۇستام يەنە بىر قېتىم يېنىغا ئۇرۇلگەندە كۆز ئالدىدا يەنە بىر مويۇ پەيدا بولدى، بۇ قېتىمقىسى مالىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىغى دۇ يەنزۇك بولۇپ، ئەمدىلەدىن سەمرىشكە باشلىغان، مىجەز-خۇلقى ياخشى، ئوتتۇرا ياشلىق ئايال ئىدى. ھىساۋاتتىكى ئىشلار دۇ يەنزۇكغا ئېنىق ئىدى. ھىساۋاتى ئېنىق بولغانلىقتىنمۇ ئەيتاۋۇر، يېقىنىدىلا تېياتىر ئۆمىگىگە بوغالتىرلىققا يۆتكەلگەن ئىدى. كۆرەكتە نېمە چىقىملار ھىساۋاتقا ئوتكۈزۈلمەيدۇ، دەيسىز؟

دا ئۇستام يېنىغا يەنە بىر ئۇرۇلگەندە، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەنە بىر مويۇ پەيدا بولدى؛ ئۇ، ئىدارىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش بۆلۈمىدىكى لۇ دوختۇر ئىدى. ئۇمۇ ئاشۇ قېتىمقى كۆرەك ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئاجرىتىلغان ئىدى. لۇ دوختۇرنى بوش چاغلىماڭ، ئۇنى ئوكۇل ئۇرۇش، رېتسېپ كېسىشنىلا بىلىدۇ دېمەڭ، ئۇنىڭ تارقاتقان قىزىق خەۋەرلىرى ھەققەتەن كۆپ...

دا ئۇستام يېنىغا ئۇرۇلگەنسېرى مويۇلەر كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇ-ۋېرەتتى. ئۇ خۇددى ئەينى ۋاقىتتا يەر ئاستى خىزمىتىنى ئىشلەپ، مەخپى ئالاقە سۈنۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ، ئالاقە قىلغۇچىغا كۆز ئىشارىسىمۇ قىلىشقا بولمىغاندەك ۋە ھېچقانداق ۋەقە يۈز بەرمىگەندەك مويۇنى تونۇۋالغۇسى ھەم پۈل چېكىنى ئاستا ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويغۇسى كېلەتتى. شۇ چاغدىلا مويۇ ئۆزىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرگەن بولاتتى، چۈنكى ئۆزىمۇ مويۇگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى.

ئەتىسى ئىشقا چىققاندا دا ئۇستامنىڭ كۆڭلىدە بىرمۇ مويۇ پەيدا بولمىدى، بۇ يەرگە ھېچقاچان كىرمەيدىغان مەدەنىي يادىكارلىقلارغا مەسئۇل بولغۇچى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغى شى جېڭبىن خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە كەلدى. ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن دەرىزە تاكچىسىدىكى خەتـ لەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ:

ــدا ئۇستام، بۇگۈن خەت ـ چەكلەر تۈنۈگۈنكىدىن بالدۇر كەلـ گەن ئوخشىمامدۇ؟ــ دېدى.

ــبۇ خەتلەر تۈنۈگۈنكى خەتلەر. بۈگۈنكىسى تېخى كەلمىدى، سائەت 9 دا كېلىدۇ.

ــچۈشتىن كېيىنچۇ؟ چۈشتىن كېيىن سائەت نەچچىدە كېلىدۇ؟ــ دەپ سوزىدى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغى شى جېڭبىن.

سائەت 4 يېرىمدا.

مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغى شى جېڭبىن كېتىپ قالدى، دا ئۇستام ئۇنىڭ ئىشكىتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ قۇلۇپلاغلىق تارتمىغا كۆز يۈگۈرتـ كەنلىگىنى ھىس قىلدى. ئۇ بىر نەرسىنى بايقاپ قالغانمىدۇ؟ دا ئۇس ـ تامنىڭ ئادەتتە دەرىزە تاكچىسىغا قويۇپ قويىدىغان نەرسىنى تارتمىغا سېلىپ قۇلۇپلاپ قويغانلىغىنى كۆرۈپ قالغاندىمۇ؟ ئەگەر ئاشۇ راست بولۇپ قالسا، دا ئۇستام ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى شى جېڭبىننىڭ نەزىرىدە مويۇ بولۇپ قالمامدۇ؟

دا ئۇستام مويۇ ئەمەس ئىدى، شۇنداقلا مويۇنىڭ رولىنى ئېلىپ بېقىشنى خىيالىمۇ قىلىپ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ كەنجى ئوغلى ئۆيىدە ئىش كۈتۈپ تۇرغان بولۇپ، دا ئۇستامنىڭ ئورنىغا ئورۇنـ لىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. مۇبادا رەھبەرلىك تارتمىغا ئېسىلىپ تۇرۇۋېلىسا، گۈمان كۈچىيىۋەرسە، ئوغلىنىڭ تاماق قاچىسى چېقىلىپ

كېتىشى تۇرغان گەپ. دائۇستام بۇلارنى ئويلاپ، كەمبەرسىدىن تارتمىنىك ئاچقۇچىنى ئالدى.

سائەت 9دا، شۇ كۈنلۈك خەت-چەك ۋە گېزىت كەلگەندىن كېيىن، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كىشىلەرگە تونۇش بولغان ھىلىقى كىچىك دوسكا ئېسىلدى. زاكاز خەت، پۇل چېكى ئالغۇچىلار ئىسمى قاتارىغا مويۇ دىگەن ئىسىمنى قېتىلدى.

ئاردىدىن 59 كۈن ئۆتۈپ كەتتى، كىچىك دوسكىدىكى ئىسىملار 59 قېتىم يەڭگۈشلەندى، پەقەت مويۇ دىگەن ئىسىم تۇرۇۋەردى. مويۇنىڭ چېكىمو ئاۋالقىدەكلا دائۇستامنىڭ دەرىزىسىدە تۇراتتى، پۇل چېكى ئىيۇن ئېيىدىكى ئاپتاپتا ساغرىپ كەتكەن ئىدى.

خەۋەرلىشىش بۆلۈمى كىشىلەر ئۆتۈپ تۇرىدىغان سورۇن ئىدى، لېكىن مۇشۇ 59 كۈن ئىچىدە خەۋەرلىشىش بۆلۈمى توساتتىن چۆلدەرەپ قالدى. ھەمىشە دائۇستام بىلەن شاخمات ئويناىدىغان تەقدىقات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى كەلمەس بولۇپ قالدى؛ چېچى قىسقا كېسىلگەن، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە تولا كېلىدىغان ماشىنىستكا كۆك لىكلەنمۇ مەقسەتلىك، مەقسەتسىز ھالدا دائۇستامدىن ئۆزىنى دالدىغا ئالىدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا دائۇستام كەم بولسا بولمايتتى، چۈنكى كۆك لىكلەن مۇھەببەتلىشۋاتقان ئىدى. دائۇستام پارچە-پارچە، ئېغىر-ئېغىر خەتلەرنى ئىككىنچى قەۋەتكە توشۇيدىغان بولدى، ئېيتمىسمۇ، ئۇلار كۆكلىدە بىلىشەتتى، كۆك لىكلەن ئەپۇ سورىغانىدەك كۈلۈمسىرەپ قويدى، دائۇستام بۆلار بىلەنمۇ ئانچە ھەسىپلىشىپ كەتمىدى.

ئاردىدىن توپ-توغرا 59 كۈن ئۆتۈپ كەتتى، بىرمۇنچە كىشىلەر خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە كۆز قىرىنى بۇ ياقتا

سالماسلىقتا تىرىشتى، دائۇستامنىڭ دەرىزىسى كىشىلەر قورقىدىغان يوشۇرۇن ئىستىھكامى بولۇپ قالغانىدەك تۇيۇلاتتى. ئىدارىنىڭ ئاشۇ بىرقانچە باشلىغى ئوچۇق-ئاشكارە ئىش قىلىدىغانىدەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار ھىلىقى پۇل چېكى ئالدىدىن ھېچقانداق قورقۇمسىز ئۆتۈپلا قېلىشماستىن، يەنە خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغان دائۇستامغا كۆز قىرلىرىنى مەنىلىك تاشلاپ ئۆتۈشەتتى. بۇ، دائۇستامنى ئۆزى ئالاقىچى بولغان چاغنى يەنى ئۇلارنىڭ ئۆزى بىلەن مەخپى بەلگە بېرىپ ئۇچراشقىلى كەلگەندىكى چاغنى ئەسلەتكەندەك بولاتتى.

ئۇلار دەرىزە سرتىدا تۇرۇپ: «كۇنجوت سەپكەن نان بارمىدۇ؟" دىسە، ئۇ: "قۇيماق-توقاچ بار"دىيىشى كېرەك ئىدى.

ئۇلار: "بىزگە 10 توپ خاڭجۇ تاۋۇرى لازىم ئىدى" دىسە، دائۇستام: "خاڭجۇ تاۋۇرى يوق، شياڭيۈن شىپىگى بار" دەپ جاۋاپ بېرىشى كېرەك ئىدى.

ئۇلار: "خادىمبن تاماكىسى قانچە پۇل" دىسە، دائۇستام: "خادىمبن تاماكىسى يوق. لاۋداۋ تاماكىسى بار" دىيىشى كېرەك ئىدى.

بىراق، ئاردىدىن دەلمۇ-دەل 59 كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭ بىلەن يوشۇرۇن بەلگۈ بىلەن ئۇچراشقىلى ھېچكىم كەلمىدى. دەرىزە سرتىدىمۇ دائۇستامنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى ئىمما-ئىشارەتلەر كۆزىگە چېلىقمىدى. ئىدارىنىڭ ھىلىقى باشلىقلىرى دائۇستامنىڭ نەزىرىدە ئۆزلىرىنى مويۇ قىلىپ كۆرسەتكەن يالغان يولداشلاردىن بولۇپ قالغانىدەك ئىدى. دائۇستام ئويلاپ قويغان ئۇچرىشىش يوشۇرۇن بەلگىسىنى كەينى-كەينىدىن يەڭگۈشلەشكە توغرا كېلەتتى.

59 كۈن ئىچىدە، شى جېڭبىن خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە ئەكۆپ كەلدى. ئۇ كەلگەن ئىكەن، چوقۇم بىر غەيرى نىيەت بىلەن كېلىدۇ، ھەر قېتىم شى جېڭبىن خەۋەرلىشىش بۆلۈمگە كىرگەندە داۋۇستام ئاۋال يېرىم ئۆتكەزگۈچلۈك رادىئوسىنى ئاچاتتى، ئاندىن كېيىن ئۇ ئىستانسىدىن بۇ ئىستانسىغا يۆتكەتتى. گىرـگاژ ئاۋاز شى جېڭبىننى قىلىدىغان گېپى بىلەن بىرقانچە قېتىم توختاتتى، شۇڭا ، ئۇ ئوڭايـسىزلانغان ھالدا چىقىپ كەتتى. داۋۇستام ئىچىدە كۈلدى: ئىستانسا ئىزدەيمەن دەپ ساڭا ئېغىز ئېچىش پۈرسىتى بەرمەيمەن، گېزىتتە گەرچە ئىسمىڭنى ئاتىمىغان بىلەن، ئاشۇ قېتىمقى ئىشلاردا سەنمۇ شۇ سورۇندا بولدۇڭ. سەن ئۇ ئىشلارغا كۆپ چېتىلىمغانلىغىڭ، ياش بولغانلىغىڭ سەۋىۋىدىن يۇز خاتىرىڭنى قىلىپ ئىسمىڭنى ئاتىمىدى، ئەمما سېنىڭ مەندىن يوچۇق ئېچىپ، مويۇنىڭ كىملىگى توغرىسىدا گەپ ئېلىش كويىدا بولۇشۇڭ ــ ئەخمەقلىق.

ئۇچرىشىش ئۇچۇن كۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. ئۇچرىشىشقا كېلىدىغان ھىلىقى كىشىنى ئويلىغاندا، داۋۇستام نىمىشقىدۇر كالىندارغا قاراپ قويياتتى، ۋاقىت سۇ ئېقىندەك ئۆتمەكتە. ئەتە چەكىنىڭ ئىدارىغا كەلگىنىگە ئىككى ئاي بولىدۇ. چەكىكە ئېنىق يېزىقلىق ئىدىكى، ئىككى ئاي ئىچىدە پۇل ئېلىنمىسا، پوچتىخانا ئۇنى قايتۇرۇۋېتەتتى.

داۋۇستام ئەتىنى ئويلاپ ئۇشتۇمتۇت ئەندىشىگە چۈشتى. ئۇ يېرىم ئۆتكەزگۈچلۈك رادىئونى ئېتىپ قويۇپ، دەرىزە تاكچىسىدىكى ھىلىقى چەككە ئۇزاققىچە تىكىلىپ قارىدى. ئۇ چەكىكە ئەپۇ سورىغاندەك قاراتتى، ئۆزىنىڭ ئىككى ئايدىن بېرى چەكتىن يىراقلاشقانلىغىغا، قورقانلىغىغا، ئۇنىڭغا سوغاق مۇئامىلە قىلغانلىغىغا پۇشايمان قىلدى.

.....

ئەتىسى ئەتىگەن سائەت 8 دە، كىشىلەر كەينى-كەينىدىن مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرگەندە ھەممەيلەن خەۋەرلەشىش بۇلۇمى دەرىزىسىنىڭ يورۇق تۇرغانلىغىنى بايقاشتى. سەزگۈرلىرى ساغرىپ كەتكەن ھىلىقى چەكنىڭ ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكەنلىگىدىن دەرىزىنىڭ يورۇپ قالغانلىغىنى پەملەشتى. بىر پارچە قەغەزنىڭ غايىپ بولۇشى بىلەن كۆپچىلىك پۈتۈشۈپ قويغاندەك ئۆزلىرىنى يېنىك ھىس قىلىشقاندەك بولۇشتى ھەم يەنە پۈتۈشۈپ قويۇشقاندەك خەۋەرلىشىش بۇلۇمىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىشىپ، جىددى ھالەتنى ئەمەلدىن قالدۇرىدىغان بۇيرۇقنى ئاڭلىغاندەك بولدى، كەڭمۇ ئەمەس، تارمۇ ئەمەس بىر غاردىن ئۆتۈپ كەتكەندەك بولۇشتى... نىمىلەرنى ھىس قىلىشتى؟ ھەر بىر كىشىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق بىر تۇيغۇسى بار ئىدى. ئەمدى كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى دائۇستىنى تېپىپ چەكنى كىمنىڭ ئېپكەتكەنلىگىنى سوراش ئىدى.

قىسقا چاچلىق كۇك لىكلەنىنىڭ كۆزى ئۆتكۈر ئىدى، ئۇ ئازاتلىققا ئېرىشكەندەك قىلاتتى.

ــ ئىشىك قۇلۇپلاغلىق تۇرىدىغۇ؟ ــ دەپ ۋاقىرىدى ئىشىككە قارap.

ــ بۇ ئۇستام نەگە كەتكەندۇ؟ مەن تېخى ئۇنىڭ بىلەن بىر پەس شاخمات ئويناپلىمىكىن دەپ كەپتىمەن! ــ دىدى تەتقىقات بۇلۇمىنىڭ مۇدىرىمۇ خوش بولۇپ.

ــ دا ئۇستاممۇ؟ مەن بىلمەن، ئۇ خوتۇنىغا كۆمۈر ئاپىرىپ بەرگىلى كەتتى، ــ دىدى دوختۇر لۇ كۆزەينىگىنى كۆپچىلىك ئالدىدا

پاللدىتىپ.

ـــدا ئۇستام ئىش ۋاقتىدا قانداق بولۇپ كۆمۈر ئالغىلى كېتىدىـ كەن؟ ـــ ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى شى جېڭبىن ئەسلىدە كۆپچىلىك ئارىسىدا ئىدى.

ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى شى جېڭبىننىڭ پەيدا بولۇشى كۆپچىلىكنىڭ كەيپىنى ئۇچۇردى. كىشىلەر كېتەي دەپ تۇرۇشقاندا، دا ئۇستام پەيدا بولدى. ئۇ رىشكىنى مىنىپ دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەن ئىدى، بىراق رىشكىغا كۆمۈر ئەمەس، تاختاي سۈرتكۈچ بىسلغان ئىدى. ئۇ رىشكىنى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئالدىدا توخـ تىتىپ، كۆپچىلىككە قارىدى ـ دە، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە ئولۇشۇبلىشتىكى مۇددىئايىنى دەرھال چۈشەندى. ئۇ رىشكىنى چۈشۈپ هولۇقماستىن كىرلىشىپ كەتكەن لۇڭگىنى چىقىرىپ تەرلىرىنى ئېتىپ، كۆپچىلكنىڭ سۆزىنى كۈتتى.

ـــدا ئۇستام، پۇل چېكىنى ئېگىسى ئېيكەتتىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى شى جېڭبىن ئاۋال ئېغىز ئېچىپ.

ـــدۇرۇس، ئېلىپ كەتتى، ـــ دىدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، مويۇ.....

ـ مويۇ دىگەن مەن بولىمەن، ـــ دىدى دا ئۇستام چوقچىيىپ تۇرغان تاختاي سۈرتكۈچكە يۆلۈنۈپ.

كىشىلەر سارايسمىغا چۈشتى، كۆزلەر دا ئۇستامغا تىكىلدى. شى جېڭبىن دا ئۇستامغا ئۇزاققىچە تىكىلدى، لېكىن، هىچكىمۇ ئۇنىڭ باشقىچە تىكىلگەنلىگىنى سەزمىدى.

كىشىلەر تارقاشقاندىن كېيىن، ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى شى جېڭبىن دا ئۇستامدىن ئاستا:

ـــگېپىگىزگە قارىغاندا، خەتنى سىز يازغانـغا ئوخـشىمامـسىز؟ـــ دەپ سورىدى.

ـــخەتنى مەن يازمىسام، پۇل ئېلىشقا قانداقمۇ پېتىنايى. تاختاي سۈرتكۈچـنى ئېلىشـقـمۇ قانـداق جۈرئەت قىلاي؟ ئىشخانـىلارنىڭ تاختاي سۈرتكۈچلىرى كونىراپ قاپتۇ. ئالماشتۇرىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

ـــئۇنداق بولسا.....خەت.....نى يازغان سـىز ئىكەنـسىزدە؟ـــ دىدى ئىدارىنىڭ مۇئاۋىنى باشلىغى شى جېڭبىن "نى" قوشۇمـچىسىنى سوزۇپ.

ـــنىمشقا تېخىچە ئىشەنمەمسىز؟ خەت-ساۋادىمـنى تۆۋەن دەپ قارامسىز؟ ئېيتىپ قويايكى، ئەينى يىللاردا ماڭا مەدەنىيەت ئۇگەتكەن ھىلىقى پەيجاڭ مەرھۇمدىن مىنىستىر بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ.

ـــخەتنى سىز يازغان بولسىڭىز، پۈچۈركىڭىز...

ـــيازغان خېتىمنى كۆرگەنمـىدىڭىز؟ گېزىتـخانـىغا يازغان خەت قوبۇلىڭىزغا چۈشۈپ قالدىمۇ-نىمە؟ ئۇنداق بولسا ھەقىقەتەن ئاجايىپ غەلىتە ئىش بوپتۇ.

دا ئۇستام رىشكىدىن بىر تاختاي سۈرتـكۈچـنى ئېلىـپ شى جېڭ-بىننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويـدى. شى جېڭبـىن لام-جـىم دىـمەي تاختاي سۈرتكۈچنى ئېلىپ ئىشخانا بىناسىغا يۈرۈپ كەتتى. ئەسلىدە ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە كىشلەرنىڭ خەت پۈچۈركـىسى ھەقـقـىدە گەپ قىلىشنى يامان كۆرەتتى.

1983-يىل ئۆكتەبىردە ئىدارىدىكى بىرقانـچە كونا باشلىقـلار ۋەزىپىسىدىن يۆتكۈلۈپ باشـقا ئىشلارغا ئورۇنلاشـتۇرۇلدى. شى جېڭبىن S شەھەرلىك مەدەنىيەت ئـىدارىسىنىڭ باشلىقلىـغىغا تەينـ

لەندى. شى جېڭبىن ھەر قېتىم خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ھىلىقى پۇل چېكى ئاشۇ يەردە يەنىلا بارداق ئىختىيارسىز ھالدا دەرىزىگە قاراپ قوياتتى. ئىدارە باشلىغى بولغاندىن بۇيان، ئۇنىڭ دائىمى ئۇستام بىلەن بىر پەس سۆزلىشىپ ئالغۇسى بولسىمۇ، تېخىمۇ مۇھىم ئىشلار تۈپەيلىدىن بۇ ئىش ئارقىغا سوزۇلۇپ كەلدى. شى جېڭبىننىڭ دائىمى ئۇستام بىلەن سۆزلەشكەندە، ئۇنىڭغا خەت يازغۇچىنىڭ دائىمى ئۇستام بولماستىن،... كىم... كىم... ئىكەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپ قويغۇسى كەلدى، لېكىن، ئۇ يەنە ئىدارە بويىچە ئاشۇ ئىشنىڭ ھەقىقى ماھىيىتىنى ئاشكارىلاش زۆرۈرىيىتىنىڭ قالمىغانلىغىنى ھىس قىلدى، چۈنكى ئۇ ھازىر ئىدارىنىڭ باشلىغى ئىدى.

باتۇرلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەمىشە قورقۇنچاقلاردا بولىدىغان ئاجىزلىقمۇ بولىدۇ. شى جېڭبىن مەنتىقە دەپ ئاتالمايدىغان بۇ مەنتىقىگە ئىشەنمەيتتى، بىراق ھەر كۈنى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئۇنىڭ كۆڭلىدىن مۇشۇ قاملاشمىغان مەنتىقە نېرى كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى.

1983 ـ يىل نويابىر، باۋدىڭ.

ئاپتور ھەققىدە

تېيىنىڭ ئايال، 1957 ـ يىل بېيجىڭدا تۇغۇلغان، 1975 ـ يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن خېبېي ئۆلكىسىنىڭ يېزىسىغا قايتا تەربىيە ئېلىشقا چۈشكەن، 1979 ـ يىلى باۋدىڭ ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئىشلىگەن. ھازىر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە كەسپىي يازغۇچى بولۇپ ئىشلىمەكتە. 1975 ـ يىلدىن ئېتىبارەن ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان، ئۇنىڭ «ئېخ، شياڭشۇ»

هکایسی 1982 ـ یلی مەملـکەت بویـچە نادىـر هـکایـلەر مۇکاپاتـغا ئېرىشكەن.

(«تاللانغان هکایلەر» ژورنىلىنىڭ
1984 ـ يـىـلـلىق 6 ـ سانـىـدىـن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ھۈسەين ئېلى.**
تەرجىمىنىڭ مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

ئۇ تاماكا چەكمىگەن بولسا*

ـــ ئەگەر تاماكا چېكىدىـغان بولساڭ ھەرگىز چوڭ بولمايسەن! ـــ دىدى ئانىسى ئوغلىغا.

ـــ بوۋام تاماكا چېكىپمۇ 70 ياشقا كىرىپتۇغۇ ئەمسە؟

ـــ ئەگەر ئۇ تاماكا چـەكمـىگەن بولسا 80 ياشـقا كىرەتتى.

چاقىرىلمىغان مېھمان*

بىر كـۈنى بىر تونۇشۇم بىزنىڭ ئـۆيـىـدە مېھـمان بولدى. ئۇ بىزنىڭ ئۆيىدە 2ـ3 ھەپتە تۇرۇپ قالدى. ئاخىر مەن ئۇنىڭدىن:

ـــ خوتۇن ـ بالـلىرىڭىزنى كۆرگىڭىز كەلمـىدىمۇ؟ دەپ سورىدىم.

ـــ توغرا ئېيتىسىز. شۇڭا بۇگۈن ئۇلارغا سـىـلەرمۇ مۇشۇ يەرگە كېلىڭلار دەپ خەت يازدىم.

بۇ "مۇدىر"لار

شېن فېك

1

ئىشخانىمىزدىكى كادىرلارنىڭ زىچلىغى ئېھتىمال "جۇڭگو بويىچە ئەڭ" دېگەن قاتارغا ئۆتۈشى مۇمكىن.

ئىشخانىمىز ئىشكىتىن دەرىزىگىچە 5 مېتىر، ئۇ تامدىن بۇ تامغىچە 4 مېتىر كېلىدۇ، بۇ يەردە 5 "مۇدىر" ئولتۇرىمىز.

مۇدىر؟ ھەي، "تازىنىڭ نىمىسى بار؟ تۆمۈر تاغىقى" دېگەندەك،

بەشلىمىزنىڭ ئىدارىدا ئارخىۋىمىز بار، ئوتتۇزەيلەننى بىۋاستە ئۇ يان-بۇ يان قىلالايدىغان ۋە ئۇنىڭغا قوماندانلىق قىلالايدىغان مۇدىرلار-مىز. راستىنى ئېيتقاندا، جەمىيەتتە ھېچبىر ئەمىلىي ھوقۇقى يوق، گۈڭشې باشقۇرغان زاۋۇتتىكى سېخ مۇدىرلىرىدىنمۇ، ھەتتا ئاھالىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىرىدىنمۇ نەچچە دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان "ئەمەلدارلار"مىز!

ئەمدى گەپنىڭ تېگىگە يەتكەنسىز، بىز بەشىمىز سىنىپ مۇدىرى، يەنى يۇشى ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپلىرىنىڭ تىل مۇئەللىملىرىمىز.

بىزنىڭ بۇ ئىشخانىمىز چۈشتىن ئىلگىرىكى ئىككى سائەتلىك دەرستىن كېيىن تازا قاينىپ كېتىدۇ، بۇ چاغدا دەپتەر-قەلەملەر-مىزنى قولتۇقلاپ، غەلبە بىلەن "ئوردا"غا قايتىمىز.

ھەممىنىڭ ئالدىدا كىرىدىغىنى مەن، ئارقامدىنلا كىمنىڭ كىرىدىغانلىغىنى كۆزۈمنى يۇمۇپ تۇرۇپمۇ بىلىمەن: جوزىنىڭ ئۇستىگە كىتابنى "پاقىدە" تاشلىغىنى دەل "ئاقۇاش بوۋاي"، ئىشكىتىن كىرىشىگىلا داس-چىلاپچىلار تاراڭلاپ كېتىدىغىنى، شۇبھىسىزكى، "كۆزەينەك" ئىدى.

"كۆزەينەك" سۈجۇلۇق بولۇپ، ئۇ ئارىسىمىزدىكى بىردىن-بىر "كونا ئۇچىنچى نۆۋەتلىك". ئۇنىڭ يېزىدا 8 يىل "ماكان"لاشقىنىغا قارىماي، ئاجايىپ ئىش، ئۇنىڭ تىرىسىنى ئاپتاپمۇ قارايتالمىغان. ئۇ ئاپپاق چاسا يۇزلۇك بولۇپ، قارا ساپلىق كۆزەينەك تاقىغان، ماڭسا ئىككى قولىنى ئارقىسىغا قىلىۋالىدۇ، گەپ قىلسا ئاستا سوزۇپ گەپ قىلىدۇ، تەققى-تۇرقى سىپايە بولۇپ، كاتتا زىيالىلارغا تازىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۇ پاكىز يۇرۇشنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدۇ، دەرستىن

چۈشۈپلا ئالدى بىلەن قولىياغلىغى بىلەن ئۇستىدىكى بورنىڭ توزۇندىلىرىنى قېقىشتۇرىدۇ، ئاندىن قوللىرىنى يۇيىدۇ، ئالقانلىرى، قول دۇمبىسىدىكى سوپۇن ماغزاپلىرى بەتەيىنى تاشقى كېسەللەر دوختۇرىنىڭ ئوپىراتسىيەگە كىرىشتىن ئاۋال قاتتىق دېزىنېكسىيە قىلىۋاتقىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ، ئەپسۇسكى ماسكىسى كەم.

ــ "ھكايىچى" يەنە نېمە ماتېرىيال توپلاۋاتسەن؟ ــ دېگەندىلا "پالۋان"نىڭ كاناي ئاۋازىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. ئۇ مۇزىسى كەڭ، تەمبەللىك، دېقاق ئادەم، 180 جىڭلىق ئىشتانكىسىنى كۆتۈرەلەيدۇ، شۇڭا مەكتۇپىمىز بويىچە "پالۋان" دېگەن نامى بار ئىدى. ئۇ ئاغزىغا كەلگىنىنى دەۋېردۇ. ئۇ مېنىڭ دائىم كۇندىلىك خاتىرە يازىدىغانلىغىمنى، قولۇمدىن «تاللانغان ھكايىلەر» چۈشەيدىغانلىغىنى كۆرۈپ، ماڭا "ھكايىچى" دېگەن لەقەمنى قويۇپ قويغان ئىدى.

ــ مۇنداق قارىسام، «ئىت ئېيىقنىڭ شىمالغا تەلمۈرۈشى» دېگەن بىر نەرسىنى يازماقچى بولىۋاتسەنغۇ دەيمەن، ھا... ھا... ھا... ــ دەپ كۈلۈپ كېتىدۇ ئۇ. پالۋاننىڭ خوتۇنى شىمالدىكى بىر توقۇمچىلىق مەكتەپتە خىزمەت قىلاتتى. مەن كۈلگەچ ئۇنىڭ تۆمۈر بېلىگىدىن ئۆزەمنى قاچۇرىمەنۇ، "تۆگە"گە سوقۇلۇپ كېتىشىمنى بىلمەي قالىمەن، بۇنىڭ تۆگىدەك ئۆزۈن ــ ئىگىز، ئۇرۇق بويى دەلدەڭشىپ كېتىدۇ. بۇ بۇرادىرىم يەنە دەرسنى سوزۇۋەتتى! ئۇ ھەر قېتىمقى دەرسنى دېگۈدەك سوزۇۋېتىدۇ، گويا بىرنەچچە ئېغىز ئارتۇق سۆزلىمىسە كۆڭلى ئارام تاپمايدىغاندەك قىلىپ كېتىدۇ.

بەش "كاتتا" "سورۇن"غا كىرىپ بولمىز، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلۈ ــ گىدىنلا ئوتتۇرىغا چىقىپ قالىدىغان "مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى، شۇنىڭدەك مەكتەپنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى خەۋەرلەرنى ئۇلاپ ئاڭلە ــ

تىش نومۇرلىرى" باشلىنىدۇ.

ــ ھەي، ئاڭلىدىڭمۇ، جۇڭگو ئايالار ۋالىبول كوماندىسى يەنە ئۇتۇپتۇ!

ــ جيبىمەن چوڭ ئەترىدىدىكى 65 ياشلىق بىر بوۋاينىڭ بېشىغا مۇڭگۇز چىقىپ قاپتۇ...

ــ سۇ مەھسۇلاتلىرى يايمىسىدا تاپان بېلىق ئەرزانلاپتۇ، جىڭى 8 موكەن...

بىر مەھەل، ئۇ ئۇنى، بۇ بۇنى دەپ، تازا قىزىپ كېتىمىز. دەر-ۋەقە "ئۇلاپ ئاڭلىتىلىدىغان نومۇر"نىڭ ئاساسلىق "ئاڭلاتقۇچىسى" مەن بىلەن پالۋان بولىدۇ. كۆزەينەك كۇلۇمسىرىگەن ھالدا ئۇستا-كانىنى تۆتۆپ تۇرۇپ، ئاندا-ئاندا قاپاقسۇنى بىر-ئىككى ئوتلاپ قويىدۇ. ئارىلاپ-ئارىلاپ، بەزى "پارتلىما خاراكتىرلىق" خەۋەرلەرمۇ ئاڭلىتىلىپ قالىدۇ.

ئاقۇاش بوۋايچۇ، ئۇ كىرىپ ئولتۇرۇشى بىلەنلا كىتاپلىرىنى ۋاراق-لاپ، ماتېرىيال ئاقتۇرۇپ، ماقالا يېزىش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئىنتا-يىن ئاز سۆز قىستۇرىدۇ، لېكىن ئاغزىنى ئاچسىلا باھا بېرىدۇ، بەرگەندىمۇ غوتۇلداش خاراكتىرىدىكى باھالارنى بېرىدۇ:

ــ توپ ئويناپ ئۇتۇۋالسا نىمە بوپتۇ؟ ئىقتىسات بىلەن مەدەنىـ-يەتنە خەقتىن تەرەققى قىلسا ئاندىن بۇ ھەقىقى بىكىسى بار بولغان ھىساپلىنىدۇ! 8 موغا بىر جىڭ تاپان بېلىق بەرسە ئەرزان بولامـ-دىكەن؟ ھىم، بۇرۇن جىڭى 2ــ3 مو بولسىمۇ ئالىدىغان ئادەم يوق ئىدى...

تۆگە بولسا "شىرىن خىيالار" ئالىمىگە پېتىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ بىرىدىن-بىر ياخشى كۆرىدىغىنى ئەرزان تاماكىنى چېكىپ پۇقرىتىپ

ئۇس چىقىرىپ ئولتۇرۇش ئىدى، ياكى خېلى بىر ھازادىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئەسنۇبلىپ، قىزىقسىنىغان ھالدا بىرنىمىلەرنى سوراش ئىدى. لېكىن، ھەممىمىز بىرنېچىدىن ئۇنىڭ "بىرنەرسىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلمىگىچە بولدى قىلمايدىغان" ئادىتىنى بىلەتتۇق، يەنە بىر تەرەپتىن قىزىق خەۋەرلەرمۇ تۇگەپ كەتكەنلىكتىن، ئاساسلىق "ئاخبارات ئېلان قىلغۇچى" "مۇخبىرنىڭ سوئاللىرى"غا قىسقىغىنە جاۋاپ بېرىپ بولدى قىلىدۇ.

ئارقىدىنلا شاراقشىغان قەغەز ئاۋازى بىلەن شىرتلىدىغان قەلەم ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، گويا ئالەم ئىنتايىن جىملىق ئىچىگە چۆككەندەك بولىدۇ.

2

جەمىيەتتە شامال چىقسا، مەكتەپتە دولقۇن كۆتۈرىلەتتى. يېقىندىن بۇيان ئىشخانىمىزدىكى گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ماۋزۇسى ئانچە ـ مۇنچە باشقا ياقىقا يۆتكىلىپ، تولاراق "پۇل"نى چۆرىدەيدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە دائىم مۇشۇ ئىش ئۇستىدە قىزىرىپ تاتىرىشىدىغان مۇنازىرىلەر قانات يېيىپ قالدى.

مۇنازىرىنىڭ ئەڭ شىددەتلىك بولغان بىر قېتىمى كۆزەينەكنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرىگە ئىستاژىغا قاراپ يارىدەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى يەتكۈزگەن ئاشۇ كۈندە بولدى.

خېلى ئۇزۇنغىچە ھۆكۈم سۈرگەن سۈكۈت گويا ھاۋانى شامال سۈرۈپ ئەكەتكەندەك كىشىلەرنىڭ دېمىنى سەقىشقا باشلىدى.

ـــ نىمە گەپ بۇ؟ پالاكەت ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى باسامدىكەن؟ بېلىق يەنە قىممەتلەپ جىگى بىر كوي 2 موغا چىقىپتۇ، يەنە تېخى ئىلغاتقۇزمايدىكەن! ـــ پالۋان بىرنېچى بولۇپ ئېغىز ئاچتى ۋە غەمكىنلىك بىلەن سىرتتىكى ۋەلىسپىتنىك رولىنى كۆرسەتتى. قارىسام، دىگەندەكلا بەشمادااقتىن سەل چوڭ كېلىدىغان 4 بېلىق ئېسقلىق تۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزەمنى تۇتالماي ئىخ-تىيارسىز كۈلۈپ ئاشلىدىم:

ـــ ھەي، بۇگۈن قىلغان ھەشەمتىڭگە قارىغاندا خوتۇنۇڭنى كۈتۈۋالماقچىمۇ، قېينىئاناڭغا ئۆزۈن ئۆمۈر تىلىمەكچىمۇ؟

ھەقىقەتەن، دۇنيادىكى ئىنسانلار ئاجايىپ، مىڭ ئادەمدە مىڭ مىجەز بارده! پالۋانىنى ئالساق، ئۇ ئاقكۆڭۈل ھەم ئايغى يېنىك ئادەم، ھېرنەچچە ئىشخانىغا سۇ ئېپكىلىشنىڭ ھەممىسنى ئۇ ئۆز ئۈستىگە ئالغان، كۆچىنىغۇ زادى ئايمايدۇ، بىراق پۇلنى جېنىدىن ئەۋزەل كۆرىدۇ.

قاتتىق كۈلكە ئىچىده، پالۋان يەنىلا غەمگە پېتىپ ئولتۇرغاچ، گېپىمگە ئېتىۋار بەرمىدى.

ئاقۇاش بوۋايمۇ بېشىنى كۆتەرمەستىن:

ـــ ئالدىرىماڭلار، ئۇخلاش ئالدى ـ كېيىن بولغان بىلەن ئوخشاش ۋاقىتتا تاڭ ئاتىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرىگە ياردەم پۇلى بېرىلگەن بولسا، ئەمدىكى نۆۋەت سىلەرنىڭ بولمامدۇ؟ ـــ دىدى.

تۆگە "ھىم" دەپ قويۇپ، غاڭزىسنى "خورتىلدىتىپ" چېكىشكە باشلىدى.

گەپ پۇل توغرىلىق بولغاندا مەن ئاۋازىمنى كۆتىرىپ:

ـــ ئاڭلىدىڭلارمىكىن، ھازىر چوڭ شەھەرلەردە "چوڭى چەتكە

چىقىپتۇ، ئىككىنچىسى يەر ئاپتۇ، 9 ـ چىسى قەد كۆتىرىپتۇ، ھېچنىمە ئەمەسلەر پۇل تېپىپتۇ" دېگەن گەپلەر تارىلىپتۇ، ـــ دېدىم.

ـــ ياھ، تازا ئەپلىشىپتۇغۇ، "چەتكە چىقىپتۇ، يەر ئاپتۇ، قەد كۆتىرىپتۇ، پۇل تېپىپتۇ" دېگەن يەرلىرى ھەقىقەتەن يېپىشىپتۇ، ـــ دېدى تۆگە كۆلۈپ تۇرۇپ.

ـــ نىمىسى يېپىشىپتۇ! سەن قاچان قەددىڭنى كۆتىرەلىدىڭ؟ 53 كوي پۇلۇڭغا 5 جان ئاغرىنى ئېچىپ تۇرسا... ـــ دېدى ئاقۇاش بوۋاي قەلەمنى جوزا ئۈستىگە چۈرۈۋېتىپ.

كۆزەينەك قاياقسۇيىنى بىر ئوتلۇۋلىپ، كېلىشتۇرمىچىلىك بىلەن دېدى:

ـــ ھەممىسى يېپىشمىسمۇ ئازراق چاپلىشىدۇ. ھازىر پۇل تېپىشنى بىلىدىغانلار ھەقىقەتەن پېچەتلەپ تېپىۋاتىدۇ. تۇنۇگۈن مەن قىسقۇچ پاقا سېتىش ھەققىدىكى بىر ھېكايىنى ئاڭلىدىم: جەنۇپ تەرەپتىكى مۇشۇ ناھىيىنىڭ ئىككى سەھرالىغى 400 كويغا ئىككى تاغار قىسقۇچ پاقا ئېلىپ گۇاڭجۇغا ئاپىرىپتۇ. ئۇلار 3 چوڭ قىسقۇچ پاقىنى نۇسخا قىلىپ يايمغا قويۇپتۇ. شۇ پەيتتە بىر چەتئەللىك كېلىپ ئېكىشىپ قاراپ:

ـــ "How much money" (قانچە پۇل؟) دەپ سوراپتۇ. ئۇلار قولىنى ساڭگىلىتىپ، ئاغزىنى ئېچىپ قاراپلا قاپتۇ، چەتئەللىك ئاتىراياتكاترايت دەپ يانچۇغىدىن شارتتىدىلا 50 يۈەننى چىقىرىپتۇ، ئۇلار چەتئەللىكنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىگىنى ئۇقماي ھېشىنى چايقىشىپتۇ. چەتئەللىك يەنە 50 يۈەننى چىقىرىپ، ھىلىقى 3 قىسقۇچ پاقىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئىشارەت قىپتۇ. ھىلىقى ئىككى سەھرالىقنىڭ زېرەكرەك بىرسى: ھە، قىسقۇچ پاقا ئالماقچى ئىكەنده

دەپ، بېشىنى لىڭشتىپتۇ. چەتئەللىك 100 يۈەننى تاشلاپ بېرىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ھەم ھەيران، ھەم خوشال بولۇپ، دەرھال تاغاردىكى قىسقۇچ پاقىلارنىڭ ھەننۇاسىنى ئۈچتىن-ئۈچتىن قىلىپ، چەتئەللىكلەرنى كۆرسىلا، بىراقتىنلا بەشمادىغىنى چىقىرىپ، بىر تىزىغى 100 كوي دېگەن ئىشارىنى قىلدىغان بوپتۇ. ھەي، نەدىنمۇ بىلمۇن، چەتئەللىكلەر بارغانسېرى ئاۋۇپ كېتىپتۇ، ھايال ئۆتمەي، ئىككى تاغار قىسقۇچ پاقا بىر تاغار پۇل بوپتۇ. كېيىن، جامائەت خەۋپسىزلىك خادىملىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پۇلنى ساناپ چىققاندىن كېيىن، ئۇلارغا مىڭ يۈەن قالدۇرۇپ، دەرھال تاراق-تۇرۇقۇڭلارنى يىغىشتۇرۇپ كېتىڭلار دەپتۇ. بۇ ئىككىسى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۈۋاشلىق بىلەن ئەمگەك قىلىپ، قىسقۇچ پاقا سېتىش ئۈستىدە گەپمۇ قىلمايدىغان بوپتۇ، ھەم ئىككىنچى بارماسلىققا نىيەت قىپتۇ. بىراق، بىر كۈنى دادىۋېنىڭ شۇجىسى ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى چاقىرىپتۇ، ئۇلار ئەمدى چاتاق چىقىدىغان بولدى دەپ ئويلاپتۇ.

ئەسلىدە ئۇ جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسى پېرىۋۈت قىلىپ ئەۋەتكەن پۇل ئىكەن، ئۇ ئەقىل ئىشلىتىپ، ئىشىنىڭ يولىنى ئەپلەگەنلىگىنىڭ نەتىجىسى ئىكەن.

كۆزەينەك كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ:

— سەنمۇ ئاڭلاپتىكەنسەندە؟ — دەپ سوردى.

— ھەي، ئويلىساڭلا بىلىسەن، كونا ھۇنەر... مەن بۇرنۇمنى قېقىپ، كۆرەڭلىك بىلەن قەستەنگە ياقتۇرماسلىق تەلەپپۈزىدا توقۇپ چىقىلغان بۇ شاڭخونىڭ كۆرسىنى چۈشۈرۈۋەتتىم.

پالۋان خۇماردىن تولۇق چىقماي، بىلىپ تۇرۇپ:

— ئون مىڭ يۈەندىن ئارتۇق؟ راس بېيىۋاپتۇ! ئەگەر ئامانەت قويمىدىغان بولسا...ۋاي-ۋۇي، — دىدى. ئۇ شۇنىڭ بىلەن شۆلگەيىنى ئىچىگە يۇتۇۋالدى.

— ئون مىڭ يۈەندىن ئارتۇق؟ — تۆگە گۈمانلىنىپ كۆزىنى چەملاتتى ۋە بېشىنى چايقىدى، — مۇمكىن ئەمەس، سەن كىمدىن ئاڭلىدىڭ، ئۇ ئىككى سەھرالىق نەدە ئولتۇرىدىكەن؟

ئاقۇاش بوۋاي لوقما سالدى:

— ئۇخلاپ يۇرۇۋەرمە! باشقىسىنى قويۇپ بىزنىڭ خېدۇڭدىكى چېنەمازى دېگەن چوقۇرنى ئالساق، ئۇ ئالدىنقى ئايدا دالىيەنگە بىر قېتىم بېرىپ قۇلۇلە سېتىپلا 900 يۈەن ھايان ئاپتۇ. مۇشۇ كۈنلەردە كىمۇ بىزدەك مۇشۇنداق تىلەمچىلىك ئوقىتىنى قىلسۇن؟

تۆگە توغرا تاپمىغاندەك قىلىپ ھېملەپ قويدى:

— ھارام بايلىق! ھەرقانچە كۆپ تېپىپ كەتسىمۇ، كۆزۈم قىزارمايدۇ.

— قول يەتمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق، — دىدى ئاقۇاش بوۋاي كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ.

— بەللى، "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" نىمىشقىمۇ سەندەك ئەنئەنىۋىچى چوڭ سولچىنى پايقىمىغان بولغىيدى؟ — دەپ زاڭلىق قىلدى پالۋان.

تۆگە چاقچاقنى چاقچاقتا ئۆرىدى:

— ئادەم نامرات بولسىمۇ، ئىرادىسى مۇستەھكەم بولۇشى كېرەك! ئون مىڭ يۈەننى قولۇمغا قاتلاپ تۇتقۇزۇپ قويسىڭمۇ ئالمايمەن. تەر تۆكمەي تاپقان پۇل ھارام.

ئاخىرىغا كەلگەندە قىزىرىشىش باشلاندى.

كۆزەينەك ئۇن چىقارماي ئولتۇراتتى. ئاقۇاش بوۋاي ئېنىق كۆز قارىشى بولمىغاچقا، غۇدۇڭشۇپلا قويماتتى. گەرچە ھەقسىقى قوشۇلمىغۇچى پەقەت بىرلا تۆگە بولسىمۇ، لېكىن ئۇ زادىلا تەن بەرمەيتتى.

ئاخىرى يەنە كۆزەينەك ئوتتۇرىغا چىقىپ رولنى بۇراپ، تۆگىنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلاپ تۇرۇپ كۈلۈمسىرىدى:

— بولدى، بولدى، بىر تالدىن چېكىشەيلى، فىلىترلىق تاماكا، قېنى سىلەرمۇ...

3

تۆگە بۇ يىل 47 ياشىتا بولۇپ، بويى ئىگىز، ئورۇق ھەم سەل دوكراق بولغانلىغى ئۈچۈن، كۆپچىلىك ئۇنىڭغا مۇشۇ لەقەمنى قويغان ئىدى. ئەسلىيەتتىمۇ ئۇ ئاچچىلىق ۋە ئۇسسىزلىقىغا چىداپ، چۆل-باياۋانلاردا ئېغىر يۈك كۆتىرىپ ئۈزۈن سەپەرگە كېتىۋېرىدىغان سۈت ئەمگۈچى ئاشۇ جانۋارغا بەكمۇ ئوخشايتتى. ئۇنىڭغا ماتېماتىكا دەرسىنى ئۆتۈپ دىسە، ئۇ ماتېماتىكا ئۆتەتتى، سىياسى دەرسىنى ۋاكالىتەن ئۆتكەن دىسە، سىياسى دەرسىنى ئۆتەتتى، باشقىلار بىر سىنىپنىڭ تىل دەرسىنى ئۆتسە، ئۇ ئىككى سىنىپنىڭ تىل دەرسىنى ئۆتەتتى، باشقىلار يەكشەنبە كۈنى ئاخشىمى مەكتەپكە كەلمىسە، ئۇ كونىراپ كەتكەن ۋەلىسپىتىنى مېنىپ، سۇلياۋ يامغۇرلۇغىنى ئۈچىسىغا ئارتىپ، بوران-يامغۇرغا قارىماستىن مەكتەپكە كېلەتتى. باشقىلار سائەت 9 غىچە ئىشلىسە، ئۇنىڭ شىرەسىدە سائەت ئون يېرىمغىچىمۇ چىراق يېنىپ تۇراتتى.

لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ تولىمۇ ساددا، راستچىل، ئاقكۆڭۈل،

تۇز بولغانلىغى ئۇچۇن، قوسىغدا گەپ ياتمايتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەزىدە گەپ قىلغاندا خەقنىڭ كۆڭلىگە تېگىپ قوياتتى، شۇڭا، ئىلغارلارنى باھالىغاندا، ئۇنىڭ بۇنداق نامىنىڭ گىرۋىگىگە كېلەلمىسى ئىنتايىن ئاز بولاتتى.

تۆگە "ئىلغار" بولالمىسمۇ خاپا بولمايتتى. پەقەت رەھبەرلىك خۇلاسە يېغىندا "يەنە پالانى، پوكۇنلارمۇ ئوبدان..." دەپ ئۇنى تىلغا ئېلىپ قويسىلا، قاپ-قارا چىرايىغا كۈلۈمسىرەش ئالامىتى يۈگرەيتتى. ئەتىسى يەنە بىرىنچى بولۇپ خىزمەتكە باراتتى، ھەممىنىڭ كەينىدە خىزمەتتىن چۇشەتتى...

5 جان ئادەم ئۇنىڭغا قاراپ ئاغزىنى ئېچىپ تۇراتتى، تۆگىنىڭ ئالقىندا يېتەرلىك پۇل بولمىغاچ، قىسىلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە خوتۇنى ئاغرىقچان ئىدى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئۇنىڭ ئائىلىسى 6 مو يەرنى كۆتىرىگە ئالغان بولسىمۇ، دائىم يەرنى باشقىلارغا تېرىتاتتى، ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز مەكتەپتە تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۇن، خوتۇنى ئۇنىڭ بىلەن يامانلاشقىلى ئىدى. مۇناسىۋەتتە يىرىكلەشكەن ھامانلا، تۆگە دېمى سىقىلىپ ئىچى پۇشۇپ، بىر قاپ تاماكا ئېلىپ چېكەتتى، لېكىن، بۇ تاماكىنىڭ باھاسى ھېچقاچان 2 مو 9 پۇگدىن ئاشمايتتى. شۇڭا بىز بۇ قەدىناس بۇرادىرىمىزنىڭ تاماكا چەككەنلىگىنى كۆرسەك، ئۇنىڭغا چاقچاق قىلاتتۇق.

بىر كۈنى ئۇ بىر ئورۇندۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، قولىنى ئۇستەلگە قويۇپ ئۇخلاۋاتاتتى، كۆرۈنۈشى قىزىق ئىدى: چېچى كىرپىنىڭكىدەك تىك تۇرغان بېشى تامغا تېگىپ تۇراتتى، تېگىدىكى ئورۇندۇقنىڭ ئىككى پۇتى يەرگە تەگمەي تۇراتتى، يوتىسى ئۇستەلنىڭ ئۇستىگە قويۇلغان ئىدى، بۇ ھالەت بەئەينى چوڭ بىر راكىغا ئوخشايتتى.

بەختكە يارىشا ئۇ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇستەلنىڭ ئۈستىدە "ئەمگەك" ماركىلىق بىر قاپ تاماكا تۇراتتى.

مەن ئىشلىگەن بىر تال قەغەز يېنىدىن ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ چۆرىسىگە ئاستا كىرگۈزدۈم. ئۇ ئويغىنىپ كېتىپ، قاتتىق بىر چۈشكىرىۋەتتى.

ــ ھەي، يەنە پالاق يىگەن ئوخشىمامسەن؟ ــ دېدى پالۋان.

كۆزەينەك چاينى بىر ئوتلۇۋېتىپ كۆيۈنۈش بىلەن:

ــ دېققەت قىل، سوغاق ئۆتۈپ قالمىسۇن، ــ دېدى.

نەمە ئۈچۈنكىن، ئۇ خۇددى ئاغزىنى تىكىپ قويغانىدەك ئۈن چىقارمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېرىم كۈن چىرىيىنى ئاچمىدى، يەنە كېلىپ ماڭا گېپى بار بولسىمۇ، ئېيتالمىغاندەك قىلاتتى. كەچ كىرىپ ئادەم قالمىغان چاغدىلا، ئاندىن ئۇ ماڭا ئۆپكىدەپ تۇرۇپ:

ــ ھەي، سېنىڭ ئالقىنىڭ كەڭرەڭقۇ؟ ماڭا بىرنەچچە كوي پۇل ئۆتنە بېرىپ تۇرساڭ... ــ دېدى ۋە ئائىلىسىدىكى قېيىداشچىلىقىنى ئېيتىپ بەردى، ــ كەمپىرىم دۈيدە خەقلەرنىڭ توشقان باققانلىغىنى كۆرۈپ، بىزمۇ باقساق بولىمدۇ دەپ پۈتۈن بىر كۈن غۇدۇڭشىدى. ئۇ توشقان يۇڭىنى قىرقىپ ساتسا پۇل تاپقىلى بولىدىغانلىغىنىلا بىلىپ، بىر جۈپ ساپ سورتلۇق غەربىي گېرمانىيە توشقىنىنىڭ 200 نەچچە يۈەنگە كېلىدىغانلىغىنى بىلىمەيدۇ. مەن بېرىپ ئوغرىلىسام بولامدۇ؟ بۇ ئىشنى بۇلتۇردىن بۇيان سوزغان ئىدىم. قىشلىق تەتىلدە بوران ـ چاپقۇنغا قارىماي، ۋەلىسپىتتە يۈز نەچچە چاقىرىم يول بېسىپ، 80 يۈەن پۇل خەجلەپ بىر جۈپ ئارغۇن توشقان سېتىۋالـ دىم. توشقانىنىڭ بازىرى چىقماي قېلىشىنى، توشقان بالىسىنى ساتقىلى بولمايدىغانلىغىنى، يۇڭىنىڭ باھاسىمۇ چۈشۈپ كېتىشىنى كىم بىلـ سۇن؟ مەكتەپتىن نېرى كېتەلمەسلىگىم سەۋرۇىدىن، بىرنەچچە كۈن

كېچكىپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇچ توشقان بالىسى ئۆلۈپ قالدى. خوتۇنۇم ئۆيدە ئىنجىقلاپ ياتاتتى، ئاچچىغىم كېلىپ سەپرايىم ئۆرلىشى بىلەنلا ئىككى چايدان چېقىلىپتۇ. دۇيدە تەقسىم قىلىنغان خىمىيىۋى ئوغۇتنىڭ پۇلىنى مەن چىقىرىشىم كېرەك تېخى، ھەي پىشكەللىك... ــ ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى، پىشانىسىدە چوڭقۇر بىر قورۇق پەيدا بولدى. چېكىسىنىڭ ئۇستىخانلىرى گويا دېگىز دولقۇنى قايتقاندىن كېيىن پەيدا بولغان يوشۇرۇن خادا تاشتەك كۆرۈنەتتى. كۆزلىرىمۇ ئولتۇرۇشۇپ قاردىاپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ئىككى قولى بىلەن يۇزىنى توسۇالدى، ئۇنىڭ ئەترايدا تاپ-شۇرۇق دەپتەرلىرى دۆۋىلىنىپ تۇراتتى.

مەن يېنىمدىن 21 يۇمن 5 مو پۇل چىقىرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئاستا قويدۇم...

4

خوشال ـ خۇراملىقنىڭ سەۋەبلىرى ئومۇمەن بىر بىرىگە ئوخشىشىپ كەتسىمۇ، لېكىن تىت ـ تىت بولغان ئادەملەرنىڭ دەرت ـ ئەلىمى بىر بىرىگە ئوخشىمىسا كېرەك.

تۆگە مەندىن قەرز ئالغان كۆنى، ئاقۇاش بوۋاي كۆن بويى ئۇندىمەي يۇردى، ئۇ يەنە رەسمىلىشىش مەسلىسى ئۈستىدە خاپا ئىدى.

ئاقۇاش بوۋاي مەكتەۋىمىزدىكى تىل كافېدراسىنىڭ باشلىغى، ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسى ئوقۇتۇش تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تەتقىقاتچىسى، شەھەرلىك مائارىپ جەمئى-

يىتىنىڭ لىشىسى ئىدى، ئۇ مۇشۇ بىر قاتار مەرتىۋىلىرى بىلەن ۋە ئاپپاق چاچلىرى بىلەن دەسلەپ يۇز كۆرۈشكەن ئادەملىرىنىڭ پۇتۇنلەي دىگۈدەك ھۆرمەت قىلىشىغا سازاۋەر بولاتتى. بەزى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى نېمە دەپ چاقىرسام بولار دەپ يۈرمەستىن، ئاتا دەپ چاقىرىۋېرەتتى. ئەسلىيەتتە بولسا ئۇ مەندەك 28 ياشلىق "كىچىك بوغۇن"دىن 11 ياشلا چوڭ ئىدى.

ئاقۇاش بوۋاينىڭ ھاياتىنى "ھەر تەرەپلىمە قابىلىيەتلىك، ئەمما بىتەلەي" دەپ تەرىپلەشكە بولاتتى. ئۇنىڭ قالتىس خەتلەرنى يېزىشى، كېلىشكەن رەسىملەرنى سىزىشى ۋە ئەتىدىن كەچكىچە كىتاپ ئوقۇشىدىكى مەقسىدى "رەسمىيلىشىش" ئۈچۈن ئىدى. ئەگەر جۇڭگو-لۇق ئوقۇتقۇچىلار ئازاپ چەكتى دىيىلىدىغان بولسا، ئۇنداقتا، خەلق باشقۇرغان مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى تېخىمۇ ئازاپ چەككەنلەر ھىساپلىنىدۇ. باشقىسىنى دىمەيلى، ئومۇمى بىر سىنىپ مۇدىرى تۇرۇۋەلۇق، يارىم پۇلنىڭ پەقەت يېرىمىنلا ئالالايدۇ. ئىش ھەققىچۇ، ئايلىغى 30 يۈەن 2 مو بولۇپ، زادى ئۆسىمەي تۇرۇۋېرىدۇ، بۇغۇ مەيلى، يېزا قىشلاقلاردا ئاۋۇ خراجەت، ماۋۇ راسخوت دىگەنگە ئوخشاش ھىساب-كىتاپلار ناھايىتى جىق، ئىشقىلىپ ئالدى بىلەن يەنە شۇ چىقىم قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئائىلىدە ئەمگەك كۈچى بولمىغاچقا، ئەزەلدىن ھەمياني قوزۇق يۇرەتتى.

ئاقۇاش بوۋاينىڭ ئېسى-يادى "رەسمىلىشىش"نىڭ يولىنى تېپىشتا بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئارقا ئىرىگى يوق ئىدى، ئارقا ئىشكىتىن مېڭىشنىمۇ بىلمەيتتى، پەقەت قولىدىكى "گۈلدەك ھۈنەر"گە تايىنىشقىلا مەجبۇر ئىدى. بىر يىل تۆت پەسلىدە ئەتىدىن كەچكىچە ۋاقتى بولسىلا شىرەگە سۆيىنىپ ئولتۇرۇپ يازاتتى. شۇڭا بەزىلەر

ئۇنى "تـۆره بولۇش ئۈچۈن تـىرىشـقان "ئەنـجىن" غوجام دەپ ئاتايتتى.

"سەۋەپ قىلـساڭ سـۆزەتـتە سۇ توختايـدۇ" دىگەن مانا شۇ. ئۇ ئاخىرى بۆسۈپ چىقتى: ماقالىلىرى كەينى-كەينىدىن ئۇنۇبرىستېت-لارنىڭ ئالاقىدار ئىلمىي ژورناللىرىدا ئېلان قىلىندى، بەزى پەخرى ناملارمۇ بېرىلدى.

— مېھمان قىلارسىز، ئەمدى رەسمىلىشىشـكىمزده گەپ يوق. — دىيىشتۇق هەممىمىز تەڭلا ئاۋازدا دىگۈدەك. شۇنـداق ئەمەسمۇ، ئۇ ئۆزلۇگىدىن ئۇگىنىپ يېتىشكەنـلەرنىڭ بىر "نەمۇنىسى" بولـدى. هازىر تالانتلىق كىشىلەرگە ئېتىۋار بېرىلمۇاتمامـدۇ؟ مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، ئۇنىڭغا ئانكىتتىن بىر كاتەكچە چىقىرىپ بېرىلىشى كېرەك.

بۇنداق چاغلارغا كېزى كەلگەنده، ئاقۇاش بوۋاي يەنىلا بېشىنى چايقايتتى. لېكىن ئۇنىڭ چىرىيـدىن خوشال بولغانـلىغى بىلـىنىپ تۇراتتى.

ئۇ رەسمىلىشىدىغانلىغىغا ئىشىنەتتى، بىزنىڭمۇ ئىشەنچىمىز كامىل ئىدى ۋە هامان شۇنداق بىر كۈن كېلىدىغانلىغىغا ئۈمىت باغلايتتۇق.

بىراق، هايىت-هۇيەت دىـگەچە ئىكـكى يىل ئۆتۈپ كەتـتى. ئۇ يەنە ئۆز پېتىچە تۇرىۋەردى، رەسمىلىشىشنىڭ دەسلەپتە ئانچە-مۇنچە شامىلى بارەڭ ئىدى، مانا ئەمدى قۇدۇققا چۈشكەن تاشتەك جىمىپلا كەتتى. ئۇ يەنە كۈندىن-كۈنگە غودۇڭشىيدىغان بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى چۈشـتە، مەن ئىشـخانـىغا كىردىم، پالـۋان ئاقـۇاش بوۋايغا رەسمىلەشمىگەن، لېكىن ۋاكالىتەن دەرس ئۆتۈۋاتـقان ئوقۇتـقۇچىلارنىڭ رەسمىلىشىش توغرىسىدىكى ئىشنى ئېيتىپ بېرىۋېتىپتۇ:

— سىزمۇ ئۇقۇشۇپ بېقىڭ، بۇ كەنتـتىن ئۆتسـىڭىز، ئۇ ئۆتەڭ

بولماي قالارمۇ؟ ــ مەن بىر قاراپلا ئاقۇاش بوۋاينىڭ ئۆڭكى باشقىچە تۇرغانلىغىنى بايقاپ قالدىم ــ دە، تېخىچە ئاغزى بېسىلماي تۇرغان پالۋاننىڭ پۇتىغا دەسسەپ قويدىم.

پالۋان چۈشەندى، مەن ئىمالــ ئىشارەت قىلىپ ئۇنى سىرتقا باشلاپ چىقىپ، پەس ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭدىن ئاغرىنىپ دېدىم:

ــ بۇنى دەپ نىمە قىلاتىتىڭ، ھازىر ئۇنىڭ كۆڭلى غەش تۇرسا، ئۇقۇشمۇ ئوسۇرۇقتا تەڭ! ئەتىگەن، خەلق باشقۇرغان مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ سىنىپ مۇدىرلىرىغا بېرىلىدىغان قوشۇمچە يارداەم پۇلىنىڭ يېرىمىنى ئېلىشى توغرىسىدىكى ئىش ئۈچۈن مەكتەپ مۇدىرى بىلەن بىر ئاش پىشىم تاكاللىشىش بولدى...

شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاقۇاش بوۋاي ياغاچتەك قېتىپ قالغان، كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايلىرى تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بېشى ئاستاغىنە ئوڭ يېقىغا بۇرۇلدى ــ دە، بىر ئۇلۇغ ــ كىچىك تىندى، ئارقىدىنلا پۈلاڭشىدە يىقىلىپ چۈشتى...

5

ئاقۇاش بوۋاي ئاغرىپ قالدى. ئۇدا 3 كۈن قاتتىق قىزىپ ياتتى.

دوختۇر دىئاگىنوز قويۇپ ئۇنىڭ "ئۇزۇن مۇددەت كەمقانلىق بولغانلىغى، خاپىچىلىق يۈرىگىگە تەككەنلىگى، شۇنىڭ بىلەن ھۇشىدىن كېتىپ قالغانلىغى"نى ئېيتقىلاپ چىقتى.

بۇ بىرنەچچە كۈن، ئۇنىڭ ياتىغدا ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، كارۋىتىنىڭ بېشىدىكى تومپۇچكا ئىسسىل سۇت پاراشۇگى،

كونسېرۋا، ئالما، ماندارىن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يىمەكلىكلەر بىلەن تولۇپ كەتتى. ئېھتىياتچان كۆزەينەكنىڭ ئاۋال دەپ قويغانلىغى مەلۇم بولمىسمۇ، ئىشقىلىپ ئۇنى يوقلاپ كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى رەسمىلىشىش مەسلىسى ئۈستىدە زادى ئېغىز ئېچىشمىدى.

پالۋانمۇ بۇ قېتىم "سېخىلىق" قىلىپ، بىر سۈمكە نەشپۈت ئېپكەپتۇ. بۇ سېخىلىق ھەققەتەنمۇ ئاسانغا چۈشمىگەن، سىز ئۇنىڭ كىگە بېرىپ ئىشىك ئالدىدىكى نەشپۈت دەرەخلىرىگە قاراپ باقمىغىنىڭىزدا بىلىسىز. ئۇ ئەپلەپ-سەپلەپ "ئەل قاتارى"دىن قالماسلىق ئۈچۈن، ھەر بىر نەشپۈتىنى قەغەز بىلەن قاتمۇ-قات ئورۇۋەتكەن ئىدى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، بىز ئىشخانىمىز بويىچە "مۇدىرلارنىڭ باش قوشۇش يىغىنى"نى چاقىرىپ، ئاقۇاش بوۋاينىڭ رەسمىلىشىش مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئىشغا تۇرلۇك ئامالالار بىلەن كۆچمىزنىڭ بېرىچە يارىدەم بېرىشنى بىر ئېغىزدىن قارار قىلدۇق.

قارارىمىزنىڭ مەزمۇنى "ئەسكىرىي كۆچمىزنى 3 يۆنۈلۈشكە بۆلۈپ"، بىرلا ۋاقىتتا "ئاتاكىغا" ئۆتۈشتىن ئىبارەت بولدى. "بىرىنچى يۆنۈلۈش"تە مەن ياكى كۆزەينەك قەلەم تەۋرىتىپ يۇقۇرىغا خەت يازىدىغان بولدۇق.

مەن قولۇمنى سىلكىدىم:

— بۇ خەتنى كۆزەينەك يازسا تازا مۇۋاپىق، مەن يازسام تېتاك تومۇرىغا تەككۈدەك ئېغىز بېزىۋېتىمەن. ئەگە ياخشىسى بىرلا مەزمۇندا 8 نۇسخا بېزىپ، ئۆلكە، شەھەر، ناھىيىلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرىنىڭ ھەرقايسىغا ئىككى نۇسخىدىن، قالغان ئىككىسىنىڭ بىرىنى ئۆلكە گېزىتىگە، بىرىنى «نۇر گېزىتى»گە يوللايلى.

كۆپچىلىك بىردەم جىم تۇرۇپ كېتىپ، ئاخىر يولۇق دەپ قاراشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ "يۈنۈلۈش" مۇشۇنداق بەلگىلەندى.

ــ ئاساسىي ھۆجۇم بولسىلا بولمايدۇ، چېكىنىشمۇ بولۇشى كېرەك، ــ كۆزەينەكنىڭ ئەينىگى پاللىدە قىلىپ كەتتى، ئۇ خوددى باش مەسلىھەتچىدەك مېنى ۋە پالۋاننى كۆرسەتتى، ــ ئىككىلارنىڭ ماڭغۇدەك ئانچە ــ مۇنچە يولۇڭلار بار، شەھەر ۋە ناھىيىدە تاپشۇرۇشقا بولىدىغان ئادەم بارمۇ، يوق قاراپ بېقىپ، ئارقا ئىشىك تېپىڭلار.

گويا مەن ھەقىقەتەن "ھەرقانداق كاتتا كىشى بىلەن ئالاقىلىشالايدىغان زات"تەك، كۆپچىلىكنىڭ كۆزى بىردىنلا ماڭا تىكىلدى، ئەمىلىيەتتە بۇرۇن شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى بولغان بىر تاغام بولۇپ، ھازىر ئۇمۇ دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ بوۋاينىڭ مىجەزى چۈس ئىدى، ئەقەللىسى كىچىك قىزىنىمۇ ئاران بىر كوللىكتىپ ئورۇنغىلا ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى. مەن ئۆزەمنىڭ ئەندىشىسىنى پۈتۈنلەي ئوتتۇرىغا قويدۇم، شۇنداق بولسىمۇ، تۆگە بىلەن كۆزەينەك يەنىلا بىرىپ باققىن دەپ تۇرۇۋالدى. بولىدۇ دەپ بېشىمنى لىڭشىتتىم.

پالۋان بۇ دۆرەم چورتلا مەيدىسىگە قاقتى:

ــ مېنىڭ ناھىيىلىك تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ كاتىۋى بولۇشقا تەقسىملەنگەن بىر ساۋاقدىشىم بار، مەن ئۇنىڭ قېشىغا بارىمەن، قانداقلا بولمىسۇن يارىدەم قىلىشنى ئۆتۈنىمەن! بارىكاللا، "يىگىت سۆزىدىن يانماس، يولۋاس ئىزىدىن" دىگەن مانا شۇ ئەمەسمۇ؟

بىز غەيرەتكە كېلىپ، "سەپكە" ئاتلىنىشقا تەييارلاندۇق، ئەمىلىيەتتە يېڭىش، يېڭىلىشنىڭ سانى ھەممەيلەنگە ئايان ئىدى!

راست دىگەندەكلا يېڭىلىپ قالدۇق، ھەچبىر يول تاپالمىدۇق،

تۆتەيلەن بىر بىرىمىزگە قارىشىپلا قالدۇق، ئىختىيارسىز ھالدا ھەممەيـ لەن بىردەك بىر ئۇھ تارتتۇق.

ئاقۇاش بوۋايمۇ ساقىيىپ خىزمەتكە كەلـدى، ئۇ بولۇپ ئۆتـكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەنلىك ئالامىتى بىلىندى، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆزلىرى بىر قەۋەت نېپىز تۇتەك پەردىسى بىلەن قاپلانغاندەك خۇنۇكلىشىپ كەتتى ۋە سۈيى قۇرۇغان كۆلدەك ئولتۇرۇشۇپ كەتـتى. بىر ئاش پىـشىم ۋاقىت ئۆتكەنـدىن كېيىن ئۇ:

ــ پىشانەمگە پۈتۈلۈپـتـكەن، "تەلـيىم"دىن كۆرۈشۈم كېرەك. ئادەمنىڭ نامى چىقمىسا بىر گېيا، نامى چىقسىمۇ بەرىبىر زايا... ــ دىدى ئاستاغىنە.

قارىماققا ئۇ ئانـچە ئۆزگەرمـگەنـدەك قىلاتـتى، ھەتـتا بەزىدە چىرايىدا تەبەسسۇم ئالامىتى كۆرۈنەتتى، ئاندا ـ سانـدا چاخـچاق قىلىشقاندا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىسـتۇرۇپ قويىاتـتى، لېكىن مەن ئۇنىڭ ئۆزگىرىپ قالغانلىغىنى بىلەتـتىم. ئۇ كۆپىنـچە ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلاتتى، قوشۇملىرى تۇرىـلىپ قاپـىغى سېـلىنىپ كېـتەتتى. ماقالا يازىسـمۇ بۇرۇنقىـدەك كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيتـتى، بەزىـدە، تالادا شاخ ئۈچىدا قوشقاچلار ۋىچىرلىسا، ئۇمۇ ھاڭۇبـقىپ بىر ھازا ـ غىچە قاراپ تۇرۇپ كېتەتتى.

بۇنداق كېتىۋەرسە، ئۇ نېرۋا كېسىلى بولۇپ قالماسمۇ؟

6

تاسادىپى بىر پۇرسەت ئاقۇاش بوۋاينى ياشلىق باھارىـنى جارى

قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

دۇشەنبە كۈنى سەھەردە، ئاقۇاش بوۋاي ئالدىراپ-تېنەپ 30 چاقىرىم يىراقلىقتىكى ئۆيىدىن مەكتەپكە يېتىپ كەلدى، سالامليشىشمىز بىلەنلا ئاغزى قۇلىغىغا يەتكەن هالدا ئۆزىنىڭمۇ بېيىپ قالغانلىغىنى ئېيتىپ بەردى.

ــ مېنىڭ قېينىسىڭغام جەنۇبىي جياڭسۇدىكى بىر باغچىدا خىزمەت قىلاتىتى. بۇلتۇر، ئۇ ماڭا يازدەم قىلىپ 300 تۇپ ئەرزەرسىمان ئارچىنى ئۇلاپ بەرگەن ئىدى. بۇ نۇۋەت هەممىسى ئۆتكۈزۈۋېلىنىپتۇ، بىر تۇپى 8 موچەن بوپتۇ! ــ ئۇ خوشال بولسا گېپىمۇ ئانچە چۈس بولماي قالاتىتى، لېكىن قۇمچاقتەك كۆز قارچۇغىدىن مەشئەلدەك نۇر چاقناپ كېتەتتى.

ــ ئىككى يۈز قىرىق؟ سېنىڭ بۇ ئىككى يىللىق قەلەم هەققىڭنىڭ يىغىندىسىدىنمۇ جىق ئەمەسمۇ؟ ــ پالۋانىنىڭ ئاغزىلىرى قورۇلۇپ يۇمۇلاق بولۇپ كەتتى.

ــ هىم، بىر كوي ئارتۇق.

گويا ئاقۇاش بوۋاينىڭ قولىغا "ئىككى-تۆرت تال تەڭگە كىرگەنلىگى" ئۈچۈن، ياق، ئۇنىڭ "كۆڭلىنى تازا خوشال قىلىش" ئۈچۈن، ئىشخانىنىڭ ئىچىگە خوشاللىق كەيپىياتى تولۇپ كەتتى.

ــ هەي، قېينىسىڭغام مېنى 2 يېرىم مو قالدۇرۇق يەرنىڭ هەممىسىگە كۆچەت تىككىن دېۋىدى، بولامدۇ، بولمامدۇ؟

ــ بولىدۇ، بولىدۇ! ــ پالۋان باشلىرىنى لىڭشىتىپ كەتتى.

كۆزەينەكىمۇ قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ، بىرنەچچە قەدەم ئۇ يان-بۇ يان دەسسەپ قويۇپ، بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ بۇمۇ بىر يول.

مەن توساتتىن لوقما سالدىم:

ــ بىراق، بۇنىڭغا ۋاقىت، زېھنىي كۈچ كېرەكتۇ... ــ لىپاپتىكى گەپنىڭ مەنىسى ئوقۇ ـ ئوقۇتۇشنى قانداق قىلسەن؟ سىنىپنىڭ ئىشلىرىنى كىم باشقۇرىدۇ؟ ئىلمى جەھەتتە ئالغا ئىنتىلىشنى ئويلامسەن ـ ئويلىمامسەن؟ دېگەنلىكتىن ئىبارەت ئىدى. تۆگە ئۇندىمەستىن "خور ـ تىلدىتىپ" غاڭزىسىنى شوراۋاتاتتى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاقۇاش بوۋاي ئايدىڭ چۈشۈپ تۇرغان مەكتەپ مەيدانىدا ئۇ يان ـ بۇ يان ئايلىنىپ، ئاخىرى:

ــ سىناپ كۆرەي، ــ دېدى، ئۇنىڭ ئاۋازى ئىنتايىن پەس ئىدى.

ئاقۇاش بوۋاي شۇنىڭ بىلەن "دەل ـ دەرەخ"نى تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قانچە سىناق قىلغانسېرى شۇنچە بېرىلىپ كەتتى. خەقلەرنىڭ دېيىشىچە، ئۇ ئەڑدەرسىمان ئارچا ئۇلاپتۇ، ئاق ئارچا، شەمشات، مەجنۇن شەمشات تىكىپتۇ، يەنە تېخى تىكەنلىك شەمشات تېرىپتۇ. دەسلەپكە ھىلقى 240 يۈەن پۇلنى ئىشلىتىپتۇ. ياز كۈنلىرى چۈشتە ئۇ ئۇخلىماستىن ئۇنى ـ بۇنى دەپتىرىگە كۆچۈرەتتى، ئەلۋەتتە. بۇ يازغانلىرى ۋاڭ لى ئەپەندىمىنىڭ قېدىمى خەتنۇ يېزىغى ئەمەس، بەلكى قىسما ـ قىسما مەشھۇر دەرەخ بىلەن ئاجايىپ ـ غارايىپ گۈل ـ گىياللارنى تېرىپ ئۆستۈرۈش ئۇسۇلى ئىدى.

ئۇنىڭ قىزغىن تەكلىپ قىلىشى بىلەن مەن، تۆگە، پالۋان، كۆزەينەك ئۇنىڭ "كۆچەتزارلىغى"غا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. ياپىرىم، يېڭى كۆچەتزارلىق بولغىنىغا قارىماي، بىزنىڭ نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىپ قويدى. بىز يول بويى تەسىرلەندۇق. پالۋان ئاغزىنى چاكىلدىتىپ:

ـــ بوش كه‌لمه‌يدىكه‌ن، يارايدۇ، بۇنچۋالا نۇرغۇن كۆچه‌تكه سه‌ل قارىماسلىق كېرەك، كه‌لگۈسده هه‌ممسى قىزىل پۇلده! ئه‌گه‌ر مېنىڭ مۇ قالدۇرۇق يېرىم بولغىنىدا...هه‌ي، تۆگه، سه‌نمۇ مۇشۇ يولغا ماڭساڭ بولمامدۇ؟ ـــ دىدى.

تۆگه ئاچچىققىنا بىر كۆلۈپ قويۇپ، بېشىنى چايقىدى ـ ده:

ـــ مه‌ن بۇنداق بېيىشنى خالىمايمه‌ن! ئه‌گه‌ر بىر كىم پۇل تۆتنه بېرىپ ده‌سمايه سېلىپ به‌رسمۇ، كه‌لگۈسده هىساپقا تۆتكۈ ـ زۇپ به‌رسمۇ، ئائىله‌منىڭ نه‌ده ۋاقتى بار؟ ئۆزه‌مىنىڭ نه‌ده ۋاقتى بار؟ سه‌ن شه‌مشات ته‌رگه‌نله‌رنىڭ غه‌لۋىر بىلەن تاسقاپ ئولتۇرغانلە ـ غىنى كۆرمه‌پمىدىڭ؟...

"بايلىق روهنى كۆتىرىدۇ" دىگه‌نده‌ك، ئاقۇاش بوۋاي مه‌كته‌پكمۇ، ئۆيگمۇ قاتىراپ يۈرۈپ، ئورۇقلاپ قالغىنى بىلەن، روهىي كه‌يپىياتىنى ئۆتكه‌ن كۈنله‌ردىكسى بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى، كۈن بويى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۈره‌تتى، يۈزىدىكى قورۇقلارمۇ يوقالدى. ئۇ ئاندا ـ ساندا كۆپىيه يازسمۇ، قولىنىڭ ئۆچىدىلا يازغانلىغى ئۈچۈن، ئۇزاق ئۆتمه‌يلا "قايتۇرۇپ بېرىله‌تتى". ئۇ كۆلۈپ قويۇپ، قاراپمۇ قويماستىن، تارتمىسغا تاشلاپ قويااتتى، ئاندىن كېيىن يه‌كلىرىنى تۇرۇپ، ۋه‌لىسپىتنى مېنىپ ئۈچقانده‌ك كېتىپ قالاتتى....

ئۇ هه‌مىشه ئه‌نه شۇنداق ئالدىراش ئىدى.

7

خوشاللىق بىلەن پىشكه‌للىك دائىم هه‌مرا بولىدىكه‌ن.

بۇنىڭدىن 7 كۈن ئىلگىرى، كۆزەينه‌كىنىڭ سۈجۈدىكى ئۆيىدىن

"ئانىمىز جىگەر راكى كېسىلگە گىرىپتار بولۇپ قالدى، چاققان قايتىڭ! دېگەن تېلېگىرامما كەلدى. كۆزەينەك ئالمان ـ تالمان ئىككى لىك خەت يېزىپ ماڭا بېرىپ، ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن سىنىپنى باشقۇرۇپ تۇرۇشۇمنى تاپىلىدى. تارغىنە كەلگەن ئىككىلىك قەغەزدىن ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنىڭ ئىزى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مېنىڭ يۈرىگۈم ئىختىيارسىز مۇجۇلدى، ئۆزەمچىلا كۆزەينەكنىڭ قايناقسۇ ئىچىدىغان ئىستاكانىنى قولۇمغا ئېلىپ، ئانچە ئۇزۇن بولمىغان يىراقلىقتا يالتىراپ تۇرغان يۇشى سۇيىگە تىكىلىپ تۇرۇپ قالدىم، ئاھ ئېقىن، مېنىڭ ئەسلەشلىرىمنى ئېغىر خەتەر ئاستىدا قالغان ئانىمىزغا يەتكۈزگەيسەن...

خوشاللىغىمىز شۇ ئىدىكى، ئاقۇاش بوۋاي بېيىپ قالدى. خۇددى سېھرىگەردەك، بىر يىلدىن ئارتۇق جاپاغا چىداپ ئىشلەش ئارقىلىق، ئۇ "تەرەققى تاپمىغان"لىقتىن "تەرەققى تاپقان"لىق قاتارىغا پەيدىنپەي كىرىپ قالدى. لېكىن مەن بۇ خوشاللىق ئىچىدە قانداقتۇر بىر ئەندىشە بارلىغىنى، ھەتتا بۇ ئەندىشىنىڭ خوشاللىقتىن چوڭراق ئىكەنلىگىنى سېزىپ تۇراتتىم.

راست، بۇ نېرۋىلىرىمىنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق جىددىلىشىپ كەتكەنلىگى ئەمەس! بىزنىڭ مۇشۇ ئىشخانىمىزنى مىسالغا ئالساق، يېقىندىن بۇيان كەيپىيات بارغانسېرى سۇسلىشىپ قالدى، ھېچنىمەدىن ھېچنىمە يوقلا، ئاقۇاش بوۋاي بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا بىر توساق پەيدا بولۇپ قالغاندەك بولدى. بەزىدە، تازا قىزىق پاراڭلىشۋاتقىنىمىزدا، ئۇ كىرسىلا پارىڭىمىز چورتتىندە ئۈزىلىپ قالىدىغان بولدى. "يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس"، "شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ" دېيىلگەن تەمسىللەر بار. مۇھەببەتنىڭ يىراقلىشىشى تەبىئىكى ئىكىكى تەرەپتىن بولىدۇ. ئەمما بۇ ئاستە سەۋەپ ئاقۇاش

بوۋاينىڭ تولمۇ "سەزگۈرلۈگى" ۋە تولمۇ گۈمانخورلۇغدا. مەسىلەن، بىز ئۆتكەن قېتىم قانداق تېمىدىكى ماقالىنى يېزىش مەسلىسىنى مۇھاكىمە قىلىۋاتقىنىمىزدا، كىمدۇ بىرسى "'ھەممىدە پۇلنى كۆزلەش' كە باھا" دىگەن تېمىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ قىلىۋېدى، ئۇ شۇ ھامانلا خاپا بولغاندەك:

— ئېكسپىلاتسىيە قىلىپ تاپمىغانلا بولسا، ھارام پۇل ئەمەس! — دىدى. يەنە بەزىدە، كۆپچىلىك پالانى ئۇنداق قىپتۇ، پۇستانى جاما-ئەتكە زىيان يەتكۈزۈش ھىساۋىغا ئۆزى بېيىپتۇ، تولمۇ زىغزىق چىقىرىپ پايدا ئاپتۇ دېيىشكەندە، ئۇ بۇ ئىش بىلەن قىلچە ئالاقىسى بولمىسمۇ، قاپاقلىرىنى تۇرەتتى، ياكى بولمىسا چۈشىنىپ بولمايدىغان ھالدا سوغاققىنە كۈلۈپ قويىاتتى.

دەرۋەقە، كۆپچىلىك قارىماققا يەنە تۈزۈت قىلىپ، ئۆزئارا ھېچ ئىش بولمىغانىدەك ھەممە ئىشنى ئۆتكۈزۈۋېتەتتى، پەقەت تۆگە ھە دىسلا تەتۈر قاراپ، دىمغىنى قېقىپ قويىاتتى.

ئاز كەم ئۈچ ئاي ئۆتۈپ، دەرت-ئەلەمدە بىرگە بولغان 20 يىللىق جان-جىگەر بۇ ئىككى بۇرادەر (تۆگە بىلەن ئاقۇاش بۇۋاي)نىڭ ئادىۋىتى بارغانسېرى كۈچەيىپ كەتتى، ئاساسەن تۆگە ئاقۇاش بۇۋاي-نىڭ شۇغۇللىنىۋاتقان ئىشلىرىدىن بارغانسېرى بىزار بولۇپ كېتىۋا-تاتتى. ئۇ دائىم غەزىۋى بىلەن ماڭا مۇنداق دەيتتى:

— مەن ئۇنىڭغا ھەسەتخورلۇق قىلىۋاتمايمەن! ئاغنە بولۇپ، بىرلىكتە ئىشلەپ كېلىۋاتقىنىمىزغا 20 يىل بولدى. ئۇنىڭغا رەھمەت، بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى، ئۇ مېنىڭدىن دەرەخ تىكەمسەن دەپ سوردى ۋە ماڭا ياردەم قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈردى، مەن رەت قىلدىم. ئادەملەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا ئىنساپ بولۇشى كېرەك!

كىم ئاق نان يىيىشنى خالىماي، ئۇماچ ئىچىشنى خالىسۇن؟ بىراق نىمە بايلىق ئىكەنلىگىگە قاراش لازىم...دۇروس، ئۇنىڭ ئىكسپىلاتاتسىيە قىلمىغىنىنى، ھايانكەشلىك قىلمىغىنىنى ئېتىراپ قىلمەن. لېكىن سىز ئېيتىپ بېقىڭ، ئۇ يېقىنقى كۇنىلەردىن بۇيان ئوقۇ-ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا نەدە كۆڭۈل بەردى؟ ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ پىكرى بار.

ۋىجدان بىلەن گەپ قىلغاندا، ئاقۇاش بۇڭاينىڭ يېقىندىن بۇيانقى خىزمىتى بارغانسىرى ئوساللىشىپ كېتىۋاتاتتى. بەزىدە بىر ھەپتىدە 3 قېتىم كېچىكىدىغان، دەرستىن چۈشۈپلا غايىپ بولىدىغان بولۇۋالدى. بىرقانچە قېتىم ئۇنىڭ سىنىپىدا زىددىيەت چىقىپ، "ئەرز" ئىشىغا-نىمىزغا كەلگەندە، تۆگە بىلەن ئىككىمىز ھەل قىلىشىپ قويدۇق. تاپشۇ-رۇقلارنىڭ ئۆزگەرتىلىشىمۇ قولنىڭ ئۇچىدا قىلىناتتى، دەرس بېرىشكە تەييارلىق قىلىنمايتتى. بىزنىڭ تولۇق ئوتتۇرا 6 سىنىپىمىز ئۈچۈن 5 تىل مۇئەللىمى بار تۇرۇقلۇق، ئاقۇاش بۇڭاينىڭ سىنىپىدىكى تاپشۇ-رۇقلارنىڭ يېرىمىنى مەن، يېرىمىنى تۆگە كۆرىدىغان ئىشقا قالدۇق. ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بار بولىدۇ، ئادەمنىڭ كۆڭلى دېگەن تارازا، ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، ئاقۇاش بۇڭاي بىلەن كۆپچىلىكنىڭ مۇنا-سىۋىتى تەبىئى ھالدا يىراقلىشىپ كەتتى. يېقىندىن بۇيان، مەۋسۇم-نىڭ ئاخىرىدىكى ئالدىراشچىلىقنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن، تۆگە بىلەن ئاقۇاش بۇڭاي تېخىمۇ سۆركىلىشىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى ئىككىسى ئۇرۇشۇپ قالدى. ئىشنىڭ جەريانى مۇنداق بولغان ئىدى: چۈشتىن كېيىن دەرسكە چىقىشتىن ئىلگىرى، تۆگە بىر دەستە تاپشۇرۇقنى مېنىڭ شىرەيىمگە تاشلىدى:

— قاراپ باققىنا، بىزنىڭ چوڭ گۇرۇپپا باشلىغىمىز ئىككى ماقالىغا قەلەم تەككۈزمەپتۇ!...ھىم، داچەننىڭ كۆزىگە كىرىپ كەتكۈسى بار! —

مەن جاۋاپ بېرە ـ بەرمەستىنلا، ئىشك "جاققىدە" ئېچىلىپ كەتتى، ئاقۇاش بوۋاي چىرايىنى كۆكەرتىپ قىمىرلىماستىن ئىشك ئالدىدا تۇراتتى، چېكسىدىكى كۆپ ـ كۆك تومۇرلىرى كېچىك يىلانىدەك سەكرەيتتى، كۆزلىرى چانغىدىن چىقىپ كەتكۈدەك بولۇپ تۆگىگە چەكچىيىپ قارايتتى.

ئىشك يەنە جاققىدە يېپىلدى ـ دە، ئاقۇاش بوۋاي كەينىگە بۇرىلىپ ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىپ چىقتىم، كۆزۈمنى يۇمۇپ ئاچقانىڭ ئارىلىغىدا ئۇ غايىپ بولغان ئىدى.

بىر دەمدىلا، پالۋان مېنىڭ ئالدىمدا پەيدا بولدى ـ دە، ئالمان ـ تالمان:

ـــ ھەي، ھەي، ئاقۇاش بوۋاينى كۆردۈڭمۇ؟ بۇ ئاقۇاش خوشالـ لىغىدىن ئاينىپ قالدىغۇ دەيمەن؟ ـــ دەپ ۋاقىرىدى.

ـــ خوشاللىغىدىن؟!

ـــ مەن ھىلىلا ناھىيىدىن قايتىپ كەلدىم. ئۇ گېزىتكە چىقىپتۇ، ئەمگەك نەمۇنىچىسى بولۇپ قاپتۇ! ئۇ بىرمۇنچە ماقالا ئېلان قىپتۇ ـ مىش، ھازىر باشلامچىلىق قىلىپ رونىاق تاپماقچىمىش، بۇ ھەم قىزىللىشىش، ھەم مۇتەخەسسىلىش بولارمىش، زىيالىلارنىڭ رونىاق تېپىشىنىڭ تېپىك ئۇلگىسى ئىمىش. ئادەمنىڭ ئامىتى كەلسە ھەممە ماختايدۇ، ئۇ يەنە تېخى رەسمىلىشىپتۇ! "ئامەت كەلسە قوش كېلەر، خودا بەرسە پەيغەمبەر غىڭ قىلالماپتۇ" دىگەن مانا مۇشۇ ـ دە"...

ھمم؟ ـــ مەن ئاغزىمنى ئېچىپ تۇرۇپلا قالدىم.

ـــ سەن ئۇنى خوشاللىغىدىن ئاغىزى قۇلىغىغا يەتمەي قالىدۇ دەمسەن؟ مەن دەسلەپتە ئۇنىڭغا ئېيتسام، ئۇ بېشىنى ئېچىگە تىقۋېلىپ، ماڭا قاراپمۇ قويمىدى، مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ

ببرىپ، ئۇنىڭغا رەسمىلىشىش جەدۋىلى ۋە خەۋەرنى كۆرسىتىۋىدىم، ئۇ قولۇمدىكى سومكىنى كاپپىدا تارتىپ ئېلىپ كەتتى....

ــ ھاھ، ھاھ، ئىلغار، رەسمى! ھاھ، ھاھ، ھاھ، ھاھ ــ ئىلغار رەسمىلىشىپتۇ... ــ توساتتىنلا يىراقتىن ئاقۇاش بوۋاينىڭ ۋاقىرىشى ئاڭلاندى.

ــ ئۇ نىمە بوپتۇ؟

تارمۇشتەك بىر جۇپ قول بىر سومكىنى ئىگىز كۆتىرىپ تۇراتتى، يەردە جەدۋەل، گېزىتلەر چېچىلىپ ياتاتتى، قەدەملەر ئۇ يان ــ بۇ يانغا چايقىلاتتى، ئۇ ماڭغاچ ئۇزۇپ ــ ئۇزۇپ توۋلايتتى:

ــ ئىلغار...رەسمى! ھاھ، ھاھ، ھاھ

يۈرىگىم قاتتىدا قىلىپ قالدى...

بىر چاقماق قاراسلاپ چېقىپ كۆكنى يارىدى، شۇنىڭ بىلەن ئاسمانىدا گۈلدۈرلىگەن قاتتىق بىر ئاۋاز ياڭرىدى...

ئاپتور ھەققىدە

شېن فېڭ، ئەر، 1952 ــ يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ دۆڭتەي ناھىيىسىدىن. 1980 ــ يىلى يەنچىڭ شەھەن تېخنىكۇم مەكتۇبنى پۈتتۈرگەن، ھازىر دۆڭتەي ناھىيىسى شىنجېيشياڭ ئوتتۇرا مەكتۇبىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتىدۇ. 1983 ــ يىلىدىن باشلاپ ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان.

(«تاللانغان ھېكايىلەر» ژورنىلىنىڭ 1984 ــ يىللىق 9 ــ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **تۇرسۇن رەھىم.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

هوسۇل ئۇچۇن

لياڭ شياۋشياڭ

1

نەس قارا بۇلۇت ئاسمانىنىڭ ئاداققى سۈزۈك جىيگىنى شددەت بىلەن يۇتۇۋەتتى. پۈتكۈل "مەنگەي دالىسى" دەھشەتلىك قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە قالدى. قارا بۇلۇت گويا قۇرقۇنچلۇق بىر قىساسچى شۇمپەندەك، تېپ-تىنچ تۇرغان بۇغداي دېڭىزىغا ياۋۇزلارچە تىكىلمەكتە ئىدى. چېقىلغان چاقماقلار ئۇنىڭ بارغانسېرى ئەسەبىلىشۇاتقان ئەپتى-بەشىرىسىنى يالىت-يۇلۇست قىلىپ كۆرسىتىپ قالاتتى. بۇغداي دېڭىزى نازۇك قىزلاردەك خۇرسىنىپ، بۇ قارا بۇلۇتنىڭ بىشەملىگىگە چىدىمای ھەسرەتلىك تىنماقتا ئىدى. گۈلدۇرماما بولسا بۇرۇختۇم بولۇپ، ئۆزىنى بېسىپ تۇرماقتا ئىدى. مۇشۇنداق بۇرۇختۇملۇق ئىچىدە، گۈلدۇرماما قات-قات بۇلۇتلار ئارقىسىغا مۆكىنىۋالغان يىرتقۇچ ھايۋانلاردەك دەھشەتلىك نەرە تارتىپ،

ئۆزىنىڭ خۇپيانە ھەيۋىسىنى كۆرسىتەتتى.

ئۇيۇق سىزىغى ئۆچتى.

ئادەتتە كۆكى كۆك، سېرىغى سېرىق ئايرىلىپ تۇرىدىغان ئاسمان بوشلۇغى بىردىنلا خىرەلىشىپ، ئالەمنى دوغ-مانان قاپلاپ، ئىسلىق تۇتەك باستى.

يامغۇر پەسلى شۇ تەرىقىدە يېتىپ كەلدى!

بىز "مەنگەي دالىسى"غا نەچچە تۇمەن جىڭ ئەلا سورتلۇق ئۇرۇق چاچقان ئىدۇق. بىز بىر بىرىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ئاشىق-مەشۇقلاردەك كۈتۈۋاتقان مول ھوسۇل، بىزنىڭ خالىسانە ئىستەكلىرىمىزنى ئۆزىگە قاتتىق جەلىپ قىلۋاتقان مول ھوسۇل، بىزنى ئىچ-ئىچىمىزدىن شاتلاندۇرۇپ، ئالىجاناپ زوق پەيدا قىلۋاتقان مول ھوسۇل، بوز يەر ئېچىشقا ئەزىز جانلىرىنى پىدا قىلغان مەرھۇملارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزر-چىراق ئۆتكۈزۈ-شىمىزگە يېتىپ ئاشىدىغان مول ھوسۇل ئەمدى ئېچىنىشلىق تۇرىدە كۆپۈككە ئايلىنىپ كېتىدىغاندەك تۇراتتى.

بۇ بىز "مەنگەي دالىسى"نى بوي سۇندۇرغان ئىككىنچى كۈز پەسلى ئىدى، بىپايان بۇغداي دېڭىزىنىڭ ئاسمىنىدا يەنىلا ياشىلىق باھارىنىڭ قىممەتلىك سايىلىرى جەۋلان قىلىپ، ئۇچ نەپەر ياش جانىنىڭ مەڭگۈلۈك ساداسى ياڭراپ تۇراتتى. توختىماي چۈشۈۋاتقان يامغۇر بىز بوز يەر ئۆزلەشتۇرگۈچىلەرگە: "مەنگەي دالىسى" نى بوي سۇندۇرغىلى بولمايدۇ! ئۇنىڭغا ئاخىرقى ھىساپتا يەنىلا تەبىئەت قانۇنى خوجايىنلىق قىلىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئارزۇسى ۋە ئىرادىسى قۇپ-قۇرۇق ۋە كۈلكىلىك بىر ئىش! دىمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. دېڭىز دولقۇنى چايقىلىپ، قىرغاقتىكى ئىزلارنى يۇيۇپ تاشلىغاندەك،

رەھمسىز كۆز يامغۇرى ياشلىق باھارىنىڭ ۋە ياش جانلارنىڭ بەدىلىگە كەلگەن مول ھوسۇلىنى نابۇت قىلماقتا ئىدى!

يامغۇر پەسلى باشلىنىپ 4-كۈنى پىشقەدەم لېيەنجاڭ بىلەن ئىككىسىز لېيەنمىز بۇغدايلىغىنىڭ بىر چېتىدە تۇرۇپ، بۇلۇت-يامغۇر تۇمانلىرى ئىچىدە قالغان بۇغداي دېڭىزىغا قاراپ قېتىپلا قالدۇق. قاپاقتىن سوۇ تۆكۈلگەندەك قۇيۇلۇۋاتقان كۆز يامغۇرى ئۇچمىزدىكى سۇزۇك سۇلياۋدىن ئىشلەنگەن يامغۇرلۇغىمىزدىن ئېقىپ چۈشۈپ، پۇتىمىز تۇرغان يەردە كۆلچەك ھاسىل قىلغان ئىدى. مېنىڭ يالىڭاياق پۇتلىرىم يامغۇردا كۆيۈشۈپ، پۈتۈن ئەزايمنى تىترەك بېسىپ كەتكەن ئىدى!

— تۈگەشتى...، — دېدى پىشقەدەم لېيەنجاڭ ئاخىر ئېغىز ئېچىپ. ئۇ مىدىراپمۇ قويماي قېتىپلا تۇراتتى، ماڭا قاراپمۇ قويمايتتى.

"تۈگەشتى..." دېگەن سۆزنى ئېچمىدە مەنمۇ تەكرارلىدىم-دە، خۇددى سۇلياۋ يامغۇرلۇقنىڭ تۈگمىسى يامغۇر سۈيىگە چىلاشقاندەك، مېنىڭ قەلبىمۇ سۇغا چىلاشقاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئارقامدا 3 كىشى — مۇئاۋىن يېتەكچى لى شاۋيەن، "مور" ۋاڭ جۈگاڭ ۋە كىچىك سىگنالچاق شەن شەنلەر تۇرغاندەك قىلاتتى. ئۇلارمۇ "تۈگەشتى..." دېگەندەك قىلىۋاتاتتى، ئۇلار گويا مېنىڭ يېنىمدا تۇرغاندەك، ئۇلارنىڭ نەپەس ئېلىۋاتقانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى.

مەن ئىختىيارسىز ئارقامغا قاردىم، لېيەندۇي تەرەپتىن بىرسى — شىنىڭ بۇغداي ئومىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋىدىن تۇەندىمىزدە تۇرۇپ ئىشلەشكە ئەۋەتىلگەن ساۋ گەنشى كېلىۋاتاتتى، ئۇ

ھەربى يامغۇرلۇق كىيگەن بولۇپ، سالماق قەدەم تاشلاپ، تەنھەر-كەتچىلەرگە خاس چەبدەسلىك بىلەن يامغۇر كۆلىچەكلىرىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كېلىۋاتاتتى.

ئۇ يېنىمىزغا كېلىپ، بۈيرۇق تەلەپپۇزى بىلەن:

ــ دەرھال لېيندۇيگە قايتىڭلار، دۈشمىنىڭ بۇغداي ئومبىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋىنىڭ بۇغداي ئومبى توغرىسىدىكى 1 ـ نومۇرلۇق يوليورۇغى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ، ــ دېدى.

پىشقەدەم لېيەنجاڭ نۇقتىدا تۇرۇشلۇق خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى تەرەپكە ئاستا بۇرۇلۇپ، كۆزلىرىنى قىسقان پېتى، ئۇنىڭ قىلىچە ئەرلىك ئالامىتى بولمىغان ئاق پۇشماق يۈزىگە سوغاق قارىدى ـ دە، ــ ئېسىگىزدىن چىقىپ قالغان بولسا كېرەك، مېنىڭ لېيەنجاڭلىغىمنى سىز ئېلىۋەتكەن! ــ دېدى.

ئۇ دەرھال جاۋاپ قايتۇرمىدى، ئىگىلىپ كىيىمىدىكى يامغۇر سۇ-لىرىنى قېقىپ چۈشۈرۈپ، ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي، رېزىنكە ئۆتۈ-گىدىكى لايلارنى پاك ـ پاكىز يۇۋېتىپ، ئاندىن ئۆرە تۇرىدى ـ دە، يانچۇغىدىن ياغلىغىنى ئېلىپ، قوللىرىنى ئېرىتقاچ، رەڭگىنى ئۆزگەرتە-مەي، ــ ئەمدى سىزنىڭ ۋەزىپىڭىزنى ئەسلىگە كەلتۈردۇم ــ دېدى. ئۇ بۇ سۆزنى خۇددى بىر سەركەردە بىر ئەسكەرگە سۆزلەۋاتقاندەك سۆزلىدى. ئۇ سۆزلەپ بولۇپ، كالپۇكلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ، تەكەببۇر خوتۇنلاردەك سوغاق كۈلۈپ قويدى.

ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى مەندە ئىنتايىن قاتتىق نەپرەت قوزغىدى، بولۇپمۇ ھازىرقى پەيتتە شۇنداق بولدى. بىر ئوچۇم لاي ئېلىپ ئۇنىڭ يۈزىگە ئاتقۇم كېلىپ كەتتى.

پىشقەدەم لېيەنجاڭ ئولتۇرۇپ، ئىككى بىلىگى بىلەن تىزىنى

ئوراپ، بېشىنى ئېغىر ساڭگىلىتىپ بىلىگىگە قويىدى. ئۇنىڭ كونىراپ چۈرۈپ كەتكەن سۇلياۋ يامغۇرلۇغىنىڭ بىر پېشى سوغا چىلىشىپ قالدى.

ئۇ خۇددى قاتتىق خورلانغان بالىغا ئوخشاش بۇقۇلداپ يىغلىغىلى تۇردى.

— يولداش، بۇ قانداق كەيپىيات؟ نارازىلىقمۇ؟ ئۇمىتسىزلىكمۇ؟ بۇنداق كەيپىيات تولىمۇ زىيانلىق!...

— يوقال كۆزۈمدىن!

مەن نۇقتىدا تۇرۇشلۇق خىزمەت گۇرۇپپىسى باشلىغىنىڭ سۆزىنىڭ بىلىگە تېپىۋەتتىم، ئاغزىمدىن چورتىلا قىلىپ چىقىپ كەتكەن بۇ سۆزۈمنىڭ دەرھال ئۇنۇم بەرگەنلىگىدىن رازى بولدۇم ۋە خوشال-لاندىم.

ساۋ گەنشى بىر دەم ھاڭ-تاڭ قىلىپ، — نىمە؟...، — دەپ بوش ئاۋاز بىلەن سورىدى، ئۇنىڭ خاتا ئاڭلاپ قالدىمۇ دەپ گۇمانلىنىۋاتقانلىغى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— يوقال كۆزۈمدىن! — يەنە تەكرارلىدىم ئۇنىڭ ۋە ئېنىق قىلىپ.

ئۇ قۇلىغىدىن ئەمدى گۇمانلانمىدى. ئۇنىڭ ئاق پۇشماق يۈزلىرى دەرھال ئالا-بۇلەك تۈسكە كىرىپ، خۇددى پىشمىغان غورىدەك، بىر تۇرۇپ قىزىراتتى، بىر تۇرۇپ كۆكىرەتتى، ئۇ بارمىغىنى ماڭا تەھدىت سېلىپ شىلتىيتتى، ئۇنىڭ بارماقلىرى تىترەيتتى.

مەن ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قاراپ، يامغۇرلۇغۇم ئېچىدىكى مۇشتۇمۇمنى تۈگدۈم، شۇ تاپتا كېلىشتۈرۈپ بۇرنىغا بىرنى سېلىپ، ئۇنىڭ نوخۇلىسىنى ئېلىپ قويغۇم كېلەتتى.

مېنىڭ شۇ تاپتىكى ئەلپازىم بەك قورقۇنۇچلۇق بولغانلىغىدىنمۇ ياكى سۈزۈك سۇلياۋ يامغۇرلۇق ئىچىدىن مېنىڭ قەستىمنىڭ كۆرۈنۈپ قالغانلىغىدىنمۇ، ئىشقىلىپ ئۇ ئەيمەنىدى. ماڭا قاراتقان بارمىغىنى يىغىشتۇرۇپ، قولىنى تۆۋەنگە چۈشۈردى.

— قېنى ئۇرۇپ باقسىنا...، — دىدى ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن غودۇكشۇپ ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى...

يامغۇر ئالدىنقى كۈندىكىدىنمۇ قاتتىق يېغىشقا باشلىدى. "مەن-گەي دالىسى"نىڭ كۆزلۈك يامغۇر پەسلى كۆكۈلسىز ھەم ئېچىنىشلىق بىر مەنزىرىنى پەيدا قىلغان ئىدى. ھاۋا ئوچۇق چاغلاردا ئوچۇق كۆرۈنىدىغان يۈەنشەن تېغىمۇ ھىلىدىن-ھىلىغا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان بۇلۇت-يامغۇرلارنىڭ قوغۇشۇن رەڭلىك تۈمانلىرى ئىچىگە كىرىپ غايىپ بولدى. بۇ تۇتەك ھەممىنى: يۈەنشەن تېغى باغرىدىكى قويۇق ئورمان-لارنى، بۇغداي دېگىزى ياقىسىدىكى شالاڭ-شالاڭ قېرى دەرەخلەرنى، لېيەندۇينىڭ يېگىمدىن سېلىنغان ئاددى كېسەك ئۆيلىرىنى، ئىشقىلىپ ھەممىنى قوغۇشۇن رەڭگە بويۇغان ئىدى... پەقەت موردىن چىقە-ۋاتقان تۈتۈنلا بۇ دالىدا تىركىشىپ تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان ئالى دەرىجىلىك ھاياتنىڭ بارلىغىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. شارقىراپ چۈشۈۋاتقان كۆزلۈك يامغۇر چىلەكتىن سۇ تۆكۈلگەندەك توختىماي ياغاتتى. دالىدىكى ئازغاللار، ئېرىق-ئۆستەڭلەر يامغۇر سۈيى بىلەن تولۇپ، ھەر تەرەپكە شاخلىنىپ ئېقىپ، پۈتۈن دالا سۇ دېگىزىغا ئايلانغان ئىدى. قوغۇشۇن رەڭلىك ئاسمان سەھنىسىدە ئالاقزادە بولۇپ پەس ئۈچقان رەتسىز تۇرنىلەر بىرە-بىرە ھەسرەتلىك غاقىلداپ قوياتتى ياكى لېيەندۇيدە ئۇرۇلغان داڭ ئاۋازى گويا بۇ دالىدىكى ئادەملەرگە نىمە قىلىش كېرەكلىگى توغرىسىدا ئاگاھلان-

دۇرۇش بەرگەندەك داراڭلايتتى.

قوغۇشۇن رەڭگە كىرگەن بۇ زىمىندىكى ھاۋا ئوچۇق چاغلاردا ئالتۇنداك پارقىراپ تۇرىدىغان بۇغداي دېگىزى دات باسقان مىستەك قارىداپ كەتكەن ئىدى. بۇغدايلار ھەدەپ يېتىشقا باشلىدى...

— تۇغەشتى...، — بۇ سۆزنى ئېچىمدە يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدىم. مەن ئېتىز بويىدىن بىرنەچچە تال باشاقنى ئۈزۈپ، بۇغداي دانلىرىنى ئالقىنىمغا قويۇپ، سىنچىلاپ قارىدىم. توق بۇغداي دانلىرى قاسراقتا تېخى نەم بولۇپ كۆپمىگەن ئىدى. مەندە بىرئاز غۇۋا ئۈمىت پەيدا بولدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يامغۇر توختاپ ھاۋا ئېچىلىپ كەتسە، بۇغدايلارنى ئورۇپ خامانغا ئايلاندۇرۇلگۇچە شىمىز مۇمكىن ئىدى. بىز بۇ دالىدا ئۇرۇق چاچقۇچىلار قانداقمۇ بۇ ھوسۇلنى نابۇت قىلۇېتىمىز! بۇ نەچچە يۈز مىڭ تونىنا ئاشلىق — تە!

پىشقەدەم لېيەنجاڭ ئورنىدىن دەس تۇردى. گويا ماڭا بىرەر نەرسە دېمەكچى بولغاندەك قىلاتتى، ئاغزىنى ئۆمەللەيتتىيۇ، ھېچنېمە دېمىدى.

مەن ئۇنىڭ تۇرقىدىن ئۇنىڭمۇ مەن دېمەكچى بولغان گەپنى دېمەكچى بولۇۋاتقانلىغىنى پەملىدىم: بۇغداي ئورمىسى توغرىسىدىكى 1 — نومۇرلۇق يولىورۇغى قۇرۇپ كەتسۇن!

پىشقەدەم لېيەنجاڭ بىلەن ئىككىمىز بىر بىرىمىزنى يۆلەپ، پېپىشقاق پاتقاق ۋە ئوي — چوڭقۇر كۆلچەكلەرنى دەسسەپ، تېيىلىپ، يىقىلىپ، لېيەندۇيگە قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. نەچچە قېتىم يىقىلىپ، پۈتۈن ئۇستى — بېشىمىز پاتقاق بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ لام — جىم دېمەي مېڭۈەردۇق.

بۇ شانلىق ھوسۇل پۈتۈنلەي نابۇت بولۇپ، بىر تال دان

ئالالمغان تەقدىردىمۇ، بىز ئەيىپلىك ئەمەس. يول بويى مەنىدە بىرقانچە قېتىم مۇشۇنداق ئۇي پەيدا بولدى، گويا مۇشۇنداق ئويلىسام ئاز-تولا يەڭگىللەپ قالىدىغاندەك.

لېكىن، مەن پىشقەدەم لىيەنجاڭنىڭ بۇنداق ئويلىمايدىغانلىغىنى بىلەتتىم، چۈنكى بىز ئەيىپلىك ئەمەس دەپ ئويلاش ئۈنى تېخىمۇ ئازايلايتتى.

يامغۇر پەسلى بىزنىڭ مۆلچىرىمىزدىكىدىن بىر كۈن بۇرۇن باشلاندى. بىزنىڭ كومىتېتلىرىمىز ئۈنگىدىن ئون نەچچە كۈن بۇرۇن رېمونت قىلىنىپ بولغان، بۇغدايلىرىمىزمۇ ئۈنگىدىن ئون نەچچە كۈن بۇرۇن ئوغاق سالغۇدەك بولغان ئىدى. بىز ئومىدا كارامىتىمىزنى كۆرسىتىشكە ئالدىراپ تۇراتتۇق، بىراق بۇغداي ئورمىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋى بۇغدايىنى ئورۇشمىزغا رۇخسەت قىلمىدى. نۆۋەتتىدا تۇرۇشلۇق گۇرۇپپىنىڭ باشلىغى ساۋ گەنشى دېۋىزىيە بۇغداي ئورمىسىغا قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن بىزنى قاتتىق چەكلىدى.

"بۇغداي ئورۇشمۇ جەڭ قىلغانغا ئوخشاش ئىش ئىدى، بىر بۇيرۇق بىلەن پۈتۈن دېۋىزىيە بىر تۈتاش ھالدا بۇغداي دېگىزىغا 'ئومۇمى ھۇجۇم' باشلايدۇ...شۇ كۈنىلا پۈتۈن دېۋىزىيە بويىچە بۇغداي ئورۇش جېڭىنى ئاخىرلاشتۇرىمىز..." بۇ قالتىس ئويلىشىلىغان كۆلكىلىك ئارزۇ ۋە بۇيرۇق ئىدى.

لىيەنجاڭ غەزەپكە كەلدى، ئۇ بىز يۈز نەچچە ئادەمگە ۋاكالىتەن دېۋىزىيە پارتكومىغا خەت يېزىپ، بۇغداي ئورمىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋىنىڭ شاللاقلىغىنى ئەيىپلىدى، نەتىجىدە دەرھال ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاندى.

لیەنجاڭ ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغاندىن كېيىن، لىيەنىڭ كۈندىلىك خىزمىتى يېڭىلا مۇئاۋىن لیەنجاڭلىقتا تەيىنلەنگەن مېنىڭ ئۈستۈمگە چۈشتى.

ــ ماشىنىلار تەييارلىنىپ بولدى، ئەمدى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىدىيىۋى تەييارلىقنى تۈتۈش كېرەك! ــ دېگەن تەلەپنى قويدى. مەن چوقۇنىدىغان ساۋ گەنشى نۇقتىدا تۇرۇشلۇق خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغىلىق سۆپىتى بىلەن.

ــ بۇغداي پىشىپ كەتتى! بۇغدايىنى ئورۇشىمىز كېرەك! ھەممەيلەن نۆۋەتتە بىرلا ئىشنى ــ ھوسۇل ئېلىشنى كۈتۈۋاتىدۇ! بۇنىڭ ئۈچۈن ئىدىيىۋى خىزمەت ئىشلەشنىڭ زادىلا زۆرۈرىيىتى يوق...، ــ مەن ئۇنىڭغا چوقۇنىدىغان بولىسامۇ، يەنىلا ئۇنىڭ بىلەن تاكاللاشتىم.

ئۇ مەنستىمگەندەك قىلىپ، بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ دېگەندەك قىياپەت بىلەن ماڭا قارىدى ۋە ئائىلە باشلىقلىرىچە كەڭ قوساقلىق قىلىۋاتقانلىغىنى بىلدۈرۈپ، ئۇزاققىچە ئۇندىمەي تۇردى. گويا ماڭا بىر ئۆگىنىش پۈرسىتى بەرگەندەك قىلاتتى، مەن ئۇنىڭ چىرايىدىن "سىلەر نىمە دېگەن گۇدەك ــ ھە!" دېمەكچى بولۇۋاتقانلىغىنى سەزدىم.

ئۇنىڭ بۇ ئەپتىنى كۆرۈپ مېنىڭ تاقىتىم قالمىدى. مەن كاجلىق قىلىپ ئورۇنسىز تەلەپ قويۇپ تۇرۇۋالىدىغان كىچىك بالا ئەمەس، بەلكى مۇئاۋىن لیەنجاڭ، نەچچە يۈز مىڭ جىڭ بۇغدايىنى يىغىۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستۈمگە ئالغان مۇئاۋىن لیەنجاڭ. ماڭا كېرەگى ئۇنىڭ كەڭ قوساقلىغى ئەمەس، مەسخىرىسىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ قولالىشى، شەرتسىز قوللىشى ئىدى.

ـ "مەنـگەي دالـسى" دا بۇغـداي بۇرۇن پىشـدۇ، بۇ يـىل ئەتىيازلىق تېرىلغۇنى بۇرۇن باشلىغان، بىز ئـگەللىگەن ھاۋارايـى ماتىرىياللىرىغا قارىغاندا، بۇ يىل كۆزلۈك يامغۇر پەسلى بۇرۇن...، ـ دەپ يالۇرغاندەك قىلىپ كەتتىم.

ـ لېھندۇيىڭلارنىڭ ئىدىيـۇى ئەھۋالـدىن ماتىرىـيال يېزىـپ بېرىڭ، ـ دىدى ئۇ بۆلەكچە تەمكىنلىك بىلەن سۆزۈمنى بۆلۈپ، ـ ئىككى كۈن ۋاقىت يېتەمدۇ؟ ـ ئۇنىڭ تەمكىنلىگى مېنىڭ ئۆچلۇ-گۈمنى كەلتۈردى.

مەن دەككە-دۈككە ئىچىدە ئۇنىڭ سۈپ-سۈزۈك يۈزىگە قاراپ ياغاچتەك قېتىپلا قالدىم. شۇ ئەسنادا مەندە ئۇنىڭ بۇرنىـغا راسا بىر مۇش سالايمىكىن دىگەن نىيەت پەيدا بولدى.

نۇقتىدا تۇرۇشلۇق خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ بۇ باشلىغى لېھنىمزگە يېڭى كەلگەن چاغلاردا، مەن ئۇنىڭغا بەك ھـۆرمەت قىلـغان ئىدىم. ئۇ بىز زىيالى ياشلار ئىچىدە تولۇق ئوتتۇرىنىڭ 3 ـ سىنىپىنى پۈتتۈر-گەنلەردىن بولۇپ، نازاكەتلىك، كېلىشكەن ياش ئىدى، ئادەتتە تەمـ كىن يۈرەتتى، گەپ-سۆز، چاخچاق-پاخـچاق دىگەنلەرگە ئارىلاش-مايتتى، بىزنىڭ كۆزقارىـشىمىزچە بۇ ھال "پىشپ يېتىلگەن"لىكىنىڭ بەلگىسى ئىدى. يەنىن باشقۇرۇش ئىشلىرىدا ئۇ بـىمالال تۇراتـتى، گەپ-سۆزنى جايىدا قىلاتتى، ئۇ يەر-بۇ يەردىن نەقىل كەلتۈرۈپ سۆزلەيتتى، ئۇنىڭ پىكرى ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئەگەر ۋاقتلا بولسا، ئۇ توختىماي سۆزلەيتتى. ۋاقىت قىس بولسا، دىمەكچـى بولغان گەپىنى يەنىنچاقلاپ، يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتـۈرەتتى. بۇ بىز زىيالى ياشلار نەزىرىدىكى "تالانت" نىڭ ئىپادىسى ئىدى. ئۇنىڭ "پىشپ يېتىلگەنلىگى"، "تالانتى" ئۇچۇن پىشپ يېتىلمـگەن، ئۇنىڭ ئۇسـ

تىگە بىلىمى ئاز بولغان بىزدەكلەر ئۇنىڭغا قول قويياتتۇق، ئەلۋەتتە. بىز ئۇنىڭغا باش قويۇپ چوقۇنغۇدەك دەرىجىگە يەتكەن ئىدۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇغداي يىغىمىدىن كېيىن تۇنىمزگە مۇئاۋىن سىياسى كومىسار قىلىپ تەينىلىنىدىكەن دېگەن گەپلەرمۇ بولغان ئىدى. ئەگەر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا باي-كاتتا ئائىلىدىن چىققان نازۇك قىزلارغا خاس زەيىپانە مىجەز-خۇلق بولمىغان بولسا، ئەرلەرگە خاس خىسلەت كۆپرەك بولغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇزى ھازىرقىدەك ئاق پۇشماق بولمىغان بولسا، ئەگەر مەن قىز بولۇپ قالغان بولسام، ئۇ چاغدا مەن ئۇنىڭغا ئاشىق بىقارار بولۇپ قېلىشىم تۇرغانىلا گەپ ئىدى...

شۇ كۈنلەردە، مەن ھەر كۈنى نۇرغۇن قېتىم بۇغداي ئېتىزىغا كېلىپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئالتۇن باشاقلارغا قاراپ، غەمكىن ھەم مەيۈس ھالدا، كۆز شاملىنىڭ سوقۇشى بىلەن بۇغداي دېڭىزىدىن شىلدىرلاپ چىقىۋاتقان غەلىتە ساداغا قۇلاق سالاتتىم، بۇ ساددا، خۇددى مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن ئايالارنىڭ پىچىرلىشىغا ئوخشاش، ماڭا "ھوسۇل....ھوسۇل..." دەۋاتقاندەك ئاڭلىناتتى. بۇ پىچىرلاشلار-دىن مۇئاۋىن يېتەكچىنىڭ، سىڭلىچاق شەن شەننىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

شۇ كۈنلەردە، بىرىنچى قېتىم كۆتۈشىنىڭ تەمىنى تېتىدىم، دۇنيادا خىلمۇ-خىل كۆتۈش بولىدۇ، ھەر بىر ئادەم ئۆمرىدە ھەر خىل كۆتۈشلەرنى باشتىن كەچۈرۈشىمۇ مۇمكىن. بىراق مېنىڭ كۆتكىنىم، دۇنياغا كەلگەندىن كېيىن تۇنجى قېتىم قاتتىق قايغۇ بىلەن كۈتكىنىم بىر ۋاراق ئىش قەغىزى ۋە بۇغداي ئومىسى توغرىسىدا قاملاشمىغان سۆزلەر بىلەن يېزىلغان 1-نو-

مۇرلۇق يولبورۇق ئىدى!

شۇ كۈنلەردە، ھەر كۈنى دىگۈدەك لەيلەۋىنىڭ جەڭچىلىرى مېنى "مۇئاۋىن لەيلجاڭ، نىمىشقا بۇغداينى ئومايىمىز؟" "يەنە كېچىكتۈرىدىغان بولسىڭىز گۇناكار بولۇسىز!" دەپ سوراقتا ئالاتتى. مەن بولسام "سەۋىرچانلىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇڭلار" دەپلا جاۋاپ بېرەتتىم. ئەگەر مەن جەڭچىلەرنىڭكىگە ئوخشاش قاراشتىكى كەيپىياتىمنى ئاشكارىلاپ قويىدىغان بولسام، جەڭچىلەر مانا مۇئاۋىن لەيلجاڭ ماقۇل بولدى، قوشۇلدى دەپ، دەرھال كومبايىنلارنى غاقىرتىپ بۇغداي دېڭىزىغا ھەيدەپ كىرىشى مۇمكىن دەپ ئەندىشە قىلاتتىم. دىمىسىمۇ مۇنداق قىلىشنىڭ نېمە قورقۇچلىقى بار؟ بۇغداي پىشقاندىن كېيىن ئورۇش كېرەك-تە. بۇ ئاددىلا بىر ئىشقۇ! ئادەتتىكى بىر ئىشقۇ! بىراق، ئادەم دېگەن رىيالىق ئالدىدا پۈتۈنلەي باشقىچە بىر نەرسە بولۇپ قالىدىكەن!

ئەملىيەتتە، مەن باشقىلارنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىشنى ئويلىمايتتىم، باشقىلارنى خوش قىلىشنىمۇ ئويلىمايتتىم. لېكىن، ئۆسۈپ يېتىلىشنى، پىشىپ يېتىلىشنى ئويلايتتىم. باشقىلارنىڭ "ئۇنىڭ بالىلىق ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى" دېگىنىنى ئاڭلاشنى ئويلايتتىم. مەن ھەمىشە بۇغداي ئومىسىغا قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ بۇغداي ئومىسى توغرىسىدىكى 1-نومۇرلۇق يولبورۇغىنى ئېچىرا قىلىشنى ئۆزەمنىڭ "پىشىپ يېتىلگەن"لىگىمىنىڭ بەلگىسى دەپ قارايتتىم. مەن سىناقتىن ئۆتۈشنى كۈتەتتىم، لېكىن نەتىجىدە، ھەممىدىن ئاۋال يامغۇر پەسلىنى كۈتۈۋالدۇق...

مەن يېقىلغان پىشقەدەم لەيلجاڭنى يەنە بىر قېتىم يۆلىگىنىمدە، بايىاتىن ساۋ گەنشىنىڭ يۈزىگە كېلىشتۇرۇپ سالماي، چوڭ خاتالىق

ئۆتكۈزگەنلىگىمنى ئويلاپ قاتتىق پۇشايمان قىلدىم.

لىيەندۇي ئىشتاۋىغا كىرسەك، ساۋ گەنشى ئۇستەل يېنىدا راۋۇروس ئولتۇرۇپ، ئالدىدا ئىچىملىق تۇرغان «لېنىن ئەسەرلىرى»دىن خاتىرىسىگە بىر نەرسىلەرنى كۆچۈرۈۋاتقان ئىكەن. ئۇ دىۋىزىيە بويىچە ئەڭ مۇنەۋۋەر ماركسىزم ـ لېنىنىزم نەزىرىيىسى ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، ئۇ دىۋىزىيە بويىچە «ماۋ زېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نىلا ئەمەس، بەلكى «ماركس ـ ئېنگېلس تاللانما ئەسەرلىرى»نىمۇ ئوقۇپ چىققان بىردىن ـ بىر كىشى ئىدى. «بىگىتۈەن جەڭچىسى گې-زىتى»دە ئۇنىڭ ئىش ـ پائالىيەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ماقالىلارمۇ بېسىلغان ئىدى، ماقالىلاردا ئۇنى «لېنىن ئەسەرلىرى»نى ئوقۇشقا باشلىدى دېگەن گەپمۇ يالغان ئەمەستەك تۇراتتى. گېزىتتە ئۇ پۈتۈن دىۋىزىيەدىكى تۆەن دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى كادىرلارغا ماركسىزم ـ لېنىنىزم نەزىرىيىسىدىن دەرس ئۆتۈپ، ئومۇمى يۈزلۈك ئالقىشقا ئېرىشتى دەپ تونۇشتۇرۇلغان ئىدى. دىۋىزىيە پارتكومى ئۇنى ئالاھىدە ئەتىۋارلايتتى. ئۇنى تۆەنىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسارى قىلىپ تەيىنلىمەكچى بولغانلىغىنى ھەرگىز يامان قىپتۇ دېگىلى بولمايتتى.

پىشقەدەم لىيەنجاڭ بىلەن ئىككىمىز ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز بولمىدى. بىز لام ـ جەم دېمەستىن، پاتقاقتا مىلەنگەن يامغورلۇغمىزنى سېلىپ تامغا ئاستۇق ـ دە، ئۇزۇن ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇق. ئەمدىلا ئولتۇرغان پىشقەدەم لىيەنجاڭ يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇستەلدىن بىر چوڭ چىنىنى ئالدى ـ دە، ئىدىشىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭغا سۇ ئالدى. مەن ئۇنىڭغا كۆزۈمنى قىسىپ قويدۇم، ئىچىمدە بۇ بوش ئادەم ئەمەس ئىكەن، ئۆزىنى ياخشى تەربىيىلەپتۇ، ھىلىلا مەن

هاقارەتلىگەن ئىدىم، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنىلا دىققىتىنى چاچماس-تىن «لېنىن ئەسەرلىرى»نى ئۆگىنىۋاتقىنىنى قارا، دەپ ئويلىدىم، راستىنى ئېيتسام، مەن ھەرگىز مۇنداق قىلالمايتتىم.

ئۇ قولىدىكى قەلەمنى تاشلاپ، ئىككى قولىنى ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ، ئۈزاققىچە ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇردى:

— بايا تىن ئېتىز بېشىدا مېنى ئۈرماقچى بولدۇڭ، راستىمۇ؟

— مەن ھازىرمۇ بۇ نىيىتىمدىن يانغىنىم يوق، — دەپ ئوچۇق قىلىپ جاۋاپ بەردىم ئۇنىڭغا تىكىلىپ.

ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئۈرمىدىڭ؟ ئۈرۈشۇشقا توغرا كەلسە مەن ساڭا تەڭ كېلەلمەيمەن — دە!

— شۇنداق بولغاچقا، مەن نىيىتىمنى ھەرگىزمۇ كۆرسەتمىدىم.

— ھازىرمۇ ئەسلىدىكى قىلىۋاتسەنغۇ دەيمەن؟ — ئۇ ئىشەنمىگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى، — بەلكىم مېنىڭ كەلگۈسىدە سىلەرنىڭ تۇغۇنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسارى بولىدىغانلىقىمنى ئەسته تۇتقانسەن؟ مەن پىسخولوگىيىگە دائىر كىتابلارنى ئوقۇغان، — ئۇ جاۋابىنى سەل مىدىرلىتىپ ئۆزىنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ قالغان ھىلىقى ئادەتنىڭ چىشىنى قېرىشتۇرىدىغان كۈلكىسىنى كۈلدى.

— مەن خاتا ئويلىغانلىغىڭنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن...، — دىدىم-دە، بىردىنلا مۇشتۇمۇمنى تۈگۈپ ئاستا ئورنۇمدىن تۇردۇم.

پىشقەدەم لېنىنچاڭ قولۇمنى تۇتۇۋالدى.

— توسماڭ، ئۇنىڭ كارامىتىنى كۆرۈپ باقاي، — ئۇ يەنىلا ئىككى قولىنى ئۈستەلگە قويغان پېتى مىدىرلىماي سوراقچىلاردەك ئولتۇردى.

— سەن ئىنتىقام ئېلىشقا ئاساس تېپىش ئۈچۈن ئۇنى خاتالاشتۇرماقچىغۇ؟ — ياخشى گەپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن مەن خاتالىشىپ بېرەي،

ـــ دەپ پىشقەدەم لىيەنجاڭ مېنى ئىتىتىرىۋەتتى ـ دە، چىنىدىكى سوغاق سۇنى بىر تېمسىمۇ قالدۇرماي ئۇنىڭ يۈزىگە چاچتى.

ـــ سەن...، ـــ ئۇ ھەيران قېلىپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى.

ئارقىدىنلا ئىككىنچى چىنە سۇمۇ ئۇنىڭ يۈزىگە چېچىلدى.

ئۇ تۇرغان يېرىدە قېتىپلا قالدى.

3 ـ ، 4 ـ ، 5 ـ چىنە سۇ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇنىڭ يۈزىگە چېچىلدى. پىشقەدەم لىيەنجاڭ بەئەينى يەر سۇغارغانىدەك، بىمالال ھەركەت قىلاتتى.

ئۇ ئاخىر ئۇر ـ تۇرغا قالغان ئىتتەك لىيەندۇي ئىشتاۋىدىن قېچىپ چىقىپ كەتتى.

پىشقەدەم لىيەنجاڭ قولىدىكى چىننىي يەرگە شۇنداق ئۇرىدىكى چىنە پارا ـ پارا بولۇپ كەتتى.

ـــ ئاناڭنى! مېنىڭ...مېنىڭ قۇلغىم بەك يۇمشاق ئىكەن! نەمشقىمۇ بىرنەچچە كۈن بۇرۇن سىلەرنى باشلاپ بۇغدايىنى ئو ـ مىدىم ـ ھە! ئۆلۈپ كەتكەنلەر ئالدىدا خىجىلمەن!...

پىشقەدەم لىيەنجاڭنىڭ بەدىنى تەڭپۇڭسىلىقىنى يوقاتقان ئىدى، ئۇ لاسسىدە ئۇزۇن ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇ چەك تۇڭگۇلگەن مۇشتلىرىنى پۇلاڭلىتىپ بېشىغا ھە دەپ مۇشتلىغىلى تۇردى.

پىشقەدەم لىيەنجاڭنىڭ سۆزلىرى قەلبىمگە خەنجەر بولۇپ ئۇرۇلدى.

ـــ لىيەنجاڭ، مېنى ئۇرۇڭ! ـــ دەپ ۋاقىرىدىم ـ دە، ئۇنىڭ قولىنى توتۇۋالدىم، ـــ كۆپچىلىكنى باشلاپ ماڭمىغان گۇنا مەندە، ئەملىيەتتە، مەن بىر ئېغىزلا گەپ قىلسام....

مەن ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتىم. ئۆز گۇناھىمنى چۈشەندىم.

ئۇستەلگە چۈشكەن سۈ ھىلىقى «لېنىن ئەسەرلىرى»نى، دىۋىزىيە بويىچە ئەڭ مەشھۇر ماركسىزم ـ لېنىنىزىم نەزىرىيىسى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ھىلىقى چىرايلىق خاتىرە دەپتىرىنى، بۇغداي ئومىسى قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ:

"بۇگۈن، بۇغداي ئومىسى قوماندانلىق ئىشتاۋىنىڭ باش قوماندانىنىڭ رىياسەتچىلىگىدە، 3 ـ تۈەندە بۇغداي ئومىسىغا قەسەمىيات قىلىش يىغىنى چاقىرىلدى. ھاۋا ئوچۇق، بۇلۇتتىن ئەسەر يوق. ئالتۈندەك پارقىراپ تۇرغان بۇغداي دېڭىزى قۇياش نۇرىدا جىلۋە قىلىماقتا..."

دىگەن قۇرلار يېزىلغان 1 ـ نومۇرلۇق يولىيورۇغىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

بۇلتۇر ئالدىراپ ـ تېنەپ سالغان لېيەندۇي ئىشتاۋى ئىچكى ـ تاشقى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدىن تەركىپ تاپقان ئىدى. ساۋ گەنشى ئىچكىرىكى ئۆيدە ياتاتتى، مەن تاشقارقى ئۆيدە ياتاتتىم.

شۇ كۈنى كېچىدە زادىلا ئۇخلىيالمىدىم، ئوڭدامغا يېتىپ پىكىرىم ھەر ياققا چېچىلاتتى، سىرتتا يامغۇر شارىلداپ چۈشۈۋاتاتتى، شارىلداپ چۈشۈۋاتقان يامغۇر دەرىزە ئەينەكىگە كېلىپ ئۇرۇلۇپ، تارس ـ تۇرس ئاۋاز چىقىراتتى. ئوتۇن تېپىپ كېلىشكە كۆڭلۈم بارمىغاچقا، كاڭغا ئوت قالمىغىلى نەچچە كۈن بولغان ئىدى، يوتقان ـ كۆرپىمۇ مۈزلاپ كەتكەن ئىدى. نۆقتىدا تۇرۇپ ئىشلەش گۇرۇپپىسى باشلىغىنىڭ مۇندىق ئىشلار بىلەن كارى يوق ئىدى، ئەمما تاپا ـ تەنە قىلىش ۋە نارازىلىق بىلدۈرۈش ھوقۇقۇم بار دەپ ھىساپلايتتى. ئۇنىڭ تاپا ـ تەنە ۋە نارازىلىق گەپلىرىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ يۈرەتتىم. ئۆيىي شۇنداق قاراڭغۇ ئىدىكى، بەش بارماقنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى. ئۆزەمنى گويا بۇ كەڭ دالىدا يامغۇرلۇق كېچىدە ياتقان بىر

جەسەت ساندۇغۇدەك ھىس قىلاتتىم. يالغۇزلۇق ۋە پەرىشانلىق تۈيۈ-غۇسى مەنىدە تەسۋىرلەش تەس بولغان بىر خىل قايغۇ-ھەسرەت پەيدا قىلدى. مەن ئىچىمدە مۇئاۋىن يېتەكچى، "مور"نى، سىڭلىچاق شەن شەنلەرنى ياد ئېتەتتىم. ئۇلارنىڭ "مەنگەي دالىسى"نىڭ قارا تۈپرىغى ئاستىدا ئۇيقۇدا ياتقىنىغا 500 نەچچە كۈن بولغان ئىدى. مەن مۇئاۋىن يېتەكچىنىڭ «قايغۇسىز ئالەم» دىگەن ھىكايىسىنى، "مور"نىڭ خوشال ئىسقىرتىشىنى ئەمدى ئاڭلىيالمايتتىم.

سىڭلىچاقنىڭ غەمكىن ئەمما مېھرىلىك قارا كۆزلىرى بۇ دۇنيادىن مەڭگۈگە غايىپ بولغان ئىدى. ئۇلۇم دىگەن سۆز ئانچە قورقۇنچلۇق بولمىسا كېرەك. قورقۇنچلۇغى "مەڭگۈ" دىگەن سۆز ئىدى. بۇ سۆز ھايات كىشىلەرگە بىرئاز خىيالىي ئۇمىت ياكى خىرە ئارزۇمۇ بېغىشلىمايتتى. ئىنسانلارنىڭ مەڭگۈ دىگەن سۆزنى ئىجات قىلغانلىقلىرى

ئۇچۇن چەكسىز پۇشايمان يىگەنلىگى چوقۇمدەك تۇرىدۇ، شۇڭا ئۆلگۈچىنى "قەلبىمىزدە مەڭگۈ ھايات" دىگەن سۆزلەر بىلەن تەسۋىرلەيدىغان شەكىلنى ياراتقان بولسا كېرەك. بۇنى ئۆلگەنلەرنى ياد ئېتىش دىگەندىن كۆرە، ھايات تۇرغانلارنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىش دىگەن تۇزۇك. ئەگەر ئۆلگەنلەر راستلا "بىزنىڭ قەلبىمىزدە مەڭگۈ ھايات" بولىدىغان بولسا، مەن كۆكرىگىمنى يېرىپ، يۈرىگىمنى ئېلىپ، ئىككى پارچە قىلىپ، گۈزەل ھەم قىزغىن مۇئاۋىن يېتەكچىنى، تۇز ھەم ئاقكۆڭۈل "مور"نى، پاك ھەم غەمكىن سىڭلىچاقنى تىرىلدۇرۇپ، ئۇزەمنى "مەنگەي دالىسى"نىڭ قارا تۇپرىغى ئاستىغا كۆمۈشنى خالىغان بولاتتىم. مەن ئۆز ئۆلۈمۈم بەدىلىگە ئۇلار بىلەن قايتا دىدار كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشتىن ھەرگىز باش تارتمايتىم. ھەتتا بۇ قىسقىغىنە پۇرسەت ئىچىدە "مەن سىلەرنى سۆيىمەن" دىيىشكىلا ئۇلگۈرەلىسەمۇ مەيلى ئىدى. ئۆتۈپ كەتكەن 500 نەچچە كۇنىنىڭ ھەر كۇنى دىگۈدەك، مەن، ئۇلار ئۆلمەيدۇ، ئۇلار بىرلا ۋاقىتتا تۇيۇقسىز ئالدىمدا پەيدا بولۇپ، قولىنى قولغا تۇتۇشقان ھالدا ماڭا قاراپ يېقىملىق كۆلۈۋاتىدۇ، دىگەن تەسەۋۋۇرنى ساقلاپ كەلدىم...

"مەنگەي دالىسى"غا قەدەم تاشلىغان كۇنىدىن تارتىپ، مەنىدە خىجىل بولۇش ھىسسىياتى تۇغۇلۇپ باقمىغان ئىدى. "مەنگەي دالىسى"نى بوي سۇندۇرغۇچىلارنىڭ بىرسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، كىشىلەرنىڭ باھاسىدىن ئۆتەلەيمەن دەپ ھىس قىلاتتىم. ئەپسۇسكى بۇگۈن، پىشقەدەم لەيلەنجاڭنىڭ لەيلەنۇي ئىشتاۋىدا ئېيتقان سۆزى ئۆزەمگە بولغان ئىشەنچىمنى تېرە-پېرەڭ قىلىۋەتتى.

مەن نەمە ئۈچۇن بۇغداي ئومىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋىنىڭ چۇشۇرگىلى ئۇنۇمايۋاتقان بۇغداي ئومىسى توغرىسىدە-

كى 1 ـ نومۇرلۇق يوليورۇغىغا بوي سۇنمەن ـ ھە!

شاتلىق مول ھوسۇلنى نابۇت قىلغان بىر ۋاراق قەغەز!...

چاشقانلار كىتىرلاپ، ئۆينىڭ تورىسىدىكى ۋاسا ياغاچلارنى زىرىكمەي غاجايتتى.

ساۋ گەنشى ئىچكەركى ئۆيدىن يوتقان ـ كۆرپىسىنى كۆتەرگەن پېتى چىقىپ، سىلاپ يۇرۇپ يېنىمغا كېلىپ ئورۇن سالدى، ئۇ خۇددى ئالۋاستى كۆلەڭگۈسىدەك ئۇن ـ تىن چىقارماي كاڭىغا چىقتى ـ دە، يوتقىنىغا كىرىپ كەتتى.

مەن مىدىر ـ مىدىر قىلماي ياتاتتىم، ئىچكەركى ئۆيدىن يامغۇر ئۆتتى بولغاي دەپ ئويلىدىم، بولمىسا ئۇ مېنىڭ زىمىنىمغا بېسىپ كىرمەس ئىدى.

ـــ ئۇخلىدىڭمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن.

مەن جاۋاپ قايتۇرمىدىم.

ـــ تاماكا چېكەمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى يەنە.

مەن يەنىلا جاۋاپ قايتۇرمىدىم.

ئۇ بىر ئۆرۈلدى ـ دە، سەرەڭگە چاقتى. سەرەڭگىنىڭ خىرە يورۇغىدا چاشقانلارنىڭ كىتىرلىغان ئاۋازى توختىدى. قارىسام تۆرۈسىنىڭ يېڭى خۇيلىغان قەغەزلىرىدىن بىرنەچچە تۆشۈك ئېچىلىپ قاپتۇ. 3 سۆڭ كېلىدىغان بىر چاچقان قۇيرۇغى بىر تۆشۈكتىن ساڭگىلاپ چىقىپ ئاستا سەزگۈرلۈك بىلەن مىدىرلاپ تۇراتتى. بۇ بەدبەشىدە قارا بولماچ يول بار بىر خىل ياۋا چاشقان ئىدى. بۇ چاشقانلار ياۋايى تۇرمۇشنى ياقتۇرماي، كىشىلەر بىلەن بىللە يېتىپ ـ قوپۇشنى خالايدىغاندەك قىلاتتى. بىز سالغان ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئەۋلات قالدۇرىدىغان ئۇۋىسىغا ئايلانغان ئىدى. ئۇلار

بەدىنىدە ناھايىتى ياراشقان بولماچ يولى بار چاشقانلار بولغاچقا، باشقا چاشقانلارغا قارىغاندا ئۇلارغا كەڭ قوساقلىق قىلاتتۇق. بۇ جانلىقلارنى بىزگە تەھدىت سالدى ۋە داۋاملىق تەھدىن سالدۇ دەپ ھېچكىم ئويلىمىغان ئىدى.

ساۋ گەنشى ياستۇقتا يۆلىنىپ تاماكىسىنى شورغىلى تۇردى، سەرەڭگى ئۆچتى، ئۆيىنى يەنە قاراڭغۇلۇق باستى.

ــ سىلەرنىڭ مەندىن ئاغرىنىشىڭلارنىڭ ئورنى يوق، ئويلاپ باق، دۇنيادىكى باشلىغى بولسا بۇغداي ئومىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشتاۋىنىڭ باش قوماندانى، دۇنيادىكى باشلىغى ئۆزى نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەۋاتقان 3 ــ تۆەندىمۇ تېخى ئومىنى باشلىمىدى، بىز ئالدى بىلەن ئومنى باشلۇەتسەك دۇنيادىكى باشلىغىنىڭ پۇتىغا پالتا چاپقان بولمايمزمۇ! مېنى دۇنيادىكى باشلىغىنىڭ ئۆزى بۇغداي ئومىسى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى قىلىپ تەينىلىگەن، مەن سىلەرنىڭ ئالدى بىلەن ئوما قىلىشىڭلارغا قوشۇلىدىغان بولسام، ماڭا كېلىدىغان زىيان ... ئەگەر سەن مېنىڭ ئورنۇمدا بولغان بولساڭ، سەنمۇ بۇنى نەرەرگە ئالغان بولاتتىڭ...، ــ ئۇ قاراڭغۇدا، قوسغىدىكىنى ئېيتىپ، ئەپۇ قىلىڭلار، يارىشايلى دىگەندەك قىلدى.

مەن خېلى بىر ۋاقىت جىم تۇرغاندىن كېيىن:

ــ جىندىن قورقامسەن؟ ــ دەپ سورىدىم.

ئۇ ھاڭ ــ تاڭ قالغان ھالدا:

ــ نىمە دىگىنىڭ بۇ؟ ــ دەپ يانىدۇرۇپ سورىدى.

ــ بۇ يەرنى ئۆزلەشتۇرۇش ئۇچۇن، 3 زىيالى ياش ئەزىز جېنىنى قۇربان قىلدى، ــ دىدىم مەن سوغاق تەلەپپۇز بىلەن، ــ بۇنىڭ بىرسى مېنىڭ سىڭلىم، ئۇلارنىڭ روھى كۇنلەرنىڭ بىرىدە

سىنىڭ ئالدىدا ئايان بولىدۇ، ئېھتىمال سېنى تۇەنىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسارى قىلىپ تەيىنلىگەن كۈنى ئايان بولۇشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا، ئۇلار سېنىڭدىن جېنىمىز بەدىلىگە كەلگەن بۇ يەردىكى ھوسۇلىنى نىمىشقا نابۇت قىلىۋەتتىڭ دەپ سورىسا، سېنىڭ ۋىجدانىڭ ئازاپلانماسمۇ؟ سەن ئۆزەڭنى مەنده ھېچ گۇناھ يوق دەپ ھىساپلامسەن؟... ئەلۋەتتە، ئۇلار مەندىنمۇ شۇنداق سورايدۇ...

ــ مەن كىچىك بالا ئەمەس. مەن ماركسىزىم ـ لېنىنىزىمغا، ماتېرىيالىزىمغا ئېتىقات قىلىمەن. ئىنقىلاپ بولغان ئىكەن قۇربان بېرىش بولىدۇ، ئادەم ئۆلىدىغان ئىش دائىم بولۇپ تۇرىدۇ...، ــ ئۇ شۇنچە تەمكىن، شۇنچە يېنىك سۆزلەيتتى.

مەن ئۇنىڭ بىلەن قايتا سۆزلىشىشنى خالىمايۋاتقاندەك ئورۇلۇۋالدىم.

ــ ئاكىلاپ تۇرغىنا، ــ دىدى ئۇ تۇيۇقسىزلا، ــ نىمىنىڭ ئاۋازى؟ بىرسى دەرىزىنى چېكىۋاتىدۇ.

ــ ئۇلارنىڭ روھى. ئۇلار كەلدى، ــ دەپ جاۋاپ بەردىم تەمكىن ھالدا. مەن ھېچقانداق ئاۋازنى ئاڭلىمىغان ئىدىم.

ــ راست گەپ! بىرسى دەرىزىنى چېكىۋاتىدۇ! ــ ئۇنىڭ ئاۋازى قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇ يوتقىنىغا چىڭ ئورۇلۇپ، دومۇلاپ يېنىمغا كېلىۋالدى.

دېگەندەكلا بىرسى دەرىزىنى چېكىۋاتاتتى. مەن شۇ تاپتا پەس يەغا ئاۋازىنى ئاڭلىدىم.

مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم، بۇ يىغا ئاۋازى سىڭلىمىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاپ تۇراتتى!

ــ سەن... نىمە قىلماقچىسەن؟ ئىشكىنى ئاچما! ماتېرىيالىزىمچى مېنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى، ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنىنى قورقۇنچ باس-

قان ئىدى.

مەن ئۇنى كۆچەپ ئىتتىرىۋەتتىم. ئۇنىڭ بېشى بېرىپ جاققىتە تامغا تەگدى. مەن سەكرەپ چۈشۈپ، سىرتتىكى يامغۇر سۈيىنىڭ ئۆيگە ئېقىپ كىرگەنلىگىنى بىلدىم، ئايىغىمنى سۇ لەيلىتىپ ئېقىتىپ كېتىپتۇ. مەن تىمسىلاپ يۇرۇپ تاتىمىنى ئېچىپ، قول چىرىغىنى تېپىپ، سۇنى كېچىپ بېرىپ ئىشىكىنى ئاچتىم. خۇددى توغان ئېچىلىپ كەتكەندەك يامغۇر سۈيى ئۆيگە توسالغۇسىز كىرگىلى تۇردى.

قول چىرىغىنى يورۇتۇپ قارىسام، ئالدىمدا پىشقەدەم لىەنجاڭ-نىڭ كىچىك قىزى جۇەن جۇەن تۇرۇپتۇ. بۇ 6 ياشلىق قىز تامغا چاپلىشۋاپتۇ، لەمپىدىن چۈشۈۋاتقان يامغۇر سۈيى خۇددى بىر پەر-دىدەك ئىككىمزنى ئايرىپ تۇراتتى. ئۇ ھەتتا يامغۇرغا دال بولغۇدەك بىر پارچە سۇلياۋمۇ ئېلىۋالماپتۇ، يامغۇر سۈيى ئۇنىڭ تىزىدىن ئاشقان ئىدى. ئۇ خۇددى سۇغا چۈشۈپ كەتكەن بىچارە جانىۋاردەك تىترەيتتى، ياش بىلەن يامغۇر سۈيى ئۇنىڭ يۈزىدە گىرەلىشىپ ئاقماقتا ئىدى.

ــ جۇەن جۇەن، نىمشقا كەلدىڭ؟ ــ دەپ سورىدىم ھەيران بولۇپ.

ــ دادام ئاغرىپ قالدى...، ــ دىدى-دە، ۋارلا قىلىپ يىغلىۋەتتى...

پىشقەدەم لىەنجاڭ كاڭدا ھۇشسىز ياتاتتى. كاڭنى سىلاپ باقسام مۇز چىقىپ تۇراتتى. پۈتۈن "مەنگەي دالىسى"دىن بىرەر باغلام قۇرۇق ئوتۇن تېپىش تەس ئىدى.

بۇ ئىمتايىن ئاددى، داق ئۆيدە ياپقىلى بولىدىغانلا نەرسىنىڭ ھەممىسىنى جۇەن جۇەن دادىسىغا يېپىپ قويۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ

مۇز چىقىپ تۇرىدىغان بۇ كاشدا، ئۇ قورۇلۇپ غۇجمەك بولۇپ قالغان ئىدى ھەمدە توختىماي غال-غال تىترەيتتى.

ئۇنىڭ چېكسىنى ئاستا سىلىسام، ئۇ شۇ دەرىجىدە قىزىغانكى، دەرھال قولۇمنى تارتىۋالدىم.

ئارقامغا ئۆرۈلدۇم-دە، ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقتىم.

كوللېكتىپ ياتاقخانىغا بېرىپ سانىتارنى تېپىپ كەلدىم.

ئۇ تېرمومېتىرنى پىشقەدەم لېيەنجاڭنىڭ قولتۇغىدىن ئالغاندا، تاقەتسىزلىك بىلەن سورىدىم:

— قانچە گىرادۇس؟

— 41 گىرادۇس...، — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ قاتتىق تەشۋىش بىلەن.

— ئېغىر زۇكامدىن بولغانمۇ نىمە؟

— بەلكىم... بىراق... بۇنىڭدىن ئىلگىرى كۈن بۇرۇنلا ئۇنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەشكە باشلىغان...

— ئۇنداق بولسا، نېمىشقا ماڭا دېمىدىڭ؟ — دەپ ھۆكۈردىدىم. مۇشۇ ئىككى كۈندىن بېرى مەن ئۇنى سۈرەپ يۈرۈپ بۇغدايلىقنى كۆزدىن كەچۈرگەنلىگىمنى ئويلاپ، شۇ زامات ھۇشسىز يانقان بۇ كىشى ئالدىدا خىجىل بولۇشقا باشلىدىم.

سانىتار بېشىنى سالدى ھەمدە ئەيمەنگەن ھالدا:

— ئۇ... ساڭا ئېيتىشقا رۇخسەت قىلمىدى...، — دىدى.

مېنىڭ غەزىۋىم تېخىمۇ ئۆرلەپ، ئۇنى قاتتىق ئەيىپلىدىم:

— بۇ گەپچە، سەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپسەنسەن! ئەگەر ئۇنىڭ قىزىتمىسى ياندۇرمايدىغان بولساڭ، كۆرىدىغىنىڭنى كۆرىستىمەن!

— ئۇ... ئۇ 'مەن ئاغرىپ يېتىپ قالسام مۇئاۋىن لېيەنجاڭ يۆلەپ-

چۈكسىز قالارمىكىن دەپ قورقىمەن، ــ دېدى، مەن قىزىتمىنى ياندۇرىدىغان نەچچە ئوكۇل ئۇردۇم...، ــ دېدى سانىتار كۆزىگە ياش ئېلىپ.

ــ قۇرۇق گەپمىكىنى قوي! ئوكۇل ئۇر! ئەكە ئۇنىۋم بېرىدىغان ئوكۇلىدىن ئۇر!.

ــ بەينەندىن ئوكۇللا بار...

مەن قايتا بىر نەرسە دېمىدىم، پىشقەدەم لېيەنجاڭنىڭ ئۇستىدىكى نەرسىلەرنى بىر-بىرلەپ ئېلىپ تاشلاپ، سانىتارغا ياردەملەشىپ ئۇنىڭ تۇغمىلىرىنى يەشتىم.

ــ قول چىرىغىنى پەسرەك يېقىڭ، ــ دېدى سانىتار قولىدا ئوكۇل يىڭنىسىنى تۇتقان پېتى ھودۇقۇپ. ئۇ يىڭنىنى قويۇپ يېقىن كېلىپ، پىشقەدەم لېيەنجاڭنىڭ كۆكرىگىنى ئىنچىكە تەكشۈردى. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ قاپاقلىرىنى ئۆرۈپ، ئىچەكلىرىنى تۇتۇپ، بىلەكلىرىنى كۆتەردى...

ئۇنىڭ بۇ تەكشۈرۈش تەرتىپلىرىگە قاراپ يۈرۈگۈم قاتتىق سېلىشقا باشلىدى.

ــ... بولۇپ قالمىسۇن يەنە، ــ دېدى ئۇ ماڭا قاراپ، ــ قاناش قىزىتمىسى...، ــ دېگەن ۋەھىمىلىك سۆز چىقتى ئۇنىڭ ئاغزىدىن.

قولۇمدىن قول چىرىغىنى چۈشۈپ كەتتى، قاراڭغۇلۇق بۇ كىچىك ئۆيدىكى 3 چوڭ ئادەم، بىر كىچىك قىزنى ئۆز قوينىغا ئالدى...

ۋەھشى ۋابا ئىلاھىنىڭ كۆلەڭگۈسى مەنگەي دالىسىدا يەنە ئايلىنىشقا باشلىدى ئۇ جاننى شام ئۆچۈرگىچىلىك ئارىلىقتا ئالاتتى. ئۇ شۇ دەرىجىدە رەھىمسىز ئىدىكى، ھەتتا كىشىلەرگە ئازراق بولسىمۇ

قارشىلىق كۆرسەتكۈدەك ۋاقىتمۇ بەرمەيتتى. ھەتتا بەلگىسىمان قارشىلىق كۆرسىتىشكىمۇ ۋاقىت بەرمەيتتى. ئۇ سۈيۈملۈك قىزىمسى، مېھرىۋان سىڭلىمنى ۋە قەدىرلىك سەپدىشىمنى مەندىن ئايرىپ ئېلىپ كەتتى، ئەمدىلىكتە بولسا لىيەندۈينى قۇرغۇچىلار ئىچىدىن قۇربانلىق تاللىماقچى بولىۋاتىدۇ!

"قاناش قىزىتمىسى" دىگەن گەپ ئەتىسى ھەرقايسى لىيەندۈيلەرگە تارقالدى. ھەرقايسى لىيەندۈيلەردە بىر تۇرکۈم يېڭىدىن قاناش قىزىتمىسى بىلەن ئاغرىغانلار پەيدا بولدى. بەزىلەر تېخى يوشۇرۇن ھالەت باسقۇچىدا، بەزىلەر كېسەل تۈتۈش باسقۇچىدا تۇراتتى. توختىماي يېغىۋاتقان كۈز يامغۇرى "مەنگەي دالىسى"دا پەيدا قىلغان زەھەرلىك نەم دالا ۋاباسىنىڭ ھەيۋىسىنى ئاشۇراتتى. كېسەللەرنى تۇنجىنىڭ دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىشنىڭ ئامالى يوق ئىدى. تاشقان دەريا سۈيى ۋە زەيكەشلىكنىڭ سۈيى تۇمان ئىشتاۋىغا باربىغان ھەممە يولنى ئۈزۈپ تاشلىغان ئىدى. "مەنگەي دالىسى" كەڭ بېيداخۇاڭدىكى (شىمالىي چۆللۈك) يەكىكە ئارالغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. ماشىنا تاشقان دەريا ۋە زەيكەشلىكتىن بۆسۈپ چىقىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، قاناش قىزىتمىسى بىلەن ئاغرىغانلار ماشىنىنىڭ يولدا قاتتىق قاقشىلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى.

كېسەللىك ئالامىتى روشەن بولۇپ، قاناش قىزىتمىسى بىلەن ئاغرىغان 8 نەپەر ئادەمنىڭ ساقىيىش ئۈمىدى لىيەندۈينى قۇرغۇچەلاردىن بولغان 5 نەپەر سانىتارغا باغلانغان ئىدى. قىسقا مۇددەت تەربىيە كۆرگەن 5 نەپەر سانىتار بولسا، بۇنداق ئۈمىتنى چەكلىك دورا سېلىنغان دورا ساندۇغىغا، كېسەللەرنىڭ ئىممۇنت كۈچىگە باغلىغان ئىدى. ئۇلار ئەڭ قىممەتلىك دورا — گىلىكوزانى مەركەزلەشتۈرۈپ

ئىشلەتمەكتە ئىدى. ئۇلار كىشىلەرنىڭ بەدىنىدە ئادەم ھاياتىغا خەۋپ سالىدىغان قاناش نۇقتىلىرىنىڭ بار-يوقلۇغىنى توختىماي تەكشۈرەتتى. بىرەرسىنىڭ بەدىنىدىن قاناش نۇقتىسى ئۆچرىتىلغان ھامان ئۇ خۇددى پالەچ بولۇپ قالغان ئادەمدەك كارۋاتقا دۈم چۈشەتتى-دە، مىدىرلىمايتتى. سانىتارلارنىڭ ئۆلۈمگە ئامال، ئاغرىقىغا سەۋەپ قىلىش ئارزۇسى ھالى خاراپ 5 دورا ساندۇغى دائىرىسى بىلەنلا چەكلىنەتتى. تىرناق ئاستىدىكى ئاددى قاناش نۇقتىسى كۆرۈلگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ بەزى كىشىلەرنىڭ قەلبىدە غايەت زور ۋەھىمە قوزغايتتى. بۇغداي ئومىسىغا قوماندانلىق قىلىش ئىشىتاۋىنىڭ ئوما لايىھەسى كىشىلەر قەلبىدە پەيدا قىلغان غەزەپلىك كەيپىيات ئۆز ئۆزىدىن ئۆچۈپ كەتتى. كىشىلەر كۆزلۈك يامغۇر، بۇغداي، ھوسۇل ئۈستىدە گەپ قىلمايتتى، قاناش قىزىتمىسى ئۈستىدىلا سۆزلەشەتتى. بۇ تېمىغا زىچ ئالاقدار بولغان، ئۇلار ئۇچۇن قورقۇنچلۇق بولغان ئاتالغۇلار — ئاغرىق تەننىڭ قىزىرىشى، قاناش نۇقتىسى، كۆز ئالمىسىدىكى بىرىكتۇرگۈچى پەردە، يۈمشاق تاكىلاي ئورنى دېگەنگە ئوخشاش ئاتالغۇلار ئۈستىدىلا گەپ-سۆز قىلىشاتتى...

پىشقەدەم لېيەنجاڭنىڭ قەيسەر يۈرىگى ھۆشسىز ھالەتتە، بىر قېلىپتا 32 سائەت سوقۇپ، ئاخىر توختىدى، بۇ كىشىنى ئىشەندۈرەلمەيتتى. ئۇ ئارام تاپتى. مەڭگۈگە...

"قەلبىمىزدە ھايات" ياشايدىغانلاردىن يەنە بىرسى قوشۇلدى.

مېنىڭ قەلبىمدە يەنە بىر ئوبراز، يەنە بىر غەم-قايغۇ كۆپەيدى. كىچىككىنە قەلبكە چوڭلا 4 ئادەم قانداق پاتسۇن! ئېھتىمال ئۇلار قەلبىنى ئىبارەت بۇ كىچىككىنە زىمىندا غەم-قايغۇسىز "ياشاش" نى ئارزۇ قىلىدىغاندۇ؟ ياكى بۇ زىمىن بەك تار بولغاچقا كۆپ

غەم ـ قايغۇنى سىغدۇرالماسمۇ؟ ئۇ كۆيۈشۈپ قالغاندەك بولۇپ قالدى.

بۇ 32 سائەت ئىچىدە، پىشقەدەم لىيەنجاڭ ھۇشىغا كەلگەن ئاشۇ دەقىقىدە بىرلا جۈملە سۆز قىلدى:

ـــ مۇھە كونسىرۋاسىي يىگۈم كېلىۋاتىدۇ.

بىچارە "مەنگەي دالىسى"دىكى 5 لىيەندۇيىدىن بىرەر قۇتا مۇھە كونسىرۋاسىي تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئاشپەزلەر بەنجاڭنى كۆكتات ئۇرۇسىدىن مۆلدىرە ياشىرىپ تۇرغان چوڭ بىر تال سەۋزىنى تاللاپ ئېلىپ ۋە قىرىپ 4 چاسا قىلىپ كېسىپ، بىر كونسىرۋا قۇتىسىغا سېلىپ، شېكەر سۈيىگە چىلاپ ماڭا بەردى، مەن ئۇنىڭغا بىر قوشۇق ئىچۈردۈم.

ئۇ "كونسىرۋا سۈيى"دىن بىر قوشۇق ئىچكەندىن كېيىن مۇنۇ سۆزنى قىلدى:

ـــ ئېمەن دەرىخى...

بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى.

ئۇ بۇ سۆزنى دەپ بولۇپلا بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن كۆزىنى يۇمدى. ئۇ خۇددى چارچاپ ئۇيقۇغا كەتكەن ئادەمگە ئوخشايتتى.

ئۇنىڭ شەندۇڭلۇق يۇرتدىشى ئاشپەزلەر بەنجاڭنى ئارقىچە تۇرۇپ:

ـــ لىيەنجاڭ، مېنى سەۋزە بىلەن ئالدىدىڭ دەپ ئاغرىنماڭ...، دىدى ئاستاغىنە كۆسۈلداپ كۆزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇپ تۇرۇپ.

.....

4 تىراكتۇر گۈرۈلدەپ كېلىپ، تۆمۈر تۇمشۇغى بىلەن ئۇنىڭ 4 تېمى كېسەكتىن قوپۇرۇلغان ئۆيىگە بىر ئۇرۇلۇۋېدى، ئۆي گۈپلا قىلىپ ئۇرۇلۇپ چۈشتى. ئۇنىڭ قەۋرىسى تەييارلاندى. ئۆي بىساتى ھىساپلانماي دىغان پۇتۇن ئۆي بىساتى بىلەن قوشۇپ دەپنە

قىلىندى،

دەپنە قىلىشنىڭ پۈتۈن جەريانىغا قاراپ، ئۇنىۋىنى چىقارماي تۇرۇپ يىغلىدىم.

قۇچىغىمدىكى جۇمەن جۇمەن:

ــ دادا، دادا! سىلەر بىزنىڭ ئۆيىنى نىمشقا بۇزۇسىلەر؟...، ــ دەپ چىقىرايتتى، مېنى تاتىلايتتى، چىشلەيتتى، چاچلىرىمنى يۇلاتتى، مەن بولسام ئۇنى شۇنچە باغرىمغا چىڭ باساتتىم.

ماتەم مۇراسىمى دەپنە مۇراسىمىغا ئوخشاشلا ئاددى ئۆتكۈزۈلدى. پۈتۈن لېيەندىكىلەر يامغۇردا ئۇنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا ئۇزاققىچە سۈكۈتتە تۇردۇق.

ئۆزەمنىڭ مەرھۇمغا بولغان چۈشەنچەمگە ئاساسەن، پۈتۈن لېيەندىكىلەرگە پەس ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭ ھاياتىنى بايان قىلدىم:

"ۋاڭ ئەنيۇ، ئەر. 46 ياش، ج ك پ ئەزاسى، ئاھىرىكا جاھانگىرلىگىگە قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان، بىر قېتىم بىرىنچى دەرىجىلىك، ئىككى قېتىم 3ــدەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن..."

مەن ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ لېيەندۈيىمىز "مەنگەي دالىسى"غا كۆچۈش ئالدىدا، ئۆيىنى يوقلىغىلى خېنىپىگە كېتىپلا كەلمەي، ئۇنىڭغا "مېنى قايتىپ كېلىپ بىرگە تۇرمۇش كۆچۈرىدۇ دەپ ئۈمىت قىلماڭ!" دەپ خەت يازغانلىغىنى بىلەتتىم. ئۇ بولسا دائىم باشقىلارغا "ئۇنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى" دەيتتى. بۇ گەپنى ئۇنىڭ ئارزۇسى دېگەندىن كۆرە، بىر ئەرنىڭ ئۆز ئىپتىخارىنى ساقلاش ئۈچۈن ئۆزىنى ئالداپ ئىپتقان يالغان گەپ دېگەن تۇزۇك بولاتتى.

مەن شۇنىمۇ بىلەتتىمكى، 30 نەچچە ياشلىق بىر قىز ئۇنى

چىن كۆڭلىدىن سۆيەتتى. بۇ قىز ئەسلىدە مەلۇم بىر ژۇلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگىنىڭ ئەرتىسى بولۇپ، ئىدىيىسى ئەكسىيەتچى بولغانلىغى ئۈچۈن" ئۆزگەرتىشنى قوبۇل قىلىۋن دەپ بېيداخۇاڭغا تەقسىم قىلىنىپ، ليەندۈيىمزدە چوشقا باققان ئىدى. بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن بىر كۈنى يېرىم كېچىدە قېرىنداش ليەندۈيلەردىن ساۋاقداشلىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ قايتىپ، چوشقا قوتۇنىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ليەنجاڭنىڭ بۇ قىزنىڭ چىرىغى ئۆچۈرۈلگەن كەپسىدىن چىقىپ، غىپپىتە كېتىپ قالغانلىغىنى كۆرگەن ئىدىم. بۇ قىز ئىشكىكە يۆلىنىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇزاققىچە قاراپ تۇرغان ئىدى. بۇ قىز مېنى كۆرۈپ قېلىپ چۆچۈپ كەتكەن ئىدى. ئۇ شۇ زامانلا مېنىڭ ئالدىمدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ماڭا يېلىنغىلى تۇردى:

"مەن تېخى ياتلىق بولمىغان قىز، مەن ئۇنى سۆيۈشكە ھەقلىق، ئۇ خوتۇنىدىن مەھرۇم بولغان ياخشى ئەر ئىكەن، بىزنىڭ ئىشىمىزنى سىزلا بىلىپ قېلىڭ، مەن سىزدىن ئۆتۈنەي..."

مېنىڭ زۇۋان سۈرمىگىنىمنى كۆرۈپ، ئۇ ئورنىدىن تۇردى-دە، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

"بېرىپ مەلۇم قىلىڭ! ئۇنى مەن ئەگەشتۈردۈم، شۇنداق دەپ مەلۇم قىلىڭ! بېرىڭ!..."

شۇ كېچىسى مەن خېرە ئايدىڭدا بىر ئايالنىڭ چىرايىدىن ئۇنىڭ مۇھەببەت بىلەن تولغان چەكسىز ئىنتىزارلىق قەلبىنى كۆردۈم ھەمدە بىر ئايالنىڭ قەيسەرلىگىنى كۆردۈم. مەن ئۇنىڭغا:

— "مەن مەلۇم قىلمايمەن،... دىدىم-دە، كەينىمگە ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالدىم... ليەندۈيىمىز "مەنگەي دالىسى"غا كۆچۈشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭ جىنايىتى يەڭگىللىگەندەك بولۇپ، تۇەنىنىڭ ئامبىرىغا قاراشقا

يۆتكەلدى.

مەن ئۇنىڭ پىشقەدەم لىيەنجاڭغا كىشىلەردىن: سىز مېنى ئەمرى-ئىزگە ئېلىش نىيىتىگە كەلگەنلا بولسىڭىز، مەن "مەنگەي دالىسى" غا بېرىپ، ئۆمۈرلۈك ھەمرىسىڭىز بولىمەن...، دەپ گەپ ئېيتىپ بەرگەنلىگىنىمۇ بىلەتتىم...

ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن بىر قارارغا كېلەلمىگەنلىگىنى بىلمەيتتىم. مەن تۇرمۇش لەززىتىنى كۆرەلمىگەن پىشقەدەم لىيەنجاڭنى ياخشى كۆرەتتىم.

پىشقەدەم لىيەنجاڭ تېخى قېرى ئەمەس ئىدى. ئۇ قوپارغۇ بىلەن تىراكتۇرنى ئۇرنىدىن قوزغىيالايتىتى، پاتقاقتا پېتىپ قالغان ھارۋىنى مۇرىسى بىلەن كۆتۈرۈپ چىقىرالايتتى. ئۇ بازغاندەك قوللىرى بىلەن بىر ئامبۇرنى تولغاپ سۈندۇرۇۋەتكەن ئىدى!

ۋاھالەنكى، ئۇنىڭ ھاياتى شۇنچە ئوڭاي ئاياقلاشتى!

ئۆلۈم، "مەنگەي دالىسى"دا مانا مۇشۇنداق قەدىرسىزلىشىپ كەتتى.

قابىل بىر ئەرنىڭ قىسقىغىنە ئۆلۈم تارىخى كىشىلەردە "قاناش قىزىتمىسى"غا نىسبەتەن تېخىمۇ دەھشەتلىك ۋەھىمە پەيدا قىلدى.

.....

مەن ئىنتايىن چۈشكۈن كەيپىيات ئىچىدە لىيەندۇي ئىشتاۋىغا قايتتىم، ئىشكنى ئاچسام، ماركسزىم-لېنىنزىم نەزىرىيىسى ئوقۇتقۇچىسى قىپ-يالىڭاچ بولۇپ، قولىغا بىر كىچىك ئەينەكنى ئېلىۋېلىپ، غولىنىڭ ھەممە تەرىپىگە سىنچىكىلەپ قاراپ چىقىۋاتقان ئىكەن...

3

ئۇلۇم پۇرىغى چىقىپ تۇرىدىغان بۇ دالىدىن قاچماقچى بولغان ئون نەچچە زىيالى ياش توپ-توغرا بىر كۈن يول مېڭىپ، يول ئادىشىپ كەتكەندىن كېيىن، ئاخىر يەنە شۇ يول بىلەن ئۆز لېيەندۈيلىرىگە يېنىپ كەلدى.

5 لېيەندۈينىڭ ھەر بىرىدىن تاللانغان مەسئۇلىيەتچانلىغى ئۇستۇن 5 نەپەر جەڭچىدىن تەركىپ تاپقان خەۋەر يەتكۈزۈش گۇرۇپپىسى خىل ئاتالارنى مىنىپ، بىر سومكىدىن يىمەكلىك ئېلىپ، تۆەن ئىشتاۋنىغا قاراپ يولغا چىقتى.

خەۋەر يەتكۈزۈش گۇرۇپپىسى يولغا چىققاندىن كېيىن يامغۇر بىر-تاز پەسىيىپ، ھاۋا ئېچىلىدىغاندەك قىلدى.

بۇغداي دېڭىزى كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن كۆتىرىلمىگەن ئىدى. كىشىلەر ئۆيدىن چىقىپ بېشىنى كۆتەرسىلا ئۇنى كۆرەلەيتتى، بىراق كىشىلەر ئەسلا يوق نەرسىدەك، ئۇنىڭغا قارايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. مەنلا ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇغىغا سەل قارىيالمايتتىم، چۈنكى، لېيەندۇي ئىشتاۋنىڭ 10 دەرىزىسى بۇغداي دېڭىزىغا قارىتىپ ئېچىلغان ئىدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ، بىر ئاخشىمى يامغۇر توختىدى. دەرىزىنى ئېچىپ قارىسام، بۇلۇتلار تارقاپ، ھاۋا ئېچىلىپ، دىدارىنى كۆرسەتكىلى خېلى ئۇزاق بولغان شەپەق خىرە كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇغدايىنى شۇنچە چوڭقۇر، شۇنچە يېقىملىق ئۆپۈپ تۇراتتى. بارا-بارا شەپەق ئۆزىنى بۇغداي دېڭىزىنىڭ قوينىغا ئاتتى. بۇغداي دېڭىزى ئاسمىندا

يول-يول هەسەن-ھۈسەن پەيدا بولدى. كەچكى شەپەق ئۈيۈقتىن پۈتكۈل ئاسمان بوشلۇغنا چېچىلاتتى، قالدۇق بۇلۇتلار ئائىلاج ئۆزىنى دالدىغا ئالغان ئىدى. "مەنگەي دالىسى"نىڭ ھاۋاسى سۈزۈلۈدى، يېڭىدىن سالقىنلىدى. بىراق، يامغۇردىن كېيىنكى بۇ كۆكۈلۈك مەنزىرە مېنى شاتلاندۇرالمىدى. مەن قاتتىق بىر ئۆھ تارتىپ، كۆكۈلۈم بۇزۇلغان ھالدا ئارقامغا ئۆرۈلدۇم. مېنىڭ بۇ قىلىغىم خۇددى باغرى تاش يىگىتنىڭ ئۆزىنىڭ سۆيگەن قىزىنى تاشلىۋەتكەن قىلمىغىغا ئوخشايتتى.

ئېخ! بۇغداي دېگىزى، بىزنىڭ بۇغداي دېگىزىمىز، مېنىڭ بۇغداي دېگىزىم، مېنى كەچۈر! ھەر بىر جەگىسىنىڭ ھاياتى ۋاقىتسىنىڭ تەھدىدىدە قالغاندا، مەن قانداقمۇ سېنى ۋاقتىنچە كۆكۈلۈمدىن چىقىرىۋەتمەي!

مەن لېيەندۈي ئىشتاۋىدىن چىقىپلا توختاپ، ئىشىك ئالدىدا دەككە-دۈككىدە قېتىپلا قالدىم. بىر قىز ماڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ تەققى-تۇرقى مۇئاۋىن يېتەكچىگە ئوخشاپ كېتەتتى.

ئۇ قېشىمغا كېلىپ، ئىككىلىنىپراق توختىدى-دە، قىياس بىلەن سورىدى:

— سىز مۇئاۋىن لېيەنجاڭغۇ دەيمەن؟ مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

— مەن تۇمەن دوختۇرخانىسىدىن ئەۋەتكەن دوختۇر، ئىتىم شاۋ شۇيۈن، — دېدى ئۇ ماڭا قولىنى ئۇزىتىپ.

مەن ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇتتۇم، گويا قۇتقۇزغۇچىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغاندەك قىلاتتىم، بىر ھازادىن كېيىن:

— ھەممە ئىش سىزگە باغلىق بولۇپ قالدى!...

ئۇ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، لايىغدا قىلىپ: — مەن ئۆزەمدىن

سزنىڭ ئۆمىدىڭىزنى يەردە قويماسلىقىنى ئۆمىت قىلىمەن، ــ دىدى ئۇ. ئۇنىڭ تەققى ــ تۇرقى مۇئاۋىن بېتەكچىگە بەك ئوخشاپ كېتەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ تەلەپپۇزى ۋە كىشىگە بېقىملىق تۇيۇلىدىغان كۇلكىسىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى. تۇرقىدىن قارىغاندا، مۇئاۋىن بېتەكچىدىن 4 ــ 3 ياش چوڭدەك قىلاتتى، ئەمما مۇئاۋىن بېتەكچىگە قارىغاندا تېخىمۇ پىشىپ يېتىلگەندەك قىلاتتى.

ــ سىلەر قانداق كەلدىڭلەر؟ ــ دەپ سورىدىم ھەم ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتتىم.

ــ تۇەن ئىشتاۋىنىڭ بىر دالا ماشىنىسى ئېپكېلىپ قويدى، يەنە ئىككى تراكتۇرمۇ ھەمرا بولۇپ كەلدى. ماشىنا بىلەن بىر تراكتۇر يېرىم يولدا پېنپ قالدى، بىز پىيادە مېڭىپ كەلگەچكە بىر كۈن كېچىكىپ قالدۇق.

شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ بەتىنكە، پاپياقلىرىنىڭ لايغا مىلەنگەنلىگىنى، تۇرۇپ، كېيىن چۈشۈرۈۋەتكەن پۇشقىغىنىڭ تېخى قۇرۇمىغانلىغىنى بايقىدىم.

ــ خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتكەن 5 كىشىنىڭ 4 نەپىرى زادىلا كەلگىلى ئۇنىمىدى، ــ دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئۇ، ــ بەختىمزگە يارىشا سىلەرنىڭ لېيەندۇيىدىن بارغان شياۋلى يول باشلاپ قىلچە باش تارتماستىن، مېڭىشقا ئىپادە بىلدۈردى، بولمىسا دالىدا ئېزىپ قالغان بولاتتۇق!

رەھمەت ساڭا، شياۋ لى! دىدىم ئىچىمدە. ئۆزەمنىڭ مۇشۇنداق ھەقىقى جەڭچىنى ئەۋەتكەنلىگىم ئۈچۈن پەخىرلەندىم ۋە مەغرۇرلاندىم.

ئۇ:

ــ شى ئىشتاۋىدىن كەلگەن ساۋ گەنشى سىلەرنىڭ لېيەندۇيىدە-

مۇ؟ ــ دەپ سوردى.

مەن بېشىمنى لىكشىتتىم، ئۇ شۇئان خوشال بولۇپ ئېچىلىپ كەتتى. مەن بۇ ئىككۈيلەننىڭ مۇناسىۋىتى قانداق مۇناسىۋەت ئىكەنلىگنى دەرھال پەرەز قىلدىم ــ دە، مەندە ئەپسۇسلىنىش ھىسسىياتى پەيدا بولدى ھەم سوغاق ھالدا:

ــ ئۇ لىيەندۇي ئىشتاۋىدا، ــ دىدىم.

ئۇ مەن بىلەن كۆپىرەك گەپلىشىشكە ئۇلگۈرمەيلا، قۇيۇنىدەك چېپىپ، لىيەندۇي ئىشتاۋىغا كىرىپ كەتتى.

مەن كوللېكتىپ ياتاقخانىغا كەلدىم. لى شۇجۇ ياتاق ئالدىدىكى كۆتەكتە ئولتۇرۇپ، كىچىگدىن بېقىپ چوڭ قىلغان قارا كۇچۇكىنى تىزىغا قىسىپ ئوينىتىۋاتقان ئىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ، كۇچۇكىنى قويۇپ بەردى ھەم ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دىدى:

ــ مۇئاۋىن لىيەنجاڭ، سىز تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئورۇنلاپ كەلدىم.

مەن مىننەتدارلىق نەزىرىم بىلەن، گەپ ــ سۆز قىلماي، ئۇنىڭ گۆدەكلىك چىقىپ تۇرىدىغان بالا چىرايى تەلەتىگە تىكىلىپ قارىدىم...

ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقتىدا، تىراكتورغا سۇ قۇيۇش ئۇچۇن بىلا دەريا سى بويىغا بارسام، ئۇمۇ تىراكتورغا سۇ قاچىلاۋاتقان ئىكەن. ئۇ دەريادىن بىر چىلەك سۇنى ئالدى ــ دە، ماڭا قاراپ بىرنىمە دىمەكچى بولغاندەك قىلدى، ئەمما شارتلا قىلىپ ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ قىلىغى سىكلىمىنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا بىرنىچە قېتىم ئۇچرىشىپ قالغاندا قىلغان قىلىغىغا ئوخشايتتى.

ــ ھەي!... دەپ چاقىردىم ئۇنى.

ئۇ ئۆز جايىدا توختاپ، ئاستا ماڭا قاراپ ئۆرۈلۈپ، باتۇرلۇق

بىلەن تىكىلدى.

مەن ئۇنىڭغا يېقىنراق بېرىپ:

— ئېتىك نىمە؟ — دەپ سورىدىم.

— لى شۇجۇ... — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن.

— قايسى شەھەردىن؟

— بېيجىڭدىن.

— ھازىر قايسى لېيەندۇيدە؟

— يېڭىدىن قۇرۇلغان 3 - لېيەندۇيدە.

— بىزنىك لېيەندۇيگە يۆتكىلىپ كېلە!

— ...

— سەن مەن بىلەن بىر لېيەندۇيدە تۇرۇشنى خالىمامسەن؟

— سىز... مېنى يامان كۆرمەمسىز؟...

— ياق... — مەن ئۇنىك يېنىغا بېرىپ، سەن ماڭا كېرەك... — گەپنىك ئوچۇغىنى قىلدىم.

ئۇ قولىدىكى چىلەكنى تاشلىدى - دە، ئۆزىنى باغرىمغا ئاتتى...

ئۇ لېيەندۇيمىزگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، مەن ھەسسىيات ۋە روھى جەھەتتىن مەلۇم تولۇقلىما ۋە تەسەللىگە ئېرىشكەندەك بولۇپ قالدىم. لېكىن، بىز كۆپ ئۇچرىشالمىدۇق. بولۇپمۇ ئۆز - ئارا ئۆگىلىرىمىزنى ئېيتىشالمىدۇق. لېكىن، سىگىلىم ھەققى سۆيگەن، سىگىلىمنىمۇ ھەققى سۆيگەن بىر يىگىت مېنىك يېنىمدا ياشاۋاتقانلىغى ئۈچۈن، ھەر ھالدا سىگىلىمنىك بىر قىسىم روھى تۇرمۇشۇمدا نامايەن بولۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى، بۇنىك ئۆزى يېتەرلىك ئىدى.

مەن ئۇنى خەۋەر يەتكۈزۈش گۇرۇپپىسىغا قاتناشتۇرۇشتا، ئۇنىڭغا ۋاباڭ تارقالغان بۇ كەڭ دالىدىن كېتىشنىك ئوچۇق - ئاشكارا پۇرستە-

نى بېرىشنى كۆزلىگەن ئىدىم. ئۇ يولغا چىقىشتىن ئاۋال "سېنىڭ ۋەزىپەڭ خەۋەر يەتكۈزۈشتىلا ئىبارەت..." دەپ بىشارەت قىلغان ئىدىم، ئۇنىڭ مېنىڭ ھەقىقى غەرىزىمنى چۈشەنگەنلىگىمنىمۇ سەزگەن ئىدىم. مەن بۇ ئىشنى يامان غەرەز بىلەن قىلمىغان ئىدىم. شۇنداقلا، سىڭلىمغا بولغان مۇھەببىتىمنىڭ ئىلھامى بىلەنمۇ قىلمىغان ئىدىم، مۇھممى، ئۇنىڭ لېنىدۇيىمىزدىكى ئەڭ كىچىك زىيالى ياش بولغاندىلغىدىن شۇنداق قىلغان ئىدىم. مېنىڭ نەزىرىمدە، ئۇ يەنىلا كىچىك بالا ئىدى. ئېغىر ئەھۋالدا، كىچىك بالا ئالاھىدە ئاسرىلىشقا ھەقلىق ئىدى...

ئۇ بۇگۈن يەنە "مەنگەي دالىسى"غا قايتىپ كەلگەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قايتا ۋابا قوينىغا كىرگەن، خەۋەر يەتكۈزگىلى كەتكەن 5 كىشى ئېچىدە بىردىن-بىر ھەقىقى مەسئۇلىيەتچانلىغى بار، ۋەزىپىنى ھەقىقى ئورۇنلىغان كىشى ئىدى. مەن يەنە بىر قېتىم سىڭلىمنىڭ زادى نىمە ئۈچۈن ئۆزى بىلەن ئەگىتۈش بولغان بالا چىراي بىر ياشنى سۆيگەنلىگىنى، ئۇنى زادى نىمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا ساپ، شۇنچىۋالا چىن، شۇنچىۋالا چوڭقۇر سۆيگەنلىگىنى يەنە بىر قېتىم چۈشەندىم! سىڭلىمنىڭ نىمە ئۈچۈن ھايات چېغىدا بىر قىز بالا ئۈچۈن نومۇسلۇق ئىش بولۇپ قالىدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ قىلچە ئىزا تارتمىغانلىغىنى، ئۆز نىيىتىدىن زادى يانمىغانلىغىنى، ھەتتا ھەرقانداق كىشىنىڭ جۇملىدىن مېنىڭ — ئۆز ئاكىسىنىڭ ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىنى قىلچە سۆكۈشكە يول قويمىغانلىغىنى يەنە بىر قېتىم چۈشەندىم.

مۇھەببەت، ئەگەر پاك، مۇقەددەس بولىدىغان بولسا، ئەگەر ھەقىقى بولىدىغان بولسا، "مۇھەببەت" دىگەن پاساھەتلىك سۆز بىلەن

ئىپادىلەشكە مۇناسىپ بولمىغان بولسا، بىر مەھەل ھەسسىياتنى باسالماي نومۇسقا قالغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى "سەۋەنلىك"لا دېيىش كېرەككى، ئۇ ھەرگىز گۇناھكەس.

ئەگەر مەن ئۇلارغا ئاللىبۇرۇن كەچلىك قىلغان بولسام، ئۇنىڭ بالا چىرايىغا تىكىلىپ قارىغان چېغىمدا، ئۇنى باغرىمغا باسقان بولاتتىم، ئۇنىڭدىن، سۆلىمدىن ئەپۇ سورىغان بولاتتىم. چۈنكى مەن رەھىمسىز تىللار بىلەن ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىنى سۆككەن، قاغىغان، تىللاپ ھاقارەتلىگەن ئىدىم! مەن ئەيىپلىك ئىدىم.

مېنىڭ خىيالىمغا مۇشۇ بىرمۇنچە ئىشلار كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا: "بەك چارچاپ كەتتىڭ، ئوبدان دەم ئالغىن!" دېگەن سۆزنىلا قىلالىدىم.

ياتاقتا كىرىشىم بىلەنلا ھەممەيلەن مېنى ئورۇۋېلىپ، ۋاڭ-چۇك قىلىشىپ كەتتى.

— تۇھەننىڭ نېمە قىلغىنى بۇ، چاقچاق قىلغاندەك بىر قىز بالىنى ئەۋەتكىنى نېمىسى!

— ئۇ لىيەنمىزدىكى سانىتاردىن قانچىلىك ياخشىدۇر؟

— بىزنىڭ ئۆلۈم-كۆرۈم دەپتىرىمىز شۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا قانداق بولغىنى؟!

— تۇھەندىن بىزگە مۇشۇنداق ئىگە بولماي مۇشۇنداق قىلىدىغان بولسا، بىز...

— ئاغزىڭنى يۇمۇش! — دەپ ۋاقىرىدىم.

كۆپچىلىك دەرھال جىمجىت بولۇپ، ھاڭ-تاڭ بولغان ھالدا ماڭا قاراشتى.

— تۇھەندىن ئەۋەتكەن دوختۇرغا كىم ئىشەنمىسە، ئۆزى "مەن-

گەي دالسى"دىن كېتىپ، جېنىنى دالدىغا ئالسۇن! ــ ئۇلارنىڭ ژاراڭ ــ چۇرۇڭسى كەيپىمىنى خويمۇ ئۆچۈردى، ئۆزەمنى باسالمايى ژاقىراپ، ئۇلارنى ئەيىپلىدىم ۋە ئۆرۈلۈپ چىقىپ كەتتىم. مەن شياۋ شۇيۈن ئۆچۈن ئاممىنىڭ گېپىگە قېلىشنى خالمايتتىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە مېنىڭ جەڭچىلىرىمنىڭ غەزىۋى ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى. شياۋ شۇيۈننىڭ نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى بىلەن ئالاھىدە مۇناسىۋىتى بارلىغى ئۈنىڭ مەنده قالدۇرغان تۇنجى تەسىرىگە نۇقسان يەتكۈزدى. ئەمدى ئۇ ماڭا مۇئاۋىن يېتەكچىگە ھېچقانداق ئوخشمايدىغان بولۇپ تۇيۇلدى.

لى شۇجۇ يەنىلا ياتاق ئالدىدىكى كۆتەكتە ئولتۇراتتى، ئۇ پۇتۇن دىققىتى بىلەن يىراقتىكى بۇغداي دېڭىزىغا قارىماقتا ئىدى، ئۇ مېنىڭ چىققانلىغىمنى سەزمىدى. ئۇنىڭ كۆچۈگىلا ماڭا خوشامەت قىلغاندەك قىلىپ قۇيرۇغىنى شىپاڭشتاتتى.

لېيەندۇي ئىشتاۋىغا قايتسام، ئۇ يەرنىمۇ ئەنسىزلىك بېسىپتۇ. ئىچكەركى ئۆيده شاۋ شۇيۈن بىلەن ساۋ گەنشى جاڭجاللىشۋاتقان ئىكەن.

ــ قاناش قىزىتمىسىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى بىلمەمسىز؟ ئۇ ۋاباا! بۇ يەردە ھەر كۈنى تۈيۈقسىز بولۇپ تۇرىدۇ، كېتىمەن دەپمۇ كېتىش مۇمكىن ئەمەس، سىز بولسىڭىز تېخى باتۇرلۇق قىلىپ...

ــ مەن دوختۇر!

ــ سىز مېنىڭ كەلگۈسى رەپىقىم! بىز تۇيىنىڭ تەييارلىغىنى قىلىشىمىز كېرەك!...

ــ نىمە ۋاقىرايسىز؟ بۇ يەردە، توي ئىشىمىزنى تىلغا ئالماڭ!

ــ شۇيۈن، مەن ئۆزەمنى دەۋاتىمەنمۇ؟! ــ ساۋ گەنشىنىڭ ئاۋازى

پەسەيدى، يۇمشىدى.

ــ بىز كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق ۋاقىت بولدى، نىمە ئۈچۈن كۆرۈشۈپلا تاكاللىشىمىز؟ مېنىڭ قانچىلىك سېغىنغانلىغىمنى بىلەمسىز؟ كېلىڭا، كېلىشتۇرۇپ سۆيۈپ قويايى...

جالاقتە ئاۋاز چىقتى، ئۇ ساۋ گەنشىنى ئىتتىرىۋەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ ئارخىپ ئىشكاۋىغا ئۇرۇلدى.

مەن ئارقامغا يېنىشقا ئۇلگۇرەلمىدىم. ئۇ ئۆيدىن غەزەپلەنگەن هالدا چىقىپ كەلدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ قېتىپلا قالدى ــ دە، يۈزلىرى هوپپىدە قىزاردى ۋە ئۆزىنى تەمكىن تۇتقان هالدا:

ــ سىزگە بىر ئىۋتۇنۇشۇم بار، سىز مېنى لېيىنداۋىيىزلەرگە ئېلىپ كەتسىڭىز!

ــ هازىرلىمۇ؟ ــ دەپ سورىدىم مەن.

ــ ئەلۋەتتە! ــ دىدى ئۇ ئۇنلۇك قىلىپ، ــ هازىر، دەرهال!

ئۇيىنى جىمجىتلىق قاپلىغان ئىدى.

مەن ئەسلىدە ئەتە بارايلى دېمەكچى ئىدىم، چۈنكى جەڭچىلىرىمنىڭ ئاچچىغى يانمىغاچقا، ئۇنىڭغا بەۋرەمەتلىك، قوپاللىق قىلىپ قويارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلاتتىم. لېكىن ئىختىيارسىز هالدا ئۇنىڭغا يولباشلىغۇچى بولۇپ بەردىم، بۇ بايانىن ئۇنىڭ شەخسى ھىسسىياتى ئۈستىدىن غالىپ كەلگەن جاسارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇغانلىغىمدىن بولسا كېرەك؟

بىز كوللېكتىپ ياتاق ئالدىغا كەلسەك، لى شۇجۇ تېخىچە ئىشىك ئالدىدىكى كۈتەكتە ئولتۇرغان ئىكەن. قارا كۆچۈك ئۇنىڭغا قاراپ قاۋىغلى تۇردى.

ئۇ ئورنىدا توختاپ كۆچۈككە قاراپ سورىدى:

— كىم باققان ئىت؟

— مەن، — دىدى لى شۇجۇ ئۇنىڭغا قاراپ، ھەم ئىتنىڭ چاقىرىۋېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ قويىدى، ئىت يۇڭاشلىق بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇردى.

— ئىتنىڭ يوقىتىڭ، — دىدى ئۇ.

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ؟ — لى شۇجۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تىكىلدى.

— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم ئاھايىتى ئېنىق، بۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىڭ. — ئۇ ئاھايىتى تەمكىن ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن قارشىلىق قىلىشقا بولمايدىغان، سۈرلۈك ئالامەت چىقىپ تۇراتتى.

— باشقا بىرسى بۇ گەپنى قىلغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا تازا كېلىشتۈرۈپ سالغان بولاتتىم، — دىدى لى شۇجۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ.

ئۇ شەھلا كۆزلىرىنى يۇمۇپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن، ماڭا بۇرۇلۇپ:

— ئېسىڭىزدە بولسۇن، ھازىردىن باشلاپ مېنىڭ سۆزۈم پەرمان! — دىدى-دە كوللېكتىپ ياتاقتا كىرىپ كەتتى.

مەن لى شۇجۇغا بىرنېمە دېيىشكىمۇ ئۇلىگۈرمەي، ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپ كىرىپ، كارىدوردا ئۇنى توستۇم-دە، پەس ئاۋاز بىلەن سۆزلىدىم:

— ئاۋال قىزلار ياتىغىدىن باشلامسىز؟ ياكى ئوغۇللار ياتىغىدىن باشلامسىز؟ لېيەندۇيمىزدىكى ئوغۇل زىيالى ياشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىرئازدىن...ئەدەپسىزرەك...

ئۇ بىرئاز ئارىسالدى بولۇپ، مېنىڭ سۆزۈمدىن قانداقتۇر بىرەر

نەرسە سەزگەندەك بولدى ـ دە، رەڭگىنى تۇرۇپ:

ـــ ئۇنداق بولسا، ئەلۋەتتە، ئاۋال ئوغۇللار ياتسىدىن باشلاش كېرەك! ـــ دىدى.

مەن ئوغۇللار ياتقىنىڭ ئىشىگىنى ئاچتىم، ئاۋال ئۇ كىردى. كۆپچىلىك ئۇنى كۆرۈپلا قوللىرىدىكى ئىشلىرىنى توختاتتى ـ دە، ھەممەيلەننىڭ كۆزى ئۇنىڭغا مەركەزلەشتى. ھەر بىر ئادەمنىڭ كۆزىدىن ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئۇنى مەنسىتمەسلىك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇلار ياتقىنى ياتقانچە، يۆلەنگىنى يۆلەنگىنچە دومۇلاپ ياتقىنى دومۇلاپ ياتقىنىچە يېتىشاتتى، ھەتتا بىرنەچچە تۇزۇتمۇ قىلىپ قويۇشمايتتى.

ئۇ ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي ئۇلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى.

ـــ خاپا بولمالا، ـــ دىدىم مەن بوش ئاۋازدا، ـــ بۇلار...

ـــ نېمىشقا، ـــ دەپ سۆزۈمنى بۆلىگە تېپىۋەتتى ئۇ قاپىغىنى تۇرۇپ، ـــ مەن بەك نارازى! بۇنداق روھى ھالەت ماڭمۇ، بۇلار ـ غىمۇ پايدىسىز! سىز بۇلارغا پەسكە چۈشۈپ ئىككى قاتار بولۇپ تىزىلىشقا بۇيرۇق بېرىڭ.

ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن سۆزسىز بىر ھەيۋەت چىقىپ تۇراتتى.

مەن ئۇنىڭ كانۇيىدەك، ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلدىم.

ئۇلار مېنىڭ يۈزۈمنى دەپلا، خوش ياقمىغانىدەك بىر ـ بىرلەپ پەسكە چۈشۈپ، لاغايلىشىپ، ئىككى قاتار بولۇپ تىزىلدى.

يەنە بىرنەچچىلەن پۇتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ كاڭدا ئولتۇرغان پېتى قارت بىلەن پال سېلىپ، "تاپانىڭ سالدىتى ـــ ھاياتلىق، قارىغىنىڭ كارولى ـــ ئۆلۈم..." دېيىشەتتى.

مەن چېچىلاي دەپ تۇرسام ئۇ قول ئىشارىتى بىلەن مېنى

جمىلدى.

ــ مەن "مەنگەي دالىسى"غا ئۆزەم تەلەپ قىلىپ كەلدىم، ــ دىدى ئۇ سالماق ئاۋاز بىلەن.

ئۇنىڭ بۇ سۆزى مەلۇم ئالاھىدە رول ئويناندى بولغاي، بىر قىسىملار ئۆزىنى ئوڭشۇۋىلىشتى.

ــ مەن تەبىي شۆيۈندە ئىككى يىل تەربىيىلەنگەن، ــ دىدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ تەربىيىلىنىش مەزگىلىدە قاناش قىزىتمىسىغا دائىر ئۇلگىلەرنى مەخسۇس توپلىغان ئىدىم. يۇقۇملۇق قاناش قىزىتمىسى تەبىئى يۇقۇملۇق كېسەل خاراكتېرىدىكى بىر خىل كېسەللىك، ئۇنىڭ يۇقۇش شەكلى ئاساسەن تارقىلىشتىن ئىبارەت، كۆپلىگەن ئادەم يۇقۇش رايونىغا كىرگەن ئەمما مۇداپىئە كۆرۈش ئىشى ئىشلەنمىگەن ئەھۋالدا، پارتىلاش ئېھتىمالى كېلىپ چىقىدۇ. يۇقۇش رايونى، كۆپىنچە، كۆل، زەيكەش، بىنام ۋە ئوڭاي ھۆلچەللىك بولىدىغان يېرىم ئۆزلەشتۈرۈلگەن رايونلاردىن ئىبارەت بولىدۇ، كۇز ۋە قىش پەسىللىرى يۇقۇش دەۋرى ھىساپلىنىدۇ...

ھەممەيلەن ئىختىيارسىز ھالدا ئەستايىدىل ئاڭلاشقا باشلىدى، پال سېلىۋاتقان بىرقانچىسىمۇ ھەيران بولغان ھالدا دەققەت قىلغىلى تۇردى.

ــ بۇ كېسەللىكنى قارا چاچىقان ۋە تۈلۈم چاچىقان تارقىتىدۇ، ئادەتتىكى چاچقانلارنىڭ بۇ كېسەللىكنى تارقىتىشنى يوققا چىقارغىلى بولمايدۇ. يۇقۇش رايونىدا مۇشۇك، ئىتمۇ كېسەللىك تارقاتقۇچى ۋاستە بولۇشى مۇمكىن...

كىشىلەرنىڭ نەزىرى بىردىنلا ئىشىك تەرەپكە بۇرالدى، لى شۇجۇڭمۇ قاچاندۇر كىرگەن ئىدى. ئۇ ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىنى

ئاڭلىدى، ئۇ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، لۈنىنى چىشلەيتتى.

— گەرچە، — دىدى شاۋ شۇيۈن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — لىيەندۈيگىلارنىڭ سانتارى سىلەرنىڭ بەدىنىگىلارنى بىر رەت تەكشۈرگەن بولسىمۇ، ھازىر قايتىدىن يەنە بىر رەت تەكشۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ، كىيىمگىلارنى سېلىڭلار.

ھىلىقى پال باققانلار كاڭدىن سەكرەپ چۈشتى ۋە ھەممىدىن بۇرۇن كىيىملىرىنى سالدى.

بىرسى تۈيۈقسىز ئىغۋاگەرچىلىك بىلەن:

— كۆكرىگىڭ قىزارىدىمۇ، قولتۇغۇڭدا قاناش نۇقتىسى بارمۇ؟ سورايدىغىنىگىلار مۇشۇ نەرسىلەرغۇ؟ — دىدى.

شاۋ شۇيۈن بۇرۇلۇپ، كۆز نەزىرى بىلەن ئۇنى تاپتى ھەمدە ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ بۇ گەپنى قىلغان كىشىگە:

— ئەگەر سىز بۇنى ئارتۇقچە ئىش دەپ قارىسىڭىز چىقىپ كېتىڭ! — دىدى.

بۇ سورۇننى ھەددىدىن زىيادە جىمجىتلىق باستى.

— كالتا ئىشتىنىمىزنىمۇ سالمىزمۇ؟ — دەپ سورىدى يەنە بىرسى پەس ئاۋاز بىلەن، بۇمۇ ئىغۋاگەرچىلىك ئىدى، ئالدىنقىسىغا قارىغاندا مۇجىملەرەك بولسىمۇ، لېكىن ئالدىنقىسىدىن پەسكەشرەك ئىدى.

شاۋ شۇيۈن پىسەنت قىلمىغاندەك، دەرھال جاۋاپ قايتۇردى:

— ئەگەر سىز پىسەنت قىلمىسىڭىز، مەن تېخىمۇ پىسەنت قىلمايمەن.

ئۇ مېنىڭ قېتىپ قالغانلىغىمنى كۆرۈپ، قاپىغىنى تۇردى — دە،

چوڭ ئاۋاز بىلەن:

ــ سىزمۇ بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس! ــ دىدى.

مەن كىيىملىرىمنىڭ تۆگمىسىنى يەشكىلى تۇردۇم.

تۈيۈقسىزلا بىرسى "چاشقان..." دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر ياستۇق يەرگە چۈشتى. ھايت ــ ھۇيت دېگۈچە كالتا ئىشتان كىيگەن ئون نەچچە ئادەم دۇپۇرلۇشۇپ، يالىڭاياق پېتى قولىغا چىققانلا نەرسىنى ئېلىپ ئاتقىلى تۇردى....

بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن پاراكەندىچىلىك بېسىلدى. ئون نەچچەيلەن ئىلگىرى ــ كېيىن بولۇپ ئۆز ئورۇنلىرىنى تېپىشتى. ھەممەيلەن ئوچاق يېنىدىكى سىدىرلاۋاتقان قىزىل گۆشكە ئوخشاش ئۆلۈك چاشقانغا قارايتتى. ھەممە كىشىنىڭ كۆزىدىن بىر خىل ئۆچمەنى ئالغاندەك، ھەلىتە ۋە خوشاللىق نۇرلىرى چاقنايتتى. ئۆلتۈرۈلگىنى بىر چاشقان ئەمەس، بەلكى ياۋۇز، ۋەھشى ۋاباغا ئىلاھى ئىدى.

پاك!...

مىلتىق ئاۋازى!

لى شۇجۇ مىلتىق تۇتقان پېتى كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قاچان چىقىپ كەتكەنلىگىگە ھېچكىم دىققەت قىلمىغان ئىدى. ئۇ مىلتىقنى تامغا ئېسىپ قويۇپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ، كۆپچىلىككە ئارقىسىنى قىلىپ ئولتۇردى ــ دە، زۇۋان سۇرمەي كىيىمىنى سىلىشقا باشلىدى.

ھەممەيلەنگە مىلتىق ئاۋازىنىڭ نەتىجىسى ئايان ئىدى.

ئۇنىڭ كىچىگىدىن بېقىپ چوڭ قىلغان بۇ قارا كۆچۈكنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى ھەممەيلەن بىلەتتى. بۇ كۆچۈك ئۇنىڭ يېقىن دوستى، ھەمرىيى ئىدى، ھەر كۈنى دېگۈدەك ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەيتتى. ئۇنىڭ مۇشۇنداق بىر روھىي تەسىرلىگە

مۇھتاج ئىكەنلىگىنى باشقىلارغا قارىغاندا مەن كۆپرەك چۈشىنەتتىم. ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ سۈنغان قەلبىگە قارىتىپ ئوق ئاتقانلىغى ئېنىق ئىدى.

شاۋ شۇيۈن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ يالىڭاچ بىلىگىگە ئاستا قول تەككۈزۈپ

— شاۋلى، رەھمەت ساڭا...، — دىدى.

مەنمۇ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ياغاچچىلار بەنىگە ئېيىتقىن، ئىنتقا سانىدۇق ياساپ بەرسۇن، مېنى قوشۇلدى دېگىن، — دېدىم.

ئۇنىڭ كۆزىدىن لۆم — لۆم ياش چىقىپ، مەڭزىنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى...

شاۋ شۇيۈن بىلەن مەن كوللېكتىپ ياتاقخانىدىن چىقىپ، لەنـ دۇي ئىشتاۋىغا ماڭغاندا، شاۋ شۇيۈن خوددى ئۇستىدىكى ئېغىر يۈكنى تاشلىۋەتكەندەك ئۇھ تارتتى.

— تېز ئېيتىڭ، نەتىجە قانداق؟ — دەپ سورىدىم تەقەززا بولۇپ.

ئۇ ئورنىدا تۇرۇپ، ئاستا سۆزلىدى:

— سىلەرنىڭ لەيدۇيدە ئەھۋال ياخشى ئىكەن، بىرلا ئادەم... كەم؟...

ئۇ ماڭا قارايتتى، كۆزلىرىدىن غەم-قايغۇ چىقىپ تۇراتتى، خېلى بىر ھازادىن كېيىن،

— سىز...، دىدى ئۇ پىچىرلاپ.

4

سانسز چىشلىق بىر چاق جىددى ئايلانماقتا...

قانداقتۇر بىر كۈچ مېنى چاقىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى، مەن چاق بىلەن تەڭ چۆگۈلەيتتىم، پىقىرايتتىم...

چاق چۆگۈلىگەنسېرى كىچىكلىمەكتە ئىدى، مەن بولسام بارغانسېرى چوڭىيۋاتاتتىم.

مەن بىر ئىستانۇك ئۈستىدە ياتاتتىم، كۆزۈمنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسام، تىز چۆگۈلەۋاتقان چاق پىشانەمنى بېسىپ چۈشۈۋاتاتتى، مانا پىشانەمنى باستى، چاقنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرى گۆشلىرىمنى، پەشانەمنىڭ سۈڭگىنى خۇددى بۇرغىدەك يەنجىپ، تاتلىيمىغا، ئاندىن يۇرىگىمگە سانجىلدى...قامىغىمنى بىر نەرسە توسۇۋالدى، نەپەسىم قىسىلدى، مەن جان تالاشتىم، ۋاقىردىم. ئانا دەيتتىم، مۇئاۋىن يېتەكچىنىڭ ئېتىنى چاقىراتتىم. "مور"نى چاقىراتتىم. سىگىلمىنى چاقىراتتىم. ئۇلارمۇ ماڭا ئېتىلىپ يۇگۈرەيتتى. ئۇلارمۇ ماڭا قاراپ ۋاقىرايتتى. ئەجىبا، ئۇلار نېمىشقا مېنىڭ ئېتىمنى چاقىرماي، "مۇئاۋىن لېيېنجاڭ" دەپ چاقىرىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئاۋازى ئۇلارنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئەمەس، بەلكى يىراق-يىراق جايلاردىن كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى، ئۇلار مېنى قوتقۇزغىلى كەلمىگەندەك تۇراتتى. ئۇلار مېنىڭ قاتتىق جازالىنىۋاتقانلىغىمنى زادىلا كۆرمىگەندەك قىلاتتى، ئاسماندىكى پەرىلەردەك ئۈستۈمدىن ئۇچۇپ ئۆتكەندەك قىلاتتى، مەن ئۈمىتسىزلەنگەندەك قىلىپ، ئۇلارنى تۇتۇۋالماقچى بولاتتىم...

مەن كۆزۈمنى ئاچتىم، كۆز ئالدىم قاپ-قاراڭغۇچىلىق ئىدى،

هەتتا چۈشۈمدە كۆرگەن يورۇقچىلىقمۇ يوق ئىدى. بۈنىڭ چۈشۈم ياكى ئوڭۇم ئىكەنلىگىنى، ئوڭۇم ياكى چۈشۈم ئىكەنلىگىنى پەرق ئېتەلمەيتتىم.

— مۇئاۋىن لىيەنجاڭ...، — دېگەن پەس ئاۋاز ئاڭلاندى. مېنىڭ بىر قولۇمنى باشقا بىرسى چىڭ تۇتۇۋالغان ئىدى.

مەن بېشىمنى ئاستا بۇراپ، سورىدىم:

— سىز كىم؟...

— مەن شياۋلى...، ئۇ ئۆزىنى بېسۈلىپ يىغلايتتى.

— شياۋلى، نىمىگە يىغلايسىز؟

— مەن...يىغلىمىدىم...

— مەن نەدە؟

— لىيەندۋي ئىشتاۋىدا.

— لىيەندۋي ئىشتاۋىدا؟ نىمىشقا مۇنچىۋالا قارامغۇ؟

— سىزنى شامالداپ قالمىسۇن دەپ، شياۋ شۇيۇن دوختۇر دەرىزىلەرنى ئېتىۋەتتى...

شاۋ شۇيۇن دوختۇر؟...مەن ھۇشۇمغا كەلدىم. مەن قاناش قىزىتىمىسى بىلەن ئاغرىپتىمەن.

— شاۋلى، مەن ئۆلىدىغان بولدۇم-ھە؟ — مېنىڭ ئاغزىمدىن بۇ سۆز چىقىش بىلەن تەڭ ئىچىم سىرىلدى-دە، كۆزلىرىمدىن ياش چىقىپ كەتتى.

— ياق، مۇئاۋىن لىيەنجاڭ، سىز ئۆلمەيسىز...، — شاۋلى يۇزىنى ماڭا ياقتى-دە، ماڭا قارىدى، — مۇئاۋىن لىيەنجاڭ، سىز ھۇشسىز ياتقىلى توپ-توغرا 3 كۈن بولدى، ئىككى قۇتا ئاسما ئوكۇل ئوردى. پۈتۈن لىيەندۋىدىكىلەر سىزدىن ئەنسىرىدى. شاۋ شۇيۇن

توپ ـ توغرا 3 كۈن يېنىڭىزدىن كەتمىدى...، ـ ئۇ مېنىڭ ياشلىرىمنى ئېرىتتى.

ـ شاۋ شۈيۈن دوختۇر قېنى؟

ئۇ 3 ـ لىيەندۈيگە كەتتى. بۈگۈن ئەتىگەنـدىلا كەتتى...ئۇ يەردە كېسەللەر كۆپ ئىكەن. ئۇ ماڭا سىزگە ئوبـدان قاراشـنى تاپىلىدى، ئۇ، سىزنىڭ خەۋپلىـك باسقـۇچـتىن ئۆتۈپ كەتكەنلىـگىڭىـزنى بىر مۆجـىزە دىدى...، ـ ئۇ سۆزىنى تۈگـىتىپ ئورنـىدىن تۇردى ـ دە، بىرىپ دەرىزىدىكى ئەدىيالنى ئېلىۋەتـتى، ئۆيې شۇ هامان يورىدى، تۈيۈقسىز كىرگەن نۇردىن كۆزۈمنى ئاچالماي قالدىم.

ـ مۇئاۋىن لىيەنـجاڭ، قاراڭ! ـ دىـدى ئۇ چۈشىقـتىن توقۇغان كىچىك قەپەزنى كۆتەرگەن پېتى يېنىمغا كېلىپ.

ـ نىمە بۇ؟ ـ دەپ سورىدىم ئەجەپلىنىپ.

ـ قارا چاشقان! سىز قانداق قىلىـپ بولمىـسۇن بىرنى تىـرىك تۇتۇپ بەر دىگەن ئەمەسمۇ؟

مەن قاچان، قانداق ئەھۋالدا، ئۇنىڭغا بۇنداق تەلەپ قويـغانلىـغىنىنى ئەسلىيەلمىدىم.

ـ ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويۇپسىز، سىـزنىڭ ئاغـرىپ قالغانلىـغىڭىزنى جاكالىغان كۈنى سىز نائىلاج لىيەنـدۈي ئىشـتاۋىدا يېتىپ، ماڭا تۇتۇپ بەرمىسەڭ كۆزۈم ئوچۇق كېتىدۇ دىگەن ئىدىڭىز!

مەن يەنىلا ئەسلىيەلمىدىم. بۇ قارا چاشـقان قەپەزنىڭ بىر بۇر ـ جىگىدە تۈگۈلۈپ ياتاتتى، ئۇ ۋەھىمىلىك كۆزى بىلەن ماڭا قارايتتى. مەن مۇئاۋىـن يېتەكـچى، پىشـقەدەم لىيەنجاڭلارنى، مۇشۇ ئاجايىپ كۈنلەردە بۇ چاشقاننىڭ دەستىدىن ئۆلۈپ كەتكەن بوز يەر ئۇزلەشـ تۈرگۈچى سەپداشـلىرىـمنى ئەسـلىـدىم. بۇمۇ ئىنسانـغا ئوخـشاش

جان ئىگىسى بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭدە ئۇنىڭغا قاتتىق ئۆچمەنلىك بار ئىدى.

شاۋلىنىڭ قولىدىن شارتلا قىلىپ قەپەزنى ئالدىم-دە، ئۇنى چۈۋۈپ، چاشقاننى ئالقىنىمغا ئالدىم.

ئۇنى تىرىك پېتى مىجىپ ئۆلتۈرۈۋەتتىم-دە، يەرگە تاشلىدىم، مەندە بىر خىل ئىنتىقام ئېلىشتىن كېيىنكى خوشاللىق پەيدا بولدى.

— شاۋ شۇيۈن دوختۇر ئۇنى ئەۋرىشكە قىلىمەن دېگەنتى، تېخى! — دەپ غودۇڭشىدى شاۋلى.

كىمدۇر بىرسى ئېچەرىكى ئۆينىڭ دەرىزىسىدىن لەيلەپ ئىشتا-ۋىغا سەكرەپ چۈشتى، ئاندىن تاراق-تۇرۇق قىلغان ئاۋاز چىقتى.

شۇ چاغدىلا ئېچەرىكى ئۆيگە كىرىدىغان ئىشىكنىڭ ئەدىيال بىلەن مخلۇپتىلىپ، تاشقارقى ئۆي بىلەن ئايرىپ تاشلانغانلىغىنى بايقىدىم. ئەدىيال ساۋ گەنسىنىڭ ئەدىيالى ئىكەن.

مەن شاۋلىغا گۈمانلىق نەزىرىم بىلەن قارىدىم، ئۇ: "ئۇ قانداق نېمە، ئادەم بولامدۇ! سىز ئاغرىپ قالغاندىن كېيىن، بۇ ئەبلەخ كېسىلىگىزنىڭ يۇقۇپ قىلىشىدىن قورقۇپ دەرىزىنى ئىشىك قىلىۋالدى..."

مېنىڭ كۆڭلۈمگە بۇنىڭدىن قاتتىق ئازار بولمايتتى، مەن لام-جىم دېمەي، ئاچچىق كۈلۈپ قويدۇم.

سىرتتىن ماڭا ئىنتايىن تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، مەن تەسلىكتە قولۇمنى تىرەجەپ ئولتۇرۇپ:

— لەيلەۋىمىزنىڭ تىراكتۇرلىرىمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

شاۋلى بېشىنى لىڭشىتىپ تەستىقلىدى.

ــ بۇغداينى ئورغىلى بولدىمۇ؟ ــ دەپ يەنە سورىدىم.

ئۇ راستچىللىق بىلەن بېشىنى چايقىدى.

ــ ياغاچ تاپان ياساڭلار، سىلەر نېمە ئۈچۈن تىراكتۇرلارغا ياغاچ تاپان ياسىمايسىلەر؟! ماڭا قارىمىساڭمۇ بولىدۇ! بار، سەن بېرىپ ئېيت، مەن كۆپچىلىكتىن ئۆتىنىمەن، ھوسۇلىمزنى ھەرگىز نابۇت قىلمۇەتمەيلى! بار! تېز بول! ــ مەن ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي، قول-لىرىمنى شىلتىپ، ئۇنى لەيدۇي ئىشتاۋىدىن چىقاردىم.

ــ مۇئاۋىن لەيجاڭ، سىز ھۇشسىز ياتقاندا جۆيلۇپ تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى دېگەن، مەن كۆپچىلىككە ئېيتقان، كۆپچىلىك ياغاچ تاپان ياساۋاتىدۇ...، ــ ئۇ ماڭا ئىككى قولىنى سۇندى، ئۇنىڭ ئالقىنى قاپە-رىپ، قان قاپارتقۇلىرى ئۆرلەپ چىققان ئىدى.

ــ ئۇنداق بولسا تىراكتۇرلىرىمزنى نېمىشقا بۇغدايلىققا ھەيدەپ بارمايسىلەر؟! بىزدە ھوسۇلنى يېغىۋالغۇدەك يەنە قانچىلىك ۋاقىت بار؟! يەنە نەچچە كۈندىن كېيىن، بۇغداي غولىدا تۇرۇپ بىخ ئۇ-رىدۇ! سەن بۇنى بىلمەمسەن؟! ــ مەن يەنىلا ھۆكۈرىدىم.

ئۇ بېشىنى سېلىپ، بىردەم جىم تۇرغانىدىن كېيىن، ئازار چەك-كەندەك قىلىپ:

ــ ياغاچ تاپان ياسايمىز دەپ ئىككى كىچە-كۈندۈز ئوخلىمى-دۇق...، ــ دىدى، ئاندىن ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىگىنى سەزدىم.

مەن خىجىل بولدۇم، ئاستاغىنە قىلىپ:

ــ شۇنداق، ھەممەيلەن ھوسۇلنى يېغىۋېلىشنى كۈتۈۋاتىدۇ...، ــ دىدىم.

شاۋلى قاتتىق قايغۇرغان ھالدا دىدى:

— بىز نۇرغۇن قېتىم سىناپ باقتۇق، بىراق لېيەندۈيدىكى ياغاچ قاتتىق ئەمەسكەن...

ماڭا ئەۋلىيا ئەقىل كۆرسەتكەندەك قىلدى، مەن بىردىنلا پىشقەدەم لېيەنجاڭ جان ئۈزۈش ئالدىدا ئېيتقان "ئېمەن دەرىخى..." دىگەن سۆزىنى ئېسىمگە ئالدىم.

— ئېمەن دەرىخى...، — دەپ ۋاقىرىدىم ئۇنىڭغا، — ئېمەن دەرىخى تېپىڭلار! ئېمەن ياغىچىدىن ياغاچ تاپان ياساڭلار! چاقىقان بول، بېرىپ كۆچىلىككە ئېيت!...

— ئېمەن دەرىخى؟...، — شاۋلى بىرئاز ئىككىلىنىپ بۇرۇلدىدە، ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى.

شاۋلى بىلەن بىرئاز سۆزلەشكەنلىگىم ئۈچۈن، ھالسىراپ بېشىم قايدى، نا ئىلاج يەنە ياتتىم.

"پىشقەدەم لېيەنجاڭ، بىزگە ھىلىمۇ ئېمەن دەرىخى دىگەن سۆزنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئىكەنسىز، بىز ھوسۇلسىز بىلەن قەۋرەڭىزنى بېزەكلەيمىز! كېلەر يىل قەۋرىڭىزنىڭ ئەتراپىغا ئېمەن دەرىخى تىكىپ، سىزنى ئېمەن دەرىخى ئىچىدە مەڭگۈ ئەمىن تاپقۇزىمىز..." دەپ ئۇنى دىلىمدا ياد ئەتتىم.

بىرسى كاڭنىڭ قىرغىغا كېلىپ ئاستا ئولتۇردى، مەن بۇرۇلۇپ قارىسام شاۋ شۇيۇن ئىكەن. مەن ئورنۇمدىن قوپماقچى بولدۇم، ئۇ ئىككى قولى بىلەن مۇرەمنى بېسىپ، پەس ئاۋاز بىلەن:

— قوپماڭ...، — دىدى.

مەن مىننەتدارلىق ھىسسىياتىم بىلەن ئۇنىڭ يۈزىگە قارىدىم، ئۇنىڭ تەققى-تۇرقى دەرۋەقە، مۇئاۋىن يېتەكچىگە بەكمۇ ئوخشىشىپ كېتىدىكەن.

ئۇ بىر قولىنى مەڭزىمگە قويدى. ئۇنىڭ بۇ ھەركىتى ياش ئانىنىڭ بالىسىنى سىلىغىنىغا ئوخشايتتى. "خۇدايا شۈكرى، سىز ھەر ھالدا ساق قالدىڭىز، ــ دىدى ـ دە، ــ مېنىڭ ئالدىمدا بالىلارچە شوخلۇغىنى تۇنجى قېتىم ئىپادىلىدى. ئۇ كۈلەتتى، ئۇنىڭ كۈلكىسى خۇددى سۇپ ـ سۈزۈك بۇلاق سۈيىدەك يۈرىگىمدىن ئېقىپ ئۆتتى. مېنىڭ نەچچە كۈندىن بۇيانقى سولغۇن ھەم پەرىشان كۆڭلۈم ئۇنىڭ شەھلا كۆزى ئالدىدا ئېچىلىپ كەتتى، ئۆزۈم يەڭگىلا بولۇپ قالدىم.

ــ شياۋ شاۋ! ــ دەپ چاقىردى ئەدىيال بىلەن ئايرىپ تاشلانغان ئىچكەركى ئۆيدىكى ساۋ گەنشى، ــ مەيەرگە كىرىڭ، سىز بىلەن مەسىلىھەتلىشىدىغان ئىشىم بار.

مېنىڭ ئىسمىمە قىلىشچە، ئۇلار بىرىنچى كۈنى كۆرۈشكەنىدە، ساۋ گەنشى ئۇنى ئەكسىلەتمە ئىتى بىلەن چاقىرغان ئىدى. مۇشۇ كۈنلەردە، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولغانىدەك قىلاتتى. نېمىشقىدۇر، ئىچىمدە خجىللىق ھىس قىلدىم.

شاۋ شۈيۈننىڭ يۈزىدىكى كۈلكە ئۆچۈپ كەتتى. ئۇ سوغاق ھالدا:

ــ نېمە گەپىڭىز بار، دەڭ.

ئەدىيالنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپ دىسكىزمۇ بولۇڭ، ــ دىدى. ئەمما ئۇ كېيىن يەنىلا كىرىپ كەتتى. يېرىمى قايرىپ ئېچىۋېتىلگەن ئەدىيال بىلەن بىللە، ئىللىق، يېلىنغاندەك قاراشلىرى بىلەن كىرىپ كەتتى.

ساۋ گەنشى نېرىسىدىن ئىككى قولىنى چىقىرىپ، شاۋ شۈيۈننىڭ يەلكىسىگە قويدى، باشقىلارنىڭ ئاڭلاپ قېلىشىدىن قورقتىمۇ نېمە، ئۇنىڭ ئاۋازى بەك پەس ئىدى! مەن دەرھال ئۆرۈلۈپ كەيىنىنى قىلىۋالدىم.

ــ ياق!...، ــ دىگەن شاۋ شۇيۇننىڭ بىرىنچى قېتىم بەرگەن كەسكىن ئەمما جانسىز جاۋاۋى ئاڭلاندى. يەنە پىچىرلاش داۋام قىلدى، ئاۋاز بارغانسېرى ئۇنلۇك چىققىلى تۇردى

ــ ياق دەيمەن!...، ــ شاۋ شۇيۇننىڭ ئىككىنچى قېتىملىق جاۋاۋى ئاڭلاندى، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەك چىقاتتى.

ــ مۇنداق قىلىشىڭىزنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق! ــ ساۋ گەنشى ئاخىر ئۆزىنى باسالماي ۋاقىرىدى، ــ سىزنى ھېچكىم ئەيىپلىيەلمەيدۇ!...

ــ ۋىجدان! ــ دىدى شاۋ شۇيۇن، ــ سىز ۋىجدان دىگەننى بىلەمسىز؟ ۋىجدان ئەيىپلەيدۇ!...

ــ بۇ قايسى يىللار؟ "ۋىجدان" دىگەن نىمىكەن؟ بىز ماركسىزىم-لېنىنىزىم دەيمىز، ...

ــ ساختىلىق...، ــ دەپ يىغلىۋەتتى تۇيۇقسىزدىن شاۋ شۇيۇن، ــ سىز ساختىپەز...

ــ نىمە دىسىڭىز دەۋېرىڭ! مەن سىزگە بولغان مۇھەببىتىمنىڭ يۈزىنى قىلىۋاتىمەن، سىزنى ئاسراشقا ھەقلىقمەن! ــ ساۋ گەنشى گويا ھاياجانلانغاندەك قىلاتتى، ئاۋازلىرى غەلىتە چىقاتتى.

ــ مەن كەتمەيمەن، سىزنىمۇ كەتكۈزمەيمەن! ــ شاۋ شۇيۇن مېنىڭ بارلىغىمنى ئەستىن چىقاردى بولسا كېرەك، ئۇ بەكمۇ چېچىلىپ كەتتى، ــ سىزنىڭ ئورنىڭىز سىزنىڭ بۇ يەردىن كېتىشىڭىزگە يول قويمايدۇ، نۇرغۇن كىشىلەر سىزگە قاراپ تۇرۇپتۇ! مەن كېتەلمەيمەن، مەن ئۇلارغا كېرەك. ئىلۇنچۇنلەرنىڭ يۈرتىدىن قاناش قىزىتىمىسغا داۋا بولىدىغان ئالاھىدە ئۇنۇملۇك دورا ئۆسۈملۈكىنى تاپتىم! ھەرقانداق بىر جاننى قۇتقۇزۇپ قالساڭ، ئۇ ھەممە مىننەتدارلىغىنى، ئىشەنچىسىنى ساڭا بېغىشلايدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، قاراڭ، ئادەم قاناش

قىزىتمىسىنى تارقاتمايدۇ، بىزگە خەۋپ يوق، بەدەندە يارىلانغان يەر بولسا باشقا گەپ، ئۇ قان ئارقىلىق...

شاۋ شۇيۇننىڭ سۆزلىرى مېنى تەسىرلەندۈردى، چۈنكى ئۇنىڭ سۆزلىرى راست ئىدى. مەن ئۆرۈلۈپ ئۇلارغا قاردىم.

ئۇ ــ شاۋ گەنشى يانچۇغۇدىن قەلەمتاراچ چىقىرىپ، ئۇنىڭ بىسىنى ئېچىپ.

ــ مۇشۇنداقمۇ؟...، ــ دىدى ــ دە، كالپۇگىنى چىشلەپ، قەلەمتاراچ بىلەن سول قولىنىڭ ئۈستىنى كەستى!

شاۋ شۇيۈن ئالاقزادە بولغان ھالدا ئۇنىڭغا قارايتتى ھەم دەرھال بىر بىلىگى بىلەن پۈتۈن يۈزىنى يېپىۋالدى. قان، قىزىل قان تامچىلاپ ئاقماقتا ئىدى...

ــ ھەممىنى كۆردۈڭ، ــ دىدى شاۋ گەنشى ماڭا قىيپاش قاراپ ھەم سوغۇق كۈلۈپ، ــ بىراق، ھېچگەپ يوق، ۋىجدان، ــ دىدى ئۇ شاۋ شۇيۈنگە قاراپ، ــ سىز تەلەپ قىلغان ۋىجدان بەربىر ئەمەس تاپتى. ئەمدى بىز مەردانە قەدەم تاشلاپ بۇ يەردىن كەتسەڭقۇ بۇلار...

ــ جېنىڭىز نەچچە! ــ دىدى شاۋ شۇيۈن. مەن قاتتىق قول، ئالىجاناپ ئايالنىڭ تەققى ـ تۇرقىنى يەنە بىر قېتىم كۆردۈم.

ــ كېتىپ بېقىڭا...، ــ ئۇ شاۋ گەنشىنىڭ قولىدىكى قەلەمتاراچنى تارتىۋالدى، قەلەمتاراچ ئۇنىڭ قولىدا تىترەيتتى. ئۇ "كېتىپ بېقىڭا قېنى" دېگەن گەپنى تەكرارلايتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ياش تولغان ئىدى. مەن قاراپ تۇرالمىدىم. يوتقان بىلەن بېشىمنى چىڭ ئورۇۋالدىم شاۋ شۇيۈن ئۇچۇن يىغلىغۇم كېلەتتى. ئەمما ئۇن چىقىرىپ يىغلىۋېتىشتىن قورقاتتىم.

ئېخ! لەنىتى دالا!

جىمجىتلىقنىڭ قانچىلىك ھۆكۈم سۈرگەنلىگى نامەلۇم، ئىشقىلىپ بىرسى كېلىپ يوتقانىنىڭ بىر بۇرجىگىنى ئاچقىچە داۋام قىلدى.

— مۇئاۋىن لىيەنجاڭ، بەزىلەر قېچىپ كەتتى... قوتاندىن ئىككى ئاتنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ، قاچتى...، — دىدى شاۋلى غەمكىن ھالدا.

— نېمە؟! ھەممىسى قېچىپتىمۇ؟ ئىككىسى قېچىپتىمۇ؟! — مەن قۇلىغىمغا ئىشەنمىگەندەك قىلدىم.

— ساۋ گەنشى قېچىپ كەتتى دەۋاتىمەن. بىر ئات ئۆزى يېنىپ كەلدى. شاۋ شۇيۈن دوختۇر بار، ئۇ كۆچىلىك بىلەن ئېمەن دەرىخي تاللاۋاتىدۇ.

.....

كەچ كىرەي دېگەندە يەنە بىر ئاتمۇ قوتانغا قايتىپ كەلدى. بەزىلەر بۇ ئاتنىڭ ساۋ گەنشى ئوغرىلاپ كەتكەن ئات ئىكەنلىگىنى توندى. مەن شاۋلىنى بىرنەچچە ئادەم بىلەن كېچىلەپ ساۋ گەنشىنى ئىزدەشكە ئەۋەتتىم. ئۇلار ئەتىسى چۈشلەر بىلەن قايتىپ كەلدى.

بىرسى، شاۋ شۇيۈن دوختۇر كېچىچە يىغلاپ چىقتى، ھازىر يوق تۇرىدۇ، دىدى.

مەن تىرىشىپ-تىرمىشىپ ئۇرنۇمدىن تۇردۇم، ئۇنى ئۆزەم تېپىپ كېلىشىم كېرەك ئىدى، نېمىشقىدۇر، مەن ئاستا-ئاستا مېڭىپ، پىشقەدەم لىيەنجاڭنىڭ جەمجىت قەۋرىسى يېنىغا بېرىپ قاپتىمەن.

گۈگۈم چۈشمەكتە ئىدى. يەر بىلەن ئاسماننىڭ چېگرىسىنى تۈتەك بېسىپ قوغۇشۇن رەڭگە بويىغان ئىدى. موربىدىن چىقىقان تۈتۈن بىراقتىكى ئاسمان بوشلۇغىدا تەنها ۋە قاتۇرۇپ قويىغاندەك ئەگرى-بۈگرى سزىق ھاسىل قىلىپ، گويا مەن قاراپ تۇرغان تەرەپتە ئىگىز كەلگەن بىرسىنىڭ شولىسى تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

مەن ئاستا ئۇنىڭ قېشىغا باردىم، بايانتىن مېنىڭ ھاسىرىغانلىغىمنى ئۇ چوقۇم ئاڭلىدى بولغاي، ئەمما مەن ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگۈدەك بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلالمىدىم.

ــ قارا‌ڭ...، ــ دېدى ئۇ ماڭا قارىماي، ئالدى تەرەپكە قارىغان پېتى، ــ قارىڭا...

مەن قارىدىم. ئۇ ئۇزاق قاراپ تۇرغان ھەممە نەرسىنى كۆز-دۇم. پىشقەدەم لېيەنجاڭ دەپنە قىلىنغانىدىن كېيىن تۇرغۇزۇلغان قەۋرە تېشى ئالدىدا يەنە بىر نا تونۇش ئايالنىڭ گەۋدىسى ئېنىق چىقتى. تەتۇر شولىسى پەيدا بولدى. ئۇ پېشىنى ئېرتىۋاتقانىدەك، ئۆمۈر بويى شۇ يەردە سۈكۈتتە تۇرغاندەك قىلاتتى.

بىز ئىختىيارسىز ھالدا ئالغا قاراپ ماڭدۇق. ئۇنى ئېنىق كۆز-دۇم، ئۇ پىشقەدەم لېيەنجاڭغا ئۆزىنى بېغىشلىغان پىشقەدەم لېيەنجاڭ-نىڭ سۆيگۈنى ئىدى.

مەن شۇ زامات ئۆزەمنىڭ بۇ ھەقتە بىلىدىغانلىرىمنى قالدۇرماي شاۋ شۈيۈنگە دەپ بەردىم.

ــ مەن كەلدىم...! ــ دېدى بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇ، بۇ ئايالنىڭ ئاۋازى يىراق-يىراقلارغا كەتتى.

ــ مەن كەلدىم، ــ دېدى ئۇ. ئۇ بېشىنى سىلىپ، خۇددى يەرگە سۆزلەۋاتقاندەك قىلاتتى، ــ كېچىكىپ قالدىم، ئەمما بۇ يەردىن ئەمدى كەتمەيمەن، بۇ يەردە سىز بار، جۇمەن جۇمۇ بار، ــ ئۇ ئىگىز-شىپ يوتقان-يېپىنچىسىنى ئالدى، ــ ئارام ئېلىڭ، ھەر كۈنى سىزنى يوقلاپ كېلىمەن. ئەمدى بېرىپ قىزىمنى تاپاي، ئۇنىڭ كەچلىك تامىغىنى بېرەي.

ئۇ كەتتى. مېڭىشتىن ئاۋال يەنە ئىگىشىپ تاشقا ئويۇلغان قىزىل

خەتلەرنى بىر قۇر سىلاپ چىقتى.

ئۇ كەتتى.

شاۋ شۇيۈن ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى. ئۇ پىشقەدەم لەنجاڭ ئۇچۈن يىغلىدىمۇ، ھىلىقى ئايال ئۇچۈن يىغلىدىمۇ، ياكى ئۆزى ئۇچۈن يىغلىدىمۇ، بۇنىسىنى سورىمىدىم، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگۈمۇ كەلمىدى. چۈنكى قەلبىمدە ياشاۋاتقان ۋە ئۆلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى مەن چۈشىنەتتىم.

ئاخىر شاۋ شۇيۈندىن مەن بىلەن بىرىپ بۇغدايلىقنى كۆرۈپ كېلىشنى ئۆتۈندۈم، ئۇ يىغىسىنى توختىتىپ ماقۇل بولدى.

بىز بۇغداي دېگىزى قىرغىغدا مۆرىدىشىپ تۇراتتۇق، قۇلاقنى يارىدىغان تىراكتۇر ئاۋازى، كومبايىن ئاۋازى بىز دەسسەپ تۇرغان يەرنى دىر-دىر تىترىتەتتى. بۇلار ئاخىر ئېتىزلىقتا ھەيدەپ كېلىنىدى! بۇلار ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن كەلدى! مەن مۆدۈرۈپ بىرىپ، قۇچىغمىنى كەڭ ئېچىپ بۇغدايلىققا ئۆزەمنى ئاتتىم...

شۇنداق، "مەنگەي دالىسى" شۇنىچە كەڭ، شۇنىچە كەڭ؛ ئادەم بالىسى بۇ دالىدا كىچىككىنىلا بىر نەرسە، ئەرزىمەس بىر نەرسە... لېكىن، ئۇنى بەرىبىر ئايىغىمىزدا دەسسىدۇق!...

1984 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، فېگىلەي.

ئاپتور ھەققىدە

لياڭ شاۋشېڭ، ئەر، 35 ياش، شەندۇڭ ئۆلكىسى دۇڭچېڭ ناھىيىسىدىن. 1968 ـ يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، بېيداخۇاڭغا (شىمالىي چۆللۈك) بېرىپ ئەمگەككە قاتناشقان، 1973 ـ يىلى شاڭخەي فۇدەن داشۆسى

تىل ـ ئەدەبىيات پاكۇلتېتىغا كىرىپ ئوقۇغان، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بېيجىڭ كىنو فىلىمى ئىشلەش زاۋۇدىغا كىرىپ ھازىرغىچە تەھرىرلىك خىزمىتىنى ئىشلەۋاتىدۇ. 1979 ـ يىلدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، «بۇگۈن كېچە بوران ـ چاپقۇنلۇق بولىدۇ» قاتارلىق نۇرغۇن پوۋېست، ھېكايىلىرى ئېلان قىلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە «بۇ ـ سىرلىق ماكان» ھېكايىسى 1982 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە نادىر ھېكايىلەر مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

«تاللانغان ھېكايىلەر» ژورنىلىنىڭ
1984 ـ يىللىق 11 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئوسمان مولله‌ك.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

تارىخنى تەكرارلاۋاتىدۇ*

بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئوغلى توغرىسىدا ئوقۇتقۇچى بىلەن سۆزلەشتى:

ـــ ئېيتىڭا، ئوغلۇمنىڭ تارىخ ئۆگىنىش ئەھۋالى قانداق؟ مەن ئوقۇغان چاغدىغۇ تارىخنى ياخشى كۆرمەيتتىم، بىر قېتىم ئىمتىھاندا ئۆتەلمىگەنتىم.

ـــ ئوغلىڭىز تارىخنى تەكرارلاۋاتىدۇ. ـــ ئوقۇتقۇچى جاۋاپ بەردى.

(بۇ ساندىكى* بەلگىسى بار يومۇرلارنى **ئالىمجان ئانايەت** رۇسچىدىن تەرجىمە قىلغان.)

كىچىك ھىكايىلەر

سىياسەتتە كەڭ بولۇش

تىەن ۋېنباۋ

شياۋ خۇ باھار يېتىپ كېلىشى بىلەن كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىگە رەتلىك قىلىپ مۇنداق سۆزلەرنى يازدى:

ئالى ماتېماتىكىنى ئۆزلىگىمدىن پۈتۈنلەي ئۇگىنىپ تۈگەتمىگىچە، قىزلار بىلەن مۇھەببەتلىشىشنى خيالىمغىمۇ كەلتۈرمەيمەن. بۇ قۇرۇق پو ئاتقانلىق ئەمەس، دېگەن گېپىمنى ئەملىيەتتە كۆرسىتىمەن.

بىر يىلدىن كېيىن، شياۋ خۇ ئاران دېگەندە بىر يېرىم سوئالنى ئۆزلىگىدىن ئۇگىنىپ بولدى. شۇ ئەسنادا ياخشى نىيەتلىك، كۆيۈمچان كىشىلەر ئۇنىڭ بېشىنى ئوڭشاپ قويۇشماقچى بولۇشتى. شياۋ خۇ مۇشۇ چاغدا سىياسەتتە كەڭ بولۇشقا مەجبۇر بولدى ـ دە، كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىگە ئەستايىدىللىق بىلەن مۇنداق دەپ يازدى:

قىزچاق بىلەن مۇھەببەتىمۇ باغلىدىم، ئەمما ئۆزەمگە دەرسلەرنى ئۆزلىگىمدىن ئۇگىنىپ بولمىغچە ھەرگىز توي قىلمايمەن، دېگەن تۈزۈمدىن بىرىنى بەلگىلىشىم لازىم.

يەنە بىر يىلدىن كېيىن، ئۆزلىگىدىن ئۇگىنىۋاتقان دەرسلەردە يەنىلا تۈزۈك ئىلگىرىلەش بولمىدى. شياۋ خۇ ئۆيلەندى. توي قىلغان

ئاخشىمى ئۇ يەنە كۈندىلىك خاتىرە دەپتىرىگە مۇنداق دەپ قەسەم سۆزى يازدى:

ئەندى ئەستايىدىللىق بىلەن ئۆگىنىمەن. غەيرەت ـ ئۇستىگە غەيرەت قىلىپ، دەرسلەرنى ئۆزلىگىمدىن ئۆگىنىپ بولغاندا، ئاندىن بالىلىق بولىمەن...

تۆتىنچى باھارمۇ كېلىپ قالدى. شياۋ خۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى بۇرۇنقىدەك تولۇشۇپ تۇراتتى. ئۇ باشقىلارنىڭ ئۆز بالىلىرىنى قۇچىغىغا ئېلىپ ئەكىلىشىپ تۇرغان يېقىملىق كەيپىياتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ناھايىتى ھەۋىسى كەلدى. ئاخشىمى، ئۇ خوتۇنىنىڭ يېنىدا يېتىپ:

ـ بىزمۇ بالىلىق بولساق بولغۇدەك! ـ دېدى.

ـ دەرسلىرىمنى ئۆگىنىپ بولمىغىچە، بالىلىق بولمايمەن، دەۋا-تاتتىڭمۇ؟

ـ قارىمامسەن، بالىلىق بولغانلار نىمە دېگەن بەختلىك ھە! بىر ئوغۇل تۇغۇپ بەرسەڭ، مەن تېخىمۇ خاتىرجەم ئۆگەنىمەمدىمەن!

ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ شياۋ خۇ خوتۇنىنى قايىل قىلدى. شۇنداق قىلىپ، شياۋ خۇ سىياسەتتە يەنە بىر قېتىم كەڭ بولدى.

ـ ئى خۇدا، مەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلالمىدىم، كېچىرگەيسەن. بالىلىق بولغان تەقدىردىمۇ، چوقۇم غەيرەت بىلەن تىرىشىپ ئۆگەنىپ، ئۆزەمنىڭ ئۇلۇغۋار پىلانىمنى ئىشقا ئاشۇرىمەن.

شياۋ خۇ ئارزۇسى بويىچە بىر ئوغۇل كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئالدىراشچىلىقتا پۈتـقولى يەرگە تەگمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. بەزىدە كىتابىنى ئەمدىلا قولىغا ئالا ـ ئالمايلا مۈگىدەپ قالىدىغان بولدى، شۇنداقتىمۇ، ئۇ يەنە كۈندىلىك خاتىرە يېزىپ قالدۇردى:

بەس، ئۆتكەن ئىشلارغا سالىۋات. ئەمدى بالامنى چوڭ قىلىۋېلىپ، ئاندىن دەققەت ـ ئېتىۋارىمنى بىر يەرگە مەركەزلەشتۈرۈپ ئوقۇنەي!

تەرجىمە قىلغۇچى: **رەھىم يۈسۈپ.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

"خەتتات"

سى يۈشىك

خەتتاتلىق مۇسابىقىسىدە، كىشىلەر مۇسابىقە كۆرۈۋاتقان گاۋ جۇجاڭنىڭ ئەترابىغا ئولىشىۋېلىپ، ئۇنى خەت يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشتى.

ـــ نېمە يازسام بولار؟ ـــ گاۋ جۇجاڭ مىيغىدا كۈلۈپ قويۇپ، قولىغا قەلەم ئالدى ـ دە، بۇرۇلۇپ باشقىلاردىن سورىدى.

ـــ نېمە يازسىڭىز بولىۋېرىدۇ. جۇجاڭ قولى ئاسان كېلىدىغان، كۆڭلىدىكى ياخشىراق خەتنى يازسۇن.

ـــ سەتچىلىك بولىدىغان بولدى ـ ھە! ـــ گاۋ جۇجاڭ بىر ھازا ئويلاندى ـ دە، تىترەپ تۇرغان قولىدىكى قەلەم ـ قەغەزگە قاراپ يۇزلەندى. شۇ زاماتلا "قوشۇلمەن" دېگەن كۆركەم چوڭ خەت قەلەم ئۇچىدىن قەغەز ئۈستىگە سەكرەپ چۈشتى.

كىشىلەر توپى ئىچىدىن ھەيران قالغانلىق ساداسى كۆتىرىلدى. بەزىلەر "يەنە بىرنەچچە خەت يېزىپ بەرسۇن!" دەپ ۋاقىراشتى. گاۋ جۇجاڭ ئاۋاز چىقىقان تەرەپكە قارىدى ـ دە، چىرايى ئۆڭگەن ھالدا:

ـــ يازمسامۇ بولار، ياخشىراق يازالايدىغان خېتىم شۇ خەتلا ئىكەن، ـــ دىدى.

تەرجىمە قىلغۇچى: **رەھىم يۈسۈپ.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

ئۇلار مۇشۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالدى خاۋ ۋېي

بۇ تامامەن تاسادىپىلىق ئىدى ـــ ئەگەر ئۇ بۇ ئاشخانىغا كىرمەي، باشقا بىر ئاشخانىغا كىرگەن بولسا، ئىشىك ئالدىدىكى بىرقانچە سېكۇنتلۇق ئارىسالدىلىق ئۇنى قايمۇقتۇرۇپ قويمىغان بولسا ئىدى. بۇ ئىشلارمۇ ھەرگىز يۈز بەرمىگەن بولاتتى.

ئەمما، بىرقانچە سېكۇنتلۇق ئارىسالدىلىقتىن كېيىن، ئۇ قەتئى نىيەتكە كېلىپ بۇ ئاشخانىغا كىردى.

قاتارغا تۇردى. بېلەت ئالدى. تۆشۈككە بېرىپ تاماق ئالدى.

ئارقىغا بۇرۇلۇشىغا، ئۇلار تەڭلا بىر بىرىنى كۆرۈپ قېلىشتى، دەسلەپتە ھەر ئىككىلىسى ئوخشاشلا ھاڭقېتىپ قېلىشتى: شۇنى دېمەمدىغان، بۇنداق بىر پەيتىتە ئۇچرۇشۇپ قېلىش ھېچقايسىنىڭمۇ خىيالىغا كىرمىگەن ئىدى.

ـــ ۋوي، لاۋ نىيوغۇ سەن؟

ئۇ ئىككىنچى تەرەپنىڭ لەقمىنى توۋلىدى.

ـــ ھوي، بىلىمدار، سەنمىدىڭ! ـــ لاۋ نىيومۇ ئۇنىڭ لەقمىنى چاقىردى. بىرلا ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدە ئىگىز بىر گەۋدە جوزىنىڭ پېشىدا ئۆرە قوپتى، پەلتۇسىنىڭ پېشى جوزىغا ئىلىنىپ قېلىپ، جوزا مىدىرلاپ كېتىپ، بىر جوزىدا ئولتۇرغانلار كۆز قىسىپ قويغىنىدا ئۇ

ئالدىراپ ـ تېنەپلا:

ــ كېچىرىڭلا ــ دەپ ئەپۇ سوردى.

ئۇنىڭغا كۈلكىلىك تۇيۇلۇپ كەتتى ـ دە، لاۋ نىيو قاچانىڭىياغى بۇنداق سىپايە بولۇپ كەتكەندۇ؟ ــ دەپ ئويلاپ قالدى.

كوللېكتىپ تۇرمۇشتا ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ناھايىتى ياخشى ئۆتىشەتتى. 5 يىلنىڭ ئالدىدا بىللە شەھەرگە قايتىپ كىرگەن بولۇپ، ئۇ بىر زاۋۇتقا تەقسىم قىلىنىپ كۆرسەتكۈچ ئەسۋاپقا قارايدىغان ئەپچىل بىر ئىشقا ئورۇنلىشىپتۇ؛ لاۋ نىيو تاشيول ئاسراش ئوچاستىكسى دەمدۇ بىر ئورۇنغا تەقسىم قىلىنغان ئىكەن، تۇرمۇش قۇرۇپ بالا ـ چاقلىق بولغاندىن كېيىن، ئۆزئارا بېرىپ كېلىشمۇ ئازىيىپ قالغان ئىدى. ئالدىراشچىلىقتا ئۇلار بىر بىرىنى ئىزدەشەلمەي قالغان ئىدى. زېغىرلاپ ھىسياپلاپ كەلسە، كۆرۈشمىگىلى ئىككى يىلدىن ئارتۇغراق ۋاقىت بولۇپتۇ.

ئۇلار تالىشىپ يۇرۇپ ھاراق، سەي ئېلىشتى.

ئۇ يەنىلا بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە، لاۋ نىيونىڭ ئىگىز بەستىگە، بۇغداي ئۆڭلۈك چىرايىغا قاراپ، ئويلايتتى.

شۇنداق، شۇ كوللېكتىپ تۇرمۇشتا، لاۋ نىيو ئۆزىنىڭ ئوچۇق چىرايلىغى بىلەن نام چىقارغان ئىدى، باشقا بىرەرسى بىلەن زادىلا يېرىكلىشىپ قالمىغان ئىدى، بۇنداق قىلىقلىرى ئۈنىڭ كۆڭلىگە ياقاتتى. بىرقانچە يىل مابەينىدىكى شەھەر تۇرمۇشى لاۋ نىيونىڭ بۇنداق خۇشخۇي مىجەزىنى ئۆزگەرتەلمىگەن ئىدى، بۇنىسى قەدىرلەشكە ئەرزيتتى.

قانداقراق، ياخشى تۇرۇۋاتقانسەن؟ ــ دەپ سوردى لاۋ نىيو.

ــ نېمە دېسەم بولاركىن ـ تاڭ، ئىشقىلىپ قەدىر ئەھۋال يۇرۇۋا ـ

تىمەن. ــ ئۇ پەرۋا قىلمىغانىدەك تەرىزدە گەپنى قەستەنگە تۇزلا ئېيتتى.

ئۇ ئىچىدە ئاجايىپ پەخىرلىنەتتى. ئۇ تەڭ ـ تۇشلىرىنىڭ قاتارىدا زېرەك، قولى ئەپچىللەردىن ئىدى، خىزمەتتە ئېھتىياتچان بولغاچقا، چوڭراق چاتاق ـ پاتاقمۇ چىقمىغان ئىدى، ھەر ئايلىق مۇكاپاتىمۇ خېلى بار ئىكەن، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىلغارلىرىنى باھالاشتا ئىلغارلار تەرەپتىرەك تۇرىدىكەن: ئائىلە قۇرۇلۇشىمۇ كۇندىن ـ كۇنگە يېڭىلىققا قاراپ يۇزلىنىپتۇ. بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى چىرايلىق بىر قىز بىلەن توي قىلىۋاپتۇ... ھەممە ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇۋېتىپتۇ.

ئۆزەڭچۇ ئەمسە؟ ــ دەپ سوردى ئۇ.

ــ مەنما؟ ــ قەدىر ئەھۋال، دەپ جاۋاپ بەردى لاۋ نيو.

ئۇ ئاسانلا قانائەت ھاسىل قىلاتتى دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئۇلار يەپ ـ ئىچكەچ پاراڭلىشىپ ئولتۇردى، پاراڭنىڭ تېمىسى ئاستا ـ ئاستا ئۆزىرىشقا باشلىدى... كوللېكتىپ تۇرمۇشتىن تارتىپ ساۋاقداشلارنىڭ ئەھۋالىغىچە، ئاندىن يەنە ھازىرقى جەمىيەت ئەھۋالىدىن پاراڭغا چۆشۈپ كەتتى...

ئۇلارنىڭ گېپىي ناھايىتى تېزلا بىر يەردىن چىقىپ قالدى، نىملا دېگەن بىلەن بىر كاڭنىڭ ئۇستىدە 3 ـ 4 يىل بىللە ياتقان ـ دە! لېكىن نىمە ئۈچۈنكىن ـ تاڭ، لاۋ نيو ئۇنىڭغا ئەينى يىللاردىكى لاۋ نيو ئەمەستەك تۇيۇلاتتى، قايسى تەرەپتىن ئۆزگەرگەنلىگىنىمۇ دەپ بېرەلمەيتتى: مىجەزىمۇ؟ گەپ ـ سۆزىمۇ؟ توپ توغرا بىر نەرسە دېيىش تەس ئىدى. لېكىن ئۇ راستىنلا لاۋ نيونىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىگىنى ھىس قىلدى.

كېيىن لاۋ نيىو بىر سائىتتىگە، بىر رۇمكىدىكى ھاراقنى قاراپ قويۇپ:
كەيپىڭ قانداقراق؟ ــ دەپ سوردى.
ــ چاتاق يوق. ئۇنى ئىچەمسە دەپ سوردىمىكىن دەپ ئويلاپ، تۆز كۆڭۈللۈك بىلەن جاۋاپ بەردى.
لاۋ نيىو ئارقىدىنلا يەنە:
ــ مېنىڭچە... ھەر ئىككىلىمىز خېلى ئىچىشتۇق، قانداقلا بولمىسۇن مۇشۇ يەردە بولدى قىلايلى، مەن چۇشتىن كېيىن دەرس ئاڭلاشقا بارىمەن، يۇز ـ كۆزلىرىمنى قىزارتىۋالسام قانداقمۇ دەرسخانىغا كىرگىلى بولسۇن... ــ دىدى.
ــ دەرس ئاڭلايمەن دىدىڭما؟ نىمە دەرس ئاڭلايسەن؟ ــ ئۇ خاتا ئاڭلاپ قالدىممىكىن، دەپ قالدى.
تېلېۋىزىيە داشۆ. تېلېۋىزىيە داشۆدە ئوقۇۋاتىمەن.
نىمە؟ تېلېۋىزىيە داشۆ؟ لاۋ نيىو تېلېۋىزىيە داشۆدە ئوقۇۋېتىپتۇ ـ دە؟ ئۇ لاۋ نيىوغا خۇددى ئۇنى تونۇمايدىغانىدەك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قاراپ كەتتى. بۇ شادا پاچاق لاۋ نيىو ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ تېلېۋىزىيە داشۆدە ئوقۇۋېتىپتۇ. ئۇ يۇزىنىڭ قىزىغانلىغىنى ھىس قىلدى، ھاراقنىڭ كۆچى بېشىغا چىققان ئىدى، ئەينى يىللاردىكى كوللېكتىپ تۇرمۇشتا، ئەسلىدە ئۆزىنىڭمۇ ئوقۇغۇنىش نەتىجىسى ئەڭ ياخشى ئىدى. دەسلەپكى يىلى داشۆ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەچكە، كېيىن ئۇنى تاشلاپ، ھەممە ۋاقتىنى ئوي ئىشلىرىغا، ئۇن ئالغۇلارغا سەرپ قىلدى. لاۋ نيىوچۇ...
كېيىن لاۋ نيىو چىقىپ كەتتى. ماڭىدىغان چاغدا لاۋ نيىو ئۇنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويۇپ، ئۇنى باشقا بىر كۆنى ئۆيىگە بېرىپ مېھمان بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇ بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلغان ـ قىلمىغانلىـ

غنى ئەسلىيەلمەيتتى. پەقەت ئىشكتىن چىقىدىغان چاغدا، ئۆزدەنكە بىرئاز بېشى قېيۋاتقانلىغىنى ھىس قىلىپ، دەرھالا تامنى تۆتۈۋالدى.

(«جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ
1984 ـ يىل 26 ـ ئىيۇل سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **خۇدابەردى خېلىل.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

قىستۇرما رەسىم

مېڭە ۋېيزەي

چېغىن پەسلىلىك باشقارما باشلىغى ھۆججەت سومكىسىنى كۆتىرىپ ئۆيگە قايتتى ـ دە، 25 ياشلىق ئوغلى شياۋ مىنىڭ رەسىم سىزىپ ئولتۇرغانلىغىغا كۆزى چۈشتى. ئۇ ئوغلىنىڭ ئەسلىدە رەسىم سىزالمايدىغانلىغىنى بىلەتتى، نېمە ئىش ئەمدى بۇ؟ ئۇ يېقىنلاپ بېرىپ قارىۋىدى، راست دېگەندەكلا ئۇ ناھايىتى سەت سىزىپ قويۇپتۇ، رەسمىدىكى ئادەمنىڭ بەستى بىلەن باشقا ئەزالىرىنىڭ نىسبىتى زادىلا ماسلاشماي قاپتۇ ـ بەستى نورمال بولسىمۇ، بېشى كىچىككىنە سامساقنىڭ بېشىغىلا ئوخشاپ قاپتۇ.

ـ ھەي بۇ نېمەگىنى رەسىم دېگىلى بولامدۇ؟ ـ باشقارما باشلىغى ھۆججەت سومكىسىنى قويدى، شەپكىسىنى ئالدى ۋە پەلتۇسىنى يېشىپ تاشلىدى.

شياۋ مىن ھەجمىيىپ تۇرۇپ:

— دادا، مېنىڭ بۇ سىزغىنىم سىزنىڭ رەسسامىڭىز جۇمۇ، پەرق ئېتەلمىدىڭىزغۇ؟ — دېدى.

— نىمە بىئەدەپلىك قىلىپ يۈرسەن!؟

— راست داۋاتسەن، يالغان بولسا قاراپ بېقىڭ، — شياۋ من قەلەمنىڭ ئۇچى بىلەن رەسمىنىڭ ئاستىدىكى بىر قۇر خەتنى دادىسىغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، رەسمىنى سۇندى.

رەسمىنىڭ ئۈستىگە "دادامنىڭ تارىخىي ئىدىيىۋى تارىخىغا ئائىت قىستۇرما رەسىم — بىرىنچى" دېگەن خەت يېزىلغان ئىدى. باشقارما باشلىغى ئۇنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ سورىدى:

— نىمە قىلغان ئىشىڭ بۇ؟

شياۋ من قېرىنداش قەلەمنى ئوينىغاچ كارۋاتقا يۆلۈنۈپ تۇرۇپ، بىردىنلا زەيتۇنرەڭ پىنجىگىنىڭ ئۈستىگە قونۇپ قالغان تاماكا كۈلىنى قېقىۋەتتى — دە:

— بۇنىڭ مەنىسى: سىزنىڭ كۆپ يىللاردىن بېرى كاللىڭىز يوق ئىدى، ئۆزىڭىزنىڭ كاللىسىنى ئىشلىتىپ ئويلانمايسىز، ئۆزىڭىزنىڭ ھېچقانداق پىكرى يوق، مانا ئەمدىغىنە كىچىككىنە كاللىڭىز چىقىپ قاپتۇ، دېگەنلىك بولىدۇ، — دېدى.

باشقارما باشلىغى خىر — خىر كۈلۈپ قويۇپ، رەسمىنى كۆتىرىپ دەرىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— شۇنداق ئىشمۇ بولدىمۇ؟ — دېدى.

— ھەئە، — شياۋ من ئورنىدىن تۇرۇپ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ چەككەچ قەتئىيلىك بىلەن دېدى، — مەن ھىلىلا سىزنىڭ ماقالىڭىزنى كۆردۈم، خۇلاسە دەمسز، دوكلات دەمسز، ئۆز ئۆزىنى تەكشۈرۈش دەمسز، گېزىتتە ئېلان قىلغان پارچە — پۈرات ئوبزورلارنى دەمسز،

هەممىسى باشقىلار دىگەننى دېيىشتىنلا ئىبارەت ئىكەن، باشقىلار دىمەگەن گەپنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىكەنسىز، ئۆزىڭىزنىڭ نەرسىسى قىلچىمۇ كۆرۈنمەيدىكەن، سىزنىڭ خاراكتېرىڭىز تېپىلمايدىكەن، ئاشۇنداق قۇرۇق ئورتاقلىقلا بار ئىكەن، نىمە دىگەن يىرگىنىشلىك ھە! ئەگەر پۈتۈن دۇنيا نۇقتىسىدىن ئالساق، پۈتۈن جۇڭگودا بىرلا كاللا پىكىر قىلىدىغاندەك يىللارنىڭ ئالاھىدىلىگىنىمۇ بىر خىل خاسلىق دىيىشكىمۇ بولار، ئەلۋەتتە! بۇ ئاجايىپ بەختسىزلىك، ئاجايىپ ئېچىنىشلىق ئەھۋال ئەمەسمۇ؟ سىزنىڭ ئېسىڭىزدە باردۇ؟ مەن ئېسىمنى بىلگەندىن تارتىپ سىز داۋاملىق "گەپ بىر يەردىن چىقىش"، "تەكشۈرۈپ بېقىپ سۆزلەش" دەيتتىڭىزغۇ!

چىن پەمىلىك باشقارما باشلىغى ئوغلىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ يەنە ئۇ رەسمىگە قاراپ خىيال سۈرگەن ھالدا، بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، خېلى بىر ھازاغىچە لام-جىم دىمىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، شياۋ مىن تېخى ئورنىدىن تۇرماستىلا باشقارما باشلىغى ئوغلى ياتقان ئۆيگە كىرىپ، ئوغلىغا بىر پارچە رەسىم بەردى. رەسمىنىڭ تېمىسى "ئوغلۇمنىڭ پېتىلىش تارىخىغا ئائىت قىستۇرما رەسىم بىرىنچى" ئىدى.

شياۋ مىن سېمىز بىلەكلىرىنى يوتقاندىن چىقىرىپ، رەسمىنى ئېلىپ تەپسىلى كۆرۈپ چىقىقاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز كۈلۈپ كېتىپ:

— دادا، سىز مېنىڭ بېشىمنى يەر شارىدەك يوغان، بەدىنىمنى ياپونىلۇق ئايالىلارنىڭ قېرىنداش قەلىمىدەك قىلىپ سىزىپ قويۇپسىز — بۇ پەقەت قاملاشماي قاپتۇ؛ ئايىغىم چۇ تېخى؟

چىن پەمىلىك باشقارما باشلىغى ئادىتى بويىچە خىرىلداپ

كۆلۈپ قويۇپ:

ــ سەنمۇ مېنى سامساقنىڭ بېشىچىلىك بېشىڭ بار ئىكەن دېگەن ئەمەسمىدىڭ؟ بۇ رەسىم مېنىڭ تەكشۈرۈپ مۇلاھىزە قىلىشىمدىن كەلگەن، ــ دېدى.

(«جۇڭگو مكرو ھكايىلىرى»نىڭ
1985 ــ يىللىق 1 ــ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **خۇدابەردى خېلىل.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

ئۇخلاپ قالغاندا چالىمەن...

ــ دادا، ماڭا بىر گۈللۈك دۇمباق ئېلىپ بېرىڭا، چېلىپ ئويناي.

ــ سەن دۇمباق چالساڭ، مەن كىتاپ كۆرەلمەي قالىمەن.

ــ ئۇنداق بولمايدۇ، چالساموۇ سىز ئۇخلاپ قالغاندا چالىمەن.

مايمۇننىڭ سەرگۈزەشتىلىرى

م. زوشېنكو

«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ تەھرىر ئىلاۋىسى:

مىخائىل مىخائىلوۋىچ زوشېنكو (1894 ــ 1958) ــ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ 20 ــ ، 30 ــ يىللاردىكى مەشھۇر پىروزا يازغۇچىسى، ئۇنىڭ قىسقا ھەم نادىر، ئۆتكۈر ھەجۋى ھىكايىلىرى ناھايىتى مەشھۇر بولۇپ، 1939 ــ يىلى قىزىل بايراق ئوردېنىغا ئېرىشكەن.

1946 ــ يىلى، زوشېنكو «يۇلتۇز» ژورنىلىدا «مايمۇننىڭ سەرگۈزەشتىلىرى» ھىكايىسىنى ئېلان قىلدى، شۇ يىلى 8 ــ ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقى كومموپىستىك پارتىيىسى (ب) مەركىزىي كومىتېتى «يۇلتۇز» ۋە «لېنىنگرات» ژورنالىلىرىنى تەنقىت قىلغان چاغدا، زوشېنكونى ۋە ئۇنىڭ مۇشۇ ھىكايىسىنى تەنقىت قىلغان ئىدى؛ 9 ــ ئايدا، زوشېنكو يازغۇچىلار جەمىيىتىدىن چىقىرىۋېتىلگەن. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن زوشېنكو مۇھىم ئەسەرلەرنى ئېلان قىلماستىن، تەرجىمە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1953 ــ يىل 6 ــ ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمىيىتى زوشېنكونىڭ ئەزالىق سالاھىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. 1956 ــ يىلدىن باشلاپ ئۇنىڭ ئەسەرلىرى قايتا نەشر قىلىندۇ. «ئەدەبىيات گېزىتى» نىڭ 1984 ــ يىلى بىرىنچى سانىدا خەۋەر قىلىنىشىچە، بېيجىڭ يىللاردىن بۇيان «ھەقىقەت گېزىتى» نەشرىياتى زوشېنكونىڭ ھىكايىسىنى 2 مىليون نۇسخا نەشر قىلغان، ئەدەبىيات نەشرىياتى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى 4 توم قىلىپ نەشر قىلماقچى بولغان. ئېلىمىزنىڭ چەتئەل ئەدەبىياتى ساھە-

سەدىكىلىرىمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان زوشېنكونى تونۇشتۇرۇش ۋە تەتقىق قىلىش ئىشىنى كۆچەيتمەكتە، ئۇنىڭ «مايمۇنىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى» دىگەن ئەسىرىگىمۇ قىزىقماقتا؛ لېكىن ئۇنىڭ بۇ ئەسىرى تەرجىمە قىلىنمىغان ئىدى، كۆپ ساندىكى يولداشلارمۇ ئۇنىڭ بۇ ئەسىرىنىڭ ئەسلى نۇسخىسىنى تاپالمىغان. مانا ئەمدى تەتقىق قىلىش ۋە ئوقۇتۇش ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ، «مايمۇنىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى» ھىكايىسىنىڭ تولۇق تېكىستىنى تەرجىمە قىلىپ باستۇق.

جەنۇبتىكى مەلۇم بىر شەھەردە بىر ھايۋاناتلار باغچىسى بار ئىدى. بۇ كىچىككىنە ھايۋاناتلار باغچىسىدا: بىر يولۋاس، ئىككى تىمساق، ئۈچ يىلان، بىر قۇلان، بىر تۆگە قۇش ۋە بىر مايمۇن، ياكى توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۈزۈن قۇيرۇقلۇق مايمۇن بار ئىدى. ئەلۋەتتە، يەنە ھەر خىل كىچىك ھايۋانلار ــ قۇشقاچ، بېلىق، پاقا ۋە ھايۋاناتلار دۇنياسىدىن كەلگەن باشقا ئۇششاق ھايۋانلارمۇ بار ئىدى.

ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىدە، فاشىستلار بۇ شەھەرنى بومبارىمان قىلغان چاغدا، بىر بومبا دەل ھايۋاناتلار باغچىسىغا چۈشۈپ كېتىپ، بومبا پارتلاش بىلەن قۇلاقنى يارغۇدەك قاتتىق ئاۋاز كۆتىرىلدى ــ دە، ھايۋاناتلار جېنى چىققۇدەك چۆچۈپ كېتىشتى.

ئۈچ يىلان شۇ ئاندىلا پارتلاپ ئۆلۈپ قالدى، بۇ ئانچۇالا چوڭ ۋەقە بولمىسا كېرەك بەلكىم، بۇنىڭدىن باشقا يەنە، كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى، تۆگە قۇشنىڭمۇ پارتلاپ ئۆلۈپ كېتىشى بولدى.

باشقا ھايۋانلار ئامان قالدى، ئادەتتە ئېيتىلغىنىدەك ئۇلار چۆچۈپلا كەتتى، خالاس.

جەمئى ھايۋانلار ئىچىدە مايمۇن ــ ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇن

هەممدىن بەك قورقۇپ كەتتى، ئۇنىڭ قۇمسى بومبىسىنىڭ زىلزىلىسى بىلەن ئۆڭتۇرۇلۇپ كەتتى. بۇ قۇما ئىگىز جايدىن ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ كەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ يان تەرىپى ئاجىراپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ مايمۇنىمىز قۇمدىن ھايۋاناتلار باغچىسىنىڭ كىچىك يولىغا يىقىلىپ چۈشتى.

ئۇ يولغا يىقىلىپ چۈشكەن بولسىمۇ، ھەربى پائالىيەتكە ئادەتلەنگەن كىشىلەردەك جىسم يېتىشۈرمەي، تۇرغانچە تۇرۇپلا دەرەخقە يامىشىپ چىقىپ، ئاندىن دەرەختىن يەنە قورۇق تامغا ئۆتۈپ، تامدىن كوچىغا چۈشۈۋىلىپ، بەدەر قېچىپ كەتتى.

ئۇ قېچىپ كېتىۋېتىپ: "ھەي، بۇ يەرگە بومبا چۈشكەن ئىكەن، ئەمدى مەن بۇ يەردىمۇ تۇرالمايدىغان بولدۇم" دەپ ئويلىدى-دە، كۇچ-ماغدۇرىنىڭ بارىدا شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ تاماشا قىلغۇسى كېلىپ قالدى.

ئۇ پۇتۇن شەھەرنى ئايلىنىپ چىقىپ بىر تاشيولغا چۈشتى-دە، شۇ تاشيول بىلەن ماڭغانچە شەھەردىن چىقىپ كەتتى. مىڭ قىلىغان بىلەنمۇ ئۇ ئادەم ئەمەس، مايمۇن-دە! ئۇ ھېچنىمىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە، بۇ شەھەردە تۇرۇپ قالغانىنىڭ ھېچ تامتىغى يوق تۇيۇلاتتى.

ئۇ يۇگۇرە، يۇگۇرە، ئاخىر ھېرىپ-چارچاپ ھېچ دەرمانى قالمىدى. ئۇ بىر دەرەخقە چىقىپ بىر چۈنىنى تۇتۇپ يەپ بىرئاز ماغدىرىغا كەلدى. ئۇ يەنە ئىككى قۇرۇتنىمۇ يىۋالدى، ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ دەرەخنىڭ ئۇستىدىلا تاتلىق ئۇيقۇغا كېتىپ قالدى.

شۇ ئەسنادا تاشيولدا كېتىۋاتقان بىر ھەربى ماشىنىنىڭ شوپۇرى دەرەختىكى مايمۇننى كۆرۈپ ھەيران قېلىپ، ئاستا بىلىنىدۇرمەي

مايمۇنغا يېقىن كەلدى ـ دە، مايمۇننى پەلـتۈسى بىلەنـلا باسۇرۇپـلا تۇتۇۋېلىپ ماشىنىسىغا سېلىۋالـدى. ئۇ بۇ ئـىش ئۈستـىدە: "ئۇنىڭ ئاچ قېلىپ، توڭلاپ ياكى باشقا پىشكەللىكـلەر بىلەن ئۆلۈپ قالغىنـدىن كۆرە، ئۇنى بىرەر تونۇشۇمغا بەرگىنىم تۈزۈك" دەپ ئويلاندى ـ دە، مايمۇننى ئېلىپ يولىنى داۋاملاشتۇردى.

ئۇلار بورسوۋېسكى شەھىرىـگە يېتـىپ باردى. شوپۇر بىر ئـىش بىلەن كېتىپ قالـدى. ئۇ ئۇزۇن قۇيرۇقـلۇق مايـمۇنـنى ماشىنـدا قالدۇرۇپ قويۇپ ئۇنىڭغا:

ــ سۈيۈملۈك بۇرادەر، مۇشۇ يەردە مېنى كۈتۈپ تۇرغىن، ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن! ــ دەپ تاپىلاپ قويدى.

لېـكىن بىزنىڭ ئۇزۇن قۇيـرۇقـلۇق مايمۇنـىمىز ئۇنى كۈتـۈپ ئولتۇرمىدى. ئۇ ئەينـىگى سۇنۇپ كەتـكەن دەرىـزىـدىن چىـقىپـلا كوچا ئايلىنىپ تاماشا قىلىشقا كېتىپ قالدى.

شۇنداق قىلـىپ، ئۇ خۇددى كېلىشكەن يىگىتـلەردەك قىياپەتتە، قۇيرۇغىنى خادا قىلىپ كوچا ئايلاندى. كىشىلەرمۇ ئەلۋەتتە، ھەيران قېلىپ، ئۇنى تۇتۇۋالماقچى بولۇشتى. لېكىن ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئاسان ئەمەس ـ تە. ئۇ چەبدەسىس، زىرەك بولغاچقا، ئۇچقاندەك تېز چاپاتتى. كىشـلەر قۇرۇقـتىن ـ قۇرۇق تەرەپ ـ تەرەپـكە چېپىشـتـىـۋ، ئۇنى تۇتۇۋالالماي قالدى، لېكىن ئۇنىڭغا خېلى جەبرى سېلىشتى.

مايمۇن ھېرىپ ھالسىراپ كەتـتى، ئەلۋەتـتە، ئۇنىڭ قوسغـمۇ ئېچىپ، بىر نەرسە يىگۈسى كېلىپ قالغان ئىدى.

ئەمـما شەھەردە نەدىـمۇ ئۇنىڭغا يـگۈدەك نەرسە تېپىلـسۇن؟ بازاردا يـگۈدەك ھېچـنەرسە يوق ئـىدى. ئۇنىڭ ئۇستـىگە ئۇنىڭ قۇيرۇغىنى سۆرەپ ئاشخانىغا ياكى كوپېراتىپ ماگازىنلىرىغا كىرەلىشى

مۇمكىن ئەمەس. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بىرەر تىنىمۇ پۇلى يوق، ئەرزەن باھالىق نەرسە ساتىدىغان جايمۇ يوق. ئۇنىڭدا ئاشلىق كىنىشكىسىمۇ يوق. ھەقىقەتەن ئۇنىڭ ھالى بەك خاراپ ئىدى!

ئاخىردا، ئۇ بىر كوپېراتسىپ ماگازىنىغا كىردى. ئۇ بۇ ماگازىندا بەزى نەرسىلەرنىڭ بارلىغىنى، ئاھاللەرگە سەۋزە، تەرخەمەك قاتارلىق كۆكاتلار ساتىدىغانلىغىنى سېزىپ قالدى.

ئۇ بۇ ماگازىنغا كىرىپ قارىۋىدى، كىشىلەر ئۇزۇنىدىن-ئۇزۇن قاتار بولۇشۇپ تۇرۇشۇپ كېتىپتۇ. ياق، ئۇنىڭ قاتارغا تۇرغۇسى كەلمىدى. ئۇ قاتاردا تۇرغان ئادەملەرنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىپ پۇكەي تۇتۇگىگە بېرىپمۇ يۇرمەيدۇ. ئۇ قاتاردا تۇرغان خېرىدارلارنىڭ بېشىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپىلا پىرىكازچىك قىزنىڭ ئالدىغا چۇشتى. ئۇ پۇكەينىڭ ئۇستىگە سەكرەپ چىقتى-دە، سەۋزىنىڭ بىر كىلوسى قانچە پۇل ئىكەنلىگىنىمۇ سوراپ يۇرمەستىن خۇددى تەمسىلەردە دېيىلگىنىدەك، ئۇ شۇنداق بىر نەرسە... بولۇپ قالدى. ئۇ ماگازىنىدىن چىققانىدىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بۇ "سودا"سىدىن مەمنۇن بولۇپ كەتتى. ھەي، ئۇ بەرىبىر مايمۇن-دە. ئۇ ھەچنېمىنى چۇشەنمەيتتى. ئۇ قاتارنىڭ قۇيرۇغىدا تۇرۇپ قېلىپ، ئاخىردا يەمەكلىك ئالالماي قېلىشنىڭ دەردىنى بىلمەيتتى.

ماگازىن پاتىپاراقلىشىپ، ۋاڭ-چۇڭ دەستىگە تۇرغۇسىز بولۇپ كېتىپ، كىشىلەر سارىسىمگە چۇشۇپ كېتىشتى. قىچا كۆكى جىگىلا-ۋاتقان پىرىكازچىك قىز بۇ ئۇشتۇمتۇت قىلىنغان ھۇجۇمدىن چۆچۈپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ھۇشىدىن كەتكىلى تاس-تاس قالدى. ئەسلىيەتتە، ئاددى، ئادەتتىكى خېرىدارلارنىڭ ئارىسىدىن تۇكلۇك، قۇيرۇقلۇق بىر غەلىتە مەخلۇق توساتتىنلا سەكرەپ چىقىپ

كەلسە، ئادەم قورقۇپ كېتىدۇ-دە ئەلۋەتتە. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ پۇل تۆلىمىگىنىچۇ-تېخى.

كىشىلەر مايمۇننى تۇتىمىز دەپ يۇگۇرۇشۇپ كوچىغا چىقىشتى. مايمۇن بولسا سەۋزىنى يىگەچ قېچىۋەردى. ئۇ تېخى نەمە ۋەقە بولغانلىغىنىمۇ ئاڭقرالمىغان ئىدى!

قارىماسسز، ھەممىنىڭ ئالدىدا ئوغۇل بالىلار قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى، ئۇلارنىڭ كەينىدە چوڭ ئادەملەرمۇ يۇگۇرۇشمەكتە. ھەممىنىڭ ئارقىسدا بولسا ساقچى پۇشتەك چالغان پېتى ماڭماقتا ئىدى.

ئۇشتۇمتۇتلا قايناقتىندۇ بىر ئىت چىقىپ كېلىپ بىزنىڭ مايمۇنىمىزنى قوغلاشقا باشلىدى. ئىت ھاۋ-ھاۋ قىلىپ ھاۋشىش بىلەنلا بولماستىن، بەلكى مايمۇننى چىشلەپ تۇتۇۋالماقچى بولدى.

مايمۇنىمىز تېخىمۇ تېز پاتىراقشىپ چېپىپ كەتتى. ئېھتىمال، ئۇ قېچىپ كېتىۋېتىپ: "ھەي، ھايۋاناتلار باغچىسىدىن چىقىسامۇ بولغان ئىكەن بايا. قۇمنىڭ ئىچى خويمۇ تېچ ئىدى. ئامال بولسىلا ھايۋاناتلار باغچىسىغا قايتىپ ببرىۋالىمەن" دەپ خىيال قىلىپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇ جېنىنىڭ بېرىچە قاچتى، ئەمما ئىتىمۇ بوش كەلمىدى، يېتىشۋالاي-يېتىشۋالاي دەپلا قالدى.

ئەھۋال شۇ ھالغا كەلگەندە مايمۇنىمىز بىر قورۇق تامغا سەكرەپ چىقىۋالدى. ھىلىقى ئىت مايمۇنىڭ بىرەر پۇتىنى بولسىمۇ چىشلەۋالسام دەپ يۇقۇرىغا چاپچىپ سەكرىدى، ئەمما مايمۇن سەۋزە بىلەن ئىتنىڭ بۇرنىغا كېلىشتۇرۇپ ئۇردى. ئۇ ئىتنى بەك قاتتىق ئۇرۇۋەتكەن بولسا كېرەك، ئەتىمالىم، ئىت غىڭشىغان پېتى ئۆيىگە قېچىپ كەتتى. ئەمدى ئىت: "ياق، گىراۋدانلار، سىلەرگە مايمۇننى

تۆتۆشۈپ بېرىمەن دەپ بىكاردىن-بىكارغا بۇ دەرتنى تارتقىچە، ئۆيدە خاتىرجەمگىنە ياتقىنىم تۈزۈك ئەمەسمىدى" دەپ ئويلىغاندۇ بەلكىم.

قىسقىسى، ئىت قېچىپ كەتتى. مايمۇنمىز بولسا لىككىدە سەكرەپ بىر هويلىغا چۈشۈالدى.

شۇ چاغدا، ئالىيوشا پوپوۋ ئىسمىلىك بىر ئوغۇل بالا هويلىدا ئوتۇن يېرىۋاتقان ئىدى.

قارىمامسز، ئۇ ئوتۇن يېرىۋېتىپ، كۆزى بىردىنلا مايمۇنغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ مايمۇننى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ هەمىشە يېنىمدا ئاشۇنداق بىر مايمۇن بولسا دەپ ئويلاپ يۈرەتتى. ئەمدىلىكتە، مايمۇنىڭ ئۆزى كەلگىنىنى قارامسز!

ئالىيوشا چاپىنىنى سالدى-دە، ئۆزىنىڭ بۇلۇڭىدىكى شوتىغا چىقىۋالغان مايمۇننى چۈگگەپلا توتۇۋالدى.

هىلىقى ئوغۇل بالا مايمۇننى ئۆزىگە ئېلىپ كىرىپ، ئۇنىڭ قوسىغىنى تويغۇزدى، چاي ئىچكۈزدى. مايمۇن بەك مەمنۇن بولۇپ كەتتى. لېكىن شۇغىنىسى، ئالىيوشانىڭ چوڭ ئانىسى هە دىگەندىلا مايمۇننى يامان كۆرۈپ قالدى. موماي ئۇنىڭغا كايىپ كەتتى. هەتتا ئۇنىڭ تاپىنىغا ئۇرماقچى بولدى. چۈنكى ئۇ چاي ئىچكەن چاغدا، موماي بىر پارچە قەنتنى بىر چىشلۇمىلىپ تەخسىگە قويۇپ تۇرۇشىدىلا. مايمۇن مومانىڭ هىلىقى قەنتنى كاپ قىلىپ ئېلىپلا ئاغزىغا سېلىۋالدى. هەي، مايمۇن دىگەن بەربىر ئادەم ئەمەس-تە! ئادەم بولىدىغان بولسا، مومايغا كۆرسەتمەيلا ئېلىۋالغان بولاتتى. ئەمما مايمۇن بۇنى «مومايغا كۆرسىتىپ تۇرۇپلا ئالدى. موماي بۇ ئىشقا ئاچچىغلاپ يىغلىۋەتكۈدەك بولۇپ كېتىدۇ-دە ئەلۋەتتە.

موماي سۆزلەپلا كەتتى:

ــ ئىشقىلىپ، ئۆيدە ئادەمنى بىزار قىلىدىغان مۇشۇنداق بىر قۇيرۇقلۇق مۆتىھەم مايمۇن بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ ئادەم سىياقى يوق ئەپتىدىن قورقىدىكەنمەن. ئۇ قاراڭغۇدا سەكرەپ ئۇستۇمگە چىقۇۋالىشى مۇمكىن. ئۇ مېنىڭ قەن ـ گېزەكلىرىمنىمۇ يۇۋالىۋاتىدۇ تېخى. ياق ـ ياق، مەن ھەرگىز مايمۇن بىلەن بىر ئۆيدە تۇرمايمەن. ئىككىمىزنىڭ بىرى ھايۋاناتلار باغچىسىدا تۇرۇشىمىز كېرەك. مەن ھايۋاناتلار باغچىسىغا كۆچۈپ كەتسەم بولامدۇ ـ يا؟ ياق، مايمۇن شۇ يەرگە كەتسۇن. مەن ئۆز ئۆيۈمدە تۇرىۋېرىمەن.

ئالىيۇشا مومىسىغا دېدى:

ــ ياق، موما، سىزنىڭ ھايۋاناتلار باغچىسىغا كۆچۈپ كېتىشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق. مەن ۋەدە بېرىمەنكى، ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇن ئەمدى سىزنىڭ ھېچ نەرسىڭىزنى يىمەيدۇ، مەن ئۇنى ئادەمنى تەربىيىلىگەندەك تەربىيىلەيمەن. مەن ئۇنىڭغا قوشۇق بىلەن تاماق يېيىشنى، ئىستاكان بىلەن چاي ئىچىشنى ئۆگىتىمەن. ئۇنىڭ ئۇ ياق ـ بۇ ياققا سەكرەپ يۈرۈشىنى دىسىڭىز، ئۇنىڭ تورۇستىكى چىراقنىڭ ئاسمىسىغا يامىشىپ چىقىشىنى چەكلەشكە ئامالىم يوق. ئەلۋەتتە، ئۇ شۇ يەردىن سىزنىڭ بېشىڭىزغا سەكرەپ چۈشۈۋېلىشى مۇمكىن. لېكىن، شۇنىسى مۇھىمكى، شۇنداق ۋەقە يۈز بەرسە، قورقماڭ. چۈنكى ئۇ، ناھايىتى بولسا، ئافرىقىدا شۇنداق سەكرەپ ئۆگىنىپ قالغان، لېكىن ئادەمگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئالىيوشا مەكتەپكە باردى. ئۇ مومىسىدىن مايمۇننىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ قويۇشنى ئۆتۈنىدۇ. موماي: "قارىغىنا تېخى، مەنزە غەلىتە مەخلۇقلارىنمۇ خەۋەر ئېلىپ يۈرىدە ـ

كەنمەن-دە؟!" دەپ ئويلاپ قالدى. موماي مۇشۇنداق ئويلاپ، قەستەن سافادا يېتىپ ئۇخلاپ قالدى.

شۇ چاغدا، مايمۇنسىمىز ئوچۇق تۇرغان پارتۇچكىدىن كوچىغا چىقىپ كەتتى. ئۇ كوچىنىڭ كۇنگەي تەرىپى بىلەن ماڭدى. بۇنى ھېچكىم بىلمەي قالدى، ئېھتىمال، ئۇ كوچا سەيلىسى قىلماقچى بولسا كېرەك، لېكىن، ئۇ ماگازىنغا ببرىپ قاراپ بېقىپ، ئاز-تولا نەرسە-كېرەك ئالماقچى بولغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئۇ پۇلغا ئالماي، شۇنداقلا ئېلىۋېرىدۇ-دە...

شۇ چاغدا، كوچىدا بىر بوۋاي كېلىۋاتاتتى. بۇ كافورلىچ ئىسىملىك بىر مەجرۇھ ئادەم ئىدى. ئۇ مونچىغا بارماقچى ئىدى. ئۇنىڭ قولىدا كىچىك بىر سۇمكا بولۇپ، ئۇنىڭغا سوپۇن ۋە ئىچكى كىيىم قاتارلىق نەرسىلەر سېلىنغان ئىدى.

ئۇ ئادەم مايمۇننى كۆردى، دەسلەپتە، ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى. بۇنىڭ مايمۇن ئىكەنلىگىگە ئىشەنمىدى. ئۇ، مەن ھازىرلا يوغان بىر ئىستكان پىۋا ئىچىۋالغان ئىدىم، خاتا چۈشىنىپ قالدىممىكىن، دەپ ئويلاپ قالدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھاڭ-تاڭ بولۇپ، مايمۇنغا قارىدى، مايمۇنمۇ ئۇنىڭغا قاراپلا كەتتى. مايمۇن: "بۇ قولىغا سۇمكا تۇتقان ھايۋان ئەۋرىشكىسى بولمىسۇن-يەنە؟" دەپ ئويلاپ قالدى.

ئەڭ ئاخىردا، كافورلىچ ئۇنىڭ ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى مايمۇن بولماستىن، بەلكى ھەقىقى مايمۇن ئىكەنلىگىنى چۈشەندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: "ئۇنى تۇتۇۋالاي، ئەتە بازارغا ئېلىپ ببرىپ يۈز رۇبلىغا سېتىپ، ئۇنىڭ پولىغا ئون ئىستكان پىۋا ئىچىمەن" دەپ ئويلىدى. كافورلىچ مۇشۇ قارارغا كەلدى-دە، ئۇنى تۇتۇشقا كىرىشتى، ئۇ:

"پش، پش، پش... مەيەرگە كەل" دەپ چاقىرغىلى تۇردى.

ئەلۋەتتە، ئۇ بۇنىڭ مۇشۇك ئەمەسلىگىنى بىلەتتى. لېكىن بۇ مايمۇن بىلەن قانداق تىل بىلەن سۆزلىشىشنى بىلمەيتتى. پەقەت ئەڭ ئاخىردىلا مايمۇننىڭ ھايۋاناتلار باغچىسىدىكى يۇقۇرى دەرەجىلىك ھايۋان ئىكەنلىگىنى چۈشىنەتتى. بۇ چاغدا، يانچۇغىدىن كىچىك بىر پارچە قەنتنى ئېلىپ مايمۇنغا بەردى ۋە ئۇنىڭغا گەپ قىلىشقا باشلىدى:

ــ ھەي جانان ــ ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇن، قەنت يېيىشنى خالىمامسىز؟

ــ خوپ، يەيمەن، ــ دېدى مايمۇن... ئەسلىيەتتە، ئۇ ھەچنىمە دېمىگەن ئىدى، چۈنكى ئۇ تىلسىز ئىدى، لېكىن ئۇ بېرىپلا قەنتنى ئېلىپ يىگىلى تۇردى.

كافورلىچ مايمۇننى تۆتۈپ سۆيتىگە سېلىۋالدى. سۆھبەت ھەم ئىسسىق، ھەم ئازادە ئىدى. بىزنىڭ ئۇزۇن قۇيرۇقلىق مايمۇنىمىز سۆھبەتتىن چىقىپ كەتمىدى. ئۇ: "بۇ ئەخمەق بوۋاي مېنى سۆيتىگە سېلىۋالسۇ مەيلى. بۇمۇ قىزىقارلىق ئىش" دەپ ئويلىغاندۇ بەلكىم.

دەسلەپتە، كافورلىچ مايمۇننى ئۆيىگە ئېلىپ كەتمەكچى بولغان ئىدى. لېكىن كېيىن ئۆيىگە كەتكۈسى كەلمەي، مايمۇننى مونچىغا بىللە ئېلىپ بارماقچى بولدى. ئۇ: "شۇنداق قىلسام تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. مەن ئۇنى مونچىغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىمۇ يۇيۇندۇرسام، ئۇ پاكىزلىنىپ، تېخىمۇ يېقىملىق بولىدۇ. ئۇنىڭ بوينىغا كېپىنەك شەكىللىك لېنتا باغلاپ قويسام، ئۇنى بازارغا ئېلىپ بېرىپ تېخىمۇ يۇقۇرى باھادا ساتىمەن" دەپ ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن، بوۋاي ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇننى مونچىغا ئېلىپ

كەلدى. ئۇ مايمۇن بىلەن بىللە يۇيۇنۇشقا باشلىدى.

مونچىنكا ئىچى ئىسسىق ئىدى ــ خۇددى ئافرىقىغا ببرىپ قالغاندەك سېزىلەتتى. بىزنىڭ ئۆزۈن قۇيرۇقلۇق مايمۇنىمىز بۇنداق ئىللىق شارائىتتىن تولىمۇ مەمنۇن ئىدى، لېكىن ھەممىلا ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولۇۋەرمەيدۇ ــ دە. كافورلىچ ئۇنى سوپۇن بىلەن يۇيۇپ چىقتى، سوپۇن كۆپۈكلىرى ئۇنىڭ ئاغزىغا كىرىپ كەتتى. راست، سوپۇن دېگەن ئاچچىق ــ تە، ھىلىمۇ ياخشى، سوپۇن كۆپ سۈرتۈلمىگەچكە، ئۇ ۋاقىراپ سالغۇدەك، يۇيۇنۇشقا ئۇنىمىغۇدەك دەرىجىگە يەتمىگەن ئىدى. قىسقىسى، ئۆزۈن قۇيرۇقلۇق مايمۇنىمىز ئاغزىدىكى كۆپۈكلەرنى تۈكۈرۈشكە باشلىدى. لېكىن بۇ چاغدا سوپۇن كۆپۈگى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە كىرىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆزۈن قۇيرۇقلۇق مايمۇن پۈتۈنلەيلا چېچىشىپ تۇرالماي كەتتى. ئۇ كافورلىچنىڭ بىر بارمىغىنى چىشلەپلا ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ، مونچىنكا ئىچىدە تەرەپ ــ تەرەپكە چاپقىلى تۇردى.

ئۇ كىشىلەر كېيىم سالىدىغان ئۆيگە كىرىۋالدى. ئۇنىڭ مايمۇن ئىكەنلىگىنى ھېچكىم بايقىۋالالمىغاچقا، ئۇ يەردىكى ئادەملەر چۆچۈپ كەتتى. كىشىلەر پەقەت ئۇستى ــ بېشىغا سوپۇن كۆپىگى مىسلىنگەن ئاپپاق، دۆپ ــ دۆگىلەك بىر نەرسە كىرگەنلىگىنىلا كۆرگەن ئىدى ــ دە. مايمۇن دەسلەپتە ئۆزۈن سافانىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى، ئۇنىڭدىن كېيىن مەشىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ئاندىن مەشىنىڭ ئۈستىدىن ساندۇققا، ساندۇقتىن بىر كىشىنىڭ بېشىغا، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ساندۇقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى.

بەزى نېرۋىسى ئاجىز خېرىدارلار ۋاقىرىشىپ ــ چۇقۇرشىپ مونچىدىن چىقىپ كېتىشتى. مايمۇنمۇ قېچىپ چىقىپ كەتتى، پەلەمپەي

بىلەن پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

بىنانىڭ ئاستىنقى قەۋىتىدە پۇل تاپشۇرىدىغان بۆلمە بار ئىدى. مايمۇن شۇ يەرگە سەكرەپ كىرىۋالدى. ئۇ، بۇ يەر تېچراقىتۇ، ھېچ بولمىغاندىمۇ، بۇ يەردە ئالاقزادىلىق، قىستاڭچىلىق بولماسقۇ، دەپ ئويلىغاندۇ بەلكىم. لېكىن، پۇل تاپشۇرىدىغان بۆلۈمدە دوغلاق بىر ئايال كاسسىر ئولتۇرغان ئىكەن، ئۇ چىقىرىغان پېتى بۆلۈمدىن قېچىپ چىقىپ ئاللا-توۋا سېلىپ ۋاقىراپ كەتتى:

—ۋايجان، مېنى قۇتقۇزۇڭلار! پۇل تاپشۇرىدىغان بۆلۈمگە بومبىدەك بىر نەرسە چۈشتى، ماڭا تېچلاندۇرۇش ئوكۇلى بېرىڭلار!

ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇنمىز بۇنداق سۆزەمن-چۆقانىدىن تويۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ پۇل تاپشۇرىدىغان بۆلۈمدىن سەكرەپ چىقىپلا، كوچىغا چىقىپ كەتتى.

ئۇ كوچىدا قېچىپ يۈرمەكتە ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستى-بېشى چۆپ-چۆپ ھۆل بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ھەممىلا يېرى سوپۇن كۆپىگى، كىشىلەر يەنە ئۇنى قوغلىماقتا ئىدى. ئوغۇل باللار ھەممىنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىدا چوڭ ئادەملەر كېتىۋاتاتتى، چوڭ ئادەملەرنىڭ كەينىدە ساقچى، ساقچىنىڭ كەينىدىكىسى بولسا ياشىنىپ قالغان ھىلىقى بوۋاي كافورلىچ ئىدى، ئۇنىڭ كىيىملىرى رەتسىز، ئۆتۈگىنى قولىغا كۆتىرىۋالغان ئىدى.

لېكىن شۇ چاغدا ئۇشتۇمتۇتلا بىر ئىت پەيدا بولۇپ قالدى، بۇ تۇنۇگۈن مايمۇننى قوغلىغان ئىت ئىدى.

مايمۇن ئىتنى كۆرۈپلا: "ھەي، گىراژدانلار، مەن ئەمدى تۈگەشتىم كېتىدىغان بولدۇم" دەپ ئويلاپ قالدى بولغاي.

ئەمما، بۇ قېتىم ئىت ئۇنى قوغلىماي قويدى. ئىت مايمۇنىغا بىر

قاراپ قويۇپلا، بۇرننىڭ تېخىچە ئاغرىۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدى-دە، ئۇنى قوغلىمىدى. ھەتتا كەينىگە بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى. ئىت بەلكىم: "ئەگەر مايمۇننى قوغلايدىغان بولسام، بۇرنۇم ئون بولسىمۇ چىقىش قىلماس" دەپ ئويلىغاندۇ. بىراق، ئىت كەينىگە يېنىپ كەتكىنى بىلەن، ھە دەپ قاۋاپ قويماتتى. گويا ئۇ: "قېچىۋەرگىن، ئەمما بۇ يەر-دە مېنىڭ بارلىغىمنى ئۇنتۇپ قالماسسەن-ھە!" دېگەندەك قىلىۋاتاتتى.

شۇ چاغدا، ھىلىقى ئالىيوشا پوپوۋ دېگەن ئوغۇل بالا مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئامراق مايمۇننى تاپالماي بەك ھەسرەتلىنىپ كەتتى. ھەتتا كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى. ئۇ، ئەمدى قانداقلا بولمىسۇن سۈيۈملۈك، ياخشى كۆرىدىغان مايمۇنۇمنى كۆرەلمەيدىغان بولدۇم، دەپ ئويلاپ قالدى.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇ زېرىكىپ، ئىچى پۇشۇپ كوچىغا چىقتى. ئۇ كوچىدا كۆڭلى غەش بولغان ھالدا مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇ بىردىنلا كىشىلەرنىڭ يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەنلىگىنى كۆردى. بىراق، دەسلەپتە ئۇ كىشىلەرنىڭ مايمۇننى قوغلاپ يۈرگەنلىگىنى بايقىمای قالغان ئىدى. ئۇ، كىشىلەر ھاۋا مۇداپىئە سىگنالىنى ئاڭلاپ قېچىپ يۈرگەندۇ، دەپ قاراپ قالدى بولغاي. لېكىن ئەمدى ئۇ ئۆز مايمۇنىنى كۆرۈپ قالدى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى ھۆل بولۇپ كەتكەن، ئۇستى-بېشى ساپلا سوپۇن كۆپىگى ئىدى. ئۇ ئىتتىك بېرىپلا مايمۇنىنى تۇتۇۋالدى-دە، ئەمدى ئۇنى ھىچكىمگە بەرمەيمەن دەپ باغرىغا چىڭ بېسىۋالدى.

يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن ئادەملەر دەرھال توختاپ بالىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ قالدى.

لېكىن ئادەملەر ئىچىدىن ھىلىقى ياشىنىپ قالغان بوۋاي — كافورلىچ چىقتى. ئۇ مايمۇن چىشلىۋالغان بارمىغىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ گەپ قىلدى:

— گىراژدانلار! بۇ يىگىت مېنىڭ مايمۇنۇمنى قويۇۋەتسۇن، مەن ئەتە بازارغا ئېلىپ بېرىپ ساتماقچى ئىدىم. بۇ مېنىڭ خۇسۇسى مايمۇنۇم، ئۇ مېنىڭ بارمىغىمنى چىشلىۋالدى. قاراڭلار، قولۇم ئىششىپ كەتتى ئەمەسمۇ؟! بۇ، مېنىڭ گېپىمنىڭ راست ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلايدۇ — دە!

ئالىيوشا پوپوۋ دىگەن ئوغۇل بالا مۇندىق دىدى:

— ياق، بۇ مايمۇن ئۇنىڭ ئەمەس، مېنىڭكى. قاراڭلارچۇ، ئۇ مېنىڭ قۇچۇغۇمدا خوشال ئولتۇرغىنىنى. بۇ مېنىڭ گېپىمنىڭمۇ توغرا ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلايدۇ — دە!

بۇ چاغدا ئادەملەر ئىچىدىن يەنە بىر ئادەم — ھىلىقى شوپۇر ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ مايمۇننى ماشىنىسىغا سېلىپ ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئۇ مۇندىق دىدى:

— توغرا ئەمەس، بۇ مايمۇن سېنىڭ ئەمەس، سېنىڭمۇ ئەمەس. مېنىڭ مايمۇنۇم بۇ، ئۇنى مەن ئېلىپ كەلگەن. لېكىن مەن ئۆز قىسمىمغا قايتىپ كەتمەكچى ئىدىم. شۇڭا، مەن ئۇنى بازارغا ئېلىپ بېرىپ سېتىپ پۇلغا ھاراق ئىچىدىغان ئادەمگە بەرمەستىن، ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ قۇچىغىدا تۇتۇپ ئولتۇرغان ئادەمگە بېرىمەن. مايمۇن مۇشۇ ئوغۇل بالىغا مەنسۇپ.

بۇ چاغدا، كىشىلەر چاۋاك چېلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئالىيوشا پوپوۋ خوشال بولۇپ روھلىنىپ كەتتى، مايمۇنىنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلاپ، خوشاللىق بىلەن ئۇنى ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى.

كافورلىچ بولسا قولى ئاغرىغان پېتى داۋاملىق يۇيۇنۇش ئۇچۇن مونچىغا قايتىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن، مايمۇن ئالىيوشا پوپوۋ بىلەن بىللە بولدى. مايمۇن ھازىر يەنە ئالىيوشالارنىڭكىدە تۇرماقتا. يېقىندا، مەن بورسوۋ شەھىرىگە باردىم. مەن ئالايىتەن ئالىيوشالارنىڭكىگە بېرىپ، مايمۇننىڭ ئۇلارنىڭكىدىكى ئەھۋالىنى كۆردۇم، پاھ، ئۇ ئوبدان ئۆتۈۋېتىپتۇ. ئۇ ئەمدى قاچمايدىغان، گەپكە كىرىشىغان بولۇپ قاپتۇ، قولياغلىغى بىلەن بۇرنىنى سۈرتىدىكەن، باشقىلارنىڭ قەن-گېزەكلىرىنمۇ ئېلىۋالمايدىكەن. شۇڭا، موماي ئەمدى ئۇنىڭدىن بەك رازى ئىكەن، ئۇنىڭغا تېرىكمەيدىغان بوپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھايۋاناتلار باغچىسىغا كۆچۈپ كېتىش خىيالىدىنمۇ يالتىيىپتۇ.

مەن ئالىيوشانىڭ ئۆيىگە كىرسەم، مايمۇن شىرەنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇ خۇددى كىنوخانىدىكى بىلەت ساتقۇچى قىزلاردەك، روھلۇق ئولتۇرۇپ شورۇا گۈرۈچ ئىچۋاتقان ئىكەن.

ئالىيوشا ماڭا:

ــ مەن ئۇنى ئادەمنى تەربىيىلىگەندەك تەربىيىلەۋاتىمەن، ھازىر ھەممە بالىلار، ھەتتا بەزى چوڭ ئادەملەرمۇ ئۇنىڭدىن ئۇلگە ئېلىۋاتىدۇ! ــ دىدى.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ
1985 ـ يىلىق 1 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **رەقىپ ۋاھاپ.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

ئائىلە ئۆلەرگە ئىناقلىق تىلەيمەن

ئا. كۇشخاۋۇنوۋ

ساگۇت بېزنىسدا چوڭ بىر كېلىشىمەسلىك يۈز بەردى — كولخوز-نىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر تېخنىگى بانىر ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچراپ، 30 ياشلاردىكى ئايالى كۇنانى تۇل، ئىككى بالىسىنى يېتىم قىلىپ قويدى. چوڭ بالىسى رۇسلەن ئەمدىلا 7 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان سەبى ئوغۇل ئىدى. ئىككىنچى بالىسى ماتىنا 2 ياشقا كىرگەن ئوماق قىزچاق ئىدى. كۇنا بولسا ئېپىەت-نومۇسلۇق ئايال ئىدى، ئۇ ئېرى ئۇچۇن بىر يىل قارىلىق تۇتىتى. چامىسىنىڭ يېتىشىچە تىرىشىپ-تىرمىشىپ ئىككى بالىنى بېقىپ، تۇرمۇشىنى قامداپ كەلدى، شۇڭلاشقا پۇتۇن دائوق جەمەتىدىكىلەر ئۇنى ھۆرمەت قىلاتتى.

كۇنا قارىلىقنى تاشلاپ، ئادەتتىكى كىيىملىرىنى كىيىپ يۇرگەنىگە ئۇزاق بولمىغان كۇنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇيىگە ئىككى ئەر كىشى مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇلارمۇ دائوق جەمەتىدىكىلەردىن بولۇپ، بىرى پۇتۇن جەمەت بويىچە يېشى ئەڭ چوڭ بولغان چىرا بوۋاي ئىدى، يەنە بىرى بانىرنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى — سېغىنچى ژائۇكىن ئىدى. يېقىندا ژائۇكىننىڭ خوتۇنى ئۇنى تاشلۇۋېتىپ قېچىپ كەتكەن ئىدى. كۇنا تاماقنى تەرەددۇتلىنىۋىدى، چىرا بوۋاي قول ئىشارىسى بىلەن ئۇزلىرىنىڭ كۆپ ئولتۇرمايدىغانلىقىنى بىلدۇردى. كۇنا

بوۋاينى يۆلەپ يۇقۇرىغا ئۆتكۈزۈپ، يۈمشاق تورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى. چىرا بوۋاي باراقلىرى بىلەن ئۆز يېشىغا زادىلا ماس كەلمىگەن قاپ-قارا ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇپ، كۆنانىڭ تۇرمۇشى ۋە باللارنىڭ ئەھۋالىنى سوردى ھەمدە تۆل ئايالنىڭ بېشىغا كېلىدىغان تۇرلۇك ئېغىر-چىلىقلار ھەققىدىمۇ سۆزلەپ ئۆتتى. كۆنانىڭ جاۋابى قىسقا ئەمما قەتئى بولدى، ئۇ سۆزلىگەچ كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا ژائۇكىنىغا قاراپ قويدى، ژائۇكىن بولسا كۆلرەڭ مالخېيىنى ئويناتتىپ، يەرگە قارىغىنىچە ئۇندىمەستىن ئولتۇراتتى.

چىرا بوۋاي تېخى رەسمىي ئىش توغرۇلۇق ئېغىز ئاچمىغان بولسىمۇ، كۆنا ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىدىنى چۈشەندى: بوۋاي ژائۇكىنغا ئەلچى بولۇپ كەلگەن ئىدى. كۆنا بىردىنلا ئۆزىنىڭ خۇشچاقچاق، ئىشتا چاققان، ھەسسىياتى قاينىق بانىرىنى ئەسلەپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىدىلا يىغلاپ كەتتى، ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، كۆيۈنگىنىڭ ئىتتىگى بىلەن يېشىنى سۈرتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىر خىل ئازاپ ۋە ئەلەم قاپلىۋالغاندەك بولدى. ئۇنىڭ ئۇچۇن مەيلى ژائۇكىن ياكى ھەرقانداق بىرسى بولسۇن، مەڭگۇ بانىرغا يېتەلمەيتتى.

دائوف جەمەتىدىكىلەرمۇ ئۇنىڭ ئىككى بالىنى ئەگەشتۇرۇپ باشقا جەمەتلىكلەرنىڭ ئۆيىگە ياتلىق بولۇپ بېرىشنى خالىمايتتى، ئەلۋەتتە. ئەگەر دائوف جەمەتى ئىچىدىن لايىق تېپىپ قالسىچۇ، كۆنا قايتىدىن تۇرمۇشقا چىقسا نىمشقا بولمايدىكەن؟ مانا ژائۇكىن راسا لايىققۇ!؟ ئۇ ئەمگەكچان، ئائىلە باشقۇرۇشنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە چاڭۇچىلىق فېرمىسى بويىچە ئەڭ ئىلغار سېغىنچى، يەنە كېلىپ بىر ئوردىن ۋە ئىككى مېدالىغمۇ ئېرىشكەن تېخى. ئۇنىڭ ھاراق-شاراپ ئىچمەيدىغانلىغى، كەم سۆزلۈكلىگى ھەممەيلەنگە مەلۇم. گەپ-

نىڭ راستىنى ئېيتقاندا، كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كەم سۆز بولۇپ قېلىشى خوتۇننىڭ قېچىپ كېتىشىدىن بولغان، دەپ قارىشىدۇ. بىر كۈنى ئۇنىڭ خوتۇنى نالچىك①قا بارىمەن دەپ چىقىپ كەتكەن، بىراق شۇ كەتكىنىچە قايتىپ كەلمىگەن ئىدى. كۈنا ئەمدى سۆزمەن ئەرنى ئىزدىمەيتتى، چۈنكى ئۇ دەيدىغان سۆزلىرىنى باشقا بىلەن دېيىشىپ بولغان ئىدى...

چىرا بوۋاي خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇ يەردىن-بۇ يەردىن سۆزلىدى، ھەتتا ھاۋانىڭ قانداقلىغىنىمۇ تىلغا ئالدى، بۇنىڭدىن كۆپ يىللار ئىلگىرىكى بىر يازدىمۇ مۇشۇنداق تومۇز ئىسسىق بولغانلىغىنى، پۇتۇن قوناقلارنىڭ قۇرۇپ كەتكەنلىگىنى، ئۇ چاغدا ھازىرقى ئۆستەڭ ساگۈت يېزىسىدىن ئېقىپ ئۆتمەيدىغانلىغى ئۈچۈن، سۇ باشلاپ كېلىشكە مۇمكىن بولمىغانلىغىنى ئەسلەپ ئۆتۈشكىمۇ ئۇلگۈردى...

— بوۋا، مېنىڭ ئەدەپسىزلىگىمنى كەچۈرۈڭ، — بوۋاي ئەمدىلا سۆزىنى تۈگىتىپ تۇرۇشىغا، كۈتۈلمىگەندە كۈنا ئېغىز ئېچىپ قالدى، — ئەتىگەننىڭياغى ئېغىز ئاچالماي قېينىلۋاتىسىز، ئانچە ئاۋارە بولماڭ، مەن سىزلەرنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسەدىڭىزلارنى بىلدىم، ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە كۆچۈپ كەلسۇن، — دېدى بېشى بىلەن ژائۇكىننى ئىشارە قىلىپ، — مەن ئۇنىڭغا تېگىشكە رازى.

كۈنا ئېغىزدىن چىقىرىش تەس بولغان بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ بولۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان رۇسلەنگە يېقىنلاشتى. 7 ياشلاردىكى بۇ ئوغۇل بالا ئاپىسىدىن يىرگىنگەندەك ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، بولغۇسى ئۆگەي دادىسىغا زەردە بىلەن بىر ئالايدى-دە،

---

① سوۋېت كاباردىنا — بالكارىسكى ئاپتونوم رىسپوبلىكىسىنىڭ مەركىزى.

سرتقا چقىپ كەتتى. ماتىنا بالىلاردا بولىدىغان پالەچ كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقتىن، ئۇنىڭ تېنى ناھايىتى ئاجىز ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئۆمۈر بويى ئىزىدىن قوزغىلالماي ئولتۇرۇشى تۇرغان گەپ ئىدى، ئۇ تارمۇش قولىلىرىنى سوزۇپ، يان ئۆيىدىن ژائۇكىنغا توۋلىدى:

— دادا بېرى كېلىڭا!

— بالام، مەن قېرىنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتمىغانلىغىڭغا رەھمەت، — چىرا بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ ئەدەپ بىلەن تازىم قىلىپ تەشەككۇر بىلدۈردى، — مەن چقىپ سېنىڭ ماقۇل بولغانلىغىڭنى جەمەتىمىزدىكى ھەممەيلەنگە يەتكۈزىمەن. ئائىلەڭىلەرگە ئىناقلىق تىلەيمەن...

كۈنا ھەرقانچە كۆچمىپ، نۇرغۇن جاپالارنى چەككەن بولسىمۇ، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ تۇرمۇشى يەنىلا ناھايىتى قىيىنچىلىقتا ئۆتتى. نىملا دىگەن بىلەن ئىككى بالىدىن خەۋەر ئېلىش، ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش كېرەك-دە، تېخى بالىلار باغچىسىدىمۇ بىر تالاي خىزمەتلەر تۇرۇپتۇ. بانىر ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، بارلىق ئىشلارنى كۈنا ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا توغرا كەلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ نامىغا ۋە ئېرىنىڭ ئابرويىغا داغ تەككۈزمەي، كىشىلەرنىڭ سۆز-چۆچەكلىرىدىن ساقلاندى. ئەر ئۆلدى دىگەن سۆز ئۆيىنىڭ تىرىگى يېقىلدى دىگەن سۆز دەيدىغان ماقال بار ئەمەسمۇ، كۈنانىڭ ياخشى نىيەتلىك بىرنەچچە خوشنىسى ئۇنىڭ كۈن بويى ئالدىراشچىلىقتا ئۆتۈۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا لايىق تونۇشتۇرۇپ قويماقچى بولۇشتى، ئۇنىڭ يا قايتىدىن تۇرمۇشقا چقىشى، يا قورا-جايلىرىنى سېتىپ، خوشنا يېزىدىكى تۇققىنىنىڭ يېنىغا كېتىشى لازىملىغىنى

نەسىھەت قىلىشتى. لېكىن كۇنا بۇنىڭ ھېچقايسىسىنى قىلمىدى.

كۇنا بانىر بىلەن تونۇشۇشتىن ئىلگىرى ھېچقانداق ئەر كىشى بىلەن بېرىش-كېلىش قىلىپ باقمىغان، شۇنداقلا ئۇنىڭ ھېچكىمگىمۇ كۆڭلى چۈشۈپ قالمىغان. بانىر كۇنا بىلەن ئەڭ دەسلەپ ئۇچراشقان بىردىن-بىر ئەر ئىدى. لېكىن كۇنا بىلەن بانىر بىر بىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرۈشىدىغان بىر جۈپلەردىن بولۇپ قالدى. ئۇلارغا ئەلچى كەتمىدى، باشقىلارنىڭ تېپىشتۇرۇپ قويۇشىمۇ ھاجەتسىز بولۇپ قالدى. بۇ ئىككىلەن بىر كۆرۈشۈپلا بىر بىرىگە ئىسسىق ئۆتۈشۈپ قالدى، بانىر كۇناغا چىن دىلىدىن كۆيدى. كېيىن ئىككىلەن ئائىلە قۇرۇپ، 8 يىل ئىناق-ئىنجىل تۇرمۇش كەچۈردى. كۇنا ئۆزىنى مەقسەت-مۇرادىغا يەتكەن ئايالارەك، تولىمۇ بەختلىك ھىس قىلاتتى.

ئەپسۇسكى، ھەممىنىڭ مەسلىگىنى كەلتۈرىدىغان بۇ ئىناق، شات-خورام ئائىلىگە بىر بەختسىزلىك كەلدى: ئۇلارنىڭ چىرايلىق قىزى، ھەممە ئادەمنىڭ ئامراقلىغى كېلىدىغان كىچىك پەرىشتە ماتىنچكا① نىڭ بېلىنىڭ تۆۋىنى پالەچ بولۇپ قالدى. ئۇنى ھەر خىل دوختۇرخانا ۋە تەتقىقات ئورۇنلىرىغا ئاپىرىپ كۆرسەتتى، بىراق، ھېچقانداق كار قىلمىدى. دوختۇرلار، پىروفېسسورلارمۇ ئۇنىڭ كېسىلىگە ئامال قىلالمىدى. بانىر جان ئۆزۈش ئالدىدا ئايالىنىڭ قۇچىغىدا يېتىپ تۇرۇپ: "سەن قايتىدىن بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتقىن، بولمىسا باللار بىلەن قېينىلىپ قالسەن... ئەڭ ياخشىسى ئۆزىمىزنىڭ دائىۋى جەمەتىمىزدىن بولسۇن" دېگەن ئىدى.

---

① ماتىنچكا — ماتىنانىڭ ئەكىلەتمە ئېتى.

يېقىندا كۆنا بىرسىنىڭ رەھمەتلىك ئېرى بانىرنىڭ بىر نەۋرە ئىنسىنى ئۆزىگە لايىق تاپقانلىغىنى ئاڭلاپ بەكمۇ ئازابلانىدى ۋە يىغلۇەتتى، بىر كېچە كۆز يۇمماي تاڭ ئاتقۇزدى. ئەتىسى ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن، ئۇ يان ئويلاپ-بۇ يان ئويلاپ، پىكرىنى مۇنداق مەركەزلەشتۇردى: بانىر ئۆلۈپ كەتتى، ئۇنى قايتا تىرىلدۇرگىلى بولمايدۇ، شۇڭلاشقا ھازىر كىم بىلەن بىرگە تۇرمۇش كەچۈرسەم ئوخشاش. شۇنداق ئىكەن، گەپنىڭ راستىنى ئېيتقانىدا، ژائۇكىن ھەر ھالدا يامان ئەمەس، چۈنكى ئۇ ھەم ھاراق ئىچمەيدۇ، سۆزدىمۇ خىلى سىلىق-يۇمشاق، باللار بىلەن چىقىشىپ كېتەلەيدۇ. بولۇپمۇ كېيىنكى ئالاھىدىلىگى بەك مۇھىم.

شۇنداق قىلىپ، كۆنا قايتىدىن تۇرمۇشقا چىقماقچى بولدى. تېخى توي مۇراسىمىمۇ ئۆتكۈزۈلدى. لېكىن بۇنى توي مۇراسىمى دىگەندىن كۆرە بىرقانچەيىلەننىڭ ئىختىيارىي ئولتۇرۇشى دىگەن تۈزۈك ئىدى. كۆنا پەقەت ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن بىر دوستىنىلا چاقىردى، ژائۇكىن تەرەپتىن بولسا ئۇنىڭ چارۋىچىلىق فېرمىسىدىكى بىرقانچە خىزمەتدىشى كەلدى، يەنە دائىۋى جەمەتىدىنمۇ بىرقانچەيىلەن بار ئىدى. كۆنانىڭ دوستى كاباردىچە گارموننى كافوي ۋە لىسكىنكا① كۈيلىرىگە چالدى. ئۇنىڭ بىلەن چارۋىچىلىق فېرمىسىدىن كەلگەن، ئۆزىنى ئىلاجسىكى بار ياشلارچە ياساشقا تىرىشقان سېغىنچى ئايال تانسا ئويناپ-ئوچى ئەرلەر ئوتتۇرىسىدا تالاشتا قالدى. كۆنا بولسا تانسا ئويناپ-دى، لېكىن ھەر ھالدا كۆڭلى خوش ئىدى.

مۇزىكا توختىغان ئارىلىقتا ئەرلەر ۋوشتىلىكلەرنىڭ قارامۇچ سېپىلگەن

---

① كافوي ۋە لىسكىنا ــ كاپكازنىڭ ئىككى خىل ئىلە ناخشىسى.

ئاكلا هارىغى①دىن ئىچىشتى، ئايالالار مۇزلىتىلمىغان ئۈزۈم هارىغى ئىچىتى. كۇنانىڭ دوستى ئازراق تەڭشىلىپ قېلىپ، خوشالىغىدا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ــ سىلەرنىڭ بەختىڭلار ئۇچۇن كۆتىرەيلى! ــ دىدى ئۇ چوڭ بىر ئۇرە رومكىنى ئىگىز كۆتىرىپ، ــ يېڭى ئائىلىنىڭ يېڭى بەختى ئۇچۇن كۆتىرەيلى! خۇدا سىلەرگە 3 بالا نېسىپ قىلسۇن!

ژائۇكىنىڭ فېرمىدىن كەلگەن مال باققۇچى دوستى هاراقنىڭ تەسىرىدىن خۇمالىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى تەستە ئېچىپ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئۆكتە قوپتى:

ــ ياق، ئاران 3 لا بالىغا مەن قوشۇلمايمەن، هەممىڭلار ئاكلاپ تۇرۇڭلار!...

ــ سەن نېمىشكە قوشۇلمايسەن؟ ــ ئۇنىڭ ئارقىدا ئولتۇرغان هىلىقى سېغىنچى ئايال كۇناغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ سورىدى.

مال باققۇچى شىرەنىڭ ئۇ تەرىپىدىن ئالدىغا سوزۇلۇپ تۇرۇپ:

ــ سەن بەك بېخىل ئىكەنسەن، شۇنداقمۇ؟...مەن هەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇلار يەنە 5 نى تۇغسىمۇ هېچنىمە دىمەيمەن!... ــ دىدى سېغىنچى ئايالغا.

ياغاچ تام بىلەن توسۇپ قويۇلغان كىچىك بۆلمىدە كۇنا ۋە بانىرنىڭ ئوغلى 7 ياشلىق رۇسلەن (ئۇلارنىڭ تۇنجى بالىسى) بىر كارۋاتتا ياتاتتى، رۇسلەن هۆكۈرەپ يىغلاپ سېلىشتىن قورقۇپ، يوتقانىنىڭ ياقىسىنى چىڭ چىشلۇۋالدى، لېكىن ئۇ يەنىلا خىرتىلدايتتى. مېهمانلار كېلىشتىن ئىلگىرى كۇنا ئوغلى بىلەن قىزىغا تاماق

---

① ئاكلا ــ گۈرۈچ ياكى يېزى شەرۇنتى قاتارلىقلاردىن ياسالغان هاراق.

يىگۈزۈپ بولدى، ئاندىن ئورۇن سېلىپ، رۇسلەنىنى ئۇنىڭ ئەڭ ئامراق ئىشغا ـــ سىگلىسىنى پەپىلەپ ئوخلىتىشقا بۇيرۇدى. رۇسلەن سىگلىسىنى كۆتىرىپ كېلىپ كارۋاتقا ياتقۇزۇپ، ھكايە ئېيتىپ بەردى، ناخشا ئوقۇپ بەردى، شۇنداق قىلىپ ئۇنى ئۇخلاتتى، سىگلىسى ئۇخلاۋېتىپ ئېغىر ئەمما رېتىملىق نەپەس ئالاتتى. چوڭلارنىڭ نېرىقى ئۆيدە قىلىشۋاتقان گەپلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى بارغانسېرى يوقۇرىلاپ، ئەزۋەلمەكتە ئىدى، گارموننىڭ ئاۋازىمۇ بارغانسېرى ئۆرلەپ، رۇسلەننىڭ چىشىنى قېرىشتۇرماقتا ئىدى.

رۇسلەن ئۆزىچە مۇنۇلارنى ئويلاپ كەتتى: ئۇ مۇشۇ تاپتا ئۇلارنىڭ قېشىغا ئېتىلىپ كىرىدۇ، ئۆزىنىڭ ئوينىغۇچ ئاپىتوماتىنى ئۇلارغا تەڭلەپ "قولۇڭنى كۆتىرىش!" دەپ توۋلايدۇ، ئاندىن ئۇلارنى يۇلتۇزلار جىمرلاپ تۇرغان ياز كېچىسىنىڭ ئىلكىدىكى ھويلىغا ھەيدەپ چىقىدۇ، ئاندىن ھەرقايسىسىنى يۈزاشلىق بىلەن ئۆيلىرىگە قايتىشقا بۇيرۇق قىلىپ، ئانىسىغا بىرەدەم تىنىچلىق بېرىدۇ. ئۇنداق قىلىشمايدىكەن..."ئۇنداق قىلىشمايدىكەن" قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. لېكىن ئۇ شۇنىڭغا ئىشىنەتتىكى، ئەگەر ئۇلار گەپ ئاڭلاشمايدىكەن ئۆزلىرىنىڭ ھالىغا ۋاي. بەلكىم ئۇ پەقەت ژائۇكننىلا قالدۇرۇپ قويۇپ، باشقىلارنىڭ ھەممەسىنى قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن.

رۇسلەن ژائۇكىندىن بىرئاز قورقاتتى، قورقاتىتىيۇ، يەنە ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى. ئەگەر سەن ژائۇكىن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالساڭ، ئۇنىڭ چىرايىدا كەنتتىكى ھەممە بالىلاردىن نارازى بولغانىدەك بىر خىل ئالامەتنىڭ بارلىغىنى كۆرۈسەن. رۇسلەن يىراق يەردىن ئۇنىڭ

كېلىۋاتقانلىغىنى كۆرسىلا قەدىمىنى ئاستىلىتىپ، ئىمكان بار ئۇنىڭدىن ئەگىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ناۋادا ئۇ سېنى چاقىرىپ قالسا سەن ئۇنىڭ يېنىغا بارغانىدىن كېيىن كاچىتىگىغا بىر تەستەك سالسا، قانداق قىلسەن؟ بۇنداق ئادەمدىن قورقماي بولامدۇ؟...رۇسلەنمۇ ئۇنى ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇنىڭغا بۇنداق ھىسسىيات دادىسىدىن قالغان ئىدى. بانىر بۇ بىر نەۋرە ئىنىسىنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيتتى، چۈنكى ئۇنىڭ بۇ ئىنىسى ھاراق ئىچمەيتتى، ئەمگەكچان ئىدى، پۇتۇن دائىۋى جەمەتىدىكىلەرنىڭ ئۇلگىسى دېيىشكە بولاتتى.

لېكىن، ژائۇكىن كۇناغا تەلەپ قويغان كۈندىن باشلاپ، رۇسلەنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت ھىسسىياتىدىن ئەسەرمۇ قالمىدى. ھازىر ئۇ قەلبىدە ژائۇكىنغا قارىتا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆچمەنلىك تىكلەۋاتاتتى. ئۇنىڭ سەبى قەلبى ژائۇكىننىڭ نېمە ئۈچۈن پۈتۈن دائىۋى جەمەتىدىكىلەر ئەتىۋارلاپ بېشىدا كۆتەرگۈدەك قىلىشىدىغان، ئۇنىڭ ئۆزى پەخىرلىنىدىغان دادىسىنىڭ ئورنىنى ئالماقچى بولۇۋاتقانلىغىنى زادىلا قوبۇل قىلالمايتتى...

ئۇ ئانىسىدىن قىلچىمۇ ئاغرىنمايتتى، بەلكى ژائۇكىننىڭ قىلىۋاتقانلىرىنى بىر خىل ئاسىيلىق ھەرىكىتى دەپ قارايتتى. ئانىسى بىر ئاجىز ئايال كىشى تۇرسا، بوي سۇنۇشتىن باشقا ئامالى يوق-دە. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ قايتا تۇرمۇشقا چىقىپ باشقا يەرگە كەتمەستىن، يەنىلا دائىۋى جەمەتى ئىچىدە قېلىۋاتسا. شۇڭا، ئۇنىڭ ئانىسى قىلچىمۇ ئاسىيلىق قىلمىغان، ئاسىيلىق قىلغان دەل ژائۇكىن. شۇڭلاشقا، رۇسلەن ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىشى كېرەك.

رۇسلەن ئالقىنى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، يوتقانىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى، ئاندىن ئالدىراشقاپ كىيىنىپ، دەرىزىدىن ھويلىغا

سېرىلدى، كۆكتىكى لىگەندەك تولۇن ئاي ئەتراپقا سۈس نۇرىنى چېچىپ تۇراتتى، يۇلتۇزلار يېقىملىق جىمجىتلىشاتتى، تۇرۇپ-تۇرۇپ يىراقلار-دىن ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرىمۇ ئاڭلىنىپ قالاتتى. رۇسلەن تام ياقلاپ مېڭىپ، چىراق يېنىقىلىق تۇرغان ئاشخانىغا ۋە كىشىلەر هاراق ئىچىشۋاتقان ئۆيگىچە كەلدى. ئۇ يەردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، سالقىنداش ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدى، سالقىنداش ئۆيىدىن هىچقانداق شەپە ئاڭلانمايتتى، رۇسلەن دادىسىدىن قالغان بىر دۆۋە تۆمۈر-تەسەكنى دەككە-دۈكە بىلەن خېلى ئۇزاق ئاختۇرۇپ، ئاخىرى ئۆزى ئىزدىگەن نەرسىنى تاپتى. ئۇنىڭ ئىزدىگىنى چىمچىلاقتەك چوڭلۇقتىكى بىر تال سىم ئىدى. ئۇ يەنە خەقلەر هاراق ئىچىشۋاتقان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ، هىلىقى سىم بىلەن ئارىلىقىنىڭ ئىشىگىنى سىرتىدىن چولۇپ تاقۇەتتى، ئاندىن غىپپىدە ئۆز بۆلمىسىگە كىرىپ كەتتى.

رۇسلەن يوتقانىنىڭ ياقىسىنى چىڭ چىشلىگىنىچە كارۋاتتا ياتاتتى، لېكىن بۇ قېتىم ئۇ يىغلاپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خوشاللىغىدا كۈلۈپ تاشلىماسلىق ئۈچۈن شۇنداق قىلغان ئىدى. ئۇ مۇنۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى: هىلىقى ئۆيدىكى چوڭ خەقلەر ناۋادا ئۆزلىرىنىڭ سارائىلارچە زىياپىتىنى ئاياقلاشتۇرۇپ قالسا، ئىشكىنىڭ سىرتىدىن تاقاپ قويۇلغانلىغىنى دەرهال بىلەلىدۇ. ئۇلار بەلكىم بۇنى بىرەر ئوغرى ياكى بىر تۈركۈم نېيىتى يامان لۇكچەكلەرنىڭ قىلغان ئىشى دەپ قېلىشى مۇمكىن. ئىشكىنى كىمگە ئاچتۇرۇشنى بىلمەي، ئايالىلار يىغا-زارە قىلىشىپ كېتەر، ئەرلەرمۇ ۋاقىراپ-جاقىرىشار. ئېهتىمال، ژائۇكىن هەممىدىن بەك توۋلىشى مۇمكىن. مەيلى، كانىيې يىرتىلغۇدەك ۋاقىرىسىمۇ هىچكىم ئۇنىڭغا

ئىشكىنى ئېچىپ بەرمەيدۇ. چۈنكى، سىرتتا ھېچكىم-ئوغرىمۇ، يامان نىيەتلىك لۇكچەكلەرمۇ يوق. ژائۇكىننىڭ بۇ ئىشنى كىمنىڭ قىلغانلىغىنى بىلەلمىشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇ كىمنىڭ ئۆزلىرىنى سولاپ قويغانلىغى ھەققىدە قاتتىق ئويلىنار، ئەلۋەتتە. بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئويلىغىنى بىلەنمۇ ھەرگىز تاپالمايدۇ...

لېكىن رۇسلەن بىردەم كۆتۈپ بېقىپ زېرىكىتى، ئېرىنچەكلىك بىلەن كېرىلىپ ئەسنىدى، ئاندىن ئوڭ تەرەپكە ئۆرۈلۈپ تۇگۈلدى-دە، ئىككى قولىنى ئىڭگى ئاستىغا قويۇپ ئۇخلاپ قالدى...ئۇ ئويغانماندا كۈن ئاللىقاچان ئىگىز ئۆرلەپ بولغان ئىدى. ئانىسى يېنىك ناخشا ئېيتقىنىچە ئۇنىڭ دولىسىنى سلاۋاتاتتى. رۇسلەن كۆزىنى شۇنداق ئېچىشىغا، ئانىسىنىڭ كۈلۈپ ئېچىلىپ تۇرغان چىرايى كۆزىگە چېلىقتى، چىن دىلىدىن ئېيتىۋاتقان ناخشىسى قۇلىغا كىردى. ئۇنىڭغا خۇددى دادىسى ئۆيىنىڭ مەلۇم بىر بۇرجىگىدە ئولتۇرغاندەك بىلىنىپ كەتتى، بىردىنلا ئەتراپقا بويۇن سوزدى، لېكىن دادىسىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بۇ ۋاقىتتا، ئانىسى ئۇنىڭغا يېڭىگە بىرنەچە سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يەكۈن بەلگىسى قادالغان كۆك رەڭلىك ئوقۇغۇچىلىق كىيىمىنى ئۆزاتتى. رۇسلەن باللار باغچىسىدىكى چېغىدىلا مۇشۇنداق كىيىم كىيىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتى.

ــ ئوغلۇم، تۇرساڭچۇ، ئوبدان قوزام، ــ دىدى ئانا نارازى بولغاندەك، پۇشايمان قىلغان تەرىزدە، ــ سەن بۇگۈن بىزنىڭ ئۇيقۇچىمىز ماتىنچكادىنمۇ ئۇيقۇچى بولۇپ كەتتىڭغۇ، قارا، ئۇ ساڭا قانداق سوغا ئەكەپتۇ...، ــ ئۇ ئېرىنى نېمە دەپ ئاتىشى كېرەكلىگىنى بىلەلمەي دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قالدى، ــ ژائۇكىن تاغاڭ ساڭا ئەكەپتۇ، دەزمالىلاپ قويدۇم بالام، كىيىپ باقچۇ، چاقىقان بول،

ئورنۇڭدىن تۇر.

ئانا تۇنۇگۈن ئاخشام كىمنىڭدۇر ئىشكىنى تېشىدىن ئېتىپ تۇيغاندىلا ئېلىپمۇ قويمىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى، چىرايىدىكى كۆلكە، كۆزىدىن چاقناۋاتقان نۇر قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى خۇددى كىمنىڭ تېخىمۇ ئىلىق ۋە يېقىملىق ئىكەنلىگىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن قويۇلغان بىلەن بەسلىشىۋاتقاندەك ئىدى. ئۇنىڭ قولىدىكى بىرنەچچە سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئوقۇغۇچىلىق كىيىمى تىكىلىش جەھەتتىن چوڭلارنىڭكى بىلەن ئوپ-ئوخشاش ئىدى، دەزمالىمۇ راسا قاتۇرۇپ سېلىنغان ئىدى، رەڭگى بولسا كۆپ-كۆك ھاۋاغا ياكى ئۇچقۇچلار-نىڭ كىيىمىگە ئوخشايتتى. ئۇيغۇر-ئىچى ئالىلىق باھار نۇرىغا چۆمگەن بولۇپ، تال-تال شوللار ئېچىدە توزاندىلار لەيلىشىپ يۇرۇشەتتى، ھەممە نەرسە بەئەينى چۆچەكلەردىكىدەك سىرلىق كۆرۈنەتتى، شۇڭا، رۇسلەن كۆڭلىنى غەش قىلغان تۇنۇگۈنكى ئىشنى يەتتە قات ئاسمانلىق نەرىسىغا چۆرۈۋەتكەن ئىدى.

بىراق، باشتىن ئۆتكەن ئاغرىقچىلىقنى تۇگەل ئۇنتۇپ كېتىشىمۇ ئۇنچە ئاسان ئىش ئەمەس-دە. خوشاللىغىدىن تېرىسىگە پاتماي قالغا ئانا ئوقۇغۇچىلىق كىيىمىنى كىيۈاتقان ئوغلىدىن ھوزۇرلىنىپ ۋە كۈلۈپ ئېيتتى: — ئوبدان بالام، سەن تۇنۇگۈن ئاخشام بەك قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتىكەنسەن، ھويلىدا يۇز بەرگەن ئاجايىپ بىر ئىشنى سەزمىدىڭ، كىم ئويلىغان دەيسەن، قايسىدۇر بىر چاقچاقچى سىم بىلەن ئىشكىنى تېشىدىن تولغاپ ئېتىۋېتىپتۇ. بىز ئىچىدىن بىر ھازاغىچە تارتقان بولساقمۇ، زادىلا ئېچىلمىدى. ھەممەيلەن ئالاقزادە بولۇشۇپ كەتتۇق، پەقەت ژائۇكسىن تاغاڭلا قىلچە ھودۇقمىدى، ئۇ دەرىزىدىن سىرتقا سېرىلىپ چۈشۈپ، ئايلىنىپ كېلىپ ئىشكىنى

ئېچىپ بىزنى چىقىرىپ قويدى.

ئۇ سۆزلەپ بولۇپ كۈلۈپ كەتتى، روھى كۆتىرىلىپ، ئۆزىنىڭ ژائۇكىنىدىن پەخىرلەنگەنىدەك قىلاتتى. ژائۇكىنىڭ ئۆيدە سولىنىپ قالغان ئايالالارنى چىقىرىپ قويۇشى، ئۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت كۆرسەتكەنىدەك بىر ئىش بولدى. رۇسلەن شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ئۆچ ئېلىش مەقسىدىنىڭ مەغلۇپ بولغانلىغىنى سەزدى. ئەكسىچە، ئۇنىڭ ئۆگەي دادىسى بۇ ئىشى بىلەن باشقىلارنىڭ نەزىرىدە باتۇر ھىساپلاندى. بۇ ئۇنىڭ ئەخمىقانە قىلمىشىنىڭ ئاقىۋىتى-دە. مۇنداقمۇ بولارمۇ؟

ئۇ قايتا-قايتا ئويلىنىپ، ئاخىرى مۇنداق خۇلاسىگە كەلدى: ئۆچ ئېلىش ئۇغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس، بۇ خۇددى كىشىگە يوشۇرۇن زىيانكەشلىك قىلغانغا ئوخشاش نامەرتلىك، رەزىللىك. ئۇ ئۆزى ئوقۇغان بالىلار چۆچىگىدىكى بۇزۇق ئەبلەخلەرنىڭ ھەممىسىلا شۇنداق قىلىۋەرمەيدىغۇ. شۇڭا، ئۇ كۆڭلى ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، دەسلەپتە كۆڭلىگە پۈككەن ئۆگەي دادىسىدىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىدىن يانىدى. لېكىن بۇنىڭ ئورنىغا ئۆزى ئۆيدىن قېچىپ كەتمەكچى بولدى. تېزراق چوڭ بولۇپ، بۇ ئۆيدىن كېتىش كېرەك. ئەلۋەتتە ھازىر قېچىپ كەتسىمۇ بولىدۇ، بىراق ئۇ تېخى مەكتەپكە كىرمىدى، قېچىپ نەگە بېرىشنى بىلمەيدۇ. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ ساگۈت يېزىسىدىكى خوشنا يېزىغا بارىدىغان ئىككى چوڭ يولدىن باشقا، ئۇ يېزىلاردىن ئۆتكەندىن كېيىنكى يەرنىڭ قەيەر ئىكەنلىگىنى بىلمەيتتى. ئۇقمىغان يول بىلەن قانداقمۇ يىراققا قېچىپ كەتكىلى بولسۇن؟ يول بىلمىگەندە، يىراقلارغا بېرىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشى مۇمكىنغۇ؟ ناۋادا كەنتتىكىلەر ئۇنىڭ شۇنچە قېچىپمۇ تېخىچە خوشنا يېزىدىن يىراققا كېتەلمىگەنلىگىنى ئۇقسا،

ئۇچەيلىرى ئۇزۇلگۈدەك كۆلۈشمەمدۇ.

تېزراق چوڭ بولۇش ئۈچۈن، ئانىسى داسقانغا ئەكەلگەن تاماق-نىڭ ھەممىسىنى ھاپ ئېتىشى كېرەك؛ ئەقىللىق بولۇش ئۈچۈن ياخشى ئوقۇش كېرەك. بۇ ئۇنىڭ قېچىپ كېتىش پىلانىدىكى ئەڭ ئاساسلىق ئىككى نۇقتا ئىدى.

لېكىن ئۇنىڭ قېچىپ كېتىش پىلانى ھىلىغچە ئەمەلگە ئاشمىدى، بۇنىڭغا مۇنداق ئىشلار سەۋەپ بولغان ئىدى: يا بەزىدە مەلۇم قىزىقارلىق ھېكايىنى ئوقۇپ تۇگىتۇۋېتىشكە توغرا كېلەتتى، يا خوش-نىسىنىڭ كىچىك ئوغلى ئەخمەتجېلىڭ غەيرەتكە كېلەلمەيتتى — سېنىڭ تېنىڭ مۇشۇنداق ۋىجىك تۇرسا، قانداقمۇ يېراققا قېچىپ كېتەلەيسەن؟! ياكى بولمىسا، يول ئۈستىدە يېيىش ئۈچۈن تەييارلاپ، يەرگە كۆمۈپ قويغان قوۇرۇق بولكىلارنى ئىتلار تاتىلاپ ئېچىپ يەپ كېتىشەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ بىرىنچى سىنىپنى تۇگەتتى. ئەمدى ئۇ كۇچ ۋە چىدام جەھەتلەردىن خېلىلا يېتىشپ قالغاندەك بولدى، ئۇگىنىشتىمۇ بارلىق دەرسلەردىن 5 نومۇر ئالىدىغان بولدى. ھەتتا ئۇ كاباردا ـ بادكارىيە① خەرىتىسىدىنمۇ بىرنى تېپىپ، ساگۈت يېزىسى بىلەن نالچىك شەھىرىنىڭ ئارىلىغىنى سىزىپ چىقتى ھەمدە ئۇنى ئۇزۇك سىزىقلار بىلەن تۇتاشتۇردى. بۇ ئۇنىڭ كەلگۈسىدە قېچىپ كېتىش يولى ئىدى. گەرچە نالچىك شەھىرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە نۇرغۇن شەھەر، يېزا ۋە باشقا جايلار بولسىمۇ، لېكىن رۇسلەن ۋاقتىنچە ئۇلارھەققىدە ئويلاشقا ئۇلگۈرەلمىدى.

---

① كاباردا ـ بادكارىيە — سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كاباردىنا ـ بالكارسكى سوتسىيالىستىك ئاپتونوم رىسپوبلىكىسىنى كۆرسىتىدۇ.

.....هىلمۇ ژائۇكىنىڭ ئېسىدە تۇرۇپتۇ، ئۇ كۈناغا ئۆيلىنىشنى تەلەپ قويغان كۈنى 7 ياشلىق رۇسلەن ئۇنىڭغا ئوتتەك يېنىپ تۇرغان نەپرەتلىك كۆزلىرى بىلەن قارىغان ئىدى. ژائۇكىن شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ بۇ كىچىك سويىمەك بىلەن چىقىشالىشى خېلى تەسكە چۈشىدىغانلىغىنى پەملىگەن ئىدى. ماتىنىچكا بولسا بىر بېچارە، ئۇ ژائۇكىنگە ئاسانلا ئۇگىنىپ قالدۇ، ژائۇكىن سۆزسىز ئۇنىڭ ئۆز دادىسىنىڭ ئورنىغا دەسسىيەلەيدۇ. بىراق، رۇسلەن دېگەن بۇ يوغان باش ئاۋاق بوش نەرسە ئەمەس، ئۇنىڭ پارلاپ تۇرغان يۈپ-يۇمۇلاق چوڭ كۆزلىرىدىن ئەقىل نۇرلىرى چاقناپ تۇرۇپتۇ. رۇسلەن خېلى بۇرۇندىنلا ژائۇكىندىن ئېھتىيات قىلىپ يۈرەتتى. ژائۇكىن بۇ بالىنىڭ دائىم ئۆزىگە يامان كۆزدە قارايدىغانلىغى ئۈچۈن، كۆڭلى بەك بىئارام بولاتتى: ئۇ ئەزەلدىنلا ئاقكۆڭۈل، مۆمىن ئادەم بولغاچقا، ئۇرۇق-تۇققانلىرى بىلەن ئېپ ئۆتەلمەي قېلىشتىن بەك ئەندىشە قىلاتتى، ئۆزىنىڭ باشقىلار ئالدىدا چىن دىلىدىن چىقمىغان ياغلىما گەپلىرىنى قىلىپ سالىدىغانلىغىنى ئويلىسىلا، ئۇنىڭ قەلبىنى چىدىغۇسىز بىر خىل ئەلەم ئازاپلايتتى. ئۇ بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمايتتى، بۇمۇ ئۇنىڭ ئىلگىرىكى خوتۇنىنىڭ ئۇنى تاشلاپ قېچىپ كېتىشىنىڭ ئاساسىي سەۋەبى ئىدى.

شۇنداق-دە، قانداق ئەھۋالدا بولمىسۇن، چوڭلار بىلەن ئارىلاشقىنىڭدا ئىشلىرىڭ جايىدا كېتىۋېرىدىغان گەپ. بىراق ژائۇكىن ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم 7 ياشلىق بىر بالا بىلەن ئارىلىشىۋاتاتتى. ئىشكىنى سىرتتىن ئېتىپ قويغان ھامان ئۇش ژائۇكىننى ئىنتايىن بىئارام قىلدى، بۇ شاكىچىك ئانىسى ۋە ئۆگەي دادىسى بىلەن قېرىشىۋاتاتتى، ئەلۋەتتە، نىشان ئاساسەن ژائۇكىنگە قارىتىلغان.

ئۇ كۈنى مېھمانلار قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىككىسىلەن ئۇ ياق-بۇياقتا ئۆرۈلۈپ تۇن بويى كۆز يۇمماي چىقتى. رۇسلەننىڭ يولدىن چىقىپ كەتكەن بۇ قىلىقلىرىغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنى بىلمەيتتى. ژائۇكىن كۇنانىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغاچ ھە دەپ تاماكا چېكەتتى. ئۇلار شۇ ھالدا يېتىشىپ تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندىلا، ژائۇكىن ئەرلەرگە خاس خۇسۇسىيتى بىلەن كەسكىن ئېيتتى:

— زىددىيەتنى كۈچەيتمۇيتىشنىڭ ھاجىتى يوق، مېنىڭچە، بۇنداق ئىشلار كېيىنمۇ بولۇپ تۇرىدۇ، بىز تاقەت قىلىپ تۇرايلى.

— رەھمەت سىزگە، مەنمۇ ئىمكان بار ھەممىنى چاقچاق قاتارىدا ئۆتكۈزىدۇيتىمەن، ئۇنى كەپسىز دەپلا...

كۈنا رۇسلەننىڭ قېچىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقانلىغىنى بىلىپ قالدى، چۈنكى ئۇ ئوغلىنىڭ نەدىندۇر بىر خەرىتىنى تاپقانلىغىنى كۆرگەن، قۇرۇق بولكىلارنى كۆمۈپ قويغانلىغىنى سەزگەن ئىدى. كۈنا ھەر ھالدا ئۆزىنى بېسىۋالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئوغلىنى راسا بىر تىللاپ رەسۋاسىنى چىقىرىۋەتكۈسى، ئوبدان ئەدەپلەپ، ئاندىن ئۇنىڭ ۋىجىك تېنىنى باغرىغا بېسىپ قاتتىق يىغلىۋالغۇسى، شۇ ئار-قىلىق ئاچچىق ياشلىرىنى چىقىرىۋەتكۈسى كېلىپ كەتكەن ئىدى... شۇنداق قىلغاندا بەلكىم ئۇنىڭ كۆڭلى بىرئاز ئارام تاپقاندەك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇ شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىشىنىڭ يولىنى بىلمەيدىغان بۇ ئوغلىنىڭ ھۇش-كاللىسىنى تاپقۇزۇشنى ئۈمىت قىلاتتى. لېكىن ھازىر ئۆيدە ئەر كىشى بار ئىدى، ھەممە ئىشنى ئېرى بەلگەلەيتتى، شۇڭلاشقا بۇ ئىشنىمۇ ئۇنىڭ ئېرى بىر تەرەپ قىلىشى كېرەك ئىدى. ئۇ كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، ئوغلىنىڭ قېچىپ كەتمەكچى بولغانلىغىنى ئېيتىۋىدى، ژائۇكىن ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ،

ھەرقانداق بىرەر ھەرىكەت قوللانماسلىقىنى، ۋەقەنى ئۇلغايتىۋەتمەسلىكىنى، ئۇنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىشنى، ئوغلىنىڭ بەلكىم نىيىتىدىن يېنىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتتى.

رۇسلەن ئەمدى قاچمايدىغان بولدى، كۆنا بۇنىڭدىن ئېيتقۇسىز خوشال بولۇپ كەتتى. ئۇ بۇنى ئوغلىنىڭ خەيرىتىنى كىتاپ تەكچىسىدىكى كىتابلار ئارىسىغا چۆرۈۋەتكەنلىگىدىن ۋە بولكا قۇرۇتمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىدىن بىلگەن ئىدى. كۆنا يېنىك بىر ئۇھ تارتىپ قويدى: قارىغاندا ئوغلىنىڭ قېچىپ كەتمەكچى بولغان ھىلىقى ئىشى ئەمدى ئۆتمەش بولۇپ قالغانىدەك قىلاتتى. ژائۇكىنىڭ قىلغىنى توغرا ئىكەن، ئۆي دېگەندە بىرەر ئەر باش بولۇپ ئەقىل كۆرسەتسە باشقىچە بولمايدىغان گەپ ئىكەن ئەمەسمۇ!...بۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ژائۇكىنىگە تېگىپ، توغرا قىلغانلىغىغا تېخىمۇ چوڭقۇر ئىشەنىدى. ژائۇكىن كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە ئېغىر-بېسىق، يۇرۇش تۇرۇشتا ئەدەپ-قائىدىلىك، بىرەر ئىشقا نىسبەتەن مۇستەقىل قارىشقا ئىگە ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغاندا كىشى ئۆزىنى خۇددى جۇدۇن-چاپقۇنلۇق كۆنىدە كىگىز پىلاش يېيىنۇالغاندەك ئۆزىنى بىخەتەر سېزەتتى. خۇدا رۇسلەنىڭ بىر كۆنى ئۇنى چۈشىنىپ يېتىشىگە، ئېتىراپ قىلىشىغا نېسىپ قىلسۇن. كېچىككىنە بىر ئوغۇل بالىنىڭ چوپ-چوڭ بىر ئادەمگە ئالا كۆڭۈللۈك قىلىپ يۇرۇۋۈشىمۇ بولمىغان ئىش.

...بىراق، رۇسلەن مۇنداق بىر ئىشنى قىلدى.

ئۇ، ئاخىرى يازلىق تەتىلنى قېچىشنىڭ پۇرستى قىلىپ بېكىتتى. ئەمدى بىرلا ئىش قالغان ئىدى، يەنى خوشنىسىنىڭ ئوغلى ئەخمەتنى ئۆزى بىلەن بىللە قېچىشقا كۆندۈرۈش كېرەك ئىدى. ئۇ ئۆز تەكلى-

ۋىنى ئەخمەتنىڭ قوبۇل قىلىدىغانلىغىغا قەتئى ئىشىنەتتى. چۈنكى ئەخمەتنىڭ ئۇگىنىشى ئانچە ياخشى بولمىغانلىغى ئۈچۈن، دائىم ئاتا-ئانىسىدىن تاياق يەيتتى، شۇڭا، ئۇ خېلى بۇرۇندىنلا رۇسلەن بىلەن بىللە يىراقلارغا قېچىپ كېتىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتى.

بۇ ئىككىسى ناھايىتى تېزلا مەخپى كېلىشىپ بولىدى ھەمدە شۇ كۈنىلا يولغا چىقىشقا تەرەددۇت قىلىشتى. بۇ گەرچە ياز كۈنى بولسىمۇ، ھەر ئېھتىمالغا قارشى پۇختا ئاياقتىن بىر جۈپ ئېلىۋالغان تۇزۇك ئىدى. چۈنكى يېزىنىڭ چىغىر يوللىرىنى، تاشيوللارنى، ئاسفالت يوللارنى بويلاپ قانچە ئۈزۈن مېڭىشقا توغرا كېلىدىغانلىغىنى كىم بىلىدۇ. رۇسلەن كۈزلۈك بەتنىكسىنى قەستەن يوشۇرۇپ قويغاندەك، ھويلىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى ھىلىقى شامال ئۆتۈشۈپ تۇردىدىغان ئۆيگە ئايغىنى تېپىپ چىقىش ئۈچۈن ماڭدى. ماتىنا ۋە ئۇنىڭ يېڭىلا ئىنىسى ئامىر ئادەتتە مۇشۇ ئۆيدە بولاتتى. رۇسلەن ئۆيدە چوڭ ئادەمنىڭ بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئېھتىيات بىلەن ئىشكىنى ئېچىپ ئۆيگە قارىدى...

ئامىر بۆشۈكتە يېنىك پۇشۇلدىغىنىچە ئۇخلاپ ياتاتتى. ماتىنا پولغا سېلىنغان گىلەم ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، كىچىككىنە ھۆشتۇمى بىلەن جانسىز پۇتلىرىنى مۇشتلاۋاتاتتى، ئۇ خۇددى ئۈزۈن يىللار كېسەل تارتقان، جېنىدىن تويغان ئايالىلاردەك ئۇ ياق-بۇ ياقىغا ئىرغىنىپ تۇرۇپ زەئىپ ئاۋازدا:

— ئۆلسەمچۇ! — دىدى يېشىنى ئىچىگە يۇتۇپ زارلىنىپ، — بۇ پۇتلىرىم نېمىشكىمۇ ماڭالمايدىغاندۇ؟...بولمىسا مەنمۇ ئاكام بىلەن قېچىپ كېتەلەيتتىم...ئۆلمىگۇرنىڭ پۇتى!

سىڭلىسىنىڭ ئەلەملىك زارى ۋە كۆز ياشلىرىغا يوشۇرۇنغان

ئازاپ ۋە ئۇمتسىزلىك بىردىنلا رۇسلەنگە مۇنداق بىر ئىشنى ئۇقتۇردى: ئۇ ھېچنەگە بارماسلىغى كېرەك. ئۇ ھەممە ئادەمدىن قاچسىمۇ، بۇ دۇنيادىنمۇ ئايرىلسىمۇ مەيلى، لېكىن ھىلىلا كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىدىن ئايرىلالمايدۇ. ھازىر ئۇنىڭ بارىدىغان ھېچقانداق يېرى يوق. رۇسلەن ئىشكنى ئاستا ياپتى ـ دە، بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى، ئەمما ئۇنىڭ پۇتلىرى مىت قىلمايتتى. ئۇ ئىشكىنىڭ كىشىگىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى، لېكىن ئۇن چىقارمىدى، شۇڭا بۇ يىغا كىشىنىڭ قۇلغىنى تېخىمۇ پۇتىرىۋېتتى، كۆڭلۈنىڭ قات ـ قېتىغا تېگەتتى...

بەلكىم چىرا بوۋاي ئارزۇ قىلغان ئىناق تۇرمۇش كۈنالارنىڭ ئائىلىسىگە نېسىپ بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن...

(جىياڭشىدا چىقىدىغان «گۈلزارلىق» مەجمۇئەسىنىڭ 1984 ـ يىللىق 6 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئەخمەتجان ھوشۇر.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

قايتىش

زەينىددىن دوستمەتوۋ

ــ نادىرنى ئىشتىن ھەيدىشپىتۇ!

كەرىمە ئايلا بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۆيگە كۆڭلى غەش ھالدا قايتتى. تۇرۇپ ھويلىنى سۇپۇرۇپ تازىلىغۇسى كەلدى، تۇرۇپ باشقا بىر ئىش قىلغۇسى. يۇرىگى يېرىلىپ كېتەي دەپ ئولتۇرغان ئىدى، خوشنىسى كارامەت بۇۋاي كىرىپ، ئۇنىڭ ئەلەم ئوتىغا ياغ سەپتى.

ــ كەرىمەخان، نادىرىڭىز توغرىسىدا كۆڭۈلسىز گەپ ئاڭلىدىم، راستمۇ؟ ئىشتىن ھەيدىشپىتىمۇ؟ كۇن بويى بازار چۆگىلەپ قايتقىدەكمىش...

ــ ئاڭلىدىم، ئايلىناي، ئاڭلىدىم. ئاسمان ئىگىز، يەر قاتتىق! قانداق قىلاي؟ كەنجى بالام دەپ سوغاق سۇغا قول تىقىۋزماي يۇرۇپ، مانا ئەمدى جېنىم بالامغا ئۆۋال قىلدىم.

ــ سىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ، سىزگە ئەلەم بولدى. كىم بىلەن گەپلەشسەم ئاغزىدا نادىرىڭىز. ۋاي پالانچى بىلەن مۇشتلىشىپتۇ، ۋاي مەس بولۇپ يۇرگىدەكمىش...

ــ قويۇڭ، خوشنام، كۆيگەن يۇرىگىمنى ئېچىشتۇرماڭ!

كارامەت بۇۋاي ھەش-پەش دىگۈچە بىر تاغار گەپ تاشلاپ كەتتى. نىمە قىلسۇن، ئەيىپ ئۆزىدە! "كۆز قارىچۇغۇم" دىدى-دە،

ئەركە ئۆستۈردى. ئوقۇتۇپ ئالىم قىلىمىدىن دىگەن ئىيەتتە بولغان ئىدى... ئىنىستىتۇتقا كىرىش ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىدى. ئەمگەكتىمۇ يوقراق چىقتى. كۆپ جايغا باش سۇقتى. ئاخىرى زاۋۇتقا ئورۇنلاشقان ئىدى. ئۇ يەردىنمۇ ھەيدىلىپتۇ.

ئانا بىچارە كۆيۈپ-يانىدى. ئۇ ھازىرغىچە مەھەللىدە بىرسىگە گەپىنىمۇ، ئىشنىمۇ بەرمىگەن ئىدى. ئۇرۇش يىللىرى ئېرى جەڭگە كەتكىنىدە ئۆتۈك كىيىپ، كەتمەن ئېلىپ، ئېتىزلىقتا ئىشلىدى. ئۇرۇشتىن كېيىنكى يىللاردا "40 سېنتىنىرچى" دىگەن نام ئالدى. كۆكرىگىنى لېنىن ئوردىنى بېزىدى. يېشى 55 دىن ئاشقان بولسىمۇ، نامى كولخوزنىڭ "ھۆرمەت تاختىسى"دىن چۈشمىدى. تاغنى ئۇرسا تالقان قىلىدىغان ئوغلى نادىر بولسا... ياق، ئەمدى ئۇنى كەچۈرمەيدۇ. قاچانغىچە بېشىغا ئېلىپ كۆتىرىپ يۈرىدۇ، يەلكىسىنى سىلايدۇ. يېشى يىگىرمىدىن ئاشتى.

كەرىمە ئايلا ئەلەم ئوتىدا كۆيۈپ ئولتۇرغىنىدا نادىر كىرىپ كەلدى. ئانا ھەر چاغدىكىدەك ئەركىلىتىپ، ئۇنى باغرىغا باسمىدى. كۆرمەسلىككە سالدى. نادىر ئورۇندۇقىغا ئولتۇردى-دە، شەپكىسىنى شىرەگە تاشلىدى. پۇتىنى ئالماشتۇرۇپ، جەينىگىنى شىرەگە تىرەپ ئولتۇردى.

ئانا ئۆزىنى تۇتالماي.

— نىمانچە بۇرۇن كېلمەيدىڭ؟ — دىدى.

— نىمە، يېرىم كېچىدە كېلەتتىمۇ ئەمىسە؟ — سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاپ بەردى ئۆكۈپ.

— ئىشىڭ سائەت نەچچىدە تۇگەيدۇ؟

— سائىتى يوق.

ـــ نىمشقا؟

ـــ ئىشتىن بوشىدىم.

ـــ بوشىدىڭمۇ، بوشاتتىڭمۇ؟

ـــ بوشىدىممۇ، بوشاتتىممۇ پەرقى نەمە؟

ـــ ھە شۇنداق دېگىن. ساڭا پەرقى يوقمۇ؟!

ـــ پەرقىنى مەندىن سورىماڭ.

ـــ كىمدىن سوراي؟ ھە؟ كىمدىن سوراي؟ ئېيتچۇ قېنى!... خەقلەر تۇرۇپ نادىر ئۇنداق قىپتۇ دېيىشىدۇ، تۇرۇپ نادىر ياقىلاشتى دېيىشىدۇ... نەمە گەپ بۇ زادى؟! تىنىم تاپمايدىغان بولدۇڭ! كوچىدا تاش تېپىپ يۈرۈۋاتامسەن، بىغەم! خولۇم-خوشنىلارنىڭكىگە كىرىشكە يۈرىگىم يوق، سېنىڭ گېپىڭنى قىلدۇ دەپ. قىلغۇلۇقىنى سەن قىلە-سەنۇ، خەق ئارىسىدا مېنىڭ يۈزۈم چۈشۈۋاتقان. ئۇياتساڭ بولمامدۇ؟!

ـــ نىمانچە ۋاقىرايسىز، ئانا!

ـــ ئانا دېمە! ئاتىسىزلىغىڭنى بىلىندۈرمەي دەپ تىنىم تاپمىدىم، بېشىڭنى سىلاپ كەلدىم. ئەمدى كۆرسەتكەن كارامىتىڭ شۇ بولدىمۇ؟

ـــ بېشىمنى سىلىغان بولسىڭىز، ئانىلىق بۇرچىڭىزنى ئادا قىلغانسىز.

ـــ نىمە؟ ساڭا ھىلىمۇ قەرزدارمىدىم؟!

ـــ مېنى قويۇپ بېرەمسىز، يوقمۇ؟

ـــ نىمە دەۋاتىسەن؟ ـــ كەرىمە ئايلا تۇرۇپ ئوغلىنىڭ كاچىتىغا بىر شاپىلاق سالدى. ـــ يۈرەك-باغرىمنى قان قىلدىڭ! تۇنۇگۈن ئىشنى ئېغىر دىدىڭ، بۈگۈن ھەيدىدى دەيسەن، ئەتە نىمە بانا تاپسەن؟! قاچان ئەقىل كىرىدۇ ساڭا؟ بولدى، پىچاق بېرىپ

سۆڭەككە يەتتى. بولساڭ بول، بولمساڭ گۈمران بول. سەندەك ئوغۇلدىن كەچتىم!

ئانا ئوغلىنىڭ كاچىتىغا شاپىلاق سالدى-دە، يۈرىگى ئېچىشتى. نىمشقىدۇ دېر-دېر تىترەپ كەتتى. "نىمشقا بالامنى رەنجىتتىم" دەيتتى ئىچىدە. بۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كەتكەن ئوغلىدىن تېزدىن دېرەك بولمىدى. ئۇ قايتىپ ئۆيگە كەلگىچە كۆڭلىگە باشقىچە بىر ئىشلار كەلدى. نادىر خېلىدىن كېيىن كەلدى-دە، بىر پارچە نانىنى ئېلىپ بىر چىنە چاي بىلەن يىدى. ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ يەنە قەيەرگىدۇ چىقىپ كەتتى. ئۆيگە مەس پېتى قايتتى-دە، ئۆزىنى كارۋاتقا ئاتتى.

كەرىمە ئايلا ئوغلىغا گەپ قىلمىغىنى بىلەن ئىچ-ئىچىدىن سىرىلدى. ئۇنىڭ يۈرۈش-تۇرۇشىنى كۆزىتىپ، دەم قەھرى كېلەتتى، دەم مېھرى تاشاتتى. نىمە قىلسۇن؟ كەچۈر مېنى، بالام، سېنى رەنجىتتىم دەپ باغرىنى ئاچسۇنمۇ! ياق، قاتتىق تۇرۇش كېرەك! خاتالىغىنى هازىر تۇزەتمسە، كېيىن تەس بولىدۇ.

كەرىمە ئايلا ئۈشتىن كەلسە، نادىرى بىر ششىنىڭ پېرىمىنى بوشتىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئانىسىنىڭ كەيپىي ئۈچتى. قانداق قىلىپ ئادەم قىلسۇن ئۇنى! قولى ئىشقا بارمىدى. دىققەت بولۇپ ئولتۇراتتى، ئورتا مەكتەپتە ئوغلى بىلەن بىرگە ئوقۇغان خوشنىسى يۇلدۇز كېلىپ قالدى.

ئۇ پات-پات كېلىپ، كەرىمە ئايلامدىن هال-ئەهۋال سوراپ، پاراڭدىششىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى.

— كەل، ئايلىناي، قىزىم، ياخشى كېپسەن! يۈرىگىم تارس يېرىلىپ كېتەي دەپ ئولتۇرۇۋېدىم.

— نمىشقا ئايلام؟ — بىلمەسكە سېلىپ سوردى يۇلدۇز.

— نىمە بولماقچى، قىزىم. نادىر يەنە ئىشتىن بوشاپ كەپتۇ. پاپپاسلاپ، كوچىدا تاش تېپىپ يۇرۇپتۇ...

— خاپا بولماڭ، ئايلام، ئوڭشىلىپ قالار.

— بىلمىدىم، بۇ ئەقلى يوق كىمگە ئوخشىدى. دادىسى ئەمگەك سۆيىدىغان كىشى ئىدى.

— تولمۇ ئەركە ئۆستى — دە، ئايلا!

— راست ئېيتىسەن، قىزىم. دەردىمنى كىمگە ئېيتاي، ھەممە ئەيىپ ئۆزىمدە.

— نىمىشقا ئەيىپ سىزدە بولىدىكەن!

— ئونىنچىنى پۈتتۈرگىچە قولىنى سوغاق سۇغا تەككۈزمىگەن ئىدىم. كۆپ ئەركىلەتتىم، — دىدى ئانا، ئويچان كۆزلىرىنى يۇلدۇزغا تىكىپ.

— قاتتىقراق تۇتسىڭىز بولغان ئىكەن! — دىدى يۇلدۇز ئىختيارسىز.

— تېخى ياشسەن — دە، قىزىم! ئانا بولساڭ كېيىن بىلىسەن. ئانىنىڭ يۈرىگى تاش بولسىمۇ، پەرزەندى ئۈچۈن بىر دەمدە ئېرىيدۇ. پەرزەندى شۇنى چۈشەنسە كاشكى...

ئانا بىر خۇرسىنىپ قويدى. يۇلدۇز بېشىنى كۆتۈرۈپ، كەربىمە ئايلامغا تىكىلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە قانداقتۇر شىجائەت، غۇرۇر بالقىدى.

— نادىر ئاكاملارنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ گەپلەشمەكچىمىز.

— كاشكى قىزىم! ياخشى ئىشلەپ، ئىناۋىتىنى ئاشۇرۇپ، ئەل ئالدىدا يۈزى يورۇق بولسا... ئۆزىگىمۇ ياخشى بولاتتى دەيمەن — دە!

يۇلدۇز كەرىمە ئايلا بىلەن خوشلىشىپ كېتىۋاتقان ئىدى، تاش-قارقى ھويلىدا نادىر دۇچكىلىپ قالدى.

ــ ھە، يۇلدۇز، ئانامنى كۆرگىلى كەلگەنمىدىڭ؟ مەن بولسام سېنى ئىزدەپ يۇرۇپتىمەن، ــ دىدى ئۇ تامدىن تارىشا چۇشكەندەك.

ــ ۋوي سىزمىدىڭىز؟ قورقىتىۋەتتىڭىز! ــ دىدى ئىشكىنى ئېچىشى بىلەن ئۇنىڭغا بىردىنلا دۇچكەلگەن يۇلدۇز، ــ مېنى نىمشقا ئىزدەيتتىڭىز؟

ــ گېپىم بار ئىدى، ــ دىدى نادىر ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ.

ــ گېپىڭىزنى دەڭ، قۇلغىم سىزدە، ــ كۈلدى يۇلدۇز.

ــ بۇگۈن بىللە كىنو كۆرەيلۇق.

ــ سىز بىلەن كىنو كۆرۈشكە ئۈيۇلمەن.

يۇلدۇز شۇنداق دىدى-دە، چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ئىتتىك كېتىپ قالدى. نادىرنىڭ تاۋۇزى قولتۇغىدىن چۇشۇپ، تۇرغان يېرىدە داڭ قېتىپ قالدى. ئەدىۋىنى يىدى...

نادىر شۇ كۈنى كېچىسى تۇزۇكرەك ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن ھەر خىل ئويلار كەچتى. كېينىكى كۈنلەردە تەڭتۇشلىرى نىمشقىدۇر ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشمەيدىغان بولۇۋالدى. كېچە ئەركىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: "بىرگە ئايلىنايلى!" دەپ ئۆتۈنۈش قىلغان ئىدى. ئۇ "مەن ساڭا ئوخشاش بىكارچى ئەمەسمەن. ۋاقتىم يوق!" دىدى. بۇگۈن يۇلدۇز بولسا!... بىكار يۈرگەنلىگى ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ كۆزىگە يامان كۆرۈنۈۋاتقانمىكىن!... ئانىسىمۇ بەش كۈندىن بېرى گەپلەشمەيدۇ. يېقىن ئاردا پەيلىدىن يانىدىغانىدەك ئەمەس. تاڭ ئاتقىچە يۇرگىلى تارس ئېتىپ يېرىلاي دىدى. تاڭغا يېقىن ئۇخلاپ قاپتۇ. جايىدىن تۇرسا ئانىسى يوق، ئىشقا كېتىپتۇ. ھەممە ياق جىمجىت.

ئوچاققا چاي قويۇپ، قاينىتىپ ئىچىشكە خۇشى كەلمەستىن، يەنە چىقىپ كەتتى. قەيەرگە بېرىشىنى بىلمىدى. بىرگە ئوقۇغان يولداشلىرىنى ئەسلىدى. ھەممىسى ئىشتا ئىدى. ئۇ كوچىدا يۈرۈپ چارچىدى، قوسىغى ئاچ قالدى. ئاشخانىغا تاماق يىگىلى كىرمەكچى بولغان ئىدى، قارىسا، يانچۇغىدا پۇلى يوق. سۇغا چۈشكەن نانىدەك بوشىشىپ ئېرىپ نائىلاج ئۆيگە كېلىپ، ئۆزىنى ئەمدىلا كارۋاتقا تاشلىۋىدى، سىنىپدىشى ھەكىمجان كىرىپ قالدى.

— ھە، ئاداش، نىمگە ياتتىڭ؟ — دىدى ئۇ كارۋاتىڭ يېنىغا كېلىپ.

— چارچىدىم، — دىدى نادىر نىمە دېيىشىنى بىلمەي.

— ھە، بىكارچى ئادەمۇ چارچامدىكەن؟ — دىدى ھەكىمجان، — بىزگە ئوخشاش ئىسسىق مەش ئالدىدا ئەتىدىن كەچكىچە پولات قۇيساڭ، نىمە قىلاتتىڭكىن.

— ئىشلىسەڭ زېرىكمەيدىكەن ئادەم، — دەۋەتتى نادىر ئىختىيارسىز.

— بۇنى ئەمدى چۈشەندىڭمۇ؟ — ھەكىمجان ئۇنىڭغا قاتتىقراق بىر نەرسە دىمەكچى بولغان ئىدى، نادىر بۇنى سەزدىمۇ يا ئۇنى ئاڭلاشقا جۇرئەت قىلمىدىمۇ، ھەكىمجاننىڭ گېپىنى بۆلدى.

— باشقا گەپنى قوي، قوسىغىم ئېچىپ كەتتى. تاماق قىلىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ. يىگۈدەك بىر نەرسە پىشىرالمامسەن؟ — دىدى تىركىشىپ.

— تاماق قىلىمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ ئولتۇرامدۇق، بىر يەردە زىياپەت بار، خالىساڭ ئېلىپ بارىمەن.

— قانداق زىياپەت؟

ـــ ئىشلەك نىمە؟

ـــ ئۇزۇمنى يە، بېغىنى سورىما، دېگەن.

ـــ ئەركىنلىك تۇغۇلغان كۈنى ئىكەن بۇگۈن. ھەممە سىنىپداشلار توپلىشىمىز.

ـــ شۇ تاپتا نەگە دىسەك بارىمەن. مەيلى، جۇر قېنى، ـــ دىدى نادىر.

ھەكىمجان ئۇنى ئەركىنلەرنىڭ ھويلىسىغا باشلاپ باردى. ھويلىغا ياخشىلاپ جاي راسلىشىتۇ. بىرنەچچە يىگىت ـ قىز، ئىككى مويسىپت ئولتۇرىدۇ. پاراڭ قىزىپتۇ. تۆردە ئولتۇرغان سەپەر ئەلى ئاتا نادىرغا يېنىدىن ئورۇن بوشاتتى. باشقىلار ئۇنى ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي يۇقۇرىغا تەكلىپ قىلىشتى.

ـــ قېنى، ئولتۇرۇڭ، بالام، ـــ دىدى مويسىپت.

نادىر يىگىت ـ قىزلارنىڭ بۇ قەدەر ھۆرمەتلەپ تۆرگە تەكلىپ قىلىشلىرىدىن خىجىل بولۇپ، قىزىرىپ يۇقۇرىغا ئۆتتى. سەپەرئەلى ئاتىنىڭ يېنىدا ھەمراللىرى، مەكتەپداش قىزلار، باشقىلار... يېنىدا ئولتۇرغان مويسىپت ئاپپاق ياغلىققا ئورالغان چاينەكتىن بىر پىيالە چاي قۇيىدى ـ دە، ئوڭ قولىنىڭ كەپتى بىلەن پىيالە ئەتراپىنى ئىرتىپ، ئۇنىڭغا ئۇزاتتى:

ـــ قېنى، مەرھەمەت قىلىڭ، ئوغلۇم.

نادىر چايدىن بىر ئوتلاپ، پىيالىنى يەرگە قويدى. داستىخاندىكى ھەر خىل ياخشى نازۇ ـ نېمەتلەرنى كۆزۈپ، كۆزى قاماشتى.

ـــ مەزەگە بېقىپ ئولتۇرۇڭلار! ـــ دىدى ئەركىن.

ـــ قېنى، مەرھەمەت! ـــ دىدى سەپەر ئەلى ئاتا، ـــ تەبىئەت نېمەتلىرىنى قارىڭ، بىر بىرىدىن تاتلىق، چىرايلىق.

ــ كىشى ئەمگىگىنىڭ مۇئىسسى ـ دە، بۇلار ھەممىسى. كىشىنىڭ ئەمگىگى سىڭگەن نەرسە تېخى ئۆزىگە تاتلىغىراق تۇيۇلىدىكەن، ــ دىدى بىر بۇرجەكتە قىسىلىپ ئولتۇرغان يۇلدۇز.

نادىر يۇلدۇزنىڭ نىمىگە ئىشارە قىلغىنىنى دەررۇ سەزدى. ئۇنىڭغا بىر قارىدى ـ دە، دەرھال كۆزىنى ئېيىقاچىتى. نادىرنىڭ كۆڭلىگە دەككە ـ دۈكسە چۈشتى. يۇزلىرى قىزىرىپ، لاۋۇلداپ يېنىشقا باشلىدى.

بۇنى يېنىدا ئولتۇرغان مويسىپت سەزدىمۇ، قىزىرىپ پىشقان بىر ـ ئىككى ناننى نادىرنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويۇپ، گەپ باشلىدى:

ــ ئەرمەك قىلىپ ئولتۇرۇڭ، قېنى، نانىدىن ئېلىڭ! مەرھەمەت! ــ دەپ قولىنى ئۆزىتىپ تەكلىپ قىلدى.

نان نادىرنىڭ ئاغزىغا بەك تېتىپ كەتتى.

ــ نان بەك ئوخشاپتۇ، ــ دىدى نادىر نىمە دېيىشنى بىلمەي.

ــ ئوخشاپتۇ، ــ سەپەر ئاتا ئۇنىڭغا ئاستا قاراپ قويدى. نادىرنىڭ ناننى قىزىق سىندۇرۇپ يەۋاتقىنىغا قاراپ سۆز ئاچىتى، ــ دادىڭمۇ ياغلىق پېتىرنى بەك ياخشى كۆرەتتى. بىر پۇتۇن ناننى سۇغا چىلاپ بولىمۇ يەپ ئالاتتى ـ دە، ھېچكىمگە قارىماي ئۆز ئىشى بىلەن بولاتتى. ئۆزىمۇ كۆچ ـ قۇۋۋەت دىسە بار ئەزىمەت ئىدى. بۇ مەھەللىدە كەتمەن چاپسا نېرىقى مەھەللىدىكىلەرگە سۆزسىز ئاڭلىناتتى.

سەپەر ئەلى ئاتا بىر خۇرسىنىپ ئالدى ـ دە، بىر بىرى بىلەن شۇڭىر ـ شۇڭىر گەپلىشىپ ئولتۇرغان يىگىت ـ قىزلار مويسىپتكە تىكىلىپ، ئۇنىڭ گېپىنى دىققەت بىلەن تىڭشىدى.

ــ نىمىسىنى ئېيتمىسز، سەپەر ئەلى، ــ دىدى تەۋكانىڭ سول

تەرىپىدىكى بۇرجەكتە ئاق ياستۇقتا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئىككىنچى مويسىپت، ــ مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشتا بىللە بولغان، دۇشمەننى چۆپتەك قىرىپ قايتتى ئەزىمەت.

نادىر دادىسىنىڭ تەتۈرىپىنى ئاڭلاپ، ئويغا پاتتى.

ــ ئۆمرى قىسقا ئىكەن. ھايات بولغان بولسا، نادىرجانىنىڭ بويى-بەستىنى كۆرۈپ قانچە خوش بولاتتى، ــ دەپ بىر ھەسرەت چەكتى سەپەر ئەلى ئاتا.

نادىر سەپەر ئاتىغا يالت ئېتىپ قارىدى. ئىمدۇر دىمەكچى بولدى-دە، گەپ قىلالمىدى. سەپەر ئەلى ئاتا ئۆزىگە ياراشقان ئاپپاق ساقلىنى ئوڭ قولى بىلەن سىلاپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ھە، بالام، ئادەم قانچە ياشىسىمۇ، بىر كۈنى كېتىپ قالىدىكەن، لېكىن ئۇنىڭ خاتىرىسى قېپقالىدىكەن. دادىڭىزغا ئوخشاش ئەمگەكچان، ئاقىل بولسا، ھەممە كىشى ئارقىسىدىن "ياخشى ئادەم" ئىدى دەپ ياخشى گېپىنى قىلىدىكەن، ئىشياقماس، ئادەم قاخشىتىدىغان بولسا...

ــ ياخشى نام قالدۇرغان ياخشى-دە، سەپەر ئەلى ئاتا! ــ دىدى ھەكىمجان ئاتىنىڭ پىكرىنى داۋام قىلدۇرۇپ.

ــ نادىرنىڭ مەقسىدىمۇ شۇنداقتە، دادىسىغا ئوخشاش ئەل ھۆرمىتىگە ئېرىشىش، ــ دىدى كۆندۈزى ئىشلەپ، كېچىسى ئۇنۇۋېرسىتېتنىڭ كەچكى كۇرسىدا ئوقۇۋاتقان سىنىپدىشى رەھىم پاكىنەك تامدىن تاريشا چۈشكەندەك.

بويى ھەممىدىن پەس بولغانلىغى ئۈچۈنمۇ، سىنىپداش يېگىت-قىزلار ئۇنىڭ ئېتىغا "پاكىنەك" دىگەن لەقەمنى قوشۇپ ئېيتىشاتتى. "پاكىنەك"نىڭ تەنىسىنى نادىر چۈشەندى. دەررۇ رەڭگى ئۆزگەردى.

ئۆزىنى توتۇۋالالماي، ئۇنىڭغا ئۆگدى.

ــ نىمە تەنە گەپ قىلسەن، رەھىم؟ ــ دىدى ھومىيىپ.

ــ تەنە قىلسام ــ قىلمىسام توغرى ــ دە. كەرىمە ئايلام سېنىڭ سايەڭدە راھەت كۆرۈپ ئولتۇرۇپتىغۇ! ــ دىدى يەنە.

ــ بىلمەن، نىمە دىمەكچى بولغىنىڭنى! توغرى گېپىڭنى دەۋەر-گىن ماڭا، ــ غوڭشىدى نادىر.

نادىرنىڭ كەيپ ئۇچقانلىغىنى سەزگەن مويسىپىت سۆھبەت يۆنۈلۈشىنى سەل يۇمشىتىش ئۈچۈن نادىرغا قاراپ مۇلايىم سۆز-لىدى:

ــ نىمىگە خاپا بولىسىز، ئوغلۇم؟ ئاغىنىڭىز خاپا بولغۇدەك گەپ قىلغىنى يوقتۇ!

ــ رەھىمجان نادىرغا تەنە قىلىۋېتىپتۇ ــ دە، سەپەر ئەلى ئاتا! ــ دىدى يۈلدۇز سۆھبەتكە قوشۇلۇپ. ــ نادىر ئاكاملار ئىشتىن قېچىپ كېلىپ، كوچىدا تاش تېپىپ يۈرۈپتۇ ھازىر. گەپ قىلىڭ، نادىر ئاكا!

يۈلدۇز شۇنداق دىدى ــ دە، لېۋىنى چىشلەپ نادىرغا يەر ئاستى-دىن قاراپ قويدى. نادىر بولسا يۈلدۇزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپلا بېشىنى كۆتىرەلمەي قالدى.

ــ ھە، شۇنداقمۇ؟ ھازىر ئىشسىز يۈرۈۋاتىمەن دەڭ! كۆنىنى قانداق كەچ قىلىسىز؟ مەن قېرىپ قالغان بولسامۇ، بىردەم ئۆيدە بىكار ئولتۇرسام، ئىچىم پۇشۇپ كېتىدۇ، ــ دىدى سەپەر ئەلى ئاتا.

ــ ئانام مەن ئۈچۈن ئىشلەۋاتىدۇ، شۇ بولدى ــ دە، دىمەمسەن نادىر! ــ دىدى ھەكىمجان.

ــ ھەي، ئەتىنەڭ! ئوغۇل ئاتىغا ئوخشىماپتۇ ــ دە، ــ دىدى

هىلى "دادىڭىز بىلەن بىرگە ئۇرۇشتا بولغانمەن" دىگەن مويسىپت.

تەۋكادا ئولتۇرغانلار كېيىن نىمە توغرىدا گەپلىشىشتى، كىم نىمە دىدى، نادىر ھېچ نەرسىنى سەزمىدى، مويسىپتىنىڭ ئاخىرقى گېپى ئۇنىڭغا ئۇزۇلمەي ئاڭلىنىپ تۇراتتى...ئۇ ئولتۇرۇشتىن قانداق چىقىپ كەتكىنىنى ئۆزى بىلمەي قالدى. ئۆيگە باردى-دە، كېچىچە ئۇخلىماي چىقتى. كېيىنكى كۈنلەردىكى ھاياتىنى ئەسلىدى، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ئاڭلىغان گەپلەرنى ئويلىدى. راستلا ئىشتىن قالدىيۇ، كىشلەرنىڭ كۆزىگە خۇنۇك كۆرۈ-نۈشكە باشلىدى. يولداشلىرىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە يۈرمەيدىغان بولدى. ئانىسى بولسا ئۇنىڭدىن قاتتىق خاپا ئىدى...بۇنىڭغا كىم ئەيىپدار! ئاخىرقى ھىساپتا ئۆزى ئەيىپدار-دە! "يولداشلىرىم بىر جايدا ئىشلەپ يېگى دوستلار بىلەن تونۇشۇۋاتىپتۇ، ئابروي تېپىۋا-تىپتۇ! مەن بولسام ـــ ... كارۋاتتا ئاسمانغا قاراپ سوزۇلدى ئۇ. خىيالىغا تۈرلۈك پىكىرلەر، ھەر خىل گەپلەر كېلەتتى-دە، نىمىشقىدۇ ئۇنى بىر مەقسەت تەرەپكە بۇرىيالمايتتى... بىرنەچچە قېتىم ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا ئۆرۈلدى. يۇلدۇز، ھەكىمجان ۋە مويسىپتىنىڭ گەپلىرى قۇلىغى ئاستىدا قايتا-قايتا جارانلاپ تۇردى. 'سىز بىلەن كىنوغا بېرىشقا ئۇيلىمەن' 'بۇ مەھەللىدە كەتمەن چاپسا، نېرىقى مەھەل-لىدىكىلەرگە سۆزسىز ئاڭلىناتتى'... 'ھەي، ئەتتەڭ، ئوغۇل ئاتىغا ئوخشىماپتۇ-دە'".

ئوغلىنىڭ ئوخلىماستىن، ئۇھ تارتىپ، ئاھ ئۇرۇپ ياتقىنىنى سەزگەن ئانا چالا ئۇخلاپ چىقتى. "بالامنى خاپا قىلمىشقان چېغى. ئۆزىنى بىر نەرسە قىلىپ قويمىسۇن يەنە!..." بىر نەرسە تىرىق قىلسا ئۇ ياتقان ئۆينى مارلىدى.

ھەر كۈنى كۈن تېرەك بويى ئۆزلىگىچە ئۇخلايدىغان نادىر بۈگۈن تاڭ خىرە-شىرە يورۇشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈز-كۆزىنى يۇدى. ئۆزى ئوچاقىغا چاي قويۇپ دەملىدى. ئانا ئوغلىنىڭ بۇ كۈتۈلمىگەن ئىشلىرىدىن ئەجەپلىنىپ ئۆز ئىشلىرى بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرەتتى، ئۇ داستىخانغا تەكلىپ قىلدى.

— ئانا، چايغا كېلىڭ، بىرگە ئولتۇرۇپ ئىچەيلى!

كېچىلا تاشتەك تۇرغان ئانىنىڭ قەلبى يۇمشىدى.

— سەن چاي دەملىسەڭ مەن ئىچمەيمەنمۇ! — ئانا ئىشىنى قويۇپ داستىخانغا كەلدى. بىر-ئىككى چىنە چاي ئىچتى. نادىر بوشىغان چىنىنى ئېلىۋېتىپ، ئانىسىنىڭ ئاپپاق چاچلىرىغا، مېھرىۋان كۆزلىرىگە، پىشانىسىدىكى قات-قات قورۇقلىرىغا قاراپ، بىلىنەر-بىلىنمەس خۇرسىنىدى:

— مېنى كەچۈرۈڭ، ئانا!... مەن...

ئانا ئوغلىدا پەيدا بولغان ئۆزگىرىشنى سېزىپ، سۆيۈنگىنىدىنمۇ يا ئۇنى ئادەم قاتارىغا قوشىمەن دەپ تارتقان چاپالىرىنى ئەسلەپ چارچىغىنىدىنمۇ، كۆزلىرىدە ئاستا-ئاستا ياش تامچىسى پەيدا بولدى.

— ئۇرۇشقان بولسام ئانچىكى،... — ئانا بىرئاز تۇتۇلۇپ قالدى. كېيىن ئۆزىنى ئوڭلاپ، — كېلىچىگىنى ئويلىغىن، بالام، مەندىن كېيىن قالساڭ ئادەملەر "ئاتىسىغا رەھمەت!" دەيدىغان بولسۇن، لەنەت ئوقۇمىسۇن دەيمەن.

— سىزنى ئەمدى خاپا قىلمايمەن، جېنىم ئانا!

نادىر چايىنى تېز-تېز ئىچتى-دە، ئىشقا كىيىدىغان كىيىم-باشلىرىنى ئېلىپ، كېتىشكە ھازىرلاندى.

— قەيەرگە بارىسەن؟ — ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تەلپۈنۈپ گەپ

قىلدى ئانا.

ــ ئىش ئورنۇمغا بېرىپ، كەچۈرۈم سورايمەن.

ئانا ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن تاشقىرىغا چىققىنىدا تېرەك بويى ئۆرلىگەن كۈن ئۆتكۈر نۇرلىرىنى كائىناتقا سېخىلىق بىلەن سەپمەكتە ئىدى.

ــ ئىشقىلىپ كۈندەك سېخى بول، بالام، ئەمگىگىڭنى ئەلدىن زادى ئايمىما! ــ دىدى ئۇ ئوغلىغا قاراپ.

نادىر ئانىسىغا قايرىلىپ، تەبەسسۇم قىلدى ــ دە، ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى.

(ئۆزبېكستان «شەرق يۇلتۇزى»
ژورنىلىنىڭ 1984 ــ يىللىق 9 ــ سانىدىن)

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى:
غۇلام غوپۇرى.

ئۇيقۇسىزلىق

لاله تاجيئوا

بىردىن قاتتىق شامال چىقىپ، ئۇزۇن ئايۇانىنىڭ ئوچۇق قالغان دەرىزىسىنىڭ قاناتلىرىنى تاقىلدىتىپ يېپىپ-ئاچقىلى تۇردى، ھاۋا گۈلدۈرلىدى. دەم ئۆتمەي، زىمىستان ئاسمان كۆكسىنى چاقماق تىلىپ ئۆتتى. تاملارنىڭ تۇنۇكلىرى تاراقلاپ، كىمنىڭدۇر دەرىزىسى چېقىلىپ چۈل-چۈل بولدى...

ھىلىلا كۆڭلى بىئارام بولۇپ كۆزىنى كوچا ئىشىكىدىن ئۈزمەي ئويغاق ئولتۇرغان رازىيە ئاچا بېشىنى شىرەگە قويغىنىچە كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى، چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئويغاندى-دە، كۆڭلىگىنىڭ ياقىسىنى كۆتىرىپ، كۆكسىگە تۇكۇردى. ئاۋال نىمە ۋەقە بولغانلىغىغا چۈشىنەلمەي، ۋەھىمە، قورقۇش بىلەن ھەيران بولىقتا ئەتراپقا قارىدى. سەل ئۆزىگە كەلگەندىن كېيىن، قاتتىق شامال چىقىۋاتقانلىغىنى بىلدى. قولىدىكى سائىتىنى چىراققا تۇتۇپ قارىغان ئىدى، ۋاقىت كېچە تۆتتىن ئېشىپتۇ.

"بۇ بالا لاغايلاپ يۈرۈشنى قاچان تاشلاركىن-ھە؟ ئاتىسى لاغايلاپ يۈرمەيتتى، ئىچمەيتتى، بۇ ئادەت ئۇنىڭغا قەيەردىن يۇقتىكىن؟ — ئويلايتتى رازىيە ئاچا. — ھەي ئوغلىغان بالا!... ھەمىشە ئەھۋال شۇ. ئاتىسى نۆۋەتچىلىككە كېتىشى بىلەنلا بۇمۇ ئۆيگە كەچ قايتىپ

كېلىدۇ، كۆپىنچە خىيال سۇرگەنىدەك كۆرۈنىدۇ. "ئىچىڭمۇ، بالام، ئاخىر ئونىنچى سىنىپنى پۈتتۈرۈپ، ئىنستىتۇتقا ئوقۇشقا ئەمدىگىنە كىردىڭمۇ، دىسە، 'قويۇڭچۇ ئاپا، تېخى ئاغزىمدىن سۈت پۇراپ تۇرىدىغان گۆدەك تۇرسام، ئىچىمەنمۇ' دەيدۇ، كۈلىدۇ. زادىلىق قىلمۇاتامدۇ، راست ئېيتىۋاتامدۇ، بىلىپ بولمايدۇ. كەلسە-كەلمەس يۇرۇشلىرى بىر ئۆي ئادەمنى بىسەرەمجان قىلىدىغانلىغىنى، تەشۋىشكە سالىدىغانلىغىنى بىلمىسە، ئىچىنمىسا؟!"

شامالدىن قېچىپ، ئۆينىڭ ئاستىدىكى گەمىگە يات بىر مۇشۇك قامىلىپ قالغانمۇ، تىنماي زارلىنىپ مىيالىلايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىتلار دەم تاتمىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، دەم گەمىنىڭ ئىشىگى يېنىغا بېرىپ ھاۋشىيىتتى.

يېرىم سائەتچە ئەزۈەلەپ چىققان شامال تازا ئېچىلمۇاتقان مۇدىلىك دەرەخلەرنىڭ چېچەكلىرىنى تۆكۈپ، يەر يۈزىنى ئاق، ئاچ قىزىل يوپۇرماقلارغا كۆمۈپ تاشلىدى. ئەمدى يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. شارقىراپ يېغىۋاتقان قاتتىق يامغۇر دەرىزىلەرگە تاراسلاپ ئۇرۇلاتى. ئاللىقايسى بىر خوشنىنىڭ دەرىزىسى پاققىتە ئېچىلىدى. سەل ئۆتمەي، غىرىلىلاپ يېنىك يۇرۇپ كەتكەن ماشىنىنىڭ شەپىسى ئاڭلانىدى. تاڭ ئاتماقتا... بىراق، سەردارىدىن تېخىچە دېرەك يوق ئىدى.

رازىيە ئاچا يۇرىگى سىقىلىپ، بىر جايدا تۇرالمايى، يا ئولتۇرالماي قالدى. نېمە قىلىش كېرەك؟ ئوغلىنى كىمدىن سورىسۇن؟ قەيەردىن ئىزدىسۇن؟ دادىسىغا تېلېفون بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقتۇرسۇنمۇ؟ رازىيە ئاچا بېشىنى چاڭگاللىغىنىچە ئۇزۇن ئايۋانىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغا مېڭىپ ئايلىنىشقا باشلىدى. مېڭىسى ئادەتتىكى

دىن تېز ئىشلەيتتى: بۇ ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم قورقىتىشى ئەمەس، بىرىنچى قېتىم تەشۋىشكە سېلىشى ئەمەس. ئۇنىڭ سىنىپتا ئوقۇپ يۈرگەن چېغىدا، بىرگە دەرس تەييارلايمىز، ماقالا يازىمىز، دەپ، بىر قېتىم ئاغىنىسىنىكىدە يېتىپ قالغان ئىدى. لېكىن، ئەتىسىگە ئاڭلىسا، خوشنىسى شۇ كۈنى ئۇنى ئاغىنىلىرى بىلەن بىرگە كىنودا كۆرۈپتۇ. ئوغلىدىن سورىسا، بوينىغا ئالمىدى. رازىيە ئاچا ئوغلىغا، يازغان ماقالاڭنى كۆرسەتكىن، دەپ سىياسەت قىلغان ئىدى، ئېنىق جاۋاپ بېرەلمىدى. شۇ چاغدا بىرىنچى قېتىم ئانىسىنىڭ يۈرىگىگە غەشلىك چىرماشتى. ئوغلى قەيەرگە بارمەن دىسە، گۇمانلىنىۋەردى. ئەمما بالام قاغجالما بولۇپ، گەپ تەسىر قىلمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالمسۇن دەپ، ئارتۇقچە نەسىھەت قىلىۋەرمىدى. بىراق، كۆزىتىشنى توختاتمىدى. كۆنلەردىن بىر كۈنى ئوغلى كوچىدىن تېلېفون بېرىپ: "ئانا، بۈگۈن مۇزەيپەرلەرنىڭكىدە يېتىپ، ماتېماتىكىدىن ئىمتىهان بېرىشكە تەييارلىق كۆرۈۋىمىز" دىدى. رازىيە ئاچا نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى. رۇخسەت بېرەي دىسە، دەرس ئوقۇشارمۇ، يا ئاشۇ قېتىمدىكىدەك كوچىدا لاغايلاپ يۈرەرمۇ، دەپ ئىككىلىنىپ قالدى. رۇخسەت بەرمەي دىسە، ئىمتىهاندا يېڭىلىپ قالارمۇ دەپ قورقتى. ئاخىر ئىككىلىنىـ ئىككىلىنە زورغا:

ــ ئىشلىگەن دەرسىڭنى يېزىپ كەل، ئەتىلىككە تەكشۈرىمىز، ــ دەپ جاۋاپ بەردى. شۇ كۈنى دادىسى ئىشتا ئىدى. قاينىمسۇن، دەپ ئويلاپ كۆيۈمچان ئاتىسىغا بىلدۈرمەيلا قويدى. ئوغلىنىڭ تەربىيىسىدىكى خاتالىق شۇنىڭدىن باشلانمىغانمىكىن؟ ئەمما ئوغلىنى بىرئاز ئەركىرەك قىلىپ ئۆستۈرگەنلىگى راست ئىدى.

سەردار كىچىگىدىن ئاغرىقچان ئىدى. شۇ خيالىغا كەلدىيۇ، رازىيە ئاچا ئىختيارسىز ئويغا كەتتى...

سەردار ئۇچ ياشقا تولغاندا، تامغى قاتتىق شامالدىغان ئىدى، شۇنىڭدىن كېيىن پات-پات ئاغرىپ قالىدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپكى چاغلاردا شامالدىغىندا پۇتۇن ئەزايى مىسەك قىزىپ، ئىستىمسى ئېشىپ كېتەتتى. ئېرى: "ئاماق ئاغرىغى بىلەن ئوينىشىپ بولمايدۇ، ھازىرچە ئوكۇل سالدۇرۇپ تۇرايلى، ئىستىمسى چۈشكەندىن كېيىن ياخشىراق دوختۇرغا كۆرسىتەيلى، بۇ كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالللى دېسە، رازىيىنىڭ ئىشى ھەمىشە دەخلى قىلاتتى. ئۇ دورا ئىچكۈزۈپ، ئوغلىنىڭ ئىستىمسىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ئىشقا چۈشۈپ كېتىۋەردى. بالا ئۇچ-تۆت كۈن باغچىغا چىقار-چىقماي، كېسىلى يەنە قوزغىلىۋەردى. كېيىن-كېيىن بالىسى لەقۋا، جىدەلخور، سەل چارچايدىغان، ئويناپ ئولتۇرغان يېرىدە يېتىپلا ئۇخلاپ قالىدىغان بولدى. ئىستىمسىنى ئۆلچىسە، ئوتتۇز يەتتە گىرادۇستىن سەل ئوشۇق چىقاتتى. دوختۇرلارغا كۆرسەتسە، كېسەلنى زادىلا ئېنىقلىشالمايتتى. تەكشۈرۈشكە قان بەرسە، ئاق قان دانچىلىرى ئېشىپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا رازىيەنىڭ چوپ-چوك ئوغلىنى كۆتىرىشىپ ئۇ دوختۇردىن بۇ دوختۇرغا، ئۇ تونۇشتىن بۇ تونۇشقا يۈگۈرگەنلىرىچۇ؟ ئەسلىسە، ھەلدىن-ھەلسىغا يۈرىگى پېژىلداپ ئېچىشىدۇ، خورلىغى تۇتۇپ كېتىدۇ.

شۇ چاغدا رازىيە ئېرى بىلەن يېكى ئاجراشقان چاغلار ئىدى. "بالام ئاتىسىغا ئىچكۈيېتىپتۇ، چوڭ خاتاغا يول قويغان چېغىمىز" دەپ قاتتىق پۇشايمان قىلدى. ئېرىگە بالىسىنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتىپ تېلېفون بېرىشكە، يا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشقا ۋىجدانى يول قويمىدى.

ئۆزى كۆيدى، ئۆزى يانـدى. بالاكەلسە قوش كېلدىكەن. ئوغلىنىڭ كېسىلى ئەنە شۇنـداق دەرت ئۈستىگە دەرت بولۇپ قوشۇلـغان ئىدى.

مانا ئەمـدى ئېرى بىلەن ئاجراشقان ۋەقەنى ئەسـلىسـە، ئۆزىگە ئۆزى كۆلـدۇ. ئۇ چاغدا دۆلەت ئـۆي بېرىـپ، قېـينىئاتا-قېينـئانىلىرىنىڭ رۇخسىتىنى زورغا ئېلىپ، ئەمدىگىنە ئۆي-ئوچمغى يېڭى بولۇپ ئاجرىلىپ چىققان كۈنـلەر ئىـدى. يېڭى ئالـغان ئۆيـلىرىنى مېھىر-مۇھەببەت بىلەن سەرەمجانـلاشـتۇرۇپ، تۇرمۇش بۇيۇمـلىرى سېتىۋېلىپ، زور شۆھرەت بىلەن ياشاشقا باشلـىغان چاغـلاردا تاتلىق ئاشلىرىغا چۈمۈن چۈشتى...

بىر كۈنى رازىيە سېتىۋالغان بىر سومكا نەرسـىسـىنى كۆتـۈرۈپ، ئىشتىن تىراللىبۇستا قايتىپ كېلىۋاتقان ئىدى، ئېرىنىڭ شېپاخانـسىدا ئىشلەيدىغان بىر ئايال بىلەن يانمۇ-يان ئولـتۇرۇپ قالـدى. ئايال ئۆزىنى يېقىمـلىق تۇتۇپ سالام قىلىشتى، ھال-ئەھۋال سوراشتى.

ــ رازىيەخـان، بازارنى ئۆزىڭىز قىلامـسىز؟ ئۆيبەيجان قارىشىپ بەرسە بولمامدۇ؟

ــ نېمە كەپتۇ؟ بازار يولۇمنىڭ ئۈستـىدە. تەييار تىراللـبۇس بار. زۆرۈر نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىۋېرىمەن، ئۇلارمۇ قاراپ ئولتۇرمايدۇ. كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئۆزلـرى بـىلىپ ئېپكـىلىپ بېرىپ تۇرىدۇ...

ــ ماشىنىلىرىدا ياش-ياش جۈۋانلارنى ئېلىپ يۈرگۈچە، سىزگە كۆپرەك يارەملەشسە بولـماسـمىدى، دەيـمەن-دە... ــ ئايالـنىڭ كۆزلىرى غەلىتە چاقناپ كەتتى.

توپ-توغرىلا بۇ گەپنى ئىشتىپ، دەسلىۋىـدە رازىيەنىڭ ئاغزى

ئېچىلىپ قالدى. ئاڭغىيىپ ئايالغا تىكىلدى. تىلى سۆزگە كەلمىدى. لېكىن دەرھال ئۆزىنى ئوڭشۇۋلىپ:

ــ نېمە دەۋاتىسىز، كۆڭلىگە كېلەرمۇ دېمەيسىز ــ ھە!! ــ دېدى.

ئايال كۆزلىرىنى سىرلىق قىستى:

ــ ئەگەر مېنىڭ ئېيتقىنىمنى ئۆبەيجانغا بىلدۈرمەسلىككە ۋەدە بەرسىڭىز، يەڭگىللىك قىلمىسىڭىز... سىزگە بىر گەپنى ئېيتىمەن.

ــ نېمە گەپ ئىكەن؟

ــ ئۆزى... ئېيتىماسلىغىم كېرەك ئىدىيۇ، ئەمما سىزنىڭ قانداق ئايال ئىكەنلىگىڭىزنى بىلگىنىمدىن، سىزگە ئېچىنغىنىمدىن ئېيتىمەن... پەقەت ئېرىڭىزگە ئېيتماسلىققا ۋەدە بېرىڭ.

ــ بوپتۇ... بىلدۈرمەيمەن. قېنى، قانداق گەپ ئىدىكى؟

ئايال تىرالليۋستا باشقا بىر ەرسى ئاڭلاپ قالمىسۇن، دىگەندەك تۇمشۇغىنى رازىيەنىڭ قۇلىغىغا يېقىن ئېلىپ باردى ــ دە:

ــ ئېرىڭىزگە ئېھتىيات قىلىڭ، شىپاخانىمىزدىكى بىر بۇۋى بىلەن ئىچ پەش تارتىشىپ يۈرۈپتۇ... بۇ ئايال ئېرىڭىزنى مايىل قىلىۋېلىپ، سىز داغدا قېلىپ يۈرمەڭ يەنە، جېنىم... ــ دېدى.

ــ قىزىقكەنسىز، ــ دېدى رازىيە ئۆبەي ئاكسىنىڭ خىزمەتدەشىغا. ــ كۆكۈل دېگەن ياقتۇرغان كۆكۈلدىن سۇ ئىچىدۇ. مەيلى، قولىدىن كەلسە، قەنتىنى چاقسۇن. بىراق، سىزگە ئېيتىپ قويايى، ئۇنداق باشقىلارنىڭ ئۆيى ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ يۈرمەڭ، ئۆزىڭىزگە جاپا بولىدۇ. مېنىڭ ئېرىم سىز ئويلىغان شالاقلاردىن ئەمەس. سىز يېڭىلىشىپسىز. ئېرىم ئۆزى شۇنداق ئوچۇق كۆكۈل، قوسىغى كەڭ ئەرلەردىن...

رازىيە شۇنداق دېدىيۇ، ئىچىدىن زىل كەتتى. ئايالنىڭ

گەپى بىلەن ئۇنىڭ يۈرىگىگە غەشلىك پەيدا بولدى. رازىيە "ياخشىلىق قىلۇاتقان ئايالنى ئىچ-ئىچىدىن ياماق كۆرۈپ كەتتى. بۇ ئاردىدا ئۇيغە يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. ئۇزىنى ئەتەي زورلاپ ئايال بىلەن جىلمىيىپ خەيرلەشتى، بىكەتتە چۇشۇپ قالدى. بىكەتتىن ئۇيگە يەتكىچە خۇلاسە چىقاردى: "شامال چىقمىسا، دەرەخ لىڭشمايدۇ-دە!..."

كەچقۇرۇن ئېرى ئىشتىن قايتقىچە رازىيە غەزەپ چاپسىنىى كەيۇالغان ئىدى. قىزىق، ھىچ نەرسىنى بىلمەي تۇرۇپ، ئېرى كۆزىگە مۇناپىق، ئىككى يۈزلىمچى، ساختا بولۇپ كۆرۈنگىلى تۇردى. رازىيە ئېرىگە ئادەتتىكىدەك مۇئامىلە قىلىشقا ئۇرۇناتتىيۇ، ئۇزى ئۇنىڭ ھەر بىر گەپىى، يۈرۇش-تۇرۇشىنى دىققەت بىلەن كۈزىتەتتى. "ئايالىنىڭ گەپىى يالغان، ئېرىم بىلەن بىرەر ئاداۋىتى بولسا كېرەك، يا ئەردىن بەختسىز، بىزنىڭ بەختلىك تۇرمۇشىمىزنى كۆرەلمەيۋاتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئارىمىزغا سوغاقچىلىق سالماقچى"، دەپ ئۇزىنى ئىشەندۇرۇشكە مىڭ ھەركەت قىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭ ئەقلىدىن ئۈيغۇسى ئۇستۇن كېلىۋەردى. ئەمدى ئېرىنىڭ قاراشلىرىمۇ، ئەكىلەشلىرى ۋە ئۇيدە يۈرۇش-تۇرۇشلىرىمۇ رازىيەگە ساختا بولۇپ تۇيۇلدىغان بولۇپ قالدى. ئايال كىشى ئۇچۇن بۇنىڭدىن ئارتۇق ئازاپ بولمىسا كېرەك. جېنى قىينىلىپ كەتتى. بوي بەرمەسلىككە ھەركەت قىلىپ ئۇچ كۈن چىدىدى. ئۇچ كۈن ئۇچ يىلدەك بىلىنىپ كەتتى. بۇ ئۇچ كۈننىڭ ئىچىدە خىيالىغا نىملەر كېلىپ، نىملەر كەتمىدى. ئېرىنىڭ ئۇنىڭغا ئۇيلەنگۈچە بەرگەن ۋەدىلىرىنى، تۇرمۇشقا چىقىشقا كۆندۈرگىچە قانداق يېلىنىپ-يالۇرغانلىرىنى ئەسلىگەنسېرى پىغانى تۇتۇپ كۈزىگە ياماق كۆرۈنگىلى تۇردى. "مەن

ئۆيۈمگە، پەرزەندىمگە شۇنچە مۇھەببەت قويسا-مۇ، خوتۇن بېشىم بىلەن زىبۇ-زىننەت، پار-پۇر كىيىم، ئويۇن-كۈلكىلەرگە بېرىلمەي، تاپقىنىمنى ئۆيگە تاشلىسا-مۇ، ئۇ كىشى بولسا... ھېچ بولمىغاندا پەرزەندىنى ئويلىمسا..." رازىيە ئەلىمگە چىدىمىغاندا، ئېرىنىڭ يوقىدا يىغلاپ-يىغلاپ ئالاتتى. ئەمما ئېرى ئىشتىن كەلگەندە، گويا ھېچ گەپ بولمىغاندەك چاندۇرماي، يەنە ئۇنى كۈزىتىشكە چۈشەتتى.

ئاخىر، تاقىتى قالمىدى، ئېرىگە ئۇنىڭ ناپاكلىغىدىن گەپ ئاچتى. چوڭ جاڭجال بولدى. بىراق، رازىيەنىڭ بارلىق گەپلىرى ئىسپاتسىز، گۇۋاسىز ئىدى. ئۇ گۇمان قىلىۋاتقان جۇۋانىنىڭ ئىسمىنمۇ، "خالىس خىزمەت" قىلغان ئايالنىڭ كىملىگىنىمۇ ئېيتىپ بېرەلمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئېرى بۇ ئىغۋانىڭ ئاساسسىزلىغىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيتتى. يىغلاپ چەككىنىچە يۇرۇۋەردى. ئوتتۇرىغا سوغاقچىلىق چۈشتى. بارا-بارا ئاداۋەت كۈچەيىپ، ئۇلار ئۇزۇلۇشۇپ كېتىشتى. رازىيە: "ئۆيىنى بوشتىڭ" دەۋەرگەندىن كېيىن، ئۆبەي ئاتا-ئانىسىنىڭكىگە كېتىشكە مەجبۇر بولدى. گۇمان شۇنداق يامان نەرسە ئىكەن. ساق قەلبىنمۇ كېمىرىپ، يارىماس قىلىپ قويۇشى ھېچ گەپ ئەمەس ئىكەن...

شۇ ۋەقەدىن كۆپ ئۆتمەي، سەردار قاتتىق ئاغرىدى. كۆپ چاپ-چاپ، ئاۋارىچىلىقلاردىن كېيىن، بىر دوختۇر بۇنى سۆزەلمە تاماق ئاغرىقىنىڭ ئاسارىتى دىدى. يەنە قان بېرىش كېرەكلىگىنى ئېيتتى. قاندا ئاق دانچىلار كۆپ، ھامان ئېشىپ بارماقتا ئىدى. دوختۇر دورا-دەرمان يېزىپ بەردى.

— بالىنى كۆپرەك ساپ ھاۋادا سەيلى قىلدۇرۇڭ. كۆڭلىنى

ئېلىك. دىققەت بولمىسۇن. ئالداپ ـ سالداپ بولسىمۇ، كۆنىگە تۆت ـ بەش قېتىم ئاز ـ ئازدىن ۋىتامىنلىق تاماق بېرىك. تامىغىنى شامالداش ـ تىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلىش كېرەك. بىرەر ئايلار ئىچىدە تامىغىدىكى ئۆسىمە قايتىدۇ. شۇنىڭدا ئاق قان دانچىلىرىمۇ جايىغا كېلىپ قالىدۇ. بالىڭىز بىرئاز قۇۋۋەتكە كىرسە، شىپاخانىغا يوللاپ بېرىمىز، يىرىڭ ـ لىغان بەزنى ئېلىپ تاشلىشىدۇ. ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ھېچنىمنى كۆرمىگەندەك بولۇپ كېتىدۇ، ـــ دەپ ئۇقتۇردى دوختۇر رازىيەگە.

رازىيە ھەر كۈنى ئەتىگەندە يۇرىگى بىر قانداق بولۇپ ئويغىناتـ تى. بىر ياقتىن ئېرى بىلەن بولغان ۋەقە ئۇچۇن ئازاپ چېكىدۇ، يەنە بىر ياقتىن، ئوغلىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە نىمجانلىشىپ، ئېزىپ ـ تېزىپ كېتىۋاتقىنىغا كۆيىدۇ. ئۇيقىسىمۇ چالا ـ پۇچۇق، ئاللىقانداق قورقۇنچلۇق چۈشلەرنى كۆرۈپ چىقىدۇ، كېيىن كۈن بويى كۆڭلى غەش بولۇپ، چۈشىنىڭ تەبىرىنى ئويلاپ يۈرىدۇ، باشقىلار: "بالام، بەختىڭ تۇگەل بولسۇن"، دەپ دۇئا قىلىشقانىدا، بۇنىڭ ماھىيىتىنى تازا چۈشىنىپ يېتەلمەيدۇ، ئانچە زەڭگىرىپمۇ كەتمەيدۇ. كىشى ھەممە نەرسىنى بېشىغا كەلگەندىلا بىلىدىكەن. ئېرى بىلەن ئاجرىـ شۇۋاتقاندا: "نىمە، مېنىڭ باشقا ئايالاردىن قەيېرىم كەم؟ ئوقۇغان تۇرسام، يەتتە ئەزايىم ساپ ـ ساق تۇرسا، ئەرگە ئايال ئاستى بولۇپ ياشىغاندىن كۆرە، ئوغلۇم بىلەن ئۆزۈم تېچ كۈن كەچۈرگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟! نىمە، بىرگىنە ئوغلۇمنى باقالمايمەنمۇ؟ ئەر كېرەك بولسا، قاچانلا بولمىسۇن تېپىلىدۇ..." دەپ ئويلىغان ئىدى. يېڭىلـ شىپتۇ. ئېرى، ئوغلى بىلەن ئۆيىـ ئاۋات، يوپ ـ يورۇق، بەختىمۇ شۇلار بىلەن قوشۇلۇپ پۇتۇن ئىكەن. مانا، ئەمدى ئوغلى ئاغرىق، كەلىسە ـ كەلمەس غىڭشىيدۇ، ئاتىسىنى تولا سورايدۇ. ياغ،

ھەسەل بېرىپ مەڭ باققىنى بىلەن، نىمە دېسە شۇنى قىلىپ بەرگىنى بىلەن، بەرىبىر ئاتىسىنى سورايدۇ. رازىيە بۇنىڭغا ئارتۇق تاقەت قىلالماي قالدى. ئوغلىنىڭ ئاغرىپ قالغىنىغا ئازاپ چېكىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، كۆڭلى ئېرىنىڭ تۈپەيلى يېرىم... ھە دېسىلا كۆزىگە ۋىللىدە ياش كېلىدۇ...كەچ بولدى دېگۈچە ئۆزىنى قويغىلى جاي تاپالمايدۇ. شۇ ئۆي، شۇ تېلېۋىزور، شۇ خولۇم-خوشنا... ئەمما يۈرىگىگە چىراق ياقسا يورۇشمايدۇ، ھە دەپ خورلىغى تۇتىدۇ، بولۇپمۇ... ئاتىدىن، ئانىدىن يا بالىدىن جۇدا بولىدىغان فىلىملارنى كۆرسە، بالىسىغا بەكمۇ رەھمى كېلىپ كېتىدۇ! نىمە قىلسۇن؟ قانداق قىلسا، ھاياتى يەنە شۇ بىغۇبار، خوشال، كۆڭۈللۈك ھالىغا كېلىدۇ؟ كېلەمدۇ ئۆزى؟! رازىيە تىنماي شۇ توغرىدا ئويلايدۇ. ئوغلىنى ئوينىتىپ، باغدا سەير قىلدۇرۇپ، باغنىڭ ئەمدى پەيزى يوق... ئويلايدۇ: "ئۆزەمدىن ئۆتتى. ئېرىم بىلەن ئىشلەيدىغان شۇ ئايالنىڭ ئىچقارىلىق قىلمۇاتقىنىغا ئەقلىم يېتىپ تۇرغان ئىدى، ئۇنى گەپ بىلەن باپلىغانمۇ ئىدىمۇ، كېيىنسىگە ئەخمەقلىق قىلىپ قويدۇم. ئۇنىڭ قىلتىغىغا نەق چۈشتۇم. بىر ئوبدان تۇرمۇشۇمنى زەھەرگە ئايلاندۇردۇم. ئاخىر، ئەر كىشىنىڭ پاك-ناپاكلىغى مۇناسىۋىتىدىنلا بىلىنىپ تۇرىدىغۇ. يۈرۈش-تۇرۇشى سەللا ئۆزگەرسە، قايسى ئايال نازۇك قەلبى بىلەن بۇنى سەزمەيدۇ؟".

ئۆبەيگە قاتتىق ئەلەم قىلغانمۇ، يا تېلېفون سوقىدۇ، يا كېلىپ خەۋەر ئالىدۇ.

رازىيەنىڭ ياخشى پەرۋەرىشى كار قىلمىسۇ، يا دوختۇر يېزىپ بەرگەن دورىلارنىڭ پايدىسى تەگمەمۇ، ئىشقىلىپ، سەردار كۈندىن-كۈنگە ئەت ئېلىپ، رەڭگىمۇ سۈزۈلۈپ باردى. دوختۇر ئاخىرقى

قېتىم كۆرگىنىدە ئۇنىڭ سالامەتلىگىدىن قانائەت ھاسىل قىلىپ، بېزنىنى ئالدۇرۇش ئۈچۈن شپاخانىغا يوللاپ بەردى. رازىيە ئوغلى بىلەن بىرگە شپاخانىدا بىر ھەپتە يېتىپ، بېزنىنى ئالدۇرۇپ قايتتى. قايتقاندا، ئۆي ئىچىدىن بوران ئۈچۈپ، كۆزىگە شۇنداق مەنسىز كۆرۈندىكى، كۆزلىرىگە ئىختىيارسىز ھالدا يەنە مۆلدە يېش كەلدى... ئەكسىگە ئالغاندەك، ئوغلىمۇ ئۆيگە كىرىش بىلەنلا:

— ئاپا، دادام قاچان كېلىدۇ؟ — دەپ سورىدى. رازىيەنىڭ يۈرىگىگە سانجىق تۇردى. ئۇ يىغلۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ، يۈزلىرىگە ئۆپتى. غىلىلاپ تۇرغان يېشىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن كۆزلىرىنى يۇمغان ئىدى، كىرپىكلىرى ئۈچىدىكى تامچىلار يۈزىدە ئىز قالدۇرۇپ دۆرلەر تۆكۈلدى.

رازىيە ئوغلىنى ئېلىپ كىرىپ كارۋىتىغا ياتقۇزدى. يوتقىنىغا ياخشىلاپ ئوراپ قويدى. چاي قۇيماقچى بولۇپ ئاشخانىغا ئۆتۈۋاتقان ئىدى، ئىشىك قوڭغۇرىغى جىرىڭلاپ قالدى. "كەلگىنىمنى بىلىپ، خوشنىلاردىن بىرەرتىسى كۆرگىلى چىقتى چېغى" دىگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى رازىيە. ئارىلىقتىكى ئەينەكىكە قاراپ چېچىنى تۈزەشتۈردى، قىزارغان كۆزلىرىدىكى نەمنى ئېرتتى. قوڭغۇراق يەنە جىرىڭلىدى. رازىيە ئىشىكنى ئاچتى. قايسى كۆزى بىلەن قارىسىمۇ، كۆزلىرىدە تەشۋىش ئەكس ئېتىۋاتقان ئۆۋەي بوسۇغىدا تۇراتتى. رازىيە ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورسىندى. ئېرى بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئىچكىرىگە كىرىشى بىلەن، رازىيە ئۇنىڭ بوينىغا گۆرە سېلىۋالدى، ھېچبىر ئۈيالماي، ھۆڭ-ھۆڭ يىغلىۋەتتى. ئېرى خودىدى ئىلگىرىكىدەكلا ئۇنىڭ باشلىرىنى، يەلكىلىرىنى سلايتتى، ئۇ تەشۋىشلىنىپ سورىدى:

— رازىيە، سەردارغا نىمە بولدى، بىر ئاغىنەم سىزلەرنى شىپاخا-نىدا كۆرگەن ئىكەن، بارسام، ئۆيگە كەتتى، دېيىشتى. تېچلىقمۇ؟

— تامىغى ئاغرىۋېرىپ، بالام بەك قىينىلىپ كەتتى. بېزىنى ئالدۇردۇق... — رازىيە ئەمدى كىنا قىلىپ ئولتۇرمىدى. ياشلىق كۆزلىرى بىلەن جىلمايغىنىچە ئىچكىرىگە ماڭدى. شۇ دەمنىڭ ئۆزىدە كۆڭلى يورۇپ، ئۆيى يەنە پارىلداپ كەتكەنلىگىنى ئىچ-ئىچىدىن ھىس قىلدى. چېپىپ يۇرۇپ ئىرىگە چاي ھازىرلىدى. چايدىن كېيىن تاماق تەييارلاشقا كىرىشىپ كەتتى. رازىيەنىڭ ئائىلىسىدە ھا-يات كونا ئىزىغا چۈشتى. نە ئېرى، نە ئۇنىڭ ئۆزى مۇناسىۋەتلىرى-دىن قىلچە ئېغىز ئاچمىدى. سەن شۇنداق قىلغان ئىدىڭ، دېيىش ھەچبىرسىنىڭ خىيالىغا كەلمىدى...

بۇ ۋەقەگىمۇ ئون بەش يىلدىن ئېشىپتۇ. بۇ ئارىدا ئۇلار يەنە ئۈچ پەرزەنت كۆردى. ئەمما سەردارغا قاچانلا بولمىسۇن يۇمشاق گەپ قىلىشاتتى، قاتتىق كايىشمايتتى. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇ بەربىر تىرتەك، تەرسا بولۇپ ئۆستى...

ماي ئېيىنىڭ باشلىرىدا ئوغلىنىڭ ئۈچ-تۆت ئاغىنىسى بىلەن بىر-لىشىپ قىلغان بەڭۇاشلىغىنى ئەسلەپ، رازىيە يەنە ئۇھ تارتتى. يەنە قولىدىكى سائىتىنى يورۇقىقا تۇتۇپ قارىدى. بىراق، خىرە-شىرە يورۇقتا ئوچۇق كۆرەلمىدى.

... شۇ كۈنىمۇ سەردار ئۆيگە خاپا ھالىدا قايتتى. قولىدا بىر دەستە لالە گۈل بىلەن كەلگەن بولسىمۇ، كەيپىياتى نىمگىدۇر يامان، كۆزلىرى ئالاق-جالاق ئىدى. ئۇنى كۆرۈپ، رازىيەنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ ئەنسىرىدى.

— نەدە يۈردۈڭ، ئوغلۇم، ئامانمۇ سەن؟

سەردار ئايغىنى سېلىپ تۇرۇپ قوپال جاۋاپ بەردى:

ــ كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، لالە سەيلىسىگە چىققان ئىدۇق...

رازىيە يەنە سوراپ كەتتى:

ــ ئويىنغىلى چىققان بولساڭ، نىمشقا كەپىياتىڭ بۇزۇق، ئوغلۇم؟ يۇرىگىمنى ئاغرىتىپ نىمە قىلىسەن؟ يەنە ئېيتماي كېتىپسەن. قولۇم ئىشقا بارماي، ئالاقزادە بولۇپ كۆتۈپ ئولتۇرۇپتىمەن سېنى...

سەردار يالت قىلىپ ئانىسىنىڭ كۆزىگە قارىدى، ئۇنىڭ ئاللىنىمدىن شۇبھىلىنىۋاتقانلىغىنى سەزدى. بىر دەمدىن كېيىن:

ــ نىمدىن ئالاقزادە بولۇۋاتىسىز؟ يېتىپ دېمىگىنى ئېلىۋەرمەمسز، ــ دىدى ۋە ئۆيىگە كىرىپ، ئىشكىنى ئىچىدىن قۇلۇپلىۋالدى. سەل ئۆتمەي، شاۋقۇنلۇق غەرپ ئېستىرادا ناخشىسى ئاڭلاندى.

رازىيە تەشۋىشلىنە ــ تەشۋىشلىنە كىرىپ جايىغا ياتتى.

ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ، ئوغلىنىڭ ئاغىنىسى مۇزەپپەرنىڭ ئاكىسى كەلگەندە نىمە بولغانلىغىنى بىلدى. مۇزەپپەرنىڭ ئاكىسى ۋاڭزدا ئىشلەيدىكەن. بىر تونۇشىنىڭ ماشىنىسىنى ئوڭلاپ، كەلسە تاپشۇرۇپ بېرىڭلار دەپ قويۇپ كەتكەن ئىكەن، ئۇكىسى مۇزەپپەر ئۇچ ئاغىنىسى بىلەن ئۇنى يوشۇرۇنچە ھەيدەپ كوچىغا ئېلىپ چىقىپتۇ. باللار مەسلىھەتلىشىپ، لالە سەيلىسىگە چىقىشقا قارار قىلىشىپتۇ ھەم چىقىپتۇ. ئەمما، قايتىشتا ماشىنىنى باشقا بىر ماشىنىغا سوقۇۋېتىپ، پاچاقلىۋېتىپتۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان رازىيەنىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ كەتتى. يىغلىدى، قاخشىدى، ئوغلىنى يېنىغا ئېلىپ، نەسىھەت قىلدى. سەردار ئىككىنچى بۇنداق بەكۇاشلىق قىلماسلىقىغا ۋەدە بەردى. دادامغا ئېيتماڭ دەپ يېلىندى. رازىيە ئوغلىغا ئىشەندى. ماشىنىنى

ئوگلاش ئۇچۇن كېتمەيدغان چىقىملارنىڭ بىر قىسمىنى بەردى... ئۇ شۇنىڭدىن بۇيان يۇرىگالدى بولۇپ قالغان. ئوغلى كەچ قالغان هامان بىرەر ئەھۋال بولۇپ قالدىمكىن دەپ يۇرىگىنى ئۇشلاپ ئولتۇرىدۇ...

يامغۇر توختىماستىن شىرىلداپ ياققىلى تۇردى. ئاسمان قاپىغىنى تۇرۇپ ئالغان. رازىيە ئاچىنىڭمۇ قاپىغى سېلىق، دىلى زىمىستان. ئويلىغانسېرى ئۆزىگە ئۆزى كايىيدۇ، كۆڭلى غەشلىك بىلەن سەگىلىدۇ. ئۇ ئەمدىكى پۇشايمانىنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىگىنى ياخشى چۈشىنىدۇ. "بالىنى — ئوغۇل بولسۇن، قىز بولسۇن — كىچىكلىگىدىن كۆڭۈل-كۆزدىن قاچۇرماسلىق كېرەك ئىكەن. ئايىماي ئىشقا سېلىش، ئىش بىلەن كۈيمەلدۈرۈپ قويۇش كېرەك ئىكەن. بىز ئەر-خوتۇن سەل ئېغىرسزلىك قىلىدۇق، ئۇنى ئىشقا سالمىدۇق، نىمە دىسە ئىشەندۇق. بولۇپمۇ مەن... تۇرۇپ ئاغىنەمنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى، دەپ كەچ كېلىدۇ، تۇرۇپ ئاغىنەم بىلەن بىرگە سېمىنارغا① تەييارلىق كۆردۇق، دەپ هايالاپ كېلىدۇ. هىلى قارىساڭ ئىنىستىتۇتتا ئىلمىي مۇهاكىمە كۈنى بولىدۇ... ئىشقىلىپ، كەچ كېلىشكە بانا كۆپ. بۇ گەپلەرنىڭ قايسىبىرى راست، قايسىبىرى يالغان، نەدىن بىلىسەن؟ كەچ قالسا، قاچانغىچە يۇرىگىنى ئۇشلاپ كۈتىسەن؟ ئاتىسىنىڭمۇ ئىشى ئاز ئەمەس... دوختۇرلۇقمۇ تېچ ئەمەس، ئارقا-ئارقىدىن نۆۋەتچىلىك، ئۇ يەر-بۇ يەردە كونسۇلتاتسىيە... بالىنىڭ تەربىيىسىگە قاراشقا بولسا ۋاقىت يوق..." رازىيە ئاچا قولىدىكى

---

① سېمىنار — ئالى بىلىم يۇرتلىرىدا ئالىي مەكتەپ ئوقوغۇچىلىرىنىڭ بىرەر تېما ئۈستىدە ئۆتكۈزىدىغان مەشغۇلاتى.

سائىتنى يەنە يورۇقلا تۇتۇپ قاردى: ۋاقىت يەتتىگە يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى، تاڭ ئاتاي دەپتۇ...

بىردىن تېلېفون جىرىڭلىۋىدى، رازىيە ئاچا چۆچۈپ كەتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ، بېرىپ تېلېفون تۇرۇبكىسىنى قانداق ئالغانلىغىنى بىلمەي قالدى.

ــ ئالو، كىم سىز؟

ــ خاناچا، مەن زەيدۇللامەن. سەردار ئۆيدىمۇ؟

رازىيە ئاچا نېمە دېيىشىنى بىلمەي، بىر دەم جىم بولۇپ قالدى. كېيىن ئۆزىگە كېلىپ، ئوغلىنىڭ ئاغىنىسىنى گەپكە تۇتتى:

ــ زەيدۇللا، سەردار سىلەرنىڭكىدە ئەمەسمۇ؟ شۇ ۋاقتىچە كەلمىدى، ئەسىرەپ ئولتۇرۇپتىمەن. قەيەردىلىگىنى بىلمەمسەن؟

زەيدۇللا تەمتىرەپ قالدىمۇ، بىر پەس ئىندىمىدى، كېيىن ئاستا:

ــ خاناچا، كېچە بىرئاز "چاتاق" چىقىۋىدى، ئەنسىرەپ كەتمىسۇن دەپ، كېچىسى تېلېفون سوقمىغان ئىدىم، ــ دىدى.

"چاتاق" دىگەن گەپنى ئاڭلىغان رازىيە ئاچىنىڭ مىڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى.

ــ تېزراق گەپ قىل، نېمە ئىش ئۇزى؟ ــ دىدى رازىيە ئاچا يىغلىۋېتىشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋېلىپ، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

ــ كېچە «شاتلىق» رېستورانىدا ساۋاقدىشىمىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەۋاتاتتۇق. باللاردىن بىرى خىزمەتچى ئايال بىلەن ئېيتىشىپ قالدى، شۇ... جاڭجالغا ئايلىنىپ كەتتى. ساقچى چاقىرىشتى... مەن بىر ئامال قىلىپ كۆزدىن نېرى بولۇپ، قېچىپ كەتتىم. سەردارمۇ شۇ يەردە ئىدى...

ـــ ئەمدى نىمە بولغىنى؟ قەيەردىن ئىزدىگۈلۈك؟

زەيدۇللا رازىيە ئاچىنى تېچلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى:

ـــ سىز ئەنسىرىمەك، خاناچا، ھازىر ئۆزەم سۈرۈشتۈرىمەن... كەلمىگەن بولسا، ساقچىدا...

رازىيە ئاچا پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئولاشقان تىترەكتىن چىشلىرى جاقىلداپ، راسا ئاچچىقى بىلەن دېدى:

ـــ دەرت! ھەممىك ئۆز ئۆيىلىرىدە تېچقىنا ئولتۇرۇشساك بولمامدۇ؟ سەن شۇملارغا تۇغۇلغان كۈننى رېستورانىدا ئۆتكۈزۈشنى كىم قويۇپتۇ؟

ـــ ئاغىنىمىز ئۇنىمىدى ـ دە... سىز ئەنسىرىمەك، مەن ھازىر ھېرىپ بىلىپ كېلىمەن...

رازىيە ئاچا لاسسدا بولۇپ قالدى. تۇرۇپكىنى جايىغا ئىلدىمۇ، ئىلمىدىمۇ ئۇنىمۇ بىلەلمىدى. بېشىنى چاڭگاللىغىنىچە شۇ يەردە ئولتۇرۇپ قالدى. ھۇشىدىن كېتىپ، نىمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. كۆزلىرىدىن دەريا ـ دەريا ياش ئاقاتتى..."مانا، پەرزەنتىنىك ئەھۋالى. ئەمدى نىمە قىلماق كېرەك؟ قەيەرگە بارىمەن؟ ئاتىسىغا قانداق ئۇقتۇرىمەن..." ئۇ شۇ ئولتۇرۇشىدا قانچىلىك ئولتۇرغىنىنى بىلمەيدۇ. ئەمدى ئۇنى سائەتنىك جىرىڭلىشى چۆچۈتىۋەتتى. "ئاھ، قۇرۇپ كەتكۇر، مۇنچە قاتتىق جىرىڭلىمسا بولاتتى، يۇرىگىمنى چىقاردىغۇ..." سائەت يەتتە يېرىم بولغان ئىدى. رازىيە ئاچا مەكتەپكە بارىدىغان بالىلىرىنى ئويغىتىشقا كىردى... بالىلارنى ئەمدىلا مەكتەپكە ماڭغۇزۇۋېتىپ تۇرۇشىغا، تېلېفون يەنە جىرىڭلاپ كەتتى.

ـــ خاناچا، رايونلۇق ساقچىدا ئىكەن. تاپتىم. توپىلاك چىقارغىنى ئۈچۈن جەرىمانە قويۇشۇپتۇ، ئاتا ـ ئانىلىرى كەلسۇن، كەلمىسە، ئىش-

خانلىرىغا خەت يازمىز دېيىشۈۋېتىپتۇ. سەردارنى ئېلىپ كېتىشكە تاغام بىلەن بىرگە كېلەرسىلەر...

رازىيە ئاچچىق يۇرىگى قاتتىدا قىلىپ كەتتى. "ئەمدى شۇ كەم ئىدى ماڭا... مىسقالىلاپ تاپقان ئىززەت-ئابرويىمىزنى بۇ تېتىقسىز بالا پاتمانلاپ سوروۋۈۋېتىدىغان بولدى-دە. ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىنكىسى نېمە بولىدۇ؟ نېمىشقا مەن نادان ئۇنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىنى ئاتىسىغا ئالدىنراق ئۇقتۇرمىدىم؟ ئاھ، ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا دېگەن مانا شۇ-دە..."

رازىيە ئاچا يەنە سائىتىگە قارىدى: توققۇزغا يېقىنلىشىپ قاپتۇ. يامغۇرمۇ توختىغان ئىدى. ئۇيۇقتا ئاسمانىنىڭ بىر چېكى يورۇپ كەلمەكتە ئىدى. رازىيە ئاچا ئېرىنى چاقىرماقچى بولۇپ، قولىنى ئىخ-تىيارسىز هالدا تېلېفون تۇرۇپكىسىغا ئۇزارتتى...

(ئۇزۇن ھېكايىستان «شەرق يۇلتۇزى» ژورنىلىنىڭ 1984 - يىللىق 7 - سانىدىن)

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: **غۇلام غوپۇرى.**

كىچىك ھكايىلەر

ئىباد پەيزۇللايېۋ

ئاراز

بىر كۈنى بىز ــ ئەر ـ خوتۇن ئەرزىمىگەن ئىش سەۋەبىدىن بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدۇق. ئوتتۇرىدا نا خۇش گەپلەر ئۆتۈپ، ئارازلىشىپ يۈردۇق.

شۇ سەۋەپلىك تۇرمۇشىمىزنىڭ تەرزىمۇ بۇزۇلدى. ھەركىم ئۆز خاھىشى بويىچە ئىش كۆرىدىغان بولدى. ئۇ تاماق ئېتىپ، داستەخانغا ئېپكەپ قويىدۇ. بىراق، مېنى داستەخانغا تەكلىپ قىلماستىن جىم ئولتۇرىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئىچىدىن ئېزىلىۋاتقانلىغىنى ھىس قىلىمەن. ئەمما غۇرۇرۇم گەپ قىلىشقا يول بەرمەيدۇ. دۇئاندا يانپاشلاپ گېزىت ئوقۇۋاتىمەن. قوسىغىم بولسا ئاچ. ئۇنىڭ "كېلىڭ، تاماق يەڭ!" دېيىشىنى كۈتىمەن، لېكىن ئۇ ئۇندىماي قىلمايدۇ.

كەچقۇرۇن ئۇ ئىشكاپنى ئۇزاق ئاختۇردى. ئاختۇرغان نەرسىنى تاپالماي بوغۇقتى، ئاللىنىمىلەرنى دەپ غودۇڭشىدى. ئاخىرى چىرايى بىرئاز ئېچىلىپ، لېۋىدە جىلمىيىش پەيدا بولدى. بىر پارچە خەتنى ئېلىپ ئالدىمغا كەلدى.

يۈرىگىم ئارزىقىپ كەتتى. ئۇ ھېچ نەرسە دېمەي، خەتنى ئوقۇشقا

باشلىدى:

"ئەزىزدم، بەختىمنىڭ يۇلتۇزى، ھاياتىمنىڭ چىرىغى! مەن سېنى جان دىلىمدىن سۆيىمەن، شەھلا كۆزلىرىڭنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن سېنى ئەسلا رەنجىتمەيمەن. كەل، بىرگە تۇرمۇش قۇرايلى، بىر ياستۇققا باش قويايلى!"

يەنە باشقاگەپلەر. ئاخىردامېنىڭ ئەمزايىم. ھە، بۇ مېنىڭ مەكتۇبىم. ئۇنى ئۇن بەش يىلنىڭ ئالدىدا ئوتتەك يېنىپ، ئىشقىم تېشىپ يۈرگەن ياشلىق دەۋرىمدە يازغان ئىدىم.

ئۇ خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، چىرايىنى بۇزماي تۇرۇپ مەندىن سورىدى:

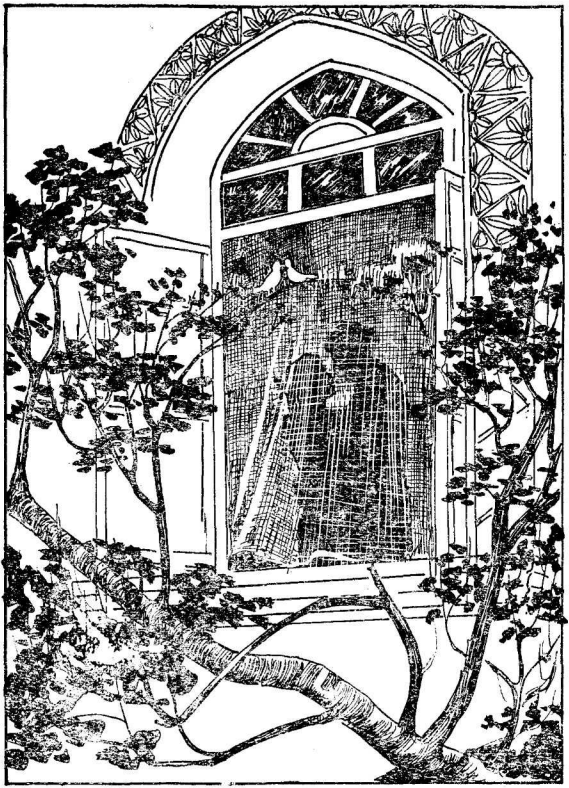
ـــ خوش، ئەمدى نېمە دەيسىز، گەپ قىلمىڭ!

مەن دەرھال ئورنۇمدىن ئىرغىپ تۇرۇپ، ئۇنى قۇچىغىمغا ئالدىم.

ئانا ئارزۇسى

ئۇ مېنى باغرىغا قاتتىق بېسىپ ئۆپتى، ناز قىلىپ ئەركىلىدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاقارغان چاچلىرىمنى مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن ئۇشلاپ ـ ئۇشلاپ كۆردى. پىشانەمدىكى قورۇقلارنى سىپىلىدى. كۆكىلى بۇزۇلۇپ، چوڭقۇر خورسىنىپ، كۆزىدىن تىرقىراپ چىققان ياش مەرۋايىت دانىلىرىدەك پەسكە قاراپ ئاقتى. لەۋلىرىنى گەپ قىلماقچى بولغاندەك ئۆمەللىدى. ئۇ سۆز تېپىپ مېنىڭ كۆڭلۈمنى كۆتەرمەكچى ئىدى، گەپ قىلالمای قالدى. بىلمەن، "قېرىپ قاپسز، ئايىجان" دىمەكچى بولاتتى. كۆڭلى بولمىدى. رايىدىن قايتتى. جىگگىلەك چاچ بېشىنى كۆكسۈمگە قويدى.

ئىسسىق نەپەسىنى، يۇرىگىنىڭ گۈپۈلدەپ ئۇرۇۋاتقىنىنى، ھايا-

جانىنىڭ قوزغىلىپ تۇرغىنىنى تۇيۇپ تۇرىمەن. سېھرىلىك كۆزلىرى، تىنىق يۈزى، كېلىشكەن بەستىگە زوق-ئىشتىياقىم بىلەن تىكىلىپ تەسەللى بەردىم:

— خاپا بولما، ئاناڭ ئۆركۈلسۇن، قەددىم پۈكۈلۈپ، چاچلىرىم ئاقىرىپ كەتكىنىگە يۇرىگىڭ سىقىلمىسۇن. ھەممە ھۆسنۇ-لەتافىتىمنى بۇگۈنكى ياخشى كۈنلەرگە — ئاچىلىرىڭغا — كۆزۈمنىڭ قارچۇغىلىرىغا بېغىشلىدىم. ئۇلار ھەممىسى قالغاچلاردەك قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ كېتىشتى. ئەمدى نۆۋەت ساڭا. قالغان ھۆسنۇ-جامالىمنى ساڭا بېغىشلايمەن. سەنمۇ غەيرەتلىك بولغىن، سەمىمى، ئاق نىيەت بولغىن، كىشىلەرگە دائىما نەپ بېرىدىغان بولغىن، بالام!

— سىزگە مۇناسىپ بولىمەن، ئانىجان!

— كەم بولما، بالام، كامال تاپ. باركاللا! — دىدىم.

كۆكسۈمگە خامۇشانە باش قويىدى. كىيىك بالىسىدەك مۇلايىم نەپەس ئالدى.

كاللامغا: شۇنچە چەكىكەن جاپا-مۇشەققەتلىرىم زايا كەتمەپتۇ، دىگەن پىكىر كەلدى. كۆڭلۈمگە: "ساڭا ئالىي مۇكاپات شۇ!" دەپ تەسەللى قىلدىم. بىرئازدىن كېيىن ئۇ يەنە مېھىر-مۇھەببەت ۋە ئىپتىخار بىلەن يۈزۈمگە تىكىلدى. ئالەم-ئالەم گەپ تېپىپ شەنىمگە ئېيتىشنى، مېنى ئۇلۇغلاشنى ئىستەيتتى. يوق، گەپ قىلالمىدى. باللىق دەۋرلىرىدىكىدەك بوينۇمغا گىرە سېلىپ، چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە قايناق مېھىر بىلەن دىدى:

— ئانىجان! سىز دۇنيادىكى ھەممە ئانىلاردىن گۈزەللىرەكسىز!

مەن بالامنىڭ چاقناپ تۇرغان مېھرىلىك كۆزلىرىگە تىكىلىپ، ئۆزەمنى ھىلىمۇ خوپ ياش سەزدىم.

ئاتا ئىزىدىن

ساھىپ تاغا ئۇزاق ئاغرىقتىن كېيىن بۇگۈن ئەتىگەن ئۆزىنى بىرئاز يەڭگىل ھىس قىلىپ، ئەنبەر ئايلانمىڭ رۇخسىتىسىز ئورنىدىن تۇردى. بەقەسەم تونىنى يەلكىسىگە تاشلاپ، ئاستا-ئاستا مېڭىپ، ئۆزىنىڭ ئىشخانىسى ئالدىغا باردى.

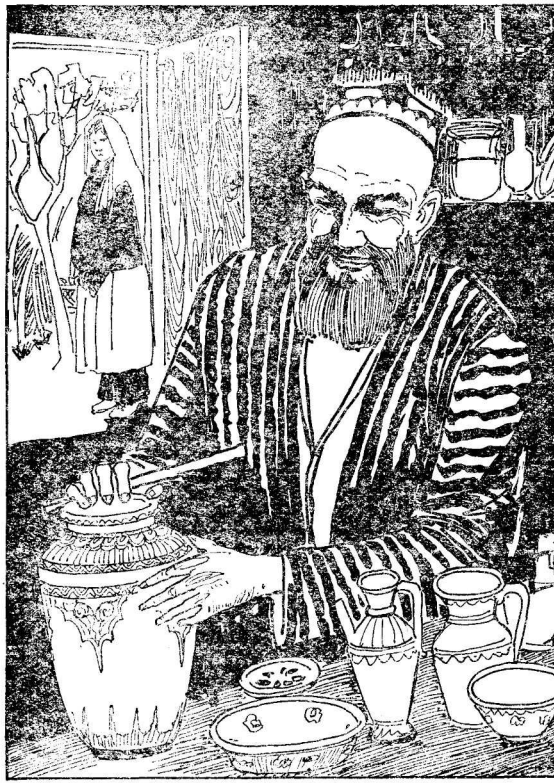
— ۋاي، مەن ئۆلمىسەم، ساڭا نىمە بولدى، بوۋىسى، بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟ — دەپ ئەنبەر ئايلا ئېرىنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ باردى، ئۇنىڭ نىمجان قوللىرىدىن تۇتۇپ، ئۆيگە قاراپ تارتتى.

— قايتقىن دەيمەن، تىنىپ-تىنچىمغان قېرى. ھېچ بولمىغاندا چاي-پېيىڭنى ئىچۋال، كېيىن نىمە قىلساڭ مەيلىڭ.

— مېنى تېچ قوي مومىسى، ئۆز ئىختىيارىمغا قويۇپ بەر. مېنى قايدۇرما. ئۆز ئىشىڭ بىلەن بولىۋەر. گەپ بار، — ساھىپ تاغا جەھلى تۇتۇپ، ئىشكىنى ئىچىگە ئىتتەردى.

ئۇنىڭ زەخمەتكەش قوللىرى بىلەن لايۇ-تۇپراقتىن ياسالغان ۋە تەكچىلەرگە قويۇلغان كاسا-تاۋاقلار، گۈلدانلار دۆكانغا زىننەت بېرىپ تۇراتتى.

ساھىپ تاغا ئۆلارنى بىر-بىرلەپ قولىغا ئېلىپ، سىنچىلاپ كۆزدىن كەچۈردى، بۇلارنى گۈيا ئۆزى ئەمەس، باشقا بىرسى ماھىرلىق بىلەن ياسىغاندەك تۇيۇلدى. كېيىن زوقلىنىپ، ئالدى بىلەن كوزىنى، ئاندىن كاسا ۋە گۈلدانىنى ئۇزۇگى بىلەن چېكىپ كۆردى. ئۇلاردىن چىققان يوچۇن بىر كۈي-دۆكاننى بىر ئالدى. ئۇنىڭ روھى تېتىكلەشتى، كۆڭلى روشەنلەشتى.

— ئۇستا! — دىدى ئۇ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىپ. — كۆپ ئازاپ-ئوقۇبەت تارتتىڭ. سېنىڭ كەسىپىڭ ئۆتەمۇشتە قەدىرسىز ئىدى، كۈنۈڭنى ئاران ئېلىپ كەلگەن بولساڭمۇ، نا ئۈمىت بولمەدىڭ، ھەركەت قىلدىڭ، كەسپىڭنى خار قىلمىدىڭ، ئەمدى سەن پەرزەنتلىرىڭگە، ئەۋلادلىرىڭغا ياخشى كەسىپ، ياخشى نام قالدۇرىسەن. ئەپسۇسلانما، خاتىرجەم بولسۇن!

ساھىپ تاغا قول ئەمگىنىڭ مۇئلىرىگە يەنە ئۇزاق تىكىلدى. نەزىرىدە ئۇلار بىلەن ۋىدالىشىۋاتقاندەك بولدى. ئاستا-ئاستا، كۆڭلى ئىسەنكىرىگەندەك ھالدا تاشقىرىغا چىقتى، ساي بويىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ، ناشتا تەييارلاشقا تەمشىلىۋاتقان ئەنبەر ئايلامنى چاقىردى.

— باللارنى مېنىڭ ئالدىمغا كەلتۈر.

سەيپى بىلەن سەپەر ھايال ئۆتمەي دادىسىنىڭ ئالدىغا كېلىشتى.

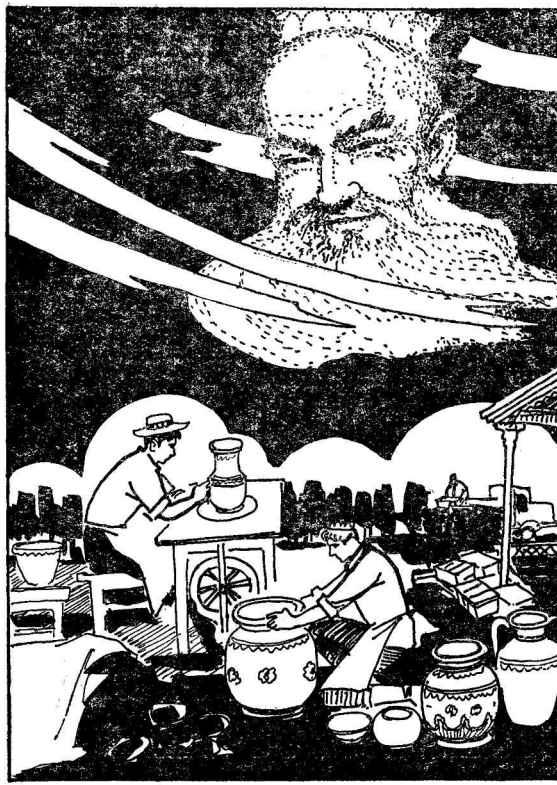
— خىزمەت، ئاتىجان؟

ساھىپ تاغا چوڭ ئوغلىغا ھارۋىنى قوشۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. سەپەرنى بولسا يېنىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ، باشلىرىنى سىلىدى.

... ئۇلار بىر سائەت چامىسى يول بېسىپ، يېزىنىڭ چېتىدىكى سۇيى تولۇپ ئېقىۋاتقان كىچىك دەريانىڭ نېرىسىدىكى تۆپىلىككە يېتىپ كېلىشتى.

بوۋاي گويا جاۋاھىرلار كانىنى تاپقاندەك يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنى قۇچتى. كېيىن بىلىگىگە قىستۇرۇپ ئالغان قاقمىنى تۆپراققا ئۇردى. ھەدلىدى، ئۆپتى. پەرزەنتلىرىگە يۈزلىنىپ دىدى:

— مېنىڭ ئۆمرۈم كۆلالىنىڭ لېيى ھېساپلانغان ماڭا مۇشۇ تۆپىلىك توپىسىنى كولاپ ئېلىش بىلەن ئۆتتۈپ كەتتى. ئەنە شۇ تۆپراق

ماڭا رېزق-نېسىۋە بەردى. شان-شۆھرەت كەلتۈردى. سىلەردىن ئۆتىنىدىغىنىم شۇ بالىلىرىم، بۇ تۆپىلىكنى سۆيۈڭلەر، ئايال-ئاستى قىلماڭلار.

كېيىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش ئەگمىدى. ئۇ ئىتىگىنىڭ ئۇچىنى قېقىپ، ئورنىدىن تۇردى-دە، ھارۋا تەرەپكە ماڭدى.

سەيپى بىلەن سەپەر تۆپىلىكتىن بىر سىقىمدىن توپا ئېلىپ، كۆزلىرىگە سۈرتتى.

ھازىر بۇ دىلكەش ۋە قولى گۈل ئاغا-ئىنىلەرنىڭ نەقىش-نىگارلىق كاسا-تاۋاق، كوزا-گۈلدانلىرى ئېسىپ رادىن، چارقۇش قىشلاقچىسىدىن چىقىپ، پارىژ-ھانىرىئال، بېرلىنۇ-توكيو، ۋارشاۋايۇ-پراگالاردا جاھاننى ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ، ئۇنىڭغا مىڭ-مىڭلاپ ئىخلاسمەنلەر ئىخلاس قويغان.

(ئۇزبېكىستان «شەرق يۇلتۇزى»
ژورنىلىنىڭ 1984 - يىللىق 9 - سانىدىن)

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: **غۇلام غوپۇرى.**

سايا ھەت خاتىرىسى

ن. ھساموۋ

ئىستراھەتخانىنىڭ باراقسان كەڭ يولىدا بىر دانە قىزىل رەڭلىك "ئىكاروس" ماركىلىق ئاپتوۋۇز ئوت ئالدۇرۇلدى. ئىستراھەتچىلەر ئالدىراپ-تېنەپ ئاپتوۋۇزغا چىقىپ ئورۇن ئېلىشتى. سايا ھەت ئىدارىسىدىكى خىزمەتچى قىز مىكرافۇنىنىڭ سىمىنى ئويناپ تۇرۇپ چۈشەندۈرۈش سۆزىنى قايتا-قايتا ياتلاۋاتاتتى. ئۇ بۇگۈن تۇنۇچى

قېتىم سايامەتچىلەرگە يول باشلىغۇچى بولغان ئىدى.

ــ ھۆرمەتلىك ئىستىراھەتچىلەر، بۈگۈن بىز كۆكتاش ئېغىزىغا بېرىپ، كىشىنى ئىنتايىن مەمەلىيا قىلىدىغان بىر قېتىملىق سايامەتتە بولىمىز. كۆكتاش ئېغىزى رايونىمىزنىڭ داڭلىق مەنزىرىلىك جايى، ــ ئۇنىڭ يۇزى تاتىرىپ، تەمتىرەپ قېلىپ ئاران مۇشۇ ئىككى ئېغىز گەپنى قىلىپلا دۈدۈقلاپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

شۇ ئىسنادا ئۇ ئۆز ئۇستازىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇنىڭ ئۇستازى مۇشۇ ئوبلاست بويىچە سايامەتچىلەرگە يول باشلاشتا مول تەجرىبىلىك كىشى ئىدى. ئۇ ھەمىشە مۇنداق دەيتتى:

ــ قىزىم، سايامەتچىلەرگە قاتتىقراق بولۇش كېرەك. ئالدى بىلەن بىر گۇرۇپپا باشلىغى تەمىنلەش كېرەك. ئۇلارغا ئاپتوۇۇزدا پاراڭلىشىشقا رۇخسەت قىلماسلىق، ئىسپىرتلىق ئىچىملىكلەرنى ئېچكۈزمەسلىك، ئاپتوۇۇز توختىغان يەردىن يالغۇز يىراقتا ماڭغۇزماسلىق كېرەك... قىسقىسى ئۇلارغا سوغاقراق مۇئامىلىدە بولۇشۇڭ، ئۇلارنىڭ ئۆز خىزمىتىگگە دەخلى يەتكۈزۈشىگە يول قويماسلىغىڭ لازىم.

تۇنجى قېتىم مۇستەقىل خىزمەت قىلىۋاتقان بۇ يول باشلىغۇچى قىز كۆڭلىدە: "مەن كىشىلەر بىلەن ئالاقىلىشىشنى بىلمەيدىكەنمەن" دەپ ئويلىدى.

ئاپتوۇۇز قىزىپ كەتكەن يولدا تېز كېتىۋاتاتتى. كۇنىنىڭ قىزىـ

تىشىدىن ھاسىل بولغان ئىسسىق دولقۇن ئارىسىدىن يىراقتىكى تاغلار غۇۋا كۆرۈنۈشكە باشلىدى، ھىلىقى مەشھۇر تاغ ئاغىزى دەل مۇشۇ تاغلارنىڭ كەينىدە ئىدى. بۇ چاغدا بەزى سايا‌ھەتچىلەر ئورۇندۇق-لىرىنىڭ ئىگىز يۆلەنچۈگىگە يۆلۈنۈپ مۈگدەشمەكتە.

ئاپتوۇۇزنىڭ ئوڭ تەرىپىدە چاسا-چاسا ئېتىزلار غىلپال-غىلپال كۆرۈنۈپ ئۆتۈپ تۇراتتى، بۇ ھىلىقى مىليون سوملاپ پۇلى بار كول-خوزنىڭ يەرلىرى ئىدى. يول باشلىغۇچى قىز بۇ كولخوزنىڭ زور نەتىجىلىرىنى سايا‌ھەتچىلەرگە سۆزلەپ بەردى. ئۇ تۇيۇقسىز تاغ ئاغزىغا بارغىچە داۋاملىق سۆزلەيدىغانغا سۆز قالمايدىغانلىغىنى بايقىدى-دە، كۆڭلىدە تەشۋىشلەندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ئۇستا-زىنىڭ گېپىنى ئەسلىدى:

—قىزىم، بەك تېز سۆزلىمەي، ئاستىراق سۆزلىگىن، ئاۋازىڭنى سوزۇپراق، توختاپ-توختاپ سۆزلىگىن. ئۇنداق قىلمىساڭ، چۈشەن-دۈرمە سۆزۈڭ يولنىڭ يېرىمىغمۇ يەتمەيدۇ. ئەگەر مۇشۇنداق ئەھ-ۋالغا دۇچكېلىپ قالساڭ، ئۇلارغا سوئال قويدۇرغىن. ئەلۋەتتە، بەزى سوئاللارغا جاۋاپ بېرەلمەسلىگىڭ مۇمكىن، ئەمما ئادەتتە ئۇنداق قىيىن سوئاللار ئاز ئۇچرايدۇ، مەسىلەن، قاچان تاماق يەيمىز؟ يولدا قەيەردە دەم ئالىمىز؟ تېزلا قايتىپ كېلەمدۇق؟ دېگەندەك سوئاللاردىن نېرىغا كەتمەيدۇ، —ئۇنىڭ ئۇستازى ھەمىشە ئاشۇنداق تەلىم بېرەتتى.

—يولداشلار—دېدى يول باشلىغۇچى قىز روھلىنىپ، —سورايدىغان سوئاللار بارمۇ؟

—بار! —دېدى كەينىدىكى رەتتە ئولتۇرغان بىر ئەركىشى بوم ئاۋازدا، —قىزچاق، ئىسمىڭىز نېمە؟

ـــهه،... كەچۈرگەيسىلەر! مېنىڭ ئىسمىم ئانلېرا كېخونئوژنا.

ـــمېنىڭ ئىسمىم ئارژىيۇم ئارشنوژېچ، ـــدېدى 3-رەتتە ئولتۇرغان بوغداي ئۆڭلۈك، قارا چاچلىق ياش يىگىت گەپ قىستۇرۇپ. ئۇ بىرقانچە قېتىم ئۇ قىزغا تىكىلىپ قارىغان ئىدى.

ـــقەدىرلىگىم، ـــدېدى ھىلىقى بوم ئاۋازلىق ئەر كىشى، ـــيول ئۈستىدە ماگازىن بارمۇ؟

ـــبار، ئەلۋەتتە بار! ـــقىز خوشاللىنىپ كەتتى، ـــباش ئىستىمال كوپىراتىۋى زور كۆلەملىك قۇرۇلۇش قىلىۋاتىدۇ. بەشىلىق پىلاننىڭ دەسلىۋىدىلا ئوبلاستىمىزدا تۇرلۇك مالىلار ماگازىنىدىن ئۇچى قۇرۇلغان، ھازىر بىز شۇلاردىن بىرىنىڭ ئالدىدىن ئۆتىمىز. ئىشكىلار بارمىدى؟

ـــئەڭ ياخشىسى، شۇ يەردە بىر دەم توختىساق، خوتۇنۇم: شەھەرگە قانچىكى يىراق جايدىكى ماگازىنلاردا ئوبدان نەرسىلەر شۇنچە جىق بولىدۇ، دېگەن ئىدى.

سايا‌ھەتچىلەرنىڭ كۆپچىلىگى ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى قىزغىن قۇۋۋەتلىدى.

ئانلېرا تەمتىرەپ قالدى.

ـــيولداشلار، ۋاقتىمىز چەكلىك، پىلانىمىز بويىچە تاغ ئاغزىدا ئىككى سائەت توختايمىز، ئۇ يەردە سىلەرگە ئەل ئاربىسىدىكى راۋاق يەتلەرنى، كۆكتاشنىڭ تارىخىنى، جۇغراپىيىسىنى ۋە ئومۇمى ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىمەن، يەنە سۇ بويلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ، تاغدىكى ھەر خىل ئاۋازلارنىمۇ ئاڭلايمىز، سايا‌ھەت ناخشىلىرىنى ئېيتىمىز...

ـــچاتاق يوق، قىزچاق، بىز سىزنىڭ دېگىنىڭىز بويىچە ئىش

كۆرسەمز. بىزنى ماگازىنغا بېرىپ كېلىشكە قويۇپ بەرسىڭىزلا بولدى، ــ دىدى ئوڭ تەرەپتىكى بىرىنچى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ئايال خوشامەت قىلغان تەرىزدە پىلىنىپ.

ــ ئۇنداق بولسا...كۆپچىلىك خالسا...10 مىنۇتلا توختىساق، قانداق؟

بىر سائەت ئۆتۈپ كەتتى، ئانىلىرا ئاپتوۇزۇنلۇك پەلەمپىيدە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتى. سايادىكى ھەر خىل-ھەر يۆزا نەرسىلەرنى كۆتىرىشكەن پېتى خىجىل بولغانىدەك قىلىپ ئاپتوۇزۇز ئەترايىدا بەدەنلىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ يۈرۈشەتتى.

ــ تەقەززا بولماڭ، قەدىرلىك ئانىلىرا كىخونىنوۋنا، قالغانلار ھازىرلا يېتىپ كېلىدۇ، ئۇ يەردە ئىمپورت قىلىنغان ئايال بار ئىكەن، ئۇلار نۆۋەت كۈتۈۋاتىدۇ.

ــ كۆكتاش ئېغىزىنى سايادىكى قىلىش پىلانىنى قانداق قىلىمىز؟ ۋاقىت يەتمىسە...

ــ چاتاق يوق! بىز ئۇ يەرگە بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ئىسىل مەنزىرىسىنى بىر قۇر كۆرۈپلا قايتىمىز. ئۇ ھەقتىكى راۋايەتلەرنى يولدا سۆزلەپ بەرسىڭىزلا بولدى.

ئەڭ ئاخىرىدا ھەممەيلەن قايتىپ كەلدى. قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ كەتكەن شوپۇر "ئىكاروس" ماركىلىق ئاپتوۇزۇنى كۇن پېتىشقا قاراپ داۋاملىق ھەيدەشكە باشلىدى، ئاپتوۇزۇز تېزلا تاغ باغرىغا يېتىپ كەلدى. ئانىلىرا مال ئالغانلىغىغا خوشال بولۇشقان سايادىكى ئۆزىنىڭ بۇ مەشھۇر تاغ ئاغزى ھەققىدە بىلگەنلىرىنى ئالدىراپ-تېنەپ سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

ئۇ چىرايلىق-كېلىشكەن پادىچى يىگىت بىلەن زالىم پادىشانىڭ

ساھىپجامال قىزىنىڭ بەختسىز مۇھەببىتى توغرىسىدىكى قەدىمقى راۋايەتنى سۆزلەپ بەردى. راۋايەتنىڭ ئاخىرى مۇنداق ئىدى: پادىچى يىگىتنىڭ مۇجۇلغان يۈرىگى چوڭ قورام تاشقا ئايلىنىپ، كۆكتاش تاغلىرى شەكىللىنىپتۇ؛ مەلىكىنىڭ كۆز ياشلىرى تارام-تارام ئېقىنلارغا ئايلىنىپ، ئۇرۇمچىڭ كۆكسىي دەريياسىغا قوشۇلۇپتۇ.

بۇنىڭغا ئۇلاپ ئۇ ماكدونىسكى①، پورلېۋارسكى② ۋە تانسانسكەلارنىڭ③ ئېكسپېدىتسىيىسىنى، ئۇلارنىڭ مۇشۇ تاغ ئاغزىغا كېلىپ قېتىم كېلىپ سەيلى-سايا ھەت قىلغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى. يەنە چىگگىزخاننىڭ قوشۇنى، تىمۇرلەڭنىڭ قوشۇنى ۋە سامانىلار خاندانلىغى قوشۇنىنىڭ دەل مۇشۇ يەردىن باشلاپ ھەربىي يۈرۈش قىلغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇ يەنە گېيۆلوگلارنىڭ يېقىنقى تەكشۈرۈش مۇڭەپپەقىيەتلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدى: ئۇلار بۇ يەرنىڭ سۈيى، لېينىڭ شېپالىق رولى بارلىغىنى سېزىپ، بۇ تاغ ئاغزىدا بىر سانا-تورىيە قۇرۇشنى بەلگىلىگەن. يەرلىك گېزىتلەر بۇ يەرنى كەلگۈسى-

---

① ماكدون پادىشاسى ئالىكساندىر (مىلادىدىن ئىلگىرى 323 — 356).

② نىكولاي مىخايلوۋىچ پورلېۋارسكى (1839 — 1888) چارروسىيىسىنىڭ مەشھۇر سايا ھەتچىسى ۋە جۇغراپىيەشۇناسى

③ پ. پ. سەمىيونوۋ — پورلېۋارسكى بىلەن زامانداش، روسىيە جۇغراپىيە ئۇلمىي جەمىيىتىنىڭ تەبىئى جۇغراپىيە يۈرتىنىڭ رەئىسلىگىنى ئۇتەۋاتقانىدا، پورلېۋارسكىنىڭ تەكشۈرۈش پائالىيىتىنى قىزغىن قوللىغان.

دىكى "پياتىگورسىك"① ۋە "ئالچىك"② دەپ ئاتاشقان.

ئانلىرا سۆزلىگەنسېرى زوقلىنىپ، سۆزى قىزغىن، جانلىق چىقىشقا باشلىدى. ئۇ بۇ گۈزەل جايىنى مەدھىيىلىگەن شېئىرلارنىمۇ دېكلىماتسىيە قىلىپ بەردى. ئۇ دەل مۇشۇنداق پەيت ئۇچۇن يول باشلىغۇچى بولغانىدە!

ئاپتوۋۇز ئىلانباغرى تاغ يولىدا بىر تەكشى كېتىۋاتاتتى. ياپ-يېشىل تاغ باغرىغا چاڭقىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشقا چاقىرىق قىلىنغان شوئارلار ئاق تاشلارنى تىزىپ يېزىلغان ئىدى.

— قىزچاق، بىز قونالغۇغا كەچكى تاماقتا ئۇلگۈرۈپ بارالايمىزمۇ؟ — دەپ سورىدى كىمدۇ بىرى. بۇ سوئال ئۇنى بايقىدەك پەرىشان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى.

— ئۇلگۈرۈپ بارالايمىز، يولداشلار، ئۇلگۈرىمىز — دىدى ئۇ قويالغىنە قىلىپ، — قاراڭلار، ئاۋۇ كۆكتاش ئەمەسمۇ؟

شوپۇر ئاسپالىت يېيىتىلغان ئانچە چوڭ بولمىغان جايدا ئاپتوماتسىزنى جىددى ئەگىتىپ، ئاپتوماتسىزنىڭ ماي يولىنى ئېتىپ قويدى. سايامەتچىلەرنىڭ قوسىغى ئاچقان ئىدى، ئۇلار ئاپتوماتسىزدىن سولىشىپ چۈشۈشتى.

كەچكى شەپەق تاغ ئاغزىنىڭ بېلىدىكى بۇلۇتلارنى قىزارتىۋەتكەن

---

① پياتىگورسىك — سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى مەشھۇر ساناتوربىيە، ئورنى كاۋكازدا.

② ئالچىك — سوۋېت ئىتتىپاقى مەملىكەتلىك پىئونېرلار لاگېرىنىڭ ئىسمى، 1925 - يىلى قىرىمدا قۇرۇلغان.

كەن ئىدى. سان-ساناقسىز ئېقىنلارنىڭ سىلىق، يوغان تاشلارنى يالاپ شارقىراپ ئېقىپ چۈشكەن ئاۋازى ئاڭلانماقتا، كەچتىكى قۇشلارنىڭ سايرىغان ئاۋازى بۇ شارقىراپ ئاققان سۇنىڭ ئاۋازىدىنمۇ قالتىنقراق ئاڭلىناتتى.

— ئوھوي، تېيىن! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى ياش ئارزىيۇم ئارشىنو-ۋىچ يوغان بىر تۈپ قارىغاينىڭ ئۈچىدا غىل-پاللا كۆرۈنگەن قىز-غۇچ بىر نەرسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

— بولدى، ماڭايلى! — دىدى شوپۇر كەپىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ — مەن گاراژغا ۋاقتىدا قايتىشىم كېرەك.

— ۋاي خۇدايىمەي، جەننەتكە كېلىپ قالدۇقمۇ نېمە! — دىدى ئوڭ تەرەپتىكى بىرىنچى ئورۇندا ئولتۇرغان ھىلىقى ئايال، ئاپتۇۋۇزغا تەسلىكتە چىقىۋېتىپ، ئارزىيۇم ئارشىنوۋىچ خوشال ھالدا دىدى:

— تېينىغا قارىڭا، ئۇ قارىغاي ئۈرۈڭىنى ئاغزىغا سېلىپ كاراس-لىتىپ چاقىدىكەن، قولغا ئوخشاش ئىككى كىچىك چاڭگىلى بىلەن قارىغاي ئۈرۈڭىنىڭ شاكىلىنى ئىككى ياقتا تاشلايدىكەن، پاھ، پاھ، گويا يېزا قىزلىرىنىڭ سىمىشكا چېقىشىغا ئوخشايدىكەن، قاراپ ھەيران قاپتىمەن.

— سىز يېزىغا بېرىپ باققانمۇ؟

— كىنولاردا كۆرگەن.

— ئوھوي، بۇ يەردە مۇشۇنىچىلىكلا تۈرۈش قانداقمۇ كۆپايە قىلسۇن! مېنىڭ بۇ يەردە ئۆمۈرۈڭايەت تۇرغۇم بار، — دىدى روھى كۆتىرەڭگۈ بىر ئەر كىشى ئەپسۇسلانغان ھالدا.

"مەن خىزمەت دوكلادىنى قانداقمۇ يازارمەن؟ — دەپ ئويلىدى ئانلېرا، — تۇڭەشتىم، بۇ قېتىمقى سايا‌ھەتنى مەن بۇزۇپ قويدۇم.

ۋۇ شورى قۇرغۇر ماگازىن!"

ئاپتوۋۇز تېز سۈرئەتته قايتماقتا. ئاپتوۋۇزدىكى يولۇچىلار ئۆز-لىرىنىڭ قۇتا-كورۇپكىلىرىنى ئۇنتۇپ قېلىشتى. ھېچكىم گەپ-سۆز قىلىشمىدى، ئۇلارنىڭ چېھرىدە ئاق كۆڭۈللۈك، مۇلايىملىق ئىپادە-لىرى ئەكس ئېتىپ، ئۆزلىرى خيالغا كېتىشكەن ئىدى. شوپۇرمۇ قوشۇمىسىنى تۇرمىدى، چۈنكى كۈن نۇرى ئۇنىڭ كۆزىنى چاقمايتتى.

(«سوۋېت ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژورنا-لىنىڭ 1984 - يىلىق 4 - سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **غۇلام غوپۇرى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **رەقىپ ۋاھاپ،**

ئورمانلىقتىكى بالىلار

ن. ۋىنوگرادوۋ

ئەينى ۋاقىتتا مەن قىسمىدا ھەربى خىزمەت ئۆتەۋاتاتتىم، يەنە كېلىپ يېڭىدىن كومانىدىر بولغان ئىدىم، ئەسلىم ئانچە چوڭ بولمە-سمۇ، لېكىن چوڭ بولسۇن، ياكى كىچىك بولسۇن، ئىشقىلىپ باشلىق ئىدىم، كەم دېگەندىمۇ ۋەزىپەمىنىڭ نامى بىر تالاي سۆزلەر بىلەن ئاتىلاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە "باشلىق" دېگەن سۆز قوشۇلاتتى.

ئۆزەمدە گويا ئالاھىدە ئۆزگىرىش بولمىغاندەك تۇيۇلدى، ئەسلە-يەتتە خىزمىتىمدىمۇ ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىغان ئىدى، پەقەت باشقا بىر خىزمەت ئۈستىلىگە ئالماشتىم-خالاس. باشلىغىم مېنى

خېلى بۇرۇنلا تونۇيتتى، مەن يېڭى ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋالغاندا، ئۇ ماڭا ئالاھىدە يولىورۇق-كۆرسەتمىلەرنى بەرمىدى.

ئېسىمدە قېلىشچە، مېنىڭ تۇنجى قېتىم جىددى كۆرسەتمە ئېلىشىم ئورمانلىققا موگۇ تېرىپ كېلىشكە بېرىش ئالدىدا بولدى. مەن ئاپتوموبىلنىڭ كومانداسىرلىغىغا تەيىنلەندىم، يەنە كېلىپ مېنىڭ ھەممە نۇرسىغا ۋە ھەممە ئادەمگە مەسئۇل بولۇشۇم ئالدىدا ئۇقتۇرۇلدى. مەن كىشىلەرنىڭ يۈتۈپ كەتمەسلىگە، ئاپتوموبىلنىڭ بەلگىلەنگەن سۈرئەت بويىچە مېڭىشىغا، بەزى كىشىلەرنىڭ ھاراق ئىچىۋېلىپ مەس بولماسلىغىغا مەسئۇل ئىدىم. ئاپتوموبىلنىڭ ئۈستىدىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى يالالانما خىزمەتچى ۋە ئەپتىسەرلەرنىڭ رەپىقىلىرى ئىدى. شوپۇر گەرچە ھەربى بولمىسمۇ، ئۇنىڭ يول ئۈستىدە ئاپتوموبىلغا ئادەم سېلىۋېلىشى، "قوشۇمچە كىرىم قىلىشى"غا يول قويماسلىق ماڭا قايتا-قايتا جېكىلەندى.

ئورمانلىققا بارغاندىن كېيىن ھەممەيلەن يىراقتا كېتىپ قالىدىغان بولغاچقا، ئۇلار بىلەن خوشلىشىش پۇرسىتى بولمىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى ماڭا ئېيتىپ بەرمىدى، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى سورىمىدىم. ئۇلار ماڭا ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى ئېيتىپ بەرمىگەچكە، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى سورىمىدىم. ئۇلار ماڭا ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى ئېيتىپ بەرمىگەچكە، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئىسىم-فامىلىلىرىنى سورىمىدىم.

ماسلىق، ھەمىشە ئۆزىنىڭ خەۋەرلىشىپ تۇرۇش، ئاپتوموبىل يېنىغا ۋاقتىدا يېغىلىش توغرىسىدا كېلىشۋالىدۇق. مەسئۇلىيىتىم ئېغىر بولغاچقا، ئاپتوموبىلنىڭ يېنىدىن زادى ئايرىلمىدىم، موگۇ تېرىشىنى بولسا خيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىدىم.

شۇنداقتىمۇ كېچىككىنە چاتاق چىقىشتىنىمۇ خالى بولالمىدۇق، بەلگىلەنگەن مۆھلەت توشقاندا، موگۇ تېرىشكە ئەڭ ئامراق ئىككى ئايال قايتىپ كەلمىدى. بىز ئۇلارنى بىر دەم ساقلىغاندىن كېيىن، گۈرۈپپىلارغا بۆلۈنۈپ ئۇلارنى ئىزدەپ تەرەپ-تەرەپكە ماڭدۇق. ۋاقىرىدۇق، توۋلىدۇق، موگۇ تېرىۋاتقان ناتونۇش كىشىلەردىن سورىدۇق، لېكىن ئۇلارنىڭ سىرتىغىنى ئالالمىدۇق، ئۇلارنى ھېچكىم كۆرمەپتۇ.

بىز ئۇ ئىككى ئايالنى ئىزدەپ تاپقان ۋاقتىمىزدا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى، بەزىلەر ئۇلارنى موگۈنى جىقراق تېرىمىز دەپ قەستەن ئاڭلىماسقا سېلىپ، ھە دىمىدى، دەپ گۇمان قىلىشتى. بىز ماڭغان چاغدا ناھايىتى كەچ بولۇپ كەتكەن ئىدى، ئالدىراپ-تېنەپ، ئاچچىغىمىزنى ئىچىمىزگە يۇتۇپ ماڭدۇق. ئەسلىدە كۈن يورۇق ۋاقتىدىلا شەھەرگە قايتىپ بارماقچى ئىدۇق، ھالبۇكى قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن ئاسپالىت يولغا چىقىۋېلىشىمىزنىڭ ئۆزى بىر گەپ بولۇپ قالدى.

مېڭىشتىن بۇرۇن ئۇستى يېپىق ئاپتوموبىلىنىڭ ئىچىگە قارىسام، ئۇ ئادەم، سومكا، پاختىلىق چاپان قاتارلىقلار بىلەن لىق تولۇپتۇ.

— تاغا، بىزنىمۇ ئېلىۋالسىڭىز! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلانىدى كەينىمدىن.

يول بويىدا كىچىك سۈپەت كۆتەرگەن ئىككى بالا تۇراتتى.

ـــ باللار، سىلەرگە قارىغۇچىلىگىم يوق، ـــ دېدىم مەن ئۇلارغا قولۇمنى شىلتىپ.

مەن كېپىنكىگە چىقتىم، شوپۇرمۇ كەينىمدىن چىقتى.

ـــ ماشىننى ھەيدەڭ! ـــ دېدىم مەن قاتتىق ئاۋاز بىلەن، ماشىنىدىكىلەر ئاڭلاپ مېڭىشقا تەييارلانسۇن دېگەندەك قىلىپ.

ئاپتوموبىل قوزغالدى. ئاچچىغىم بېسىلىپ، كەيپىياتىم سەل ئارامغا چۈشكەندىن كېيىن، ماشىنغا چىقىۋالساق دەپ يېلىنغان ھامىقى ئىككى بالا تۈيۈقسىز ئېسىمگە كەلدى. ئۇلار قانداقمۇ قىلار؟

ـــ ئۇلار قانداقسىگە ئاپتوموبىلنىڭ يېنىغا كېلىپ قالغاندۇ؟ سەن دىققەت قىلدىڭمۇ؟ ـــ دەپ سوردىم شوپۇردىن.

ـــ ئۇلار ھەمراللىرىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ، ـــ دېدى شوپۇر ئېرەن قىلمغان ھالدا، ـــ ئۇلار بۇرۇنلا كېلىپ ماڭا يالۋۇرغان ئىدى.

ـــ سەن نېمە دېگەن ئىدىڭ؟

ـــ مەن سىزنى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر گەپ بولار، دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىدىم.

بۇ شوپۇر كۆرسەتمىنى ئىجرا قىلىشتا بەكمۇ ئەستايىدىل ئىكەن.

ـــ بۇنى نېمىشقا ماڭا ئېيتمىدىڭ؟

ـــ سىزنى بەربىر ئۇنىمايدىغۇ، دەپ ئويلىۋىدىم.

ئۇ يەنە گەپنىڭ راستىنى ئېيتتى. مەن كەپىنكىدە ئولتۇرۇپ بارغانسېرى بىئارام بولغىلى تۇردۇم. گەرچە ئانچە ئىشەنچىم بولمىسىمۇ، ئاخىر تەكلىپ بەردىم:

ـــ قايتىپ بېرىپ ئۇلارنى ئېلىۋالايلىمۇيا.

ـــ بۇ يەردە ماشىننى كەينىگە قايتۇرغىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى

شوپۇر تەكلۈمگە جاۋابەن.

يول ھەققەتەن تار ئىدى. ئوك، سول تەرەپتە باراقسان قويۇق ئورمانلىق بولۇپ، بەئەينى تام-توساققا ئوخشايتتى.

ئورمانلىقنى كېسىپ ئۆتۈپ كەڭرى يولغا چىقىپ توختىدۇق. مەن كەپىنكىدىن چىقىپ ئاپتوموبىلنىڭ ئىچىگە قارىۋىدىم، بىرەر بوۋاق بالا سەققىدەكمۇ ئورۇن قالماپتۇ، چۈنكى ھەممە ئادەمنىڭ قولى بىكار ئەمەس ئىدى، كىمۇ ئۇنى قۇچىغىغا ئېلىپ ئولتۇرسۇن دەيسىز. مەن مۇنداق بەك قىستاك ئاپتوموبىلنىڭ ئالاھىدىلىگىنى بىلەتتىم، ئەلۋەتتە، دېمەك: ئۇنىڭغا بىرەر كىشىنى قانداقلا بولمىسۇن سىغدۇرغىلى بولاتتى، ھەتتا ئىككى كىشىنىمۇ سىغدۇرغىلى بولاتتى.

مەن كەينىمگە بۇرۇلۇپ، كەلگەن يولىمىزنىڭ قۇپ-قۇرۇق ئىكەنلىگىنى، خۇددى پۈرونتتىكى بىتەرەپ رايوننىڭ يولىغا ئوخشاپ قالغانلىغىنى كۆردۇم. يەنىمۇ يىراقىغا قارىۋىدىم، بىرەر ماشىنىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى، بىر خىل بىلگىلى بولمايدىغان سەۋەپ كىشىگە بۇ يولدا ھېچقانداق ئاپتوموبىلنىڭ زادىلا پەيدا بولمايدىغانلىغىنى ھىس قىلدۇراتتى... قاراڭغۇ كوزۇپنىڭ ئىچكىرىدە تۇرغان بىرسى مېنىڭ ئويلىرىمنى بىلىۋالغاندەك:

— ھىلىقى ئىككى بالىنى ئېلىۋالساقچۇ كاشكى. بۇ بىچارە بالىلار قانداقمۇ قىلار؟ — دىدى.

— شۇڭا مەن قايتىپ بېرىپ ئۇلارنى ئېلىپ كەلسەك بولارمۇ-بولماسمۇ دەپ ئويلاۋاتىمەن، — دىدىم.

كوزۇپنىڭ ئىچىنى جىمجىتلىق قاپلىدى.

— ئەمما ھازىر ئۇلارنى ئىزدەپ تاپالمايمىز-دە! — دىدى بىز ئۇزاققىچە ساقلىغان ۋە ئىزدىگەن ھىلىقى ئىككى ئايالنىڭ بىرى.

ــ بەلكم ئۇلارنى بىراۋ ئېلىپ كەتكەندۇ، ــ دېدى بىرسى ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ.

ــ ئۇلار ئانچە كىچىك ئەمەستەك تۇرىدۇ.

ــ ئەلۋەتتە، شۇنداقتىمۇ بىز...

ــ ماڭايلى، ماڭايلى، ئەتە ئەتىگەندە ئىشقا بارىمىز تېخى.

ئەڭ ئاخىردا شوپۇر كېلىپ، بۇ يولدا بىرلا يۆنۈلۈش بويىچە مېڭىشقا بولىدىغانلىغىنى ئېيتتى.

ــ بۇ ئىككى بالا يەرلىك بالىلاردۇر بەلكم، ــ دېدى ئايالىم ئۆيىمىزدە كىچىككەن كەچكى تاماقنى ۋە يېڭى موگۈنى يەۋېتىپ، ــ سەھرادىكى باللار پۈختا كېلىدۇ، يۈتۈپ كەتمەيدۇ.

ــ ئەگەر شۇ باللار يەرلىك بولسا، ئۇ ھالدا، ئەلۋەتتە... ــ دېدىم مەن ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ.

شۇنداق ئەمەسمۇ، ئۇلار ئۆيىگە بېرىپ بولدى، ئۆيىگە يەتتى! بۇ ئىشنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە چارەك ئەسىر بولدى، بۈگۈنكى كۈندە مەن ئۆزەمگە ئۆزەم: "بەلكىم ئۇلار ئۆيىگە يېتىپ بارغاندۇ، ياكى بىراۋ بوشراق ئاپتوموبىلغا سېلىۋالغاندۇ"، دېدىم.

لېكىن باللار تار ئورمان يولىدا ماڭماقتا. گۈگۈم چۈشۈپ، ئارقىدىنلا قاراڭغۇ تۈن ــ ئورمانلىقتىكى تۈن، قورقۇنچلۇق، ئەنسىز تۈن، سۇرلۇق، شىرىقلىغان ئاۋاز ئۇزۇلمەيدىغان تۈن، ئاجايىپ-غارايىپ ئاۋازلار چىقىپ تۇرىدىغان ئورمانلىقتىكى تۈنمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇلار يەنىلا ماڭماقتا، ھەرقانچە قىلسىمۇ بۇ يولنى مېڭىپ تۈگەتكىلى بولمايتتى، يەنە كېلىپ ئۇلار ھەرقانچە قىلسىمۇ چوڭ بولالمايتتى ــ مەڭگۈ شۇ پېتى تۇرۇۋېرەتتى. گويا بىراۋ ئۇلارنى سېھىرلەپ

قويغاندەك، ئۇلار مېنىڭ ئېگىمدا مۇشۇنداق ماڭاتتى، ماڭاتتى، ئۇلار بەلكىم مەن ئۆلگىچە توختمايلا مېڭىۋېرەر.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى ـ سەنئىتى»
ژورنىلىنىڭ 1984 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **غۇلام غوپۇرى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **رەقىپ ژاھاپ.**

دوستلار سۆھبىتى

مەلۇم بىر سى دوستىنى ئۆيىگە كەچلىك تاماقىقا چاقىرىپتۇ.

ـ بۈگۈن ئۆيۈڭگە كەچلىك تاماقىقا باردىغانلىغىمنى خوتۇنۇڭ بىلەمدۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ دوستى ئۇنىڭدىن.

ـ بىلمەمدىغان! مۇشۇ ئىش توغرىسىدىن ئۇنىڭ بىلەن يېرىم كۈن سوقۇشتۇم ـ دە.

سەپەردىكى ئادەم

ئۇ. شېسگىنسكى

مەن پوچتا ۋاگونىغا ئولتۇرۇپ گالىچتىكى تايىسىيە شروۋانىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا كېتىۋاتاتتىم. بۇ موماي مومامنىڭ دوستى بولۇپ، ئۇنىڭ ئېرى پوپ ئىدى، شۇ زامانلاردا قەدىمقى ئوتتۇرا ۋە كىچىك روس شەھەرلىرى مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى، ھازىرمۇ شۇنداق بىرەر پۇرسەت چىقىپ قالسىلا شۇ شەھەرلەرگە بېرىپ تاماشا قىلاتتىم.

پويىز ناھايىتى ئاستا كېتىۋاتاتتى، ھەر بىر كىچىك ۋوگزالدا بىر ھازا توختايتتى. چوڭ ۋوگزالغا كېلىپ قالسا، خاتىرجەم ھالدا كىچىك دوكانلارغا بېرىپ كەلگىلى بولاتتى، پويىزنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. بىرنەچچە پىراكتسكانت قىز مەن بىلەن بىر خانىدا ئىدى. ئۇلارنىڭ قىزغىن كۆلكە-پاراڭلىرى سەپەردىكى زېرىكىشىمنى يوقاتتى. بىرقانچە ۋوگزالدىن ئۆتە-

كەندىن كېيىن، ئۇلارنى ۋۇگزالدىن ئالغان يىمەگىلىكلەرگە ئېغىز تېگىشكە تەكلىپ قىلدىم، ھەممىمىز ياش بولغاچقا، بىردەمدىلا دوست بولۇشۇپ چىقىشىپ قالدۇق. بىر قېتىم ۋۇگزالغا كەلگەندە، ھەممىمىز پويىزدىن چۈشۈپ يېزا نىمەتلىرىدىن خېلى كۆپ سېتىۋېلىشتۇق-دە، خوشال-خورام ھالدا كۇلۇشكەن پېتى ئۆز خانىمىزغا قايتىپ چىقتۇق. قىزلار داستىخان سېلىپ نىمەتلەرنى تىزىشتى. مەن ئۇلارنىڭ ئالدىراپ-سالدىراپ داستىخان راسلاۋاتقانلىغىغا قاراپ ئولتۇردۇم... مەن مەقسەتسىز ھالدا خانىمىزغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتىپ چىقىپ چۆچۈپ كەتتىم، ئۇچىنچى يۈك قويۇش تەكچىسىدە بىر كىشى يېنىچە يېتىپتۇ. باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەگەندەك پۈتلىرىنى يىغىپ، يۈزىنى ۋاگۇن تېمىغا قارىتىپ دۈمبىسىنى بىزگە قىلىپ تۇگۇلۇپ ياتاتتى.

مەن بوينۇمنى سوزۇپ ھەيران بولغان ھالدا بۇ يوچۇن ئادەمنى كۆزەتتىم: ئۇنىڭ تېۋىت پوپايكىسىدىن چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان ئورۇق مۇرىسى ۋە پۈتىدىكى ئاق بوققۇچ ئۆتكۈزۈلگەن تەنتەربىيە ئايىغى ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى قولۇم بىلەن قىزلارغا كۆرسەتتىم، ئۇلار ئالاقزادىلىك بىلەن ئۇ كىشىگە قاراپ نىمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. شۇ ئەسنادا مەندەك بىر يىگىتنىڭ ۋەزىپەسىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى ھېس قىلدىم-دە، ئورنۇمدىن ئاستا تۇرۇپ ھىلىقى كىشىنى نوقۇدۇم-دە:

— سەن نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىۋالدىڭ؟ — دېدىم. ئۇ كىشى گويا تەييارلىق كۆرۈپ قويغاندەك تېزلىكتە بۇياقىقا ئۆرۈلىدى-دە، بوش ئاۋازدا:

— بوشراق سۆزلەڭ... بىر يەرگە بارماقچىدىم،... بىراق يېنىمدا

بىر تىنىمۇ يوق ئىدى، دىدى.

بۇ يىگىت يىگىرمە ياش ئۆپچۆرىسىدە بولۇپ، يىرىك قارا چاچ-لىرى پىشانىسىنى يېپىپ تۇراتتى. كۆزلىرى قارا بولۇپ، جۇدەڭگۈ ئىدى. ئۇ ئىگىلىپ يۈك قويىدىغان تەكچىدىن بېشىنى چىقاردى.

— باردىغان يېرىڭ يىراقتىمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— سىبىرىيىگە ئاچامنى ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن...

قىزلار تولىمۇ قىزىقتان هالدا بۇ يىگىتكە قاراشقىلى تۇردى، شۇڭا مەن ئۇنىڭغا:

— خوپ، بىز بىلەن ئۇچرىشىپ قاپسەن، قېنى، داستىخانغا مەرھەمەت قىل! — دىدىم.

— هىلىقى بىر نىمە كېلىپ قالمامدۇ؟

— قايسى بىر نىمە؟ — مەن هەيران بولۇپ سورىدىم.

— هىلىقى پويىز خىزمەتچىسىچۇ! — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ.

— كەلمەيدۇ، هەرگىز كەلمەيدۇ! ئۇ بۇ يەرگە بىر قېتىمۇ كېلىپ باقمىدى؛ هەتتا چاينىمۇ ئۆزىمىز ئەكىلىپ ئىچىۋاتىمىز.

يىگىت خۇددى سىرىكچىلاردەك چەبدەسلىك بىلەن يۈك تەكچە-سىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئۆزۈن ئورۇندۇقىغا كېلىپ بىز بىلەن بىللە ئولتۇردى.

— هەي، ئاچلىقتىن ئۆچەيلىرىم تارتىشىپ كەتكەن ئىدى، — دىدى ئۇ قوۋۇزىغا لىق تولغان يىمەكلىكنى يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن، مەمنۇنە-يەتلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ، ئاندىن:

— كۇنۇڭلار پەيزى ئۆتىدىكەن-دە، — دىدى.

— قانداقسىگە پەيزىكەن؟

يىگىت ئۆزىگە ئىشەنگەندەك تەرىزدە چۈشەندۈردى:

ــ هه، يانچۇغۇڭ توم بولسا، كۇنۇڭ پەيزى ئۆتتى دىگەن شۇ.
ــ ئىسمىڭ نىمە؟ نەدىن كېلىۋاتىسەن؟ ــ دەپ سوربىدىم ئۇنىڭدىن.
ــ ئىسمىم پېتىر، نىمە دىسەم بولار، مەن يانچۇقچى. ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرىدىن كېلىۋاتىمەن.
مېنىڭ بىچارە قىز سەپەرداشلىرىم قورقۇنچىدىن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى.
ــ قورقماڭلار، ــ دىدى پېتىر بىغەم ھالدا مۇلايىملىق بىلەن، ــ ھەي، مەن شور پىشانە ئىكەنمەن، ھازىر ئاچامنى ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن، ئۇ يەردە بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلىمەكچىمەن. مېنىڭ جازا مۇددىتىم توشۇپ بوشىنىپ چىقتىم، ھەممە ئىشلىرىم رەسمىيەت بويىچە بولدى، ــ ئۇ كۆپچىلىكنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئاغزىنى ئېچىپ، باشىمالتىغى بىلەن ئاغزىدىكى ئالتۇن چىشىنى چىكىپ تۇرۇپ قوشۇمچە قىلدى، ــ ئىشەنمىسەڭلار، مۇشۇ چىشىم بىلەن ھۆددە قىلىمەن!
قىزلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر يەرگە توپلىشىۋالدى، ئەمما مېنىڭدە بۇ يىگىتكە نىسبەتەن قانداقتۇر بىر خىل قىزىقىش پەيدا بولدى.
ــ باشقا ھەرئىش كېلىدۇ، ــ دىدىم مەن تۈز كۆڭۈل بىلەن.
ــ ھەرقانداق ئىش دىگەنغۇ بولۇپ تۇرىدۇ، ئەمما بۇ ئىشلارنىڭ ھەرقانداقىغى چاتاق! ــ دىدى پېتىر گويا بىرەر نەرسىنى پەملىگەندەكلا.
ئۇ دىخانلارغا ئوخشاش داستىخاندىكى بولكا ئۈۋاقلىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ كاپ ئەتتى ــ دە، "رەھمەت" دىدى.

ـــ بۇنداق نەرسىنى كۆرمىگىلى خېلى ئۇزۇن بولدى، مەن ئۇسـ
تىگە چىقىپ بىر ئۇخلىۋالمسام بولمايدۇ، يەنە 200 كىلومېتىر كېتـ
ۋالغىچە بىرەرسى كېلىپ قوغلاپ چۈشۈرۈۋەتمىسىلا بولاتتى. ـــ ئۇ
يۈك تەكچىسىگە لىككىدە چىقىپ تۆگۈلۈپ ياتتى.

تۈيۈقسىز مەن نىمە ئۈچۈن تونۇمىغان بۇ كىشىگە ھىسداشلىق
قىلىۋاتقانلىغىنى چۈشەندىم: مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقان
ۋاقتىم دەل ئۇنىڭ ھاياتىدىكى زور بۇرۇلۇش بولغان مەزگىل ئىدى.
ئۇ ھازىر يېڭىۋاشتىن ھاياتقا ئىگە بولغانىدەك ئىدى. مەن بۇ
يىگىتنىڭ ھەرقانداق ۋاقىتتىكىگە قارىغاندا ھازىر ھىسداشلىققا
مۇھتاج ئىكەنلىگىنى چۈشەندىم... شۇڭا مەن دەرھال بىر قارارغا
كېلىپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە، پېتىرنىڭ مۇرىسىنى قېقىپ تۇرۇپ:
ـــ ساقچى كەلدى! ـــ دېدىم.

ئۇ تېنىنى ۋاگون تېمىغا تېخىمۇ مەھكەم چاپلىدى.

ـــ ئۇنداق ئەمەس، ئېيتقىنا، ئاچاڭنىڭكىگە بېرىشقا
ئالدىرامسەن؟

ـــ نىمگە ئالدىرايتتىم، ئۇ مېنىڭ ئىزدەپ كېتىۋاتقانلىغىمنى
زادى ئۇقمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن پويىزدا خېلى ئاۋارە بولـ
مەن ـ دە!

ـــ قارا، ئالدىمىزدىكى گالىچ ۋۇگزالى، مەن ئۇ يەرگە بىر ئاق
كۆڭۈل مومايىڭكىگە مېھمانغا بارىمەن. سەنمۇ مەن بىلەن بىللە
بېرىپ، ئۇنىڭ سېرىق ماي سالغان بولكىسىدىن ئېغىز تەگ، بىرنەچچە
كۈن ئارام ئال، ئاندىن يولۇڭغا چۈنىسەڭمۇ بولىدۇ.

پېتىر چۈشەنمىگەندەك ماڭا بىر قاراپ قويۇپ دېدى:

ـــ مېنىڭ بابا دىگەنلىرىنىڭ ھەممىسى راست، مەن راستىنلا

ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرىدىن چىقتىم، مەنسەپكە بىر ئادەم قانداقمۇ مېھمان بولالىسۇن، ئۇڭان تاغا! (مەن گەرچە ئۇنىڭدىن بەش ياش چوڭ بولسامۇ، ئۇ مېنى مۇشۇنداق ئاتىدى.)

ــ ھەممىنى يېڭىۋاشتىن باشلاش كېرەك ــ تە! ــ دېدىم مەن ئۇنىڭ يېڭىنى تارتىپ.

ــ بولىدۇ، بىراق ئىۋان تاغا، مېنى سىز تەكلىپ قىلىدىڭىز جۇمۇ، ــ دېدى پېتىر ئاستاغىنا ۋە تەكچىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۈچىسىدىكى چاڭ ــ توزاڭلارنى قاقتى.

قىزلار ماڭا قارىپلا قېلىشتى. مەنچۇ، بۇ يېگىتنى تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇلاردىنمۇ ئايرىلغىم كەلمىدى، بۇ چاغدا پويىز دەرىزىسىدىن گالىچ ۋۇگزالى ئەتراپىدىكى بىنالار كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

ــ قەدىرلىك دوستلار، ماڭا تېلېفون بېرىڭلار، ــ دېدىم مەن قىزلارغا قول پۇلاڭلىتىپ خوشلىشۇاتىپ، ــ مەن بىر ئايدىن كېيىنلا لېنىنگرادقا قايتىپ بارىمەن.

ئۇلار پويىز دەرىزىسىگە ئولۇشۇپ پېتىر بىلەن بىللە ئىكىكىمىز ۋۇگزال مەيدانىدىن ئۆتۈپ كەتكىچە كۆز يۇمماي قاراپ تۇردى.

ــ ئىۋان تاغا، جىگەرلىك ئادەم ئىكەنسىز، مەن سىزدەك ئادەم بىلەن بىللە ئىشلەشنى ياقتۇراتتىم...، ــ دېدى ئۇ، ــ بۇ ئەلۋەتتە ئۆتكەنكى ئىشلار ــ دە! ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ پېتىر، سەن ھازىر قانداقلا ئىش قىلساڭ، قانداقلا گەپ قىلساڭ، ئويلاۋاتقان قىلىشىڭغا توغرا كېلىدۇ...

ــ شۇنداق دېگىنىڭىز توغرا، ــ پېتىر خوشال ھالدا گېپىمگە قوشۇلدى، ــ كونا ئادەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن بىر مەزگىللىك ۋاقىت

كېتىدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، هازىردىن باشلاپ ئۆزگەرت، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

تايسىيە پېتىروۋنا مېنىڭ كېلىشىمنى بىلەتتى. ئۇ مېنىڭ بۇ ھەمرانى باشلاپ كەلگەنلىگىمنى كۆرۈپ تېخىمۇ خوشال بولدى. ئۇ ئۆزۈندىن بۇيان رېمونت قىلىنمىغان بىر ئېغىزلىق كونا ئۆيدە يەككە-يىگانە ياشايتتى. ھالبۇكى خەۋەر ئالمىغان ھېچكىمى بولمىغاچقا، تۇرمۇشى قىيىن ئىدى. بۇلارنى پېتىر بىر قاراپلا سېزىۋالدى.

ــ ئوتىنىڭىز قالمىغاندەك تۇرىدۇ. پالتا تېپىپ بېرىڭ، ئازراق ئوتۇن يېرىپ بېرەي.

ــ پېتىر ئەزىزىم، نېمىلەرنى دەۋاتىسەن، سەن ماڭا ئوتۇن يېرىپ بەرگىلى كەلگەنمۇ؟ ئاگاھلان ماڭا ئوتۇن يېرىپ بەرمەكچى بولغان، ئەمما مېجەزى يوق، بايرامدا ھاراقنى جىق ئىچىۋېتىپ ھازىرغىچە ئېسىگە كېلەلمەيۋاتىدۇ.

ــ ماڭا پالتا تېپىپ بېرىڭچۇ! ــ دېدى پېتىر. ئۇ ئالدىرىماي-تېنىمەي قولىغا پالتىنى ئېلىپ، تىرنىغى بىلەن پالتىنىڭ بىسىنى سىناپ كۆرۈپ، ــ بۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ ئوتۇن يارغىلى بولسۇن! ــ دەپ غودۇڭشۇپ قويدى-دە، شۇ جايدىلا بىر بىلەي تېپىپ پالتىنى بىلەشكە باشلىدى.

ــ سەن ماڭا نەقەدەر ياخشى ئادەمنى باشلاپ كەلدىڭ-ھە! ــ دېدى تايسىيە پېتىروۋنا ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن خوشال ھالدا. شىرەنىڭ ئۈستىدىكى ساماۋەر پۈرۈخلاپ قاينىاپ تۇراتتى. مومايى بىر تەرەپتىن ساقلىغان يېمەكلىكلەرنى شىرە ئۈستىگە قويسا، يەنە بىر تەرەپتىن سىرتتىكى پالتىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ:

ـــ سەن ماڭا نەقەدەر ياخشى ئادەمنى باشلاپ كەلدىڭ-
ھە! ـــ دىدى.

بىرئازدىن كېيىن چاي دەملەندى، موماي دەرىزىنى ئېچىپ، ناھايىتى يېقىنچىلىق بىلەن:

ـــ پېتىر ئەزىزدىم، تېزرەك كېلىپ چاي ئىچىۋېلىڭ، ئىسسىغدا يەۋىلىڭ! ـــ دەپ چاقىردى.

ـــ تېخى يېرىپ بولالمىدىم، ـــ دىدى پېتىر لۆڭگىدە قولىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، ـــ ئەتە يەنە يېرىپ بېرەي.

ـــ سېنى خۇدايىمنىڭ ئۆزى ئەۋەتىپتۇ، ـــ دىدى موماي كىرىس بەلگىسى ئىماسىنى بىلدۈرۈپ. بىز چاي ئىچىشكە باشلىدۇق.

تايىسىيە پېتىروۋنا بىزگە ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى، شۇ جايدىكى خەۋەرلەرنى سۆزلىگىلى تۇردى.

ـــ مەن يەككە-يىگانە بىر موماي، نەچچە كۈنلۈكلا ئۆمرۈم قالدى... ئۆلۈپ كەتسەم، ئۆيدىكى ھەممىنى نەرسە تۈگەيدۇ، تەشەكتىكى گۈللەرمۇ قۇرۇپ كېتىدۇ، ئىنجىلىنىمۇ چاشقان غاجايدۇ، ئەۋلىيا سۈرىتىمۇ، ئەۋلىيانىڭ رەسىمىمۇ ھورۇنلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ، ـــ ئۇ ئاچچىقلاپ سۆزلىدى، ـــ مېنىڭ ئەۋلىيا سۈرىتىمگە كۈمۈچ قاپ قاپلانغان، ئۇ ھازىرقى كۈمۈچىلەردىن ئەمەس، بەلكى جىڭ كۈمۈچتىن ياسالغان.

مەن "ئۇ نىمىشقا كۈمۈچ قاپنى تىلغا ئالغاندۇ" دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ گېپىگە لوقما سالدىم:

ـــ بۇگۈنكى كۈندە كۈمۈچ پۇلغا يارىمايدىغان بولۇپ قالغاندا، كىممۇ كۈمۈچ سېتىۋالسۇن، سىزنىڭ كۈمۈچىڭىز قاردىراپ قاپتۇ، ۋاقىت ناھايىتى ئۇزۇراپ كەتكەچكە جۇلاسى قالماپتۇ.

بۇ گەپنى دىمسەمۇ بوپتىكەن، گېپىم مومانىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويدى:

ــ نىمە دەۋاتسەن غوجىكام! مەيۋگە كېلىپ قاراپباقىنە، ئىشكاۋىمدىكى بۇ ئەۋلىيا سۈرەتلىرى نىمە دىگەن ياخشى، بۇلارنىڭ مەندىن كېيىن كىمگە قالىدىغانلىغىنى بىلمەيۋاتىمەن.

چاي ئىچۋاتقان پېتىر چاي ئىچىشنى توختىتىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ يەر ئاستىدىن ماڭا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن، پىيالىدىكى چاينى پۈۋلىۋىدى، چاي پەقىراپ كەتتى.

ــ بەزى كىشىلەر مەخسۇس ئەۋلىيا سۈرىتى يىغدۇ، ــ دىدى ئۇ بوش ئاۋازدا، ــ ئۇلار ئەۋلىيا سۈرىتىنى ئېلىپ ــ سېتىپ باي بولۇپ كېتىدۇ تېخى!

مېنىڭ روھىم بىردىنلا چۈشۈپ كەتتى. بايا ئەۋلىيا سۈرەتلىرىنىڭ گېپىنى قىلمىسام بوپتىكەن، تايىسىيە پېتىروۋنامۇ ئۆزىنىڭ كۆمۈچ-لىرىنىڭ گېپىنى قىلمىسا بوپتىكەن. پېتىر ئۇنچىقماي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ چېيىنى ئىچىۋەردى.

تايىسىيە پېتىروۋنا يەنىلا ئۆزىنىڭ كۆمۈچ قاپلىق ئەۋلىيا سۈرىتىنىڭ گېپىنى قىلغىلى تۇردى:

ــ مەن ئۇنى باش روھانى كوستىروماغا قالدۇرسام ياكى سېنىڭ مومامغا قالدۇرسام، كۆڭلۈم ئەمىن تاپاتتى.

ــ توغرا، ئۇلار ئىشەنچلىك، بىزگە ئوخشىمايدۇ، ــ دىدى پېتىر ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ ھەمدە ئالقىنىنى ئېچىپ قاراپ قويدى.

ــ بۇ يىل قىش بۇ يەردە قاتتىق سوغاق بولغاندۇ؟ ــ دەپ سورىدىم مەن گەپنى باشقا ياققا بۇراپ.

ـــ سوغاقلىغىنى بىرىدىمە، ئىسسىقىراق بولسۇن ئۈچۈن مەن بىر ئېغىزلىق ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتقىنىمدا، ھىلىقى ئەۋلىيا سۈرىتى بار ئىشكاپ قويۇلغان ئۆيدە... دەپ چۈشەندۈردى تايىسىيە پېترووۋنا، ـــ ۋاي مەن نېمە بولدۇم، سىلەرنى ئىلەشتۇرۇپلا كېتىپتىمەنغۇ! سىلەر پويىزدىن ئەمدىلا چۈشتۈڭلار، ئوبدان ئارام ئېلىشىڭلار كېرەك ئىدى، مەن سىلەرنى ئىشقا سالىتىمەن تېخى.

تايىسىيە پېترووۋنا ئىككىمىزنى ھەل بېرىلگەن ئىككى كارۋات قويۇقلۇق چوڭ بىر ئۆيدە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى پەستكى ئۆيگە قايتتى.

مەن تۈيۈقسىز ئويغانغاندا، ئەمدىلا تاڭ يورۇغان ئىدى. دەرىزىدىن قىزغۇچ شەپەق نۇرى چۈشكەندە، مەن قىمىر قىلماي ياتاتتىم، شۇ ئەسنادا پېتىرنىڭ ئويغىنىپ ئازراقمۇ شەپە چىقارماي شىمنى ئاستاغىنە كىيگىنىنى كۆردۈم.

مەن جىم يېتىۋېلىپ ئۇنىڭ ھەركىتىنى كۈزەتتىم، ئۇ ئايغىنى كىيمەي، پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئىشكىكە باردى ـ دە، ئىشكىنى كۆتىرىپ ئېچىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئىشكىنىڭ غىچىرلاپ كېتىدىغانلىغىنى بىلىپ، ئىشكىنى ياپمىدى. مەن ئۇنىڭ كارىدورنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىگىلىپ پالتىنى ئېلىپ، ئۇنى پىشانىسىغىچە كۆتىرىپ قانداق تۇر بىر نەرسىگە شىلتىپ، ئۇنى يەنە مەيدىسىگە چۈشۈرگەندىن كېيىن تۇيۇق چىقارماي تۆۋەنكى قەۋەتكە چۈشۈپ كەتكەنلىگىنى كۆردۈم.

پىشانەمدىن سوغاق تەر چىقىپ كەتتى. بۇ سولتەك نېمە قىلماقچىدۇ؟ مەن ئۇنى قانداقمۇ توسارمەن؟ كۆڭلۈچەكلىك قىلىپ بىرەمەلىك ھىسسىيات بىلەنلا ئۇنى باشلاپ كەلگەنلىگىم ئۈچۈن ئۆزەمنى

ئىچمده مكنى تللدم.

مەن كارۋاتتىن سەكرەپ چۇشۇپ، قولۇمغا ئوت چۇقچىلايدىغان بىر مىس ئىلمەكنى ئېلىپ پېترىنكۇ كەينىدىن تۆۋەنگە چۇشتۇم. پەلەمپەيدە ئادەم قارىسى كۆرۈنمەيتتى. تايىسىيە پېترووۋانىنكۇ خانىسىنكۇ ئىشىگى سەل-پەل ئوچۇق تۇراتتى. مەن قورقۇنچ ئىچىدە ئىشكنى ئېچىپ تۇرۇپلا قالدىم: موماي ھۇلۇڭدىكى كارۋاتنا يېتىپتۇ، ئۇنىكۇ بىر قولى كارۋاتتىن ساڭگىلاپ قاپتۇ، پۇكلەنگەن ئورۇق پۇتى ئېچىلىپ كەتكەن يوتقانىنكۇ سىرتىغا چىقىپ قاپتۇ، چىت چىمىلدىقنكۇ سايىسى توسۇۋالغانلىقتىن، ئۇنىكۇ يۈزى كۆرۈنمەيتتى. مەن بىردىنلا پولدا قارامتۇل بىر خىل سۇيۇقلۇقنكۇ ئېقىپ كارۋاتنكۇ ئاستىدىن ئۆتۈپ، كاۋچۇك دەرىخىچە ئېقىپ بارغانلىغىنى بايقاپ قالدىم. يوتقانىنكۇ ئاستىدىكى موماينكۇ قېتىپ قالغان تېنىدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي، قولۇمدىكى ئىلمەكنى چىكۇ تۇتۇپ ئالدىمغا بىر-نەچچە قەدەم چامدىدىم. موماي تۇيۇقسىز مىدىراپ، قولى بىلەن يوتقانىنى تۇزەشتۇرۇپ، كۆزىنى ئاچىتى ۋە مۇلايىملىق بىلەن سورىدى:

— ئەزىزىم، نىمە ئىش بولدى؟

بەختكە يارىشا موماي قولۇمدىكى ئىلمەكنى كۆرمىدى.

مەن دەرھال گەپ تېپىپ ببرەلمەي، دۇدۇقلىغان ھالدا:

— سائىتىم توختاپ قاپتۇ، ھازىر سائەت قانچە بولدى، — دەپ سورىدىم.

— ئۆزەڭ قارىغىنا، — دىدى موماي. تامغا ئېسىقلىق سائەتنىكۇ يىگىنسى 5 نى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

— رەھمەت! — مەن شۇنداق دەپلا كەينىمگە يېنىپ، موماينكۇ

قولۇمدىكى ئىلمەكنى كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆيدىن يۈگرەپ چىقىپ كەتتىم.

مەن ئالاقزادىلىك ئىچىدە تاشقارقى ئۆيدە سەل-پەل تۇرۇۋاتقاندىن كېيىن ھويلىغا چىقتىم.

پېتىر پىشايۋان ئاستىدا يوغان بىر كۆتەكنى راسلاپ يېرىشقا تەمشىلىۋېتىپتۇ.

ئۇ بىر ماڭا، بىر قولۇمدىكى ئىلمەككە قاراپ قويۇپ، سوغاققىنە كۈلدى:

— ئىۋان تاغا، مۇشۇنداق سەھەردە ئوت ياقماقچى بولۇۋاتامسىز؟

— ياق،...ئۇنداق ئەمەس، ئۆزەمچىلا قولۇمغا ئېلىۋالغانتىم، — دىدىم مەن ئوڭايسىزلىنىپ، — سەن نېمىشقا سەھەر تۇرۇۋالدىڭ؟

— مومايغا ئازراق ئىش قىلىپ بېرمەسەم بولمايدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن يولغا چىقىمەن، ھىلىمۇ ئۇزۇن تۇردۇم، — دىدى ئۇ يەنە سوغاق كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ بۇ يەردە ئۇچ كۈن تۇرىمەن دىگەنتىڭغۇ؟

— ئىۋان تاغا، ئۆزىڭىزگەمۇ ئايانغۇ، سىز مېنى بىردەملىك ھەسىيات بىلەنلا تەكلىپ قىلىپ ئەكەلگەن ئىدىڭىز، لېكىن ھازىر ماڭا ئازراقمۇ ئىشەنمەيۋاتىسىز، كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزئارا ئىشىنىش بولمىسا، قانداقمۇ مۇئامىلە قىلىشالايدۇ؟ — ئۇ گويا ئۆزىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلاپ چىقارغان يەكۈننى بايان قىلىۋاتقاندەك، ئاۋازىنى پەسەيتىپ سورىدى.

— خاتا سۆزلەۋاتسەن، — مەن ئۆزەمنى ئاقلاشقا ئۇرۇندىم.

— ياق، مەن توغرا سۆزلەۋاتىمەن! — دىدى ئۇ گەۋدىسىنى رۇسلاپ كەسكىن تەرزدە.

تايسىيە پېتروۋنا قولىغا بىر تال دەسسال ئېلىپ ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى.

— ۋاي-ۋۇي، سىلەر نىمانچە سەھەر تۇرۇۋالـدىڭلار! كۆپىرەك ئۇخلـاڭلار! ياخشى بولماسمىدى، تۇنۇگۈن كەچ قاراڭغۇدا كاۋچۇك دەرىخىنى سۇغىرىمەن دەپ سۇنى چىق قويۇۋېتىپ، پولغا ئېقىتىۋېتىپتىمەن، ھازىر ئۇنى سۇرتىۋەتتىم، ساماۋەرگە ئوت يېقىپ قويدۇم، — دېدى ئۇ.

پېتىر ئوتۇنىنى يېرىپ بولۇپ، چايىنى بىرقانچە يۇتۇم ئوتلىدى ۋە ئۆزىنىڭ مېڭىشقا تالدىراۋاتقانلىغىنى ئېيتىپ، تايسىيە پېتروۋنا ۋە مەن بىلەن خوشلاشتى-دە، ۋادەكلىك ئىشىكنى ئېچىپ ۋۇگزال تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى، تايسىيە پېتروۋنا نېمە ئىش بولغانلىغىنى بىلەلمەي كۆڭلى يېرىم بولدى.

ـــ هەقىقەتەن ياخشى ئادەم ئىكەن! ـــ دىدى تايسىيە پېترووۋنا سەل ئويلانغان ھالدا.

ـــ شۇنداق، ياخشى ئادەم! ـــ دىدىم ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، خېلى ئۇزاققىچە كۆڭلۈم بوزۇلدى. چۈنكى مەن ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ياخشى ئادەم ئىكەنلىگىنى چۈشەنگەن ئىدىم، ئۇ مېنىڭدىن ئارتۇق ئىكەن. ھالبۇكى مەن ئۇنىڭغا يېتىشىش ـ يېتىشەلمەسلىگىمنى بىلمەيتتىم.

(«سوۋېت ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ 1984 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن.)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئەكبەر ھەسەن.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **رەقىپ ۋاھاپ.**

ئۇستىلىق قىلمەن دەپ چاندۇرۇپ قويۇش

بىر دېخان ئات سېتىۋالماقچى بوپتۇ. ئاتنىڭ ئىگىسى دېخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ سىزگە مەن ياراملىق بىر ئات تەييارلاپ قويدۇم. ئۆزى بەش ياش. تېنى تېمەن، كۆزنى ئېچىپ بولغۇچە 20 كىلومېتىر يولنى بېسىپ بولىدۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــ كۆزنى ئېچىپ بولغۇچە 20 كىلومېتىر يول بېسىپ بولىدۇ؟ ئۇنداق بولسا، بۇ ئاتنى مەن ئالسام مۇۋاپىق كەلمەيدىكەن.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ ئۆيۈم بىلەن بازارنىڭ ئارىلىغى ئاران 15 كىلومېتىر كېلىدۇ. مەن سىزنىڭ ئېتىڭىزنى ئېلىپ مىنسەم، ئۇ چاغدا ھەر قېتىم ئارقامغا يەنە بەش كىلومېتىر قايتىشىمغا توغرا كېلىدىكەن ئەمەسمۇ؟

«تاللانغان يومۇرلار»دىن **رەھىم يۇسۇپ** تەرجىمىسى

ئىككىنچى قېتىم ياتلىق بولۇش

مخايىل ئاندىراشا

جەنۇبىنىڭ مەلۇم شەھىرىدىكى ساياھەتچىلەر كۇلۇبىدا ئەگە گۇزەل، ئەگە چىن يۈزلىغان ساياھەت خاتىرىلىرى ئۈچۈن ھەر يىلى بىر قېتىم "ئەپچىل ئارتما" مۇكاپاتى تارقىتىلىدۇ. ئۇنىڭغا يىلى، بۇ شەرەپلىك مۇكاپاتنى غار ساياھىتىنى تەسۋىرلىگەن 3 ياش ئېلىۋالدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ غاردا قانداق قىلىپ يولدىن ئادىشىپ قالغانلىغىنى، كېيىن يەنە قانداق قىلىپ يەر شارىنىڭ باشقا بىر تەرىپىدىكى غاردىن چىقىپ قالغانلىغىنى تەسۋىرلىگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ساياھەت خاتىرىسىدە ئېيتىلىشىچە، ئۇلار يەرنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىقىدىن يەر يۈزىگە چىققان چېغىدا، رىئو دې ژانېيرو دېگەن مەشھۇر شەھەردىكى مەركىزىي مەيدانىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار يېنىدا تۇرغان ساقچىدىن بۇنىڭ قايسى مەيدان ئىكەنلىگىنى سوراپتۇ.

ــ ئوستاپ بىندىر مەيدانى ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ساقچى.

بۇ يىل ئايال ئىنژېنېر نىنا شىمىنىوۋا ئۆزىنىڭ ناھايىتى چىنلىق بىلەن يازغان ماقالىسى ئارقىلىق "ئەپچىل ئارتما" مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمدا، كۇلۇبنىڭ ئاقساقىلى قىسقىچە ئېچىش نۇتقى سۆزلىگەندىن كېيىن، مۇسابىقە باھالاش ھەيئىتىنىڭ

رەئىسى ــ ياشىنىپ قالغان، قارىماققا 60 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئەمىلىيەتتە 99 ياشقا كىرىپ قالغان بىر ئەر ــ بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ئۇستۇنلۇكنى ئالغۇچىلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى. ھەم شۇنىڭغا ئۇلاپلا، ئىنا شەپىنىۋۇانىڭ ماقالىسى «ئىككىنچى قېتىم ياتلىق بولۇش» دېگەن تېما بىلەن يېزىلغانلىغى ئۈچۈن "ئەپچىل ئارتما" مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، دېدى. ماقالىنىڭ بۇ يوچۇن تەمىسى ئالقىش سادالىرىنى ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىن ئۆزگەرتىۋەتتى: ئالقىش سادالىرىدىن ئېھتىياتچانلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. چۈنكى، بۇ شەھەردىكى سايامەتچىلەر كۆلۈبىنىڭ ئەزالىرى ئائىلە مۇناسىۋىتىگە بەك ھۆرمەت قىلاتتى ئىكا ئىشلىرىنى بۇزىدىغان سايامەتچىلەردىن تۇرلۇك سىلىق يوللار بىلەن ئۆزىنى چەتكە تارتاتتى.

غەلىبە قىلغان "گۈناكار" كېلىشكەن، زىلۋا بىر ئايال ئىدى. ئۇ پارقىراق رەختتىن تىكىلگەن، مودا بولۇپ قالغان كەچلىك كىيىمنى كىيگىنىچە سەھنىگە چىقىپ كەلدى.

ئىنا شەپىنىۋۇا رەئىسنىڭ قولىدىن ناھايىتى چىرايلىق تېكىلغان ئارتمىنى ئالغاندىن كېيىن، ئادەت بويىچە ئۆزىنىڭ ماقالىسىنى ئوقۇشقا باشلىدى.

ــ بۇ يىل يازنى، ــ ئۇ دەسلەپتە سەل تەمتىرەپ قالدى، ــ يولدىشىم بىلەن ئىككىمىز ناھايىتى خوشال-خورام ئۆتكۈزدۇق. بىز ئىككىمىزگە بىرلىكتە سايامەت قىلىدىغان ئاجايىپ ياخشى پۇرسەت كېلىپ قالغاچقا، ئالەمنىڭ ئۇ چېتىگە بېرىشقىمۇ ئىمكانىيىتىمىز بار ئىدى. بىزدە بالىمزنى يەسلىگە ئېلىش ئۈچۈن ئىلتىماس يازغان چاغلاردىلا، مۇشۇ سايامەتكە بېرىش ئارزۇسى تۇغۇلغان ئىدى. ئۇ

چاغدا، يەسلى خىزمەتچىلىرى ئىلتىماسىمىزنى قوبۇل قىلىپ، نۆۋەت بىزگە كەلگەندە ئۇقتۇرماقچى بولغان ئىدى. نۆۋەت كۆتۈش ئەھۋالىدىن قارىغانىدا، بالىمزنىڭ يەسلىگە كىرىش ۋاقتى تېخى ئۇزاق ئىدى. بىر خوشنىمىز بىزگە ئۆي-ئىمارەت باشقۇرۇش ئىدارىسىگە بېرىپ، ئائىلىمىزدە بالىغا قاراپ بېرىدىغان قېرىنداش يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بالا باققۇچى ياللىغۇچىلىك ئەھۋالىمىزمۇ يوق دەپ بىرەر ئىسپات قەغىزى ئېلىپ كېلىش توغرىسىدا مەسلىھەت بەردى. يولدىشىم ئەسلىدە پۇلنى كۆپ تاپاتتى، لېكىن مەن ئۇنىڭغا ئۆيدىكىنى ئېيتتىم. ئۇ بۇنىڭغا قوشۇلمىدى، مەن بولسام دېگىنىمدە چىڭ تۇردۇم. كېيىن ئۇ خىزمىتىنى يۆتكىدى. يېڭى خىزمىتىنىڭ ئىش ھەققى ئەسلىدىكى ئىش ھەققىنىڭ ئاران ئۈچتىن بىرىچىلىك كېلىدىكەن. كۆپ تەرەپلەردىن بېرىلگەن ئىسپاتلارغا قارىغانىدا، بىز ئەمدىلا ئاران-ئاران كۈن ئۆتكۈزەلەيدىغان، ئىسسىل زىننەت بۇيۇملىرىنى سېتىۋېلىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئاددى رەڭلىك تېلېۋىزورنىمۇ سېتىۋالالمايدىغان بولۇپ چىقتۇق. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ يەسلىگە نۆۋەت كۆتۈپ تۇرۇش ۋاقتىمىز بىردىنلا خېلى ئالدىغا سۈرۈپ قويۇلدى.

لېكىن، باللىرىنى يەسلىگە بېرىشنى كۆتۈپ تۇرغان بويىتاق ئانىلارنىڭ ۋە ئاجرىشىپ كەتكەن ئايالارنىڭ نۆۋەت كۆتۈش ۋاقتى تېخىمۇ قىسقا ئىدى، چۈنكى، باللارنىڭ ئاتىلىرى ئۇلارغا مۇئاشىنىڭ ئاران تۆتتىن بىرىنى بېرەتتى. مەن ئويلاپ كۆرۈپ، ئېرىمنى ئاجرىشىشقا كۆندۈرمەكچى بولدۇم. يولدىشىمنىڭ ئۇنىمايدىغانلىغى تۇرغان گەپ. ئۇ، سەن بولمىساڭ ياشىيالمايمەن،... بۇنىڭغا ئەقلىم

يەتمەيدۇ دىگەنـدەك بىرنىمسىلەرنى دەپ تۇرۇۋالـدى. بىراق، مەن يەنىلا چىڭ تۇردۇم. نەتىجىدە، سوت مەھكىمىسى بىزنى ئاجرىشىشقا ھۆكۈم قىلدى. مەن ئۇنىڭـدىن قىزمـىنى بېقىـش ئۈچۈن ئازغـىنە خىراجەت پۇلى ئېلىشقا باشلىدىم. ئىلگىرى، يولدىشىمـىڭ خىزمەت ئورنىدا خېلى ئىناۋەتلى بار ئىدى، بىراق، كىشىلەر ئۇنىڭ ئائىلىـسىنى تاشلاپ، ئاران قىزىنى بېقىـش خىـراجىتى بېرىـپ يۈرگەنلىگـىنى ئۇقۇپ قېلىپ، ئۇنىڭغا "ئىستىلى بۇزۇق" دىگەن بەتنامنى چاپلىماقچى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، مەن ئۇلارنىڭ ئىدارىسىگە بېرىـپ، ئۇلارنىڭ باشلىغـىغا ھەممـىسى مېنىڭ سەۋەنلىـگىم ئىكەنلىگـىنى، ئۇلارنىڭ ئادىمىنىڭ بەك توغرا ئادەم ئىكەنلىگىنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشتىم.

"بىز دەل مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئالدىراۋاتقاندا، باللىرىنى يەسلىگە بېرىش ئۈچۈن نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغۇچىلار تېخمۇ كۆپىيىپ كەتتى، نۆۋەت كۈتـكۈچىلـەرنىڭ ھەممـىسى بىزگە ئوخـشاش، باللىرىـنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئاجرىشىپ كەتكەنلەر ئىدى.

"دەل مۇشۇ چاغدا، مېنىڭ بۇرۇنقى يولدىشىم بويتاق ئاتىلارنىڭ باللىرىنى دەرھال يەسلىگە ئالىدىغانلىغىنى ئۇقۇپتۇ.

"يولدىـشىم مېنىڭ بېقىـش ھوقۇقۇمـىنى ئېلىۋېتىـشىنى تەلەپ قىلىدىغانلىغىنى ئىزھار قىلدى. بېقىش ھوقۇقىنى ئېلىۋېـتىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، يولدىشىم نۇرغۇن تونۇش-بىلىشلىرى ئارقىلىق، كېرەكـلىك دەلىل-ئىسپاتـلارنى تەييارلـىدى. ئىش ئاخىرى پۈتتى! بۇرۇنـقى يولدىـشىم تونۇشـتۇرۇش خېتـىنى يەسلىگە تاپشۇردى. بۇ يەسلە تېخى بالىنى ھەر ھەپتـىدە بىر قېـتىم ئېلىپ كەتسىلا بولىدىغان پۈتۈن كۇنلۇك يەسلە ئىكەن!

"لېكىن، بۇ ئارىلىقتا، قىزىمىز چوڭ بولۇپ، 1-سىنىپقا كىـرىپ

ئوقۇيدىغان بولۇپ قالدى، شۇڭا، بۇ يىل يازلىق تەتىلىدە، ئانىچە يۇگرەپ كەتمەي، ناھايىتى تېزلا ئۇنىڭ ئىككى قارارلىق ئۆسۈملۈكلەر يازلىق لاگىرىغا قاتنىشىش ئىشىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋالدۇق.

"بۇ ھەقىقەتەن بىزنىڭ ياشلىق باھارىمىزنىڭ ۋە مۇھەببىتىمىزنىڭ تولىمۇ گۈزەل چاغلىرى بولدى.

"دەل مۇشۇ سايادەت ئۇستىدە، تەبىئەتنىڭ قۇچىغىدا، بىز بىر بىرىمىزنى تېخىمۇ چۈشىنىشتۇق.

"يولداشىم مەندىن يەنە تۇرمۇش قۇرۇشنى تەلەپ قىلدى، مەنمۇ ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم تېگىشكە قوشۇلدۇم..."

نىنا شىمىنىۋا ماقالىسىنى ئوقۇپ بولدى. يىغىن مەيدانىدا بىر پەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرگەندىن كېيىن گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى ياڭراپ كەتتى. كۆلۈپتىكى بارلىق ئەزالار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ غەلبە قىلغۇچىنى تەبرىكلەشتى.

(«تەرجىمىلەر» مەجمۇئەسىنىڭ 1985 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن.)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئالىمجان ئانايەت.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غۇلام غوپۇرى.**

دانىخورەكلىك قېرى قىز

(مەسەل)

كىرىلوۋ

ھۆسنى ـ جامالى، تەقتى ـ تۇرقى راۋرۇس كېلىشكەن بىر ياش قىز بار ئىكەن، ئۇ قىز ياتلىق بولۇش نىيتىگە كېلىپ قاپتۇ، بۇنىڭ ھېچبىر يامان يېرى يوق، ئەلۋەتتە. ئەمما ئۇ تولىمۇ بەك ئادەم تاللايدىكەن: كەلگۈسىدىكى يىگىتنىڭ تۇغما ئەقىللىق، سەمىمى، ئىشەنچلىك بولۇشى، ھەم ئائىلىۋى كېلىپ چىقىشى ئىسىل زاتلاردىن بولۇشى، ھەم چوڭ خىزمەت تۆھپىسى بىلەن داڭ چىقارغان بولۇشى لازىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە قاۋۇل ـ كۆچلۈك، ياش بولۇشى لازىم، دەپ شەرت قويۇپ تۇرۇۋالىدىكەن. (ئۇنىڭ تەلىۋى ھەققەتەنمۇ ئارتۇقچە بولۇپ كەتكەن!) ئۇنىڭغا توقۇزى تەل، ئەيىپسىز ـ نۇقسانسىز، كامالەتكە يەتكەن قابىل يىگىت يارايمىش؛ ھەممە جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن ئۇنداق قابىل ئادەم نەدىن تېپىلسۇن! ئۇنىڭ يەنە بىر تەلىۋى بار ئىكەن، ئۇ بولسىمۇ ئۇنىڭ يىگىتى ئۇنى جان ـ دىلى بىلەن ياخشى كۆرىدىغان بولۇشى، قىلچىمۇ ۋاپاسىزلىق قىلىپ قويماسلىغى، قىلچىمۇ پىخسىقلىق قىلماسلىغى كېرەك ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ ئاقۇتتى باشقىلاردىن باشقىچە بولۇپتۇ،

نى-نى كېلىشكەن قابىل يىگىتلەر ھەر كۈنلۈكى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىتۇ. تاللاش نۆۋىتى قىزنىڭ ئۆزىگە كەلگەندە، ئۇ بىر ئامال قىلىپ، ئۇ يىگىتلەردىن ئەيىپ-نۇقسان تېپىپتۇ. ناۋادا باشقا قىزلار بۇنداق لايىقلارغا ئىلىنىشىپ قالغۇدەك بولسا، ئۆزلىرىنى ئەرشى ئەلادا پەرۋاز قىلىۋاتقانىدەك بىلىپ، خوشاللىغىدىن قىنىغا پاتماي قالىدىكەن، ئەمما ئۇ بولسا كەلگەن لايىقلارنى نەزەر-گۈزىرىگىمۇ ئىلماپتۇ. ئۇ ئىچىدە تېخى: "لايىقلار ئىچىدە ۋاي دېگۈدەك بىرەرسىمۇ يوق ئىكەن، بەزىلىرىنىڭ نام-شۆھرىتى يوق ئىكەن، بەزىلىرىنىڭ مەرتىۋىسى تۆۋۈنكەن، بەزىلىرىنىڭ نام-شۆھرىتى بىلەن مەرتىۋىسى تازا جايىدا چىقسىمۇ، چۆنتىگى قۇرۇق ئىكەن، بەزىلىرىنىڭ بۇرنى مايماق، قېشى سايماق ئىكەن" دەپ ئويلاپ قاپتۇ. بىرسىنى بۇ يېرى ئۇنداقكەن دىسە، بىرسىنى ئۇ يېرى بۇنداقكەن، دەپتۇ. قىسقىسى، دانىخورەكلىك كىچىك خېنىمنىڭ كۆڭلىگە يارىغۇدەك بىرمۇ يىگىت چىقماپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ بىر تۇركۈم لايىقلار ئىككىنچىلەپ كەلمەيدىغان بوپتۇ. بىر يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ، يەنە بىر يىلمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ئىككىنچى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئىككىنچى تۇركۈم لايىقلار بۇرۇتلىرىنى تولغۇشۇپ بىر-بىرلەپ كېلىشكە باشلاپتۇ، بۇلار ئىككىنچى دەرىجىدىكى قابىل كىشىلەر ئىكەن، ئەمما قىز ئۇلارنىمۇ: "قانداق دۆت-ئەخمەق نەرسىلەر بۇ!" دەپ ياراتماپتۇ. ئۆزىگە ھېچكىمنى تەڭ قىلمايدىغان بۇ ساھىپجامال قىزىمىز يەنە: "ئۇلار دېگەن ماڭا يارامدىكەن؟ ئۇلار چوتىنى خاتا سوقۇشۇپ قاپتۇ! مېنىڭ ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا رەت قىلۋەتكەن لايىقلىرىمۇ ئۇلاردىن نەچچە ھەسسە چۆرە ئىدى. مەن تېخى بۇنداق تېگى

پەس قوڭالىتاقلىنىڭ خىلىمىكەنىمەن، كۆتەرسۇن كەشىنى! ئۇلار مېنى تېخى ئەرگە تېگىشكە ئالدىراپ كېتىپتۇ دەپ خىيال قىلىشىپ قاپتۇ، مەن قىزلىق تۇرمۇشۇمنى خويىما قەدىرلەيمەن، قىزلىق تۇرمۇشى نىمە دىگەن كۆڭۈلدىكى-ھە! ئاخشىمى تاتلىق-شىرىن ئۇخلايمەن، كۈندۈزى ئويۇن-تاماشا، كۈلكە-چاخچاق، ناخشا-ناۋا بىلەن خۇش ئۆتىمەن. ئىختىيارسىلا ياتلىق بولۇپ كەتسەم، يۈزۈم چۈشمەمدۇ؟" دەپ داۋراڭ سېلىپ كېتىپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغانلار لايقلار قىز تەرەپكە زادى يولىماس بوپتۇ، يىراق-يېقىنىدىكى ساقىلى خەت تارتقان يىگىتلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۆز مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلغىلىمۇ كەلمەس بولۇپ قاپتۇ.

يەنە بىر يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. يىل كەينىدىن يىل ئۆتۈپ كېتىۋېرىپتۇ. ھەي دەردىم! يىگىتلەر ئەمدى نىمشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ بۇ قىز مانا ئەمدى خېلى قېرىپ قالغىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ بارمىغى بىلەن ياشلىق دەۋرىدىكى قىز دوستلىرىنى ساناشقا باشلاپتۇ: (راست دىگەندەك، ئۇ ئالدىرىمای بىر-بىرلەپ ساناپ چىقاي دىسىمۇ، ۋاقىت يېتەرلىك) بەزىلىرى توي قىلىپ بولۇشقان، بەزىلىرى توي قىلىش ئالدىدا تۇرۇشقان. ئۇ بارا-بارا ھەممەيلەنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمايۋاتقانلىغىنى پەملەپ قاپتۇ.

گۈزەل قىزنىڭ قەلبى ئوتتا پۈچۈلانغاندەك كۆيۈپ نىمىلىنىشقا باشلاپتۇ. قاراڭلار! ئەينەك ئۈنىڭغا ۋاقىتنىڭ كۈندىن-كۈنگە ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىغىنى، ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسىنى-جامالىنى ئوغۇرلاپ قېچىۋاتقانلىغىنى قىلچە يوشۇرماستىن ئېيتىپ بەرگىلى تۇرۇپتۇ. دەسلەپتە ئاناردەك قىزىل مەڭزىگە قورۇق چۈشۈپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ خۇما كۆزلىرى نۇرىدىن كېتىپتۇ. ئەمدىلىكتە چۈ، تامدەك تاتىرىپ

كەتكەن چىرايىدىكى زىناقلىرىمۇ غايىپ بولۇپ، نازلىق خۇلقلىرىمۇ يوقىلاي دەپ، چاچلىرىغىمۇ ئاق سانچىشقا باشلاپتۇ، ئۆلگەنىنىڭ ئۈستىگە تەپمەك دىگەندەك، ئۇنىڭغا بەختسىزلىك تەرەپ-تەرەپتىن پوت-قوللىرىنى سوزۇشىپ يېپىشقىلى تۇرۇپتۇ.

ئىلگىرى تانسىخانا ئۇنىڭ پائالىيەت سورۇنى ئىكەن، ئۇنىڭغا مەپتۇن بولغانلارنىڭ باشلىرى پىقىراپ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا قىستا-قىستاڭ بولۇشۇپ چۆرىدەپ يۈرىشىدىكەن؛ ئەمدىچۇ؟ ئۇ ئەمدى: مەيلى قانداق يىگىت بولسا بولسۇن دىگەن يەرگە كېلىپ، نەدىكى بىر ئېپى يوق ئىسكەتسىز ئەرلەرگىمۇ قىزىقىپ ئېتىۋار بىلەن قاراپ قالمىغان بولۇپ قاپتۇ. تەقدىر ئۇنىڭغا: "تۇرمۇشقا چىقالايدىغانلا بولساڭ، چىققىن!" دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. ئۇنىڭ ھاكاۋۇرلۇغى ئاللىقاياقلارغا كېتىپتۇ.

قىزلار گەرچە تەلەپچان كۆزلىرى بىلەن ئەرلەرگە ھومايغانىدەك قىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭ يۈمشاق دىللىرى بەرىبىر بىر ئەرلەرگە ئىنتىلىدۇ-دە. قانداق؟ ئەمدى ئۆمۈرۋايەت بويتاق يېتى ياشامسەن؟ ئۆلگىچە كېتەمسەن؟ ئۇ ئۇنداق قىلمىدى، راستىنلا ئۇنداق قىلمايدۇ-دە! ئۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىنى ئانچە بەك قەرىتىۋەتمىگەنلىگىنى غەنىمەت بىلىپ، ئۆزىگە ئۆمۈرلۈك ئاشىق تاپىدۇ!

ئەمدىلىكتە، بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلغۇچى يىگىت ھىچقانچە كۈچ سەرپ قىلىپمۇ يۈرمەپتۇ. راستىنلا ئۇ داۋالاپمۇ ساقايتقىلى بولمايدىغان بىر ناكار ئەرگە ئۆز ئىختىيارى بىلەن چىن كۆڭلىدىن رازىمەنلىك بىلەن تېگىپتۇ.

(«كىرىلوۋ مەسىللىرى»دىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **رەھىم يۈسۈپ.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

مەسئۇل مۇھەررىرى: ياسىن ھاۋازى
مەسئۇل كوررېكتور: مەريەم ئىسمائىل

گۈلىستان (6)

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈپ نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1985 ـ يىل 10 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 0.98 يۈەن

花　坛
（6）
（文学译丛）
（维吾尔文）
民族出版社编辑出版　新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本：850×1168毫米1/32　印张：8 5/8
1985年10月第1版
1985年10月北京第1次印刷
印数：0001—8,000　定价：0.98元
书号：M 10049（4）197

书号 M10049(4)197
定价 0.98元